

**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

**ΓΕΝΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΙΚΑΙΟΥ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΟΠΟΙΗΣΗ
Κατεύθυνση Ποινικού Δικαίου & Θεωρίας του Δικαίου**

Διπλωματική Εργασία με θέμα:

**«Η Ποινική Προστασία του Μισθού
υπό το πρίσμα του Εργατικού Ποινικού Δικαίου»**

ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ Μ. ΓΙΟΥΡΓΑ

Α.Μ. Π.Μ.Σ.: 0912M002

Επιβλέπων Καθηγητής: Α. Παπανεοφύτου

Τριμελής Επιτροπή: Α. Παπανεοφύτου, Γ. Τζωρτζής, Δ. Ζιούβας

Αθήνα, Νοέμβριος 2014

*Στον ήρωά μου,
Παναγιώτη Ζαχαράκη*

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Βασικότερες Συντομογραφίες.....σελ. 6	
Κεφάλαιο Α: Εισαγωγικές Παρατηρήσεις.....σελ. 8	
A.1 Γενικά περί της ποινικής προστασίας του μισθού και περί του Α.Ν. 690/1945.....σελ. 8	
A.2 Επισκόπηση αλλοδαπών δικαίων.....σελ. 11	
A.3 Η ιστορική εξέλιξη της εγκληματοποίησης της μη εμπρόθεσμης καταβολής του μισθού στην Ελλάδα.....σελ. 11	
Κεφάλαιο Β: Η Ανάλυση της Διάταξης του Νόμου.....σελ. 13	
B.1 Η ρύθμιση του νόμου.....σελ. 13	
B.2 Σκοπός της διατάξεωςσελ. 14	
B.3 Ο χαρακτήρας του εγκλήματος. Προβλήματα συναπτόμενα με τη νομική φύση του εγκλήματος.σελ. 14	
B.4 Τα στοιχεία της αντικειμενικής υπόστασης του εγκλήματος.....σελ. 20	
B.4.α Το ενεργητικό υποκείμενο του εγκλήματος.....σελ. 21	
B.4.β Η έννοια των «πάσης φύσεως αποδοχών».....σελ. 25	
B.4.γ Η πηγή της οφειλής.....σελ. 33	
B.4.δ Το μη εμπρόθεσμο της καταβολής των οφειλομένων αποδοχών.....σελ. 38	
B.4.ε Η υποχρέωση καταβολής.....σελ. 40	
B.5 Η υποκειμενική υπόσταση του εγκλήματος.....σελ. 41	
B.5.α Η υποκειμενική θεμελίωση του εγκλήματος.....σελ. 41	
B.5.β Λόγοι αποκλεισμού του δόλου.....σελ. 42	
Πραγματική και νομική πλάνη του εργοδότη.....σελ. 43	
Πτώχευση του εργοδότη.....σελ. 49	
Οικονομική – ταμειακή δυσχέρεια του εργοδότη.....σελ. 52	
Κεφάλαιο Γ: Κυρώσεις.....σελ. 53	
Γ.1 Η ποινή που απειλείται.....σελ. 53	

Γ.2 Λοιπά θέματα σχετικά με την ποινή.....σελ.	55
--	----

Κεφάλαιο Δ: Δικονομικά Ζητήματα.....σελ. 58

Δ.1 Σχετικά με τον όρο «μήνυση» στην παρ. 1 εδαφ. α' του άρθρου μόνου του α.ν. 690/1945. Αυτεπάγγελτη δίωξη του εγκλήματος.σελ.	58
Δ.2 Στοιχεία του κλητηρίου θεσπίσματος για την εγκυρότητα αυτού.....σελ.	62
Δ.3 Η αυτόφωρη τέλεση του εγκλήματος.....σελ.	70
Δ.4 Η νομιμότητα της παράστασης πολιτικής αγωγής από εργαζόμενο εις βάρος του εργοδότη του.....σελ.	76
Δ.5 Ένδικα Μέσα.....σελ.	93
Δ.6 Αρμοδιότητα και Δωσιδικία.....σελ.	99
Δ.7 Το περιεχόμενο της αποφάσεως του δικαστηρίου.....σελ.	103
Δ.8 Ειδική και εμπεριστατωμένη αιτιολογία της καταδικαστικής απόφασης (άρθρο 510 παρ. 1 στοιχ. δ' ΚΠΔ).....σελ.	105

Κεφάλαιο Ε: Συμπεράσματα – Κριτική – Επίλογος.....σελ. 109

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α: Συγκεφαλαίωση - Περίληψη Εργασίας.....σελ.	117
---	-----

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β: Σταχυολόγηση Νομολογίας Αρείου Πάγου.....σελ.	119
--	-----

- ΑΠ 506/2012 (Νομική φύση του αδικήματος - γνήσιο έγκλημα παραλείψεως. Προσδιορισμός του ύψους της οφειλής. Δόλος του κατηγορουμένου.)σελ. 119
- ΑΠ 1185/2011 (Χρόνος τέλεσης του αδικήματος. Η ιδιότητα του κατηγορουμένου στα νομικά πρόσωπα.)σελ. 123
- ΑΠ 356/2012 (Ειδική και εμπεριστατωμένη αιτιολογία καταδικαστικής απόφασης. Στοιχεία εγκυρότητας κλητηρίου θεσπίσματος.)σελ. 126
- ΑΠ 1821/2011 (Ισχυρισμός του κατηγορουμένου περί συνδρομής στο πρόσωπό του συγγνωστής νομικής πλάνης. Στοιχεία απαιτούμενα για το ορισμένο του εν λόγω αυτοτελούς ισχυρισμού.) σελ. 128

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....σελ.	131
-----------------------	-----

Βασικότερες Συντομογραφίες

αδημ. - αδημοσίευτη
ΑΚ - Αστικός Κώδικας
α.ν. - αναγκαστικός νόμος
αρθ. - άρθρο
Αρμεν. - Αρμενόπουλος (περιοδικό)
ΑΠ - Άρειος Πάγος
ΑρχΝ - Αρχείον Νομολογίας (περιοδικό)
ΑρχΠΕ - Αρχείον Ποινικών Επιστημών (περιοδικό)
Β.Δ. - βασιλικό διάταγμα
βλ. - βλέπε
ΓνωμΑντεισΑΠ - Γνωμοδότηση Αντεισαγγελέα Αρείου Πάγου
ΓνωμΕισΑΠ - Γνωμοδότηση Εισαγγελέα Αρείου Πάγου
ΓνωμΕισΠλημΠειρ - Γνωμοδότηση Εισαγγελέως Πλημμελειοδικών Πειραιώς
Δ - Δίκη (περιοδικό)
ΔΕΚ - Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων
ΔΕΝ - Δελτίο Εργατικής Νομοθεσίας (περιοδικό)
ΔιατΕισΕφΑθ - Διάταξη Εισαγγελέα Εφετών Αθηνών
ΔιατΕισΠλημΘεσ - Διάταξη Εισαγγελέως Πλημμελειοδικών Θεσσαλονίκης
ΔιατΕισΠλημΚαστ - Διάταξη Εισαγγελέως Πλημμελειοδικών Καστοριάς
ΔΦΝ - Δελτίο Φορολογικής Νομοθεσίας (περιοδικό)
εδαφ. - εδάφιο
Ε.Δ.Ε.Κ.Α. - Εταιρεία Δικαίου Εργασίας & Κοινωνικής Ασφάλισης
ΕΕΝ - Εφημερίς Ελλήνων Νομικών (περιοδικό)
ΕΕργΔ - Επιθεώρηση Εργατικού Δικαίου (περιοδικό)
ΕισΝΚΠολΔ - Εισαγωγικός Νόμος Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας
ΕλλΔνη - Ελληνική Δικαιοσύνη (περιοδικό)
επ. - επόμενα
ΕπιθΑσφΕργΔ - Επιθεώρηση Ασφαλιστικού & Εργατικού Δικαίου (περιοδικό)
ΕΣΔΑ - Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ΕΣυγκΔ - Επιθεώρηση Συγκοινωνιακού Δικαίου (περιοδικό)
ΕφΑθ - Εφετείο Αθηνών
ΕφΘεσ - Εφετείο Θεσσαλονίκης
ΕφΚερκ - Εφετείο Κέρκυρας
ΕφΠειρ - Εφετείο Πειραιώς
ΚΟΔΚΔΛ - Κώδικας Οργανισμού Δικαστηρίων και Καταστάσεως Δικαστικών Λειτουργών
ΚΠΔ - Κώδικας Ποινικής Δικονομίας
ΚΠολΔ - Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας
ΜονΠλημΑθ - Μονομελές Πλημμελειοδικείο Αθηνών
ΜονΠλημΘεσ - Μονομελές Πλημμελειοδικείο Θεσσαλονίκης
ΜονΠλημΙωαν - Μονομελές Πλημμελειοδικείο Ιωαννίνων
ΜονΠλημΚαστ - Μονομελές Πλημμελειοδικείο Καστοριάς
ΜονΠρωτΑθ - Μονομελές Πρωτοδικείο Αθηνών
ΜονΠρωτΒολ - Μονομελές Πρωτοδικείο Βόλου
ΜονΠρωτΠειρ - Μονομελές Πρωτοδικείο Πειραιώς
Ν. - Νόμος
ν.δ. - νομοθετικό διάταγμα
ΝοΒ - Νομικό Βήμα (περιοδικό)
ΝΠΔΔ - Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου
ΝΠΙΔ - Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου

ΟΑΕΔ – Οργανισμός Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού
 ΟΛΑΠ – Ολομέλεια Αρείου Πάγου
 Ο.ΜΕ.Δ. – Οργανισμός Μεσολάβησης και Διαιτησίας
 ο.π. – όπως παραπάνω
 παρ. – παράγραφος
 π.δ. – προεδρικό διάταγμα
 περιπτ. – περίπτωση
 ΠΚ – Ποινικός Κώδικας
 ΠλημΙω – Πλημμελειοδικείο Ιωαννίνων
 ΠλημΚαστ – Πλημμελειοδικείο Καστοριάς
 ΠοινΔικ – Ποινική Δικαιοσύνη (περιοδικό)
 ΠοινΛογ – Ποινικός Λόγος (περιοδικό)
 ΠοινΧρ – Ποινικά Χρονικά (περιοδικό)
 ΠραξΛογΠΔ – Πράξη & Λόγος Ποινικού Δικαίου (περιοδικό)
 πρβλ – παράβαλε
 ΠρΠατρ – Πρωτοδικείο Πατρών
 ΠτΚ – Πτωχευτικός Κώδικας
 Π.Υ.Σ. – Πράξη Υπουργικού Συμβουλίου
 Σ – Σύνταγμα
 σελ. – σελίδα
 Σ.Ε.Π.Ε. – Σώμα Επιθεωρητών Εργασίας
 σ.σ.ε. – συλλογική σύμβαση εργασίας
 ΣτΕ – Συμβούλιο της Επικρατείας
 στοιχ. – στοιχείο
 ΣυμβΑΠ – Συμβούλιο Αρείου Πάγου
 ΣυμβΕφΑθ – Συμβούλιο Εφετών Αθηνών
 ΣυμβΕφΛαρ – Συμβούλιο Εφετών Λαρίσης
 ΣυμβΠλημΑθηνών – Συμβούλιο Πλημμελειοδικών Αθηνών
 ΣυμβΠλημΘεσσ – Συμβούλιο Πλημμελειοδικών Θεσσαλονίκης
 ΣυμβΠλημΛαρ – Συμβούλιο Πλημμελειοδικών Λάρισας
 ΣυμβΠλημΠειρ – Συμβούλιο Πλημμελειοδικών Πειραιώς
 ΣυμβΠλημΧαλκ/κης – Συμβούλιο Πλημμελειοδικών Χαλκίδης
 ΣυνθΕΟΚ – Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα
 τευχ. – τεύχος
 τομ. – τόμος
 ΤριμΕφΠατρ – Τριμελές Εφετείο Πατρών
 ΤριμΠλημΑθ – Τριμελές Πλημμελειοδικείο Αθηνών
 ΤριμΠλημΘεσσ – Τριμελές Πλημμελειοδικείο Θεσσαλονίκης
 Υπερ. – Υπεράσπιση (περιοδικό)
 ΧρΙΔ – Χρονικά Ιδιωτικού Δικαίου (περιοδικό)

Κεφάλαιο Α

Εισαγωγικές Παρατηρήσεις

Α.1 Γενικά περί της ποινικής προστασίας του μισθού και περί του Α.Ν. 690/1945

Ο αναγκαστικός νόμος 690 που προβλέπει την ποινική προστασία του μισθού ψηφίσθηκε το 1945, όταν το εύρος των οικονομικών αδικημάτων είχε άλλη διάσταση και η συχνότητά τους ήταν μικρή, αφού στην Ελλάδα του 1945, την Ελλάδα της περιόδου του εμφυλίου πολέμου, τα οικονομικά και κοινωνικά δεδομένα ήταν εντελώς διαφορετικά από τα σημερινά, όπως είναι φυσικό, αφού μας χωρίζει πλέον του μισού αιώνας από εκείνη την εποχή.

Για την εποχή του ήταν ένας νόμος πρωτοποριακός, ο οποίος κινούταν σε προοδευτική κατεύθυνση και η βούληση του νομοθέτη ήταν η πλήρης, η καθολική προστασία των αποδοχών των εργαζομένων, ιδιαίτερα επειδή αντιμετώπιζε με ευρύτητα την έννοια του εργοδότη και προστάτευε όλες τις αποδοχές των εργαζομένων.

Λόγω αυτής της ευρύτητας σταδιακά περιορίστηκε από τη νομολογία και αποδυναμώθηκε, με αποτέλεσμα σήμερα να φαντάζει ως δημιούργημα του μακρινού παρελθόντος, να καλύπτει ανεπαρκώς τις σύγχρονες ανάγκες και να εκφεύγει των κατευθύνσεων του κράτους πρόνοιας¹.

Όμως είναι ανεπίτρεπτο για τη σημερινή κοινωνία των υλικών απολαύσεων και απαράδεκτο για το κράτος πρόνοιας να μην υπάρχει δραστική προστασία για την πληρωμή των δεδουλευμένων αποδοχών των εργαζομένων, όταν είναι γνωστό ότι στη σύγχρονη Ελλάδα τα οικονομικά αδικήματα πλέον κυριαρχούν και πυκνώνουν τα φαινόμενα οι εργαζόμενοι να αντιμετωπίζουν πρόβλημα είσπραξης των αποδοχών τους. Πληθαίνουν οι ανεκτέλεστες δικαστικές αποφάσεις της εργατικής διαδικασίας, όταν παράλληλα πολλοί οφειλέτες-εργοδότες ευημερούν συνεχίζοντας την άσκηση των επιχειρήσεών τους με την ίδια ή άλλη νομική μορφή στο πλαίσιο της μεταβίβασης επιχειρήσεων².

Η εργασία στην εποχή μας αποτελεί τη βασική εκδήλωση της ανθρώπινης δραστηριότητας, αφού ο εργαζόμενος με αυτόν τον τρόπο μετέχει του κοινωνικού καθήκοντος και αποβλέπει εκτός από την προσωπική ευημερία του και στην ανάπτυξη της Πολιτείας που διαβιοί. Παράλληλα ο εργαζόμενος με την εργασία του συνθέτει και διαμορφώνει την ίδια την προσωπικότητά του. Είναι επόμενο λοιπόν η σοβαρότερη έκφραση της ανθρώπινης δραστηριότητας, η οποία ικανοποιεί τις ανάγκες του κοινωνικού συνόλου, να προστατεύεται από την Πολιτεία.

¹ **Σαζώνης Β.**, «Αναγκαία η αντικατάσταση του α.ν. 690/1945 περί ποινικής προστασίας μισθωτού», ΕΕργΔ 1994, τομ. 53, σελ. 554

² **Σαζώνης Β.**, ο.π., σελ. 554

Οι παλαιότερες αντιλήψεις του βυζαντινορωμαϊκού δικαίου, που χαρακτήριζαν την εργασιακή σχέση ως μίσθωση εργασίας και εξομοίωναν τον εργαζόμενο με το πράγμα, την εργασία με το εμπόρευμα και το μισθό με το συμφωνηθέν αντάλλαγμα, έχουν υποχωρήσει σημαντικά στην εποχή μας.

Μισθός δεν θεωρείται μόνο ό,τι δίδεται από την ατομική εργασιακή σύμβαση αλλά και από το νόμο ή άλλη κανονιστική διάταξη, τη συλλογική σύμβαση εργασίας, τη διαιτητική απόφαση. Σε ορισμένες περιπτώσεις χαρακτηρίζονται ως μισθός και ποσά που καταβάλλονται στον εργαζόμενο χωρίς παροχή εργασίας, όπως τα ημερομίσθια των εορτών που δεν εργάστηκε ή οι πρόσθετες παροχές που σχετίζονται με το πρόσωπο του εργαζομένου, όπως τα επιδόματα γάμου και τέκνων, οι αποδοχές και το επίδομα αδείας, τα δώρα Πάσχα και Χριστουγέννων. Όλες αυτές οι παροχές χαρακτηρίζονται ως “κοινωνικός μισθός” και εξομοιώνονται με το μισθό υπό στενή έννοια.

Συνεπώς, στη σύγχρονη κοινωνία ο μισθός αποτελεί το βασικό αντικείμενο της εργασιακής σχέσης, είναι η αιτία για την οποία παρέχεται η εργασία. Ο μισθός αποτελεί το μοναδικό ή το βασικό μέσο βιοπορισμού³ και συντήρησης των εργαζομένων και της οικογένειάς τους. Ο μισθός δεν είναι ένα ακόμα οικονομικό μέγεθος αλλά μετουσιώνεται σε εκδήλωση της ίδιας της προσωπικότητας του εργαζομένου.

Η οικονομική κρίση των τελευταίων ετών οδήγησε στη θέσπιση μιας σειράς νομοθετημάτων, η συνταγματικότητα των οποίων αμφισβητείται έντονα. Οι ρυθμίσεις αυτές οδήγησαν στην απορρύθμιση του εργατικού δικαίου σε πολλαπλά επίπεδα με ενδεικτικά αναφερόμενα τις συνεχείς περικοπές των μισθών ως μέσο αντιμετώπισης της δημοσιονομικής κρίσης, τις μειώσεις των αποζημιώσεων απόλυσης, την αποδυνάμωση των κλαδικών και των ομοιοεπαγγελματικών συλλογικών συμβάσεων εργασίας προς όφελος των επιχειρησιακών συλλογικών συμβάσεων εργασίας και των ατομικών συμβάσεων εργασίας, η αποδυνάμωση της διαπραγματευτικής ικανότητας των εργαζομένων, ο περιορισμός του ρόλου του Ο.ΜΕ.Δ. κλπ. Δυστυχώς η δημοσιονομική κρίση χρησιμοποιήθηκε σε βάρος του βιοτικού επιπέδου των εργαζομένων, οι δε «δημοσιονομικές σπατάλες» αποτέλεσαν αφορμή

³ Η αναγνώριση εξάλλου του βιοποριστικού χαρακτήρα του μισθού αποτελεί την κύρια αιτία που οδήγησε σε μια ευρύτερη προστασία του, η οποία δεν συναντάται στο αντάλλαγμα των υπόλοιπων αμοτεροβαρών συμβάσεων. Έτσι δεν επιτρέπεται ο συμψηφισμός του (αρθ. 664 ΑΚ), η επίσχεσή του (αρθ. 327 ΑΚ), η κατάσχεσή του (αρθ. 664 παρ. 3 ΑΚ, Ν. 4694/1930, αρθ. 982 παρ. 2 ΚΠολΔ, αρθ. 31 ν.δ. 356/1974), η εκχώρησή του (παρά μόνο κατά το 1/4 σύμφωνα με το ν. 1071/1942 ή το 20% σύμφωνα με το άρθρο 92 του Κώδικα Δικηγόρων). Επίσης, κατά τη διαδικασία ατομικής ή συλλογικής (όπως η πτώχευση) αναγκαστικής εκτέλεσης στην περιουσία του εργοδότη, οι απαιτήσεις του μισθωτού που σχετίζονται με τις αποδοχές του (αλλά και την αποζημίωση απόλυσης, που ως γνωστόν δεν έχει μισθολογικό χαρακτήρα) ικανοποιούνται προνομιακά από το προϊόν της εκποίησής της (αρθ. 975 ΚΠολΔ).

για τις περικοπές μισθών και άλλων κοινωνικών παροχών στο σύνολο σχεδόν των εργαζομένων⁴.

Από την άλλη μεριά η κρίση έπληξε και το σύνολο των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων, οι οποίες κάτω από το βάρος των διαρκώς αυξανόμενων οφειλών και φορολογικών επιβαρύνσεων είτε καθυστερούν να καταβάλουν τους μισθούς των εργαζομένων τους είτε κλείνουν αφήνοντας απλήρωτο το προσωπικό τους, το οποίο στη συνέχεια αναγκάζεται να καταφύγει σε χρονοβόρες δικαστικές διαδικασίες με αμφίβολα αποτελέσματα. Παράλληλα, η κρίση έδωσε την αφορμή και σε κακόπιστους εργοδότες να καθυστερούν την καταβολή του μισθού σκοπίμως, για λόγους κερδοσκοπικούς και όχι λόγω πραγματικής οικονομικής αδυναμίας. Κατόπιν αυτών, η προστασία του μισθού είναι περισσότερο από ποτέ επιβεβλημένη και αναγκαία, ενόψει του ότι ο μισθός αποτελεί το βασικό, αν όχι το μοναδικό, μέσο βιοπορισμού του εργαζομένου.

Η ποινική διαδικασία λειτουργεί σαν μοχλός πίεσης των εργοδοτών για την πληρωμή των αποδοχών των εργαζομένων και έτσι η Πολιτεία πραγματώνει την υποχρέωσή της για την προστασία του μισθού των εργαζομένων⁵, δηλαδή για το σεβασμό της αξιοπρέπειας και της αξίας των εργαζομένων ως ανθρώπων. Το ποινικό δίκαιο των εργασιακών σχέσεων, που αποτελεί τη σύζευξη των δύο κλάδων, ποινικού δικαίου και εργατικού δικαίου, εκφράζοντας τις κυρίαρχες επιλογές στον τομέα αυτόν, έχει και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους, την κινητικότητα και τη δραστικότητα. Στο μέτρο που το δίκαιο δεν αποτελεί απλή αντανάκλαση των ανταγωνιστικών κοινωνικών σχέσεων, αλλά παρεμβαίνει και αντεπιδρά πάνω σε αυτές ως στοιχείο πια υλικό του πραγματικού κοινωνικού χώρου, το ποινικό δίκαιο των εργασιακών σχέσεων γίνεται ο ευαίσθητος σειсмоγράφος των κραδασμών αλλά και ο δυναμικός καταλύτης των διεργασιών στο πεδίο των κοινωνικών σχέσεων και συσχετισμών⁶.

Στην παρούσα μελέτη πραγματευόμαστε τα νομικά ζητήματα που ανακύπτουν κατά την εφαρμογή και ερμηνεία του α.ν. 690/1945, ο οποίος αποτελεί ένα από τα όπλα στα χέρια του εργαζομένου για να προστατεύσει την αξίωσή του για μισθό που απορρέει από την αμοτεροβαρή

⁴ **Ζερβομπεάκου Ουρ.**, «Προβληματισμοί γύρω από την ποινική προστασία του μισθού», ΕΕργΔ 2014, τομ. 73, σελ. 53

⁵ Η ποινικοποίηση της μη εκπλήρωσης των συμβατικών υποχρεώσεων εκ μέρους του εργοδότη δεν έχει να κάνει μόνο με την καθυστέρηση καταβολής του μισθού. Το πλήθος των υποχρεώσεων των δύο μερών που παρατηρείται στη σύμβαση εργασίας και εμπλουτίζεται από μια πολυσχιδότητα εννόμων υποχρεώσεων που αφορούν κυρίως τις συνθήκες, αλλά και στον τρόπο παροχής της εργασίας, έχει προκαλέσει τη νομοθετική παρέμβαση, η οποία αποσκοπεί στην κατά το δυνατόν πληρέστερη προστασία της. Ούτως, η πρόβλεψη ποινικών κυρώσεων παρατηρείται στη μη τήρηση μέτρων υγιεινής και ασφάλειας, στη μη χορήγηση άδειας αναψυχής (βλ. άρθρο 5 παρ. 7 του α.ν. 539/1945, όπως τροποποιήθηκε μερικά από το ν. 1386/1983, καθώς και το άρθρο 3 του ν. ΓΛΔ' της 11.11.1911, όπως τροποποιήθηκε από το άρθρο 13 του ν. 2943/1922), στη μη χορήγηση εβδομαδιαίας ανάπαυσης (άρθρο 17 β.δ. 748/1966), στην παράνομη απασχόληση γυναικών και ανηλίκων (βλ. άρθρα 18 και 19 ν. ΔΚΘ'/1912 και β.δ. 19/26 Αυγούστου 1913, αλλά και το ν. 3144/2003, με τον οποίο κυρώθηκε η ΔΣΕ 182), στην απαγόρευση εργασίας κατά την Κυριακή (ν. ΓΥΝΕ/1909) κλπ.

⁶ **Μανωλεδάκης Ι.**, «Μελέτες για εμβάθυνση στο ποινικό δίκαιο (1978-1989)», γ' έκδοση με προσθήκες (1990-1995), εκδόσεις Σάκκουλα Θεσσαλονίκη 1995, σελ. 53-54

σύμβαση εργασίας⁷.

A.2 Επισκόπηση αλλοδαπών δικαίων

Η ποινική ευθύνη του εργοδότη για μη εμπρόθεσμη καταβολή των αποδοχών εμφανίζεται στις έννομες τάξεις των χωρών στις οποίες παρατηρείται μια γενικότερη ποινικοποίηση της παραβίασης των εργοδοτικών υποχρεώσεων⁸.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το γαλλικό εργατικό δίκαιο, όπου υπάρχουν ποινικές ευθύνες του εργοδότη για παραβάσεις που αφορούν στην τήρηση των κανόνων υγιεινής και ασφάλειας, στη μη χορήγηση πιστοποιητικού εργασίας, στη μη τήρηση των κανόνων που ρυθμίζουν το δικαίωμα της απεργίας κλπ. Η μη εμπρόθεσμη καταβολή των αποδοχών διώκεται ποινικά επίσης, ενώ η προβλεπόμενη ποινή είναι η επιβολή προστίμου.

Ομοίως στο ιταλικό εργατικό δίκαιο το αδίκημα διώκεται ποινικά και ο εργοδότης καταδικάζεται στην πληρωμή προστίμου.

Στο αγγλικό δίκαιο, όπως και στο γερμανικό, δεν υπάρχει νομοθετική πρόβλεψη σχετική με την ποινική προστασία του μισθού. Η καταβολή των ανεξόφλητων αποδοχών επιδιώκεται από την πλευρά των εργαζομένων με την έναρξη δίκης στα πολιτικά δικαστήρια, ενώ η παρεμβολή των ποινικών δικαστηρίων είναι άγνωστη.

A.3 Η ιστορική εξέλιξη της εγκληματοποίησης της μη εμπρόθεσμης καταβολής του μισθού στην Ελλάδα

Η πρώτη ιστορικά εκδήλωση της ποινικής προστασίας του μισθού των εργαζομένων στη χώρα μας συμπίπτει με την ψήφιση του Νόμου ΔΛ'/1912⁹. Στο Νόμο αυτό, ο οποίος κωδικοποιήθηκε σε ενιαίο κείμενο μαζί με τις τροποποιητικές και συμπληρωματικές αυτού διατάξεις με το Β.Δ. της 24^{ης} Ιουλίου 1920¹⁰, ρυθμίζονται τα σχετικά με τον τόπο, τον τρόπο και το χρόνο της πληρωμής των ημερομισθίων και των μισθών. Ο Ν. ΔΛ'/1912 και η αναθεώρησή του εντάσσονται σε μια ιστορικά σημαντική περίοδο για την εξέλιξη του εργατικού ποινικού δικαίου, η οποία εκτείνεται από το 1909 έως το 1920 και σηματοδοτεί τη μετάβαση στο φιλελευθερισμό, την αυτονομία των συμβάσεων και

⁷ Σιαμαντάς Χρ., «Η ποινική διάσταση της μη καταβολής μισθού (με τον Ν. 690/1945)», ΑρχΝ 1985, τομ. ΛΣΤ', σελ. 262

⁸ Σιδέρης Δ., «Η ποινική προστασία του μισθού (α.ν. 690/1945) Θεωρία – Νομοθεσία – Νομολογία», εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη 2004, σελ. 27-28, με περαιτέρω παραπομπές στην αλλοδαπή θεωρία.

⁹ Ο νόμος τιτλοφορείται «Περί πληρωμής των ημερομισθίων των εργατών και περί των μισθών των υπηρετών και υπαλλήλων».

¹⁰ Το Β.Δ. τιτλοφορείται «Περί κωδικοποίησης εις ενιαίον κείμενον των νόμων περί πληρωμής των ημερομισθίων των εργατών και περί των μισθών των υπηρετών και υπαλλήλων».

την ελευθερία της εργασίας¹¹.

Η αντιπαράθεση στο πεδίο των εργασιακών σχέσεων, με επίκεντρο τις οικονομικές διεκδικήσεις των εργαζομένων, είχε ως αποτέλεσμα τη νομοθετική κατοχύρωση, και μάλιστα στο χώρο του ποινικού δικαίου, της υποχρέωσης του εργοδότη να ανταποκρίνεται στη σημαντικότερη δέσμευσή του έναντι του εργαζομένου, που είναι η εμπρόθεσμη καταβολή των αποδοχών¹². Το σημαντικό αυτό βήμα πραγματοποιείται με τον α.ν. 690/1945¹³. Στο άρθρο μόνο αυτού τυποποιείται ως ποινικό αδίκημα η παράλειψη του εργοδότη, του διευθυντή, του επιτετραμμένου ή του με οποιονδήποτε τίτλο εκπροσώπου οποιασδήποτε επιχείρησης, εκμετάλλευσης ή εργασίας, να καταβάλει εμπρόθεσμα στους απασχολούμενους σε αυτόν τις συνεπεία της σύμβασης ή της σχέσης εργασίας τους πάσης φύσεως οφειλόμενες σε αυτούς αποδοχές (παρ. 1 εδαφ. α'). Για την άσκηση της ποινικής δίωξης απαιτείται η υποβολή μηνύσεως από τα πρόσωπα που αναφέρονται στο νόμο (παρ. 1 εδαφ. α'). Η πράξη τιμωρείται με φυλάκιση έως έξι μήνες και χρηματική ποινή (παρ. 1 εδαφ. Α'). Για την εκδίκαση του αδικήματος εφαρμόζεται η διαδικασία του αυτοφώρου (παρ. 1 εδαφ. β'). Στο νόμο προβλέπεται ότι η άσκηση εφέσεως δεν έχει ανασταλτικό αποτέλεσμα (παρ. 3).

Έτσι ο εργαζόμενος, πέραν της εργατικής αγωγής, της αίτησης ασφαλιστικών μέτρων περί προσωρινής επιδίκασης απαίτησης και της κήρυξης του εργοδότη σε κατάσταση πτώχευσης, δύναται να υποβάλει μήνυση κατά του υπερήμερου εργοδότη του, είτε μέσω του αρμόδιου Εισαγγελέως είτε στο οικείο αστυνομικό τμήμα είτε με δήλωσή του στο αρμόδιο Σώμα Επιθεώρησης Εργασίας (Σ.ΕΠ.Ε.), όπου έχει προβεί στη σχετική καταγγελία για τη μη καταβολή των δεδουλευμένων του.

¹¹ **Μανωλεδάκης Ι.**, «Μελέτες για εμβάθυνση στο ποινικό δίκαιο (1978-1989)», γ' έκδοση με προσθήκες (1990-1995), εκδόσεις Σάκκουλα Θεσσαλονίκη 1995, σελ. 66-67

¹² Είναι δικαιολογημένη η αμνηστία που προκαλεί στον θεωρητικό του αστικού δικαίου η ποινικοποίηση της μη εκπλήρωσης υποχρεώσεων που πηγάζουν από συμβατικές δεσμεύσεις. Ο αστικός κώδικας ρυθμίζει λεπτομερώς τη μη εκπλήρωση ή την πλημμελή εκπλήρωση των υποχρεώσεων που απορρέουν από συμβάσεις του αστικού δικαίου, καθιερώνοντας όχι μόνο τη δυνατότητα υπαναχώρησης από αυτές, αλλά και το δικαίωμα αποζημίωσης, εφόσον προκληθεί ζημία από υπαιτιότητα του μέρους το οποίο δεν εκπληρώνει τις υποχρεώσεις που έχει αναλάβει με τη σύμβαση. Εντούτοις, η πρόβλεψη ποινικών κυρώσεων ως επακόλουθο της αντισυμβατικής συμπεριφοράς δεν είναι σπάνια και παρατηρείται συνήθως στις εμπορικές σχέσεις, όπου η ανάγκη για προστασία της συναλλακτικής πίστης οδήγησε στην ποινικοποίηση του εκδότη ακάλυπτης επιταγής. Σε ορισμένες περιπτώσεις η νομοθετική βούληση για προστασία της αγοράς συνοδεύεται από την ανάγκη προστασίας του αδύνατου μέρους, όπως συμβαίνει με την ποινική ευθύνη του αγοραστή γεωργικών προϊόντων (άρθρο 1 του ν.δ. 3424/1955: «Αγοραστής γεωργικών προϊόντων που καθίσταται υπερήμερος για την καταβολή του τιμήματος στους πωλητές παραγωγούς ή συνεταιρισμούς, τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον τριών μηνών και χρηματική ποινή μέχρι 500.000 δρχ. Η ποινική δίωξη ασκείται και αυτεπαγγέλτως.»), όπου η ποινική κύρωση της μη καταβολής του αντιτίμου στον παραγωγό τους αποβλέπει στην προστασία του τελευταίου, τον οποίο ο νόμος θεωρεί προφανώς εύαλωτο, λόγω του γεγονότος ότι η παραγωγή των συγκεκριμένων προϊόντων αποτελεί το μοναδικό μέσο επιβίωσής του. Βλ. **Σιδέρη Δ.**, «Η ποινική προστασία του μισθού (α.ν. 690/1945) Θεωρία – Νομοθεσία – Νομολογία», εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη 2004, σελ. και **Παύλου Στ./Σάμιος Θ.**, «Ειδικοί Ποινικοί Νόμοι. Εργασία: Μη εμπρόθεσμη καταβολή αποδοχών. Άρθρον μόνον Α.Ν., 690/1945», Σχολιαστής: Θωμάς Σάμιος, εκδόσεις Π. Ν. Σάκκουλας “Δίκαιο & Οικονομία” 2012, σελ. 4

¹³ **Παύλου Στ./Σάμιος Θ.**, «Ειδικοί Ποινικοί Νόμοι. Εργασία: Μη εμπρόθεσμη καταβολή αποδοχών. Άρθρον μόνον Α.Ν., 690/1945», Σχολιαστής: Θωμάς Σάμιος, εκδόσεις Π. Ν. Σάκκουλας “Δίκαιο & Οικονομία” 2012, σελ. 3-4

Στην τελευταία περίπτωση ο Επιθεωρητής Εργασίας είναι πλέον υποχρεωμένος σύμφωνα με το άρθρο 23 παρ. 1 του Ν. 3996/2011, ανεξαρτήτως αν το ζητήσει ή όχι ο καταγγέλλων εργαζόμενος, να υποβάλει μήνυση ή μηνυτήρια αναφορά στον αρμόδιο Εισαγγελέα για την άσκηση ποινικής δίωξης.

Εκ των ανωτέρω προκύπτει ότι η αδήριτη ανάγκη για την εξασφάλιση της καταβολής των αποδοχών του εργαζομένου οδήγησε και στην ποινικοποίηση της μη εκπλήρωσης μιας αμιγώς ενοχικής υποχρέωσης, καθώς ο μισθός δεν αποτελεί μόνο την αντιπαροχή του εργοδότη προς τον εργαζόμενο για την προσφορά της εργασίας του τελευταίου, αλλά και το μοναδικό μέσο επιβίωσης και αξιοπρεπούς διαβίωσης του εργαζομένου. Για το λόγο αυτό άλλωστε προέκυψε και η ανάγκη εξασφάλισης ενός σταθερού εισοδήματος, ανάλογου με τις κοινωνικές του ανάγκες, μέσω της χορήγησης παροχών ανεξάρτητα από την ποσότητα ή την παροχή της εργασίας, ήτοι του αποκαλούμενου «κοινωνικού μισθού».

Κεφάλαιο Β

Η Ανάλυση της Διάταξης του Νόμου

Στο άρθρο μόνο του α.ν. 690/1945 τυποποιείται, όπως προεξετέθη, ως ποινικό αδίκημα η μη καταβολή δεδουλευμένων αποδοχών ή άλλου είδους χορηγιών σε εργαζόμενο. Μια σειρά προβλημάτων που συνάπτονται με την ερμηνεία και την εφαρμογή των σχετικών διατάξεων απασχόλησαν, ήδη από την έναρξη ισχύος του νόμου, και εξακολουθούν να απασχολούν τόσο τη θεωρία όσο και τη νομολογία. Στη συνέχεια επιχειρείται μια – θεματικώς ταξινομημένη – παρουσίαση των σχετικών ζητημάτων, με αιχμή τη νομολογία κυρίως του Αρείου πάγου αλλά και των δικαστηρίων της ουσίας.

B.1 Η ρύθμιση του νόμου

Κατά την παράγραφο 1 του άρθρου μόνου του α.ν. 690/1945¹⁴, *«Κάθε εργοδότης ή διευθυντής ή επιτετραμμένος ή με οποιονδήποτε τίτλο εκπρόσωπος οποιασδήποτε επιχείρησης, εκμετάλλευσης ή εργασίας, ο οποίος δεν καταβάλλει εμπρόθεσμα στους απασχολούμενους σε αυτόν τις οφειλόμενες συνεπεία της σύμβασης ή της σχέσης εργασίας πάσης φύσεως αποδοχές, που καθορίζονται είτε από τη σύμβαση εργασίας είτε από τις συλλογικές συμβάσεις εργασίας είτε από αποφάσεις διαιτησίας είτε από το*

¹⁴ Ο αναγκαστικός νόμος τιτλοφορείται «Περί συμπληρώσεως και τροποποιήσεως του Ν. 28/1944 “περί εξουσιοδοτήσεως των Υπουργών Εργασίας και Οικονομικών όπως προβαίνουν εις καθορισμόν μισθών και ημερομισθίων”» (ΦΕΚ Α' 292). Η παρ. 1 αντικαταστάθηκε με το άρθρο 8 παρ. 1 του Ν. 2336/1995 (ΦΕΚ Α' 189).

νόμο ή έθιμο είτε σύμφωνα με το άρθρο 10 του ν. 3198/1955, συνεπεία της θέσεως των εργαζομένων σε κατάσταση διαθεσιμότητας, τιμωρείται κατόπιν μηνύσεως των ενδιαφερομένων ή των οργάνων του Υπουργείου Εργασίας ή των οργάνων της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης που είναι εντεταλμένα για την εφαρμογή της εργατικής νομοθεσίας ή της οικείας Αστυνομικής Αρχής ή της οικείας επαγγελματικής οργάνωσης των εργαζομένων, με φυλάκιση μέχρι έξι (6) μήνες και χρηματική ποινή, της οποίας το ποσό δεν μπορεί να ορίζεται κάτω του 25% ούτε πάνω του 50% του καθυστερούμενου χρηματικού ποσού, για την εξεύρεση του οποίου οι τυχόν σε είδος οφειλόμενες αποδοχές πρέπει να αποτιμώνται, με τη σχετική απόφαση, σε χρήμα. Η εκδίκαση των παραπάνω υποθέσεων γίνεται με τη διαδικασία του αυτοφώρου, όπως προβλέπεται από τα άρθρα 417 επ. του ΚΠΔ.»¹⁵

B.2 Σκοπός της διατάξεως

Η ανωτέρω υπό εξέταση διάταξη, στην οποία προέχει το δημόσιο συμφέρον για τη δίωξη του εργατικού τούτου αδικήματος, που αποβλέπει στη δημόσια τάξη, θεσπίσθηκε προς το συμφέρον και την προστασία των εργαζομένων και μόνο, ώστε να κατασφαλισθεί η εκπλήρωση από τον οποιονδήποτε εργοδότη των από τη σύμβαση εργασίας οφειλομένων σε αυτούς παροχών¹⁶.

B.3 Ο χαρακτήρας του εγκλήματος. Προβλήματα συναπτόμενα με τη νομική φύση του εγκλήματος.

Η μη εμπρόθεσμη καταβολή αποδοχών ή πάσης φύσεως χορηγιών στους απασχολούμενους αντί μισθού από τον εργοδότη τους και τα λοιπά πρόσωπα που μνημονεύονται στο άρθρο μόνο του α.ν. 690/1945 συνιστά γνήσιο έγκλημα παραλείψεως¹⁷. Έγκλημα παραλείψεως, υπό την έννοια ότι η

¹⁵ Η παρ. 1 αντικαταστάθηκε ως άνω με την παρ. 1 του άρθρου 8 του Ν. 2336/1995 (ΦΕΚ Α' 189). Η προ της αντικαταστάσεως διατύπωση του νόμου είχε ως εξής: «1] Πας εργοδότης ή διευθυντής ή επιτετραμμένος ή επί οιοδήποτε τίτλω εκπρόσωπος οιασδήποτε επιχείρησης, εκμεταλλεύσεως ή εργασίας, μη καταβάλλων εμπροθέσμως εις τους παρ' αυτό αντί μισθού απασχολούμενους τας εις τούτους, ως εκ της σχέσεως εργασίας, οφειλόμενας αποδοχάς ή πάσης φύσεως χορηγίας, τας καθωρισμένας είτε υπό της συμβάσεως εργασίας ή της υπαλληλικής συμβάσεως, είτε υπό συλλογικής συμβάσεως εργασίας, είτε υπό διοικητικών πράξεων, είτε υπό του νόμου ή εθίμου τιμωρείται επί τη μηνύσει των ενδιαφερομένων ή των οργάνων του υπουργείου εργασίας ή της οικείας αστυνομικής αρχής ή της οικείας συνδικαλιστικής οργανώσεως των μισθωτών, δια φυλακίσεως μέχρι τριών μηνών και χρηματικής ποινής, της οποίας το ποσόν δεν δύναται να ορίζεται κάτω του ενός τετάρτου ουδέ άνω του ημίσεος του εν εκάστη μηνύσει αναφερομένου ως καθυστερουμένου χρηματικού ποσού, προς εξεύρεσιν του οποίου αι τυχόν εις είδος οφειλόμεναι χορηγίαι δέον να αποτιμώνται, δια της σχετικής αποφάσεως, εις χρήμα. 2] Η εκδίκασις των περί ων ανωτέρω μηνύσεων ενεργείται κατά τας διατάξεις του ν.δ. της 23 Νοεμβρίου 1923, "περί αμέσου εκδικάσεως πλημμελημάτων τινών επ' αυτοφώρου", ως αύται ετροποποιήθησαν και συνεπληρώθησαν μεταγενεστέρως...»

¹⁶ Μουράτης Ζ., «Το έγκλημα κατά τον α.ν. 690/1945», Επιστημονική Επετηρίδα Δικηγορικού Συλλόγου Θεσσαλονίκης 1988, σελ. 99. Επίσης ΠρΠατρ 692/1968 ΑρχΝ ΙΘ' 397

¹⁷ ΑΠ 726/1995 ΠοινΧρ ΜΕ' (1995) σελ. 1274, ΑΠ 1902/1997 ΠοινΧρ ΜΗ' (1998) σελ. 642, ΑΠ 1053/2001 ΔΦΝ 2001 τομ. 55 σελ. 1903, ΑΠ 1135/2002 ΠοινΛογ 2002 σελ. 1285 & ΔΦΝ 2003 σελ. 855, ΑΠ 1670/2002 ΠοινΧρ 2003 σελ. 625, & ΔΦΝ 2003 σελ. 858, ΑΠ 1701/2003 ΠοινΧρ 2004 σελ. 619, ΑΠ 1757/2003 ΠοινΧρ 2004 σελ. 637

αξιόποινη πράξη συνίσταται όχι σε μια ενέργεια αλλά σε μια παράλειψη (τη μη καταβολή των δεδουλευμένων αποδοχών), και γνήσιο έγκλημα παραλείψεως, υπό την έννοια ότι η εγκληματική συμπεριφορά περιγράφεται ως παράλειψη στο ίδιο το κείμενο του νόμου¹⁸.

Περαιτέρω, πρόκειται για *γνήσιο ιδιαίτερο έγκλημα* (delictum proprium). Η αντικειμενική υπόσταση του αδικήματος του άρθρου μόνου παρ. 1 εδαφ. α' του α.ν. 690/1945 στοιχειοθετείται μόνο εφόσον στο πρόσωπο του δράστη συντρέχουν ορισμένες ιδιότητες, ήτοι εργοδότης ή διευθυντής ή επιτετραμμένος ή με οποιονδήποτε τίτλο εκπρόσωπος οποιασδήποτε επιχείρησης, εκμετάλλευσης ή εργασίας, οι οποίες θεμελιώνουν (και δεν επαυξάνουν απλώς) το αξιόποινο¹⁹. Η νομική φύση του αδικήματος ως γνήσιου ιδιαίτερου εγκλήματος γεννά την υποχρέωση στο δικαστή για ειδική και εμπεριστατωμένη αιτιολογία ως προς τη συνδρομή στο πρόσωπο του υπαιτίου μιας τουλάχιστον από τις ιδιότητες που αναφέρονται στο νόμο.

Έτι περαιτέρω, η πράξη του άρθρου μόνου του α.ν. 690/1945 συνιστά ιδιώνυμο έγκλημα (delictum sui generis). Στην ποινική προστασία του παραπάνω αδικήματος περιλαμβάνονται στοιχεία τόσο αυτοδύναμα κατά την ουσιαστική υφή τους, που καθιστούν την πράξη, από εγκληματολογική και από κοινωνικοηθική σκοπιά, αυτοτελές έγκλημα και όχι απλώς εγκληματική παραλλαγή μιας άλλης

¹⁸ Βλ. **Ανδρουλάκη Ν.**, «Ποινικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος, Θεωρία για το έγκλημα», εκδόσεις Π. Ν. Σάκκουλα “Δίκαιο & Οικονομία” 2000, σελ. 179, **Κωστήρα Α.**, «Έννοιες και θεσμοί του ποινικού δικαίου – Θεωρητική και πρακτική προσέγγιση του γενικού μέρους του ποινικού κώδικα», εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα 2001, σελ. 300, **Μανωλεδάκη Ι./Παρασκευόπουλο Ν.**, «Εγχειρίδιο Ποινικού Δικαίου – Γενικό Μέρος», εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα – Θεσσαλονίκη 1999, σελ. 78.

¹⁹ **Παύλου Στ./Σάμιος Θ.**, «Ειδικοί Ποινικοί Νόμοι. Εργασία: Μη εμπρόθεσμη καταβολή αποδοχών. Άρθρον μόνον Α.Ν., 690/1945», Σχολιαστής: Θωμάς Σάμιος, εκδόσεις Π. Ν. Σάκκουλας “Δίκαιο & Οικονομία” 2012, σελ. 5. Για την έννοια των ιδιαίτερων εγκλημάτων και τη διάκρισή τους από τα κοινά εγκλήματα βλ. **Ανδρουλάκη Ν.**, ο.π., σελ. 165-167. Ειδικότερα, κοινά εγκλήματα (delicta communia) είναι αυτά στα οποία υποκείμενο, με την έννοια του αυτουργού, μπορεί να είναι ο καθένας. Αντίθετα, ιδιαίτερα εγκλήματα (delicta propria) είναι αυτά στα οποία όχι ο καθένας αλλά μόνο ορισμένος κύκλος, ορισμένη τάξη προσώπων, που διαθέτουν ορισμένες ιδιότητες ή τελούν σε ορισμένες σχέσεις, μπορούν να είναι το υποκείμενο, δηλαδή αυτουργός της εγκληματικής πράξης. Από την άλλη μεριά, συμμετοχός, δηλαδή ηθικός αυτουργός ή συνεργός κατ' άρθρο 46 επ. ΠΚ, μπορεί και επί των ιδιαίτερων εγκλημάτων να είναι ο καθένας. Επί παραδείγματι, υποκείμενο του εγκλήματος της δωροληψίας κατ' άρθρο 235 ΠΚ μπορεί να είναι μόνο πρόσωπο που φέρει την ιδιότητα του υπαλλήλου, υποκείμενο του εγκλήματος της παραβίασης επαγγελματικής εχεμύθειας κατ' άρθρο 371 ΠΚ μπορεί να είναι μόνο τα εκεί αναφερόμενα πρόσωπα (κληρικοί, δικηγόροι, γιατροί, φαρμακοποιοί, συμβολαιογράφοι κλπ), υποκείμενο της αιμομιξίας μόνο όσοι τελούν σε σχέση συγγένειας κατά τα αναφερόμενα στο άρθρο 345 ΠΚ. Τα ιδιαίτερα εγκλήματα διακρίνονται σε *γνήσια* και *μη γνήσια*. Γνήσια είναι εκείνα στα οποία οι ιδιαίτερες ιδιότητες ή σχέσεις θεμελιώνουν το αξιόποινο πράξεων, που αλλιώς δεν είναι αξιόποινες. Μη γνήσια είναι εκείνα στα οποία οι ιδιαίτερες ιδιότητες ή σχέσεις επαυξάνουν απλώς ή και μειώνουν το αξιόποινο. Έτσι, τα προαναφερθέντα εγκλήματα της δωροληψίας, της αιμομιξίας, της παραβίασης επαγγελματικής εχεμύθειας είναι γνήσια ιδιαίτερα εγκλήματα. Αντίθετα, μη γνήσια ιδιαίτερα εγκλήματα είναι φερεϊπείν η υπεξαίρεση στην υπηρεσία κατ' άρθρο 258 ΠΚ, στο οποίο επαυξάνεται η ποινή του κοινού εγκλήματος της υπεξαίρεσης αν τελεσθεί από υπάλληλο, και η αυτάμβλωση κατ' άρθρο 304 παρ. 3 ΠΚ, στο οποίο μειώνεται η ποινή της τεχνητής διακοπής εγκυμοσύνης αν τελείται από την ίδια την έγκυο. Η διάκριση έχει πρακτική σημασία στο ζήτημα της συμμετοχής στο έγκλημα, καθώς η πρώτη παράγραφος του άρθρου 49 ΠΚ αναφέρεται στα γνήσια εγκλήματα και η δεύτερη στα μη γνήσια.

πράξης²⁰. Το αδίκημα δεν μπορεί να θεωρηθεί εγκληματική παραλλαγή π.χ. του εγκλήματος της υπεξαίρεσης²¹, καθότι οι καθυστερούμενες αποδοχές δεν έχουν περιέλθει –ενόσω ακριβώς ο εργοδότης καθυστερεί την καταβολή τους– στην κυριότητα του εργαζομένου, επομένως δε ο οφειλέτης (εργοδότης, διευθυντής, επιτετραμμένος, εκπρόσωπος) δεν ιδιοποιείται παρανόμως ξένο κινητό πράγμα περιελθόν στην κατοχή του, όπως αξιώνεται κατ' άρθρο 375 παρ. 1 εδαφ. α' ΠΚ για τη στοιχειοθέτηση υπεξαίρεσεως^{22, 23}. Έτσι, αν καταργηθεί η διάταξη του άρθρου μόνου παρ. 1 εδαφ. α'

²⁰ Για τη διάκριση μεταξύ ιδιώνυμων εγκλημάτων και εγκληματικών παραλλαγών βλ. **Ανδρουλάκη Ν.**, «Ποινικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος, Θεωρία για το έγκλημα», εκδόσεις Π. Ν. Σάκκουλα «Δίκαιο & Οικονομία» 2000, σελ. 193-194, **Χαραλαμπίκη Αρ.**, «Σύνοψη Ποινικού Δικαίου – Γενικό Μέρος – Ι: Το έγκλημα», εκδόσεις Π. Ν. Σάκκουλας «Δίκαιο & Οικονομία» 2010, σελ. 240, **Βαθιώτη Κ.**, «Στοιχεία Ποινικού Δικαίου – Γενικό Μέρος», εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη 2007, σελ. 95. Στην ως άνω θεωρία του γενικού μέρους του ποινικού δικαίου ιδιώνυμο είναι το έγκλημα στο οποίο οι ιδιόζυγες περιστάσεις υπό τις οποίες προβλέπεται η βασική συμπεριφορά επηρεάζουν τόσο βαθειά την κοινωνικοηθική της απαξία, ώστε να αλλοιώνεται ο χαρακτήρας του προκειμένου εγκλήματος. Στην περίπτωση αυτή δεν έχουμε πια απλή παραλλαγή, κλιμάκωση του βασικού εγκλήματος (διακεκριμένο ή προνομιούχο έγκλημα), αλλά άλλη εγκληματική πράξη, που –καίτοι συγγενής– ενέχει αυτοτέλεια έναντι του τελευταίου. Παράδειγμα ιδιώνυμου εγκλήματος αυστηρότερου του βασικού συνιστά η «σωματική βλάβη ανηλίκων» κατ' άρθρο 312 ΠΚ σε σχέση με την απλή σωματική βλάβη του άρθρου 308 ΠΚ. Παράδειγμα δε ιδιώνυμου εγκλήματος ηπιότερου του βασικού παρέχει το άρθρο 377 ΠΚ, το οποίο στο μεν πρώτο εδάφιο της πρώτης παραγράφου αναγράφει μια προνομιούχο μορφή της κλοπής και της υπεξαίρεσης (πράγματος ευτελούς αξίας), στο δε δεύτερο εδάφιο της ίδιας παραγράφου ένα ιδιώνυμο έγκλημα (κλοπή ή υπεξαίρεση «για άμεση χρήση ή ανάλωση»). Το έγκλημα γίνεται αυτοτελές υπό τις περιστάσεις αυτές, γιατί η συμπεριφορά παύει να έχει την κοινωνικοηθική απαξία που προσιδιάζει στην κλοπή. Η πρακτική σημασία της διάκρισης του ιδιώνυμου εγκλήματος από τις εγκληματικές παραλλαγές έγκειται στα ακόλουθα: α) σε αντίθεση με τις εγκληματικές παραλλαγές, το ιδιώνυμο έγκλημα δεν μπορεί να συμβάλει στη συγκρότηση σύνθετου εν στενή εννοία εγκλήματος, εισφέροντας ένα από τα συστατικά του τελευταίου (π.χ. ληστεία συνιστά και η με σωματική βία αφαίρεση πράγματος ευτελούς αξίας, αντίθετα δεν διαπράττει ληστεία ο πεινασμένος άνθρωπος που «από ανάγκη για άμεση χρήση ή ανάλωση» ασκεί σωματική βία για να αφαιρέσει ένα κομμάτι τροφής, διότι η συμπεριφορά του έχει πάψει πλέον κατά την ουσία της να φέρει χαρακτήρα κλοπής), β) το ιδιώνυμο έγκλημα δεν υπόκειται ούτε σε επιβάρυνση («διάκριση») ούτε σε ελάφρυνση («προνόμιο») της ποινής, εάν συντρέχουν και επ' αυτού οι προϋποθέσεις των παραλλαγών του βασικού εγκλήματος, γ) εάν η ανεξαρτητοποίηση του ιδιώνυμου εγκλήματος οφείλεται σε κάποια προσωπική ιδιότητα, σχέση ή άλλη περίπτωση (π.χ. τέλεση της κλοπής «από ανάγκη για άμεση χρήση ή ανάλωση» κατ' άρθρο 377 παρ. 1 εδαφ. α' ΠΚ), σε σχέση με την τιμώρηση των συμμετόχων ισχύει η παρ. 1 και όχι η παρ. 2 του άρθρου 49 ΠΚ και δ) το ιδιώνυμο έγκλημα δεν μπορεί να συντεθεί με το βασικό σε ένα κατ' εξακολούθηση έγκλημα κατ' άρθρο 98 ΠΚ.

²¹ Σύμφωνα με το **Σιδέρη Δ.** («Η ποινική προστασία του μισθού (α.ν. 690/1945) Θεωρία – Νομοθεσία – Νομολογία», εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη 2004, σελ. 38-39), η προσβολή της περιουσίας του εργαζομένου, η οποία λαμβάνει χώρα με την καθυστέρηση ή τη μη καταβολή των οφειλομένων αποδοχών του, προσιδιάζει με το έγκλημα της υπεξαίρεσης, αφού ο εργοδότης ιδιοποιείται τις αποδοχές που έχει στην κατοχή του. Το γεγονός όμως ότι η αντικειμενική υπόσταση του εγκλήματος της υπεξαίρεσης προϋποθέτει την παράνομη ιδιοποίηση ξένου πράγματος, δεν αφήνει περιθώρια εφαρμογής της διάταξης του άρθρου 375 ΠΚ, κάτι που θα αποτελούσε σχήμα πρωθύστερο, καθώς οι αποδοχές ή οι πάσης φύσεως χορηγίες του εργαζομένου δεν έχουν ακόμα γίνει στοιχείο της περιουσίας του, με αποτέλεσμα να έχει μόνο ενοχική αξίωση κατά του εργοδότη για την καταβολή τους. Για το λόγο αυτό, άλλωστε, η κατάσχεση του εργατικού μισθού από τον ίδιο τον εργοδότη κατά το άρθρο 664 ΑΚ, σε συνδυασμό με το άρθρο 982 ΚΠολΔ, θεωρείται ως κατάσχεση εις χείρας τρίτου. Στην εξαιρετική περίπτωση που ο εργοδότης παρακρατεί μέρος του μισθού με τη μορφή της εγγύησης για τη σωστή εκτέλεση της εργασίας, η μη επιστροφή του κατά τη λύση της σύμβασης εργασίας αποτελεί υπεξαίρεση, διότι κύριός του είναι ο εργαζόμενος και νομέας ο εργοδότης (βλ. ΤριμΠλημμΑθ 2752/1979, ΠοινΧρ 1980, σελ. 83).

²² Εφόσον όμως οι αποδοχές βρίσκονται στην επαγγελματική σφαίρα του εργαζομένου, η παρακράτησή τους συνιστά υπεξαίρεση, κάτι που μπορεί να συμβεί στην περίπτωση που ο μισθός ή μέρος του συνίσταται στα φιλοδωρήματα που καταβάλλουν τρίτοι στον εργοδότη. Βλ. **Καποδίστρια Ιω.**, «Καθυστερήσεις φιλοδωρημάτων ως ποινικόν αδίκημα», ΕΕργΔ 1968, τομ. 27, τευχ. 21, σελ. 1321 επ.

²³ Διαφορετική είναι η περίπτωση του εγκλήματος της μη καταβολής των ασφαλιστικών εισφορών κατά το άρθρο 1 παρ. 2 του α.ν. 86/1967, όπου ο εργοδότης δεν τις αποδίδει στους ασφαλιστικούς οργανισμούς, παρακρατώντας μέρος ή το σύνολο

του α.ν. 690/1945, η μη εμπρόθεσμη καταβολή του μισθού και των λοιπών αποδοχών στον εργαζόμενο δεν θα είναι πλέον –λόγω της νομικής φύσης του εγκλήματος ως ιδιωνύμου– αξιόποινη²⁴.

Διχογνωμία υπάρχει για το ζήτημα αν η μη καταβολή των εργατικών αποδοχών από τον εργοδότη συνιστά έγκλημα γνήσιας παραλείψεως διαρκές ή στιγμιαίο. Η πρακτική σημασία αντιμετώπισης του ζητήματος αυτού είναι μεγάλη. Ειδικότερα, εφόσον γίνει δεκτό ότι πρόκειται για στιγμιαίο έγκλημα, τότε αυτόφωρη τέλεση του πλημμελήματος της μη καταβολής εργατικού μισθού υπάρχει μέχρι την παρέλευση της επόμενης ημέρας από τη δήλη ημέρα καταβολής των αποδοχών. Αντίθετα, αν θεωρηθεί ότι το έγκλημα είναι διαρκές, οπότε τα στοιχεία του υπάρχουν καθ' όλο το χρόνο που διαρκεί η καθυστέρηση καταβολής των αποδοχών, τότε η αυτόφωρη τέλεση του υπό εξέταση πλημμελήματος δεν έχει χρονικό περιορισμό έως την πλήρη και ολοσχερή καταβολή των πάσης φύσεως αποδοχών του εργαζομένου από τον εργοδότη (π.χ. μισθός, επιδόματα, αποδοχές λόγω υπερεργασίας, υπερωριών, Κυριακής εργασίας, νυκτερινής εργασίας). Επίσης, ο χρόνος τελέσεως του εγκλήματος έχει σημασία και για την έναρξη του χρόνου παραγραφής, σύμφωνα με τα άρθρα 17 ΠΚ²⁵, 111 στοιχ. 3 ΠΚ²⁶ και 112 ΠΚ²⁷. Η αξιόποινη συμπεριφορά του α.ν. 690/1945 μπορεί να εμφανισθεί και με τη μορφή του κατ' εξακολούθηση εγκλήματος κατ' άρθρο 98 ΠΚ²⁸, όπως επί καθυστέρησης

τους χωρίς να του ανήκουν. Με ρητή διάταξη του νόμου τιμωρείται για υπεξαίρεση, καθώς ιδιοποιείται παράνομα ξένο πράγμα που έχει περιέλθει στην κατοχή του (βλ. ΑΠ 574/1998 ΠοινΔικ 1998 σελ. 319, ΑΠ 277/1998 ΠοινΔικ 1998 σελ. 879). Πρόκειται επίσης για ιδιώνυμο γνήσιο έγκλημα παραλείψεως, το οποίο διαφοροποιείται από το αντίστοιχο του α.ν. 690/1945 λόγω της ρητής νομοθετικής αναφοράς στο έγκλημα της υπεξαίρεσεως, που αποσκοπεί στην πλημμεληματική περιχαράκωση του εγκλήματος, λόγω του κινδύνου να θεωρηθεί ως κακούργημα, όταν το ύψος των παρακρατούμενων οφειλών είναι ιδιαίτερα μεγάλο. Βλ. την ακριβή διατύπωση του άρθρου 1 παρ. 2 του α.ν. 86/1967: «Όστις παρακρατών ασφαλιστικές εισφορές των παρ' αυτό εργαζομένων επί σκοπών αποδόσεως εις τους κατά την παρ. 1 οργανισμούς δεν καταβάλλει ή δεν αποδίδει ταύτας προς τους ανωτέρω οργανισμούς εντός μηνός, αφ' ης κατέστησαν απαιτηταί, τιμωρείται επί υπεξαίρεσει δια φυλακίσεως τουλάχιστον έξι μηνών και χρηματικής ποινής τουλάχιστον δέκα χιλιάδων δραχμών.», σε συνδυασμό με το άρθρο 26 παρ. 5 του α.ν. 1846/1951 «Περί Κοινωνικών ασφαλίσεων», όπου ορίζονται τα εξής: «Κατά την πληρωμήν μισθών επί παρεχόντων εξηρημένην εργασίαν, ο εργοδότης υποχρεούται να παρακρατεί τα τμήματα των εισφορών τα βαρύνοντα τους ησφαλισμένους. Εάν ο εργοδότης δεν εκπληρώση την υποχρέωσίν του ταύτην εντός διμήνου από της ημέρας πληρωμής των μισθών, η καταβολή της τε εργοδοτικής και της εισφοράς του ησφαλισμένου βαρύνει τον εργοδότην.» Βλ. και **Παπαϊωάννου Κ.**, «Ποινική δίωξις εργοδότην δια παρακράτησιν ασφαλιστικών εισφορών», ΕΕργΔ 1965, τομ. 24, σελ. 848, όπου στην αντιπαραβολή των δύο ειδικών ποινικών νόμων που τιμωρούν αντεργατικές εργοδοτικές συμπεριφορές (μη καταβολή δεδουλευμένων αποδοχών – μη καταβολή ασφαλιστικών εισφορών), καταλήγει ότι και τα δύο εγκλήματα είναι ιδιώνυμα, και τα δύο είναι γνήσια εγκλήματα παραλείψεως, και τα δύο είναι αυτεπαγγέλτως διωκόμενα, πλην όμως στο δεύτερο ο δράστης διαπράττει σύμφωνα με το γράμμα του νόμου υπεξαίρεση, παρότι δεν απαιτείται εν προκειμένω σκοπός ιδιοποιήσεως, όπως απαιτείται επί υπεξαίρεσεως κατ' άρθρο 375 ΠΚ.

²⁴ Βλ. **Ντάσιο Λ.**, «Εργατικό Δικονομικό Δίκαιο», τομ. Α/1, έκδοση ιδίου, Αθήνα 1999, σελ. 421

²⁵ Άρθρο 17 ΠΚ: Χρόνος τέλεσης της πράξης. «Χρόνος τέλεσης της πράξης θεωρείται ο χρόνος κατά τον οποίο ο υπάιτιος ενέργησε ή όφειλε να ενεργήσει. Ο χρόνος κατά τον οποίο επήλθε το αποτέλεσμα είναι αδιάφορος, εκτός αν ορίζεται άλλως.»

²⁶ Άρθρο 111 στοιχ. 3 ΠΚ: «Τα πλημμελήματα παραγράφονται μετά πέντε έτη.»

²⁷ Άρθρο 112 ΠΚ: Έναρξη του χρόνου παραγραφής των εγκλημάτων. «Η προθεσμία της παραγραφής αρχίζει από την ημέρα που τελέσθηκε η αξιόποινη πράξη εκτός αν ορίζεται άλλως.»

²⁸ Άρθρο 98 ΠΚ: Έγκλημα κατ' εξακολούθηση. «1] Αν περισσότερες από μια πράξεις του ίδιου προσώπου συνιστούν εξακολούθηση του ίδιου εγκλήματος, το δικαστήριο μπορεί, αντί να εφαρμόσει τη διάταξη του άρθρου 94 παρ. 1, να επιβάλει μια και μόνο ποινή. Για την επιμέτρησή της το δικαστήριο λαμβάνει υπόψη το όλο περιεχόμενο των μερικότερων πράξεων. 2]

μισθών πολλών μηνών²⁹, οπότε, αν γίνει δεκτός ο στιγμιαίος χαρακτήρας του εγκλήματος, κάθε μερικότερη πράξη υπόκειται αυτοτελώς σε παραγραφή³⁰.

Τα επιχειρήματα υπέρ του διαρκούς χαρακτήρα του εγκλήματος ερείδονται στην ακόλουθη συλλογιστική³¹: Διαρκές είναι το έγκλημα όταν και η διατήρηση της παράνομης κατάστασης που προκλήθηκε από το δράστη πληροί την ίδια αντικειμενική υπόσταση εγκλήματος με την παραγωγή αυτής της παράνομης κατάστασης. Αντίθετα, επί στιγμιαίου εγκλήματος η διατήρηση της παράνομης κατάστασης μπορεί να συνιστά την αντικειμενική υπόσταση άλλου εγκλήματος ή να μη συνιστά εγκληματική ενέργεια.

Εν προκειμένω, είναι προφανής η διαφοροποίηση στα χρονικά όρια του αυτοφώρου. Επί στιγμιαίου εγκλήματος, αυτόφωρο θεωρείται το έγκλημα εφόσον δεν έχει παρέλθει ολόκληρη η επόμενη ημέρα από την τέλεσή του, σύμφωνα με το άρθρο 242 ΚΠΔ³². Η αποδοχή της άποψης περί στιγμιαίου εγκλήματος σημαίνει ότι αυτό συντελείται τη δήλη ημέρα κατά την οποία ο εργοδότης οφείλει να καταβάλει το μισθό (δηλαδή κατά κανόνα –ελλείψει αντίθετης συμφωνίας ή ρύθμισης από το νόμο– με βάση την ΑΚ 655 μετά την παροχή της εργασίας), η αυτόφωρη δε διαδικασία μπορεί να κινηθεί εφόσον ο τελευταίος συλληφθεί μέχρι και την επόμενη ημέρα από τη δήλη αυτή ημέρα και η πενταετής παραγραφή κατά το άρθρο 111 παρ. 2 ΠΚ αρχίζει από τη δήλη αυτή ημέρα, κατά την οποία ο εργοδότης κατέστη υπερήμερος, χωρίς να είναι αναγκαία η όχλησή του. Αντίθετα, επί διαρκούς εγκλήματος, αυτόφωρο υφίσταται και μετά την πάροδο της επόμενης ημέρας από την ημέρα κατά την οποία άρχισε να υπάρχει η παράνομη κατάσταση. Πράγματι ο εργοδότης μπορεί να άρει την παρανομία οποτεδήποτε, καταβάλλοντας τις καθυστερούμενες πάσης φύσεως δεδουλευμένες αποδοχές του εργαζομένου. Επίσης, η διατήρηση της παρανομίας που προκύπτει από την καθυστέρηση καταβολής των εργατικών αποδοχών αποτελεί ενιαίο έγκλημα με την αρχική μη εμπρόθεσμη καταβολή

Η αξία του αντικειμένου της πράξεως και η περιουσιακή βλάβη ή το περιουσιακό όφελος που προκύπτουν από την κατ' εξακολούθηση τέλεση του εγκλήματος λαμβάνονται συνολικά υπόψη αν ο δράστης απέβλεπε με τις μερικότερες πράξεις του στο αποτέλεσμα αυτό. Στις περιπτώσεις αυτές ο ποινικός χαρακτήρας της πράξεως προσδιορίζεται με βάση τη συνολική αξία του αντικειμένου και τη συνολική περιουσιακή βλάβη ή το συνολικό περιουσιακό όφελος που ανάλογα με το έγκλημα επήλθε ή σκοπήθηκε.»

²⁹ Βλ. **Μουράτη Ζ.**, «Το έγκλημα κατά τον α.ν. 690/1945», Επιστημονική Επετηρίδα Δικηγορικού Συλλόγου Θεσσαλονίκης 1988, σελ. 101

³⁰ ΑΠ 1913/1983 ΠοινΧρ ΛΔ' σελ. 675, ΑΠ 240/1977 ΠοινΧρ ΚΖ' σελ. 641

³¹ **Βλασσόπουλος Γ.**, «Μη καταβολή αποδοχών από τον εργοδότη (έγκλημα διαρκές ή στιγμιαίο;)», ΔΕΝ 1997, τευχ. 1272, τομ. 53, σελ. 818

³² Άρθρο 242 ΚΠΔ: «1] Αυτόφωρο είναι το έγκλημα την ώρα που γίνεται ή το έγκλημα που έγινε πρόσφατα. Η πράξη θεωρείται ότι έγινε πρόσφατα ιδίως όταν αμέσως ύστερα από αυτήν ο δράστης καταδιώκεται από τη δημόσια δύναμη ή από τον παθόντα ή με δημόσια κραυγή, όπως και όταν συλλαμβάνεται οπουδήποτε να έχει αντικείμενα ή ίχνη από τα οποία συμπεραίνεται ότι διέπραξε το έγκλημα σε πολύ πρόσφατο χρόνο. 2] Ποτέ δεν θεωρείται ότι συντρέχει μια από τις παραπάνω περιπτώσεις, αν πέρασε όλη η επόμενη μέρα από την τέλεση της πράξης. 3] Τα εγκλήματα που τελούνται δια του τύπου θεωρούνται πάντοτε αυτόφωρα. 4] Τα εγκλήματα που τελούνται από ανηλίκους δεν δικάζονται ως αυτόφωρα.»

του μισθού από τον εργοδότη.

Έχει υποστηριχθεί³³ ότι τελολογικά ορθότερη είναι η άποψη σύμφωνα με την οποία το έγκλημα της μη εμπρόθεσμης καταβολής εργατικών αποδοχών από τον εργοδότη είναι διαρκές, αφού η ανάγκη αυξημένης προστασίας του εργαζομένου και δραστηκής ποινικής καταστολής ανακύπτει, κατά κύριο λόγο, σε περίπτωση σημαντικής καθυστέρησης καταβολής των εργατικών αποδοχών από τον εργοδότη στο μισθωτό. Εφόσον γίνει δεκτή αυτή η άποψη, διευρύνονται τα χρονικά όρια του αυτοφώρου πέρα από την επομένη της δήλης ημέρας καταβολής των εργατικών αποδοχών και μέχρι την τυχόν καταβολή από τον εργοδότη στο μισθωτό των καθυστερούμενων δεδουλευμένων πάσης φύσεως αποδοχών του, οπότε επιτυγχάνεται η συντόμευση της σχετικής διαδικασίας προς όφελος του εργαζομένου. Έχει υποστηριχθεί επίσης και η ενδιάμεση άποψη³⁴ ότι το υπό εξέταση έγκλημα έχει χαρακτήρα στιγμιαίου εγκλήματος με διαρκή αποτελέσματα. Έτσι επιλύονται ευχερώς ζητήματα που αφορούν αφενός την παραγραφή και αφετέρου την εφαρμογή της αυτόφωρης διαδικασίας. Ως προς το πρώτο ζήτημα, η παραγραφή ξεκινά με την παρέλευση την ημερομηνίας στην οποία πρέπει να καταβληθεί ο μισθός, οπότε και ο εργοδότης καθίσταται υπερήμερος. Ως προς το δεύτερο ζήτημα, σύμφωνα με την άποψη αυτή, η αυτόφωρη διαδικασία εφαρμόζεται οποτεδήποτε, ακόμα δηλαδή και αν παρέλθει από την παραπάνω ημερομηνία σημαντικό χρονικό διάστημα, κατά το οποίο εξακολουθεί υφιστάμενη η υπερημερία του εργοδότη. Με άλλα λόγια, η μεν παραγραφή αρχίζει με την παρέλευση της δήλης ημέρας καταβολής του μισθού, ενώ συγχρόνως προ της παραγραφής μπορεί να εφαρμοσθεί οποτεδήποτε η αυτόφωρη διαδικασία.

Στην πράξη ισχύουν τα στενά χρονικά όρια του αυτοφώρου μέχρι την παρέλευση της επομένης από τη δήλη ημέρα πληρωμής των εργατικών αποδοχών, με συνέπεια να περιπέσει σε αδράνεια η τήρηση της διαδικασίας του αυτοφώρου επί μη εμπρόθεσμης καταβολής των αποδοχών του μισθωτού από τον εργοδότη, αφού ο μισθωτός διαθέτει εξαιρετικά περιορισμένα χρονικά περιθώρια προσφυγής στη διαδικασία του αυτοφώρου. Σε κάθε περίπτωση κρίνεται απαραίτητη η νομοθετική ρύθμιση του θέματος με σχετική ερμηνευτική διάταξη, προς αποφυγή των υφιστάμενων ευλόγων ερμηνευτικών διχογνωμιών³⁵.

³³ Βλ. **Βλασσόπουλο Γ.**, ο.π., σελ. 818, **Πάυλου Στ./Σάμιος Θ.**, «Ειδικοί Ποινικοί Νόμοι. Εργασία: Μη εμπρόθεσμη καταβολή αποδοχών. Άρθρον μόνον Α.Ν., 690/1945», Σχολιαστής: Θωμάς Σάμιος, εκδόσεις Π. Ν. Σάκκουλας “Δίκαιο & Οικονομία” 2012, σελ. 7. Σύμφωνα με την τελευταία πηγή (σχολιαστής Σάμιος Θωμάς), η αληθής έννοια των διατάξεων του άρθρου μόνου του α.ν. 690/1945 κατά την άποψη αυτή είναι ότι τιμωρείται ο *καθυστερών* την καταβολή των αποδοχών, και ότι επομένως τα στοιχεία του εγκλήματος αυτού υφίστανται καθ’ όν χρόνο διαρκεί η καθυστέρηση της καταβολής

³⁴ Βλ. **Σιδέρη Δ.**, «Η ποινική προστασία του μισθού (α.ν. 690/1945) Θεωρία – Νομοθεσία – Νομολογία», εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη 2004, σελ. 45-46

³⁵ Βλ. σχετική ανάπτυξη του θέματος κατωτέρω (σελ. 70) στο υποκεφάλαιο «Αυτόφωρη τέλεση του εγκλήματος» του

Νομολογιακώς, η νεότερη τάση στρέφεται υπέρ του στιγμιαίου χαρακτήρα³⁶ του εγκλήματος, σε αντίθεση με παλαιότερη νομολογία, σύμφωνα με την οποία το έγκλημα είναι διαρκές³⁷. Το ζήτημα αντιμετωπίστηκε και από την Ολομέλεια του Αρείου Πάγου, η οποία με τη θεμελιώδη υπ' αριθμόν 856/1978 απόφασή της³⁸ έκρινε, κατά πλειοψηφία μιας ψήφου³⁹, ότι το αδίκημα του άρθρου μόνου του α.ν. 690/1945 είναι στιγμιαίο.

B.4 Τα στοιχεία της αντικειμενικής υπόστασης του εγκλήματος

Για τη στοιχειοθέτηση της αντικειμενικής υπόστασης του εγκλήματος απαιτείται η ύπαρξη σύμβασης ή σχέσης εργασίας, εκ της οποίας θεμελιώνεται υποχρέωση καταβολής αποδοχών στους εργαζομένους, περαιτέρω δε μη εμπρόθεσμη καταβολή του οφειλομένου ποσού εκ μέρους του εργοδότη και των λοιπών προσώπων που ορίζονται στο νόμο μετά την παροχή της εργασίας ή εντός του κατ' άρθρον 655 ΑΚ προβλεπόμενου χρόνου. Ακολουθώς αναλύονται τα στοιχεία της αντικειμενικής υπόστασης του υπό πραγμάτευση εγκλήματος, ήτοι το ενεργητικό υποκείμενο του εγκλήματος, η έννοια των «δεδουλευμένων αποδοχών ή άλλου είδους χορηγιών», η πηγή της οφειλής

κεφαλαίου «Δικονομικά Ζητήματα» της παρούσας μελέτης.

³⁶ ΑΠ 629/1979 ΠοινΧρ ΚΘ' (1979) σελ. 748, ΜονΠλημΩ 3913/1981 ΠοινΧρ ΛΑ' (1981) σελ. 812, ΔιατΕισΠλημΘεσ (Ι. Δασκαλόπουλος) 208/1990 Υπερ 1991 σελ. 506. Παραθέτουμε επίσης απόσπασμα από το υπ' αριθμ. 974/11.3.1997 Έγγραφο του Αντεισαγγελέως του Αρείου Πάγου Ηλ. Σπυρόπουλου, σχετικό με τη δικονομική αντιμετώπιση της αξιόποινης πράξης της καθυστέρησης εργατικών αποδοχών. Το έγγραφο αυτό ο Αντεισαγγελέας απευθύνει προς τη Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδος και οι παρατηρήσεις του αφορούν άρθρο που δημοσιεύθηκε στο 2^ο τεύχος του Νομικού Δελτίου της Συνομοσπονδίας: «...Υποστηρίζεται ότι η αξιόποινη πράξη της μη καταβολής εργατικού μισθού είναι έγκλημα διαρκές, όπως έχουν δεχθεί οι αποφάσεις ΑΠ 380/65 και 130/65 ΠΧρ ΙΣΤ/38 και ΙΕ/407. Εν τούτοις ορθό είναι ότι μόνο η πρώτη δέχθηκε ως διαρκές έγκλημα την αξιόποινη πράξη για την οποία πρόκειται, ενώ η άλλη απόφαση καθώς και όλες οι μεταγενέστερες αποφάσεις του Αρείου Πάγου μέχρι σήμερα (176/95, 1201/94, 392/93, 661/93, 988/89, 1812/89 ΠΧρ ΜΕ/463, ΜΑ/995, ΜΓ/185 και 421, Μ/297 και 863 και άλλες) δέχονται ότι η πράξη τελείται κατά τη στιγμή που ο υπόχρεος δεν καταβάλλει τον μισθό όπως είχε υποχρέωση. Συνεπώς αυτόφωρη τέλεση υπάρχει μέχρι την παρέλευση της επόμενης ημέρας. Δεν πρόκειται δηλαδή για διαρκές έγκλημα...»

³⁷ ΑΠ 380/1965 ΠοινΧρ ΙΣΤ' σελ. 38 (όπου το απόσπασμα: «...το υπό του άρθρου μόνου του Α.Ν. 690/1945 προβλεπόμενον ποινικόν αδίκημα υπάγεται εις την κατηγορίαν των διαρκών αδικημάτων, εφ' όσον η συνιστώσα την εγκληματικήν ενέργειαν του αναιρεσιόντος παράνομος καθυστέρησις της πληρωμής των οφειλομένων υπό τούτου ημερομισθίων του παθόντος εργατοτεχνίτου εξηκολούθησεν μέχρι και της απαγγελίας της προσβαλλομένης αποφάσεως...»), ΑΠ 130/1965 ΠοινΧρ ΙΕ' σελ. 407 & ΝοΒ 1965 σελ. 1204 & ΑρχΝ 1965 σελ. 680, ΓνωμΕισΠλημΠειρ (Ι. Καρατζά) 7663/15/68 ΠοινΧρ ΙΗ' (1968) σελ. 379, ΑΠ 268/1975 ΠοινΧρ 1975 σελ. 644.

³⁸ ΠοινΧρ ΚΘ' (1979) σελ. 45 επ. & ΕΕργΔ 1979 σελ. 130 επ. Κατά το αιτιολογικό της απόφασης: «Το υπό του άρθρου μόνου του α.ν. 690/1945 προβλεπόμενο έγκλημα ως γνήσιο έγκλημα παραλείψεως, επί του οποίου ο νόμος κηρύσσει την παράλειψη καθ' εαυτή αξιόποινη, συντελείται ευθύς ως ο υπόχρεος εργοδότης παραλείψει να καταβάλει εις τον δικαιούχο μισθωτό τις οφειλόμενες αποδοχές ή πάσης φύσεως χορηγίας εντός της υπό του νόμου τασσομένης προθεσμίας.»

³⁹ Προς παροχή πληρέστερης και εναργέστερης εικόνας της αναπτυχθείσας νομικής διεκυστίνδας περί του διαρκούς ή μη χαρακτήρα του περί ου ο λόγος ποινικού αδικήματος, σημειώνεται ότι η υπ' αριθ. 856/1978 θεμελιώδης απόφαση της Ολομέλειας του Αρείου Πάγου υπέρ της στιγμιαίας φύσεως του αδικήματος εκδόθηκε κατόπιν της υπ' αριθμ. 535/1978 απόφασης του Δ' Τμήματος του ίδιου δικαστηρίου, δια ψήφων τεσσάρων (4) προς τρεις (3) υπέρ του στιγμιαίου χαρακτήρα, με Εισαγγελική δια της αγορεύσεως τοποθέτηση υπέρ της ιδιότητας της εν λόγω αξιοποιούν πράξεως ως διαρκούς (βλ. την ως άνω υπ' αρ. 535/1978 απόφαση του Δ' Τμήματος του Αρείου Πάγου, παραπέμψασα το ζήτημα στην Ολομέλεια, στα ΠοινΧρ τομ. ΚΗ' σελ. 630, όπου δημοσιεύεται και η αγόρευση του Αντεισαγγελέως Λεωνίδα Παπακαρυά).

(σύμβαση ή σχέση εργασίας), το μη εμπρόθεσμο της καταβολής των οφειλομένων αποδοχών και η υποχρέωση καταβολής.

B.4.α Το ενεργητικό υποκείμενο του εγκλήματος

Ο τρόπος με τον οποίο περιγράφεται στο νόμο το ενεργητικό υποκείμενο του εγκλήματος της παραγράφου 1 του άρθρου μόνου του α.ν. 690/1945 είναι τέτοιος, ώστε να καλύπτεται κάθε είδους πρόσωπο στο οποίο παρέχεται εξαρτημένη εργασία. Υπαίτιος του αδικήματος είναι «κάθε εργοδότης ή διευθυντής ή επιτετραμμένος ή με οποιονδήποτε τίτλο εκπρόσωπος οποιασδήποτε επιχείρησης, εκμετάλλευσης ή εργασίας». Η διατύπωση του νόμου κατά τον προσδιορισμό του ενεργητικού υποκειμένου του εγκλήματος είναι σκοπίμως ιδιαίτερος ευρεία, ώστε να μη διαφεύγει από τις ποινικές κυρώσεις που προβλέπονται σε αυτόν οιοσδήποτε υπαίτιος και να εξασφαλίζεται η μεγαλύτερη δυνατή προστασία των εργαζομένων, στους οποίους παραλείπεται εκ δόλου η καταβολή των αποδοχών τους⁴⁰. Η γενικότητα όμως της διατύπωσης της διάταξης δεν παρέχει δυνατότητα διασταλτικής ερμηνείας της ως προς τα πρόσωπα που ευθύνονται⁴¹, ώστε να περιληφθούν σε αυτήν και πρόσωπα που δεν έχουν κάποια αρμοδιότητα ή σχέση με τη σύμβαση εξαρτημένης εργασίας⁴². Έτσι ενεργητικό υποκείμενο του εγκλήματος μπορεί να είναι μόνο πρόσωπα που έχουν τις αναφερόμενες στη διάταξη ως άνω ιδιότητες, καθιστώντας το έγκλημα ιδιαίτερο (*delictum proprium*)⁴³. Με άλλα λόγια, υπεύθυνοι κατά νόμο είναι, εκτός του εργοδότη, ο διευθυντής, επιτετραμμένος ή διαχειριστής της οικείας επιχείρησης ή εκμετάλλευσης, εφόσον ανατέθηκε σε αυτούς από το νόμο, τη σύμβαση ή τη δικαστική απόφαση⁴⁴ η εκπροσώπηση του εργοδότη και η υπό την ιδιότητά τους αυτή πληρωμή των οφειλομένων πάσης

⁴⁰ ΓνωμΕισΑΠ Κιουσόπουλου Δ. υπ' αριθμόν 51/1950, ΠoinXp 1951 σελ. 97 & ΕΕργΔ 1951 σελ. 152. Η εν λόγω γνωμοδότηση αναφέρει: «Η διάταξις του μοναδικού άρθρου του ν. 690 του 1945 είναι τόσο γενική, ώστε να μη διαφεύγη των δια ταύτης επιβαλλομένων ποινικών κυρώσεων οιοσδήποτε εργοδότης ή διευθυντής ή επιτετραμμένος ή οιοδήποτε τίτλω εκπρόσωπος επιχείρησης, εργασίας ή εκμεταλλεύσεως, όστις δεν ήθελε καταβάλει εμπροθέσμως εις τους παρ' αυτό αντί μισθού απασχολούμενους, τας εις τούτους, ως εκ της σχέσεως εργασίας, οφειλομένας αποδοχάς.»

⁴¹ Ο ποινικός νόμος ως εξαιρετικός και ειδικός ερμηνεύεται στενά και έτσι δεν χωρεί αναλογική εφαρμογή αυτού, ενόψει της θεμελιώδους αρχής του ποινικού δικαίου που ορίζει «καμία ποινή χωρίς νόμο» και που απορρέει από το άρθρο 7 παρ. 1 του Συντάγματος και το άρθρο 1 του Ποινικού Κώδικα (βλ. **Χαλαμάνη Αν.**, «Κυρώσεις κατά παραβατών της Εργατικής Νομοθεσίας», ΔΕΝ 2004, τομ. 60, τευχ. 1430, σελ. 947 & 958). Απαγορεύεται η με αναλογία θεμελίωση ή επαύξηση του αξιοποίνου. Η απαγόρευση της αναλογίας *in malam partem* δεσμεύει μόνο το δικαστή και όχι το νομοθέτη (βλ. **Σιδέρη Δ.**, «Η ποινική προστασία του μισθού (α.ν. 690/1945) Θεωρία – Νομοθεσία – Νομολογία», εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη 2004, σελ. 83).

⁴² **Μουράτης Ζ.**, «Το έγκλημα κατά τον α.ν. 690/1945», Επιστημονική Επετηρίδα Δικηγορικού Συλλόγου Θεσσαλονίκης 1988, σελ.102

⁴³ Βλ. οικεία ανάπτυξη στο ως άνω υπό στοιχεία Β.3 κεφάλαιο της παρούσης μελέτης με τίτλο «Ο χαρακτήρας του εγκλήματος. Προβλήματα συναπτόμενα με τη νομική φύση του εγκλήματος.»

⁴⁴ Τέτοια περίπτωση θα μπορούσε να είναι η θέση μιας επιχείρησης υπό αναγκαστική διαχείριση με δικαστική απόφαση. Ο αναγκαστικός διαχειριστής εκπροσωπεί τον κύριο της επιχείρησης δυνάμει νόμιμου τίτλου, δηλαδή με δικαστική διαχείριση. Ο υπό αναγκαστική διαχείριση κύριος της επιχείρησης υποχρεούται να καταβάλει τις αποδοχές στο προσωπικό, αλλά αυτές τις αποδοχές έχει εκ του νόμου ευχέρεια να τις καταβάλει μόνο ο αναγκαστικός διαχειριστής. Βλ. **Τζίτζιλέρη Αλ.**, «Η ποινική ευθύνη του αναγκαστικού διαχειριστού κατά ν. 690/1945», ΝοΒ 1953, τευχ. 10, σελ. 490

φύσεως αποδοχών στους απασχολούμενους μισθωτούς⁴⁵.

Ορίζοντας τις έννοιες του νόμου⁴⁶ επισημαίνουμε ότι ως εργοδότης νοείται εκείνος που απασχολεί προσωπικό έναντι ανταλλάγματος στο πλαίσιο σχέσεως εργασίας ιδιωτικού δικαίου. Ο εργοδότης είναι ο φορέας της επιχείρησης, εκείνος που συγκεντρώνει και ασκεί τις εργοδοτικές εξουσίες. Είναι το υποκείμενο των εκ της επιχειρήσεως δικαιωμάτων και υποχρεώσεων, ο ιδιοκτήτης της επιχείρησης. Διευθυντής είναι το πρόσωπο που οργανώνει, συντονίζει και επιβλέπει την παροχή της εργασίας και την εκτέλεσή της. Επιτετραμμένος είναι το πρόσωπο στο οποίο έχει ανατεθεί η διαχείριση ορισμένων υποθέσεων, εν προκειμένω των οικονομικών υποθέσεων της εταιρείας ή της επιχείρησης. Είναι το φυσικό πρόσωπο στο οποίο έχει ανατεθεί η άσκηση εν όλω ή εν μέρει των εργοδοτικών εξουσιών. Εκπρόσωπος, τέλος, είναι εκείνος που εμφανίζεται στις συναλλαγές ως ενεργών στο όνομα άλλου προς επιδίωξη των συμφερόντων του τελευταίου. Η έννοια του εργοδότη διασπάται έτσι σε μερικότερες έννοιες, ήτοι στον έχοντα μεν την επιχείρηση εργοδότη, αλλά μη δυνάμενο να ασκήσει για οποιονδήποτε λόγο τις εργοδοτικές εξουσίες, και στον εκπρόσωπο του εργοδότη, ο οποίος δεν είναι μεν ο υπό ευρεία έννοια εργοδότης αλλά ο ασκών αντ' αυτού τις εργοδοτικές εξουσίες. Κύρια σημασία εν προκειμένω δεν έχει η κυριότητα της επιχειρήσεως. Την υποχρέωση εφαρμογής των εν λόγω διατάξεων, είτε αυτές θεωρηθούν ως νόμιμος περιορισμός του διευθυντικού δικαιώματος είτε θεωρηθούν ως υποχρέωση εργοδοτικής προνοίας, επωμίζεται ο ασκών τις συγκεκριμένες εργοδοτικές εξουσίες, που είτε του ανήκουν ως εργοδότη είτε είναι επιτετραμμένες σε αυτόν ως διευθυντή ή εκπρόσωπο. Ο α.ν. 690/1945 συμπεριλαμβάνει στην κατηγορία των ποινικώς υπευθύνων τα πρόσωπα τα όντως ή και νόμω ασκούντα τις εν λόγω εργοδοτικές εξουσίες της πληρωμής του προσωπικού⁴⁷. Έτσι ενεργητικό υποκείμενο του εγκλήματος μπορεί να είναι οποιοσδήποτε είναι υπεύθυνος για την πληρωμή του μισθού, είτε εργοδότης είτε εργάτης ακόμα, επιτετραμμένος όμως με αυτή την αρμοδιότητα μέσα στο πλαίσιο συγκεκριμένης επιχείρησης, εκμετάλλευσης ή εργασίας⁴⁸. Με άλλα λόγια, υποκείμενο του εγκλήματος δεν είναι μόνο ο εργοδότης, αλλά –όπως προκύπτει από τη διατύπωση της διάταξης– οποιοδήποτε πρόσωπο είναι επιφορτισμένο με την πληρωμή των αποδοχών των εργαζομένων⁴⁹.

⁴⁵ Βλ. **Καραμπάγια Χρ.**, «Η μη καταβολή οφειλομένων μισθών και η προστασία των μισθωτών», ΕΕργΔ 1984, τομ. 43, τευχ. 1034, σελ. 645. Βλ. επίσης ΑΠ 473/1980, ΝοΒ 1980, τομ. 28, σελ. 1621.

⁴⁶ Βλ. **Τζιτζιλέρη Αλ.**, ο.π. σελ. 489, **Παύλου Στ./Σάμιος Θ.**, «Ειδικοί Ποινικοί Νόμοι. Εργασία: Μη εμπρόθεσμη καταβολή αποδοχών. Άρθρον μόνον Α.Ν., 690/1945», Σχολιαστής: Θωμάς Σάμιος, εκδόσεις Π. Ν. Σάκκουλας “Δίκαιο & Οικονομία” 2012, σελ. 8.

⁴⁷ **Τζιτζιλέρης Αλ.**, ο.π., σελ. 490

⁴⁸ **Σιαμαντάς Χρ.**, «Η ποινική διάσταση της μη καταβολής μισθού (με τον Ν. 690/1945)», ΑρχΝ 1985, τομ. ΛΣΤ', σελ. 265

⁴⁹ **Ζερβομπέακου Ουρ.**, «Προβληματισμοί γύρω από την ποινική προστασία του μισθού», ΕΕργΔ 2014, τομ. 73, σελ. 59-

Κατά συνέπεια, έχει κριθεί ότι ενεργητικό υποκείμενο του εν λόγω αδικήματος μπορεί να είναι ο ιδιοκτήτης εργοληπτικού γραφείου⁵⁰, ο μηχανικός και υπεύθυνος εργοταξίου⁵¹, ο διευθυντής ξενοδοχείου⁵², ο εργολάβος δημοσίων έργων που απασχολεί εργάτες και οδηγούς⁵³, ο εφοπλιστής που απασχολεί προσωπικό στα πλοία του⁵⁴, ο εκπρόσωπος ομόρρυθμης εταιρείας⁵⁵, ο με τη συστατική πράξη ή με μεταγενέστερη συμφωνία των εταίρων διαχειριστής της ομόρρυθμης εμπορικής εταιρείας⁵⁶, ο εκ του νόμου ή του καταστατικού ή με απόφαση του Διοικητικού Συμβουλίου εκπρόσωπος ανώνυμης εταιρείας⁵⁷, ο Γενικός Διευθυντής ανώνυμης εταιρείας επιτετραμμένος επί των οικονομικών αυτής υποθέσεων⁵⁸, ο Διευθύνων Σύμβουλος ανώνυμης εταιρείας που διορίζεται από το Διοικητικό Συμβούλιο και είναι εντεταλμένος σύμβουλος για την καταβολή των αποδοχών στους μισθωτούς⁵⁹, ο νόμιμος εκπρόσωπος ανώνυμης εταιρείας που απασχολεί εσωτερικό δημοσιογράφο (συντάκτη – διευθυντή)⁶⁰, ο διαχειριστής της επιχείρησης, εφόσον όμως ανατέθηκε σε αυτόν με νόμο, σύμβαση ή δικαστική απόφαση η εκπροσώπηση του εργοδότη και η υπό την ιδιότητα αυτή πληρωμή

60. Όπως παρατηρεί εν συνεχεία η συγγραφέας, το αδίκημα είναι ιδιαίτερο (*delictum proprium*), αφού η διάταξη του α.ν. 690/1945 για τη θεμελίωση του αξιοποιούνου απαιτεί για τον αυτουργό της πράξης να ενυπάρχει στο πρόσωπό του συγκεκριμένη ιδιότητα (η επιφόρτιση με την πληρωμή των αποδοχών των εργαζομένων) ως όρος της αντικειμενικής υπόστασης του εγκλήματος. Επισημαίνει επίσης ότι ουκ ολίγες φορές αναρεσιβάζονται ποινικές αποφάσεις λόγω αοριστίας ή ασάφειας ως προς την ιδιότητα του κατηγορουμένου ως νόμω υποχρέου για την καταβολή της μισθοδοσίας του προσωπικού. Ειδικά για τις κεφαλαιουχικές εταιρείες, όπου υπάρχουν μέτοχοι με δεσπόζουσα θέση στην εταιρεία και οι οποίοι εν τοις πράγμασι συμμετέχουν στη διοίκησή της (είτε αμέσως είτε μέσω «αχυρανθρώπων»), η συγγραφέας προτείνει ενδεχόμενη εξέταση της δυνατότητας μερικής άρσης της αυτοτέλειας του νομικού προσώπου, ώστε να διευρυνθεί ο κατάλογος των προσώπων που ευθύνονται για τη μη καταβολή των δεδουλευμένων αποδοχών των εργαζομένων, και ίσως όχι μόνο για τις οφειλές αυτές αλλά να επεκταθεί η ευθύνη και για τα χρέη έναντι του Δημοσίου και των ασφαλιστικών ταμείων.

⁵⁰ ΑΠ 268/1975, ΠοινΧρ 1975, σελ. 644

⁵¹ ΑΠ 739/2005, ΠοινΛογ 2005, σελ. 655

⁵² ΑΠ 1552/2004, ΠοινΛογ 2004, σελ. 1925

⁵³ ΑΠ 2306/2004, ΠοινΛογ 2004, σελ. 2783

⁵⁴ ΑΠ 848/1982, ΠοινΧρ 1983, σελ. 240

⁵⁵ ΑΠ 28/1979, ΠοινΧρ 1979, σελ. 366

⁵⁶ ΑΠ 1216/1983, ΠοινΧρ 1984, σελ. 163

⁵⁷ ΑΠ 382/2002 ΠοινΧρ 2003 σελ. 1083, ΑΠ 1913/2003 ΠοινΧρ 2004 σελ. 727, ΑΠ 7/2004 ΕλλΔνη 2004 σελ. 1547

⁵⁸ ΑΠ 784/1974 ΠοινΧρ 1975 σελ. 133, ΜονΠρωΤρικ 17/1970 ΕΕργΔ 1971 σελ. 1524. Στον αντίποδα πρέπει να παρατηρήσουμε ότι η ιδιότητα του υπαλλήλου ως διευθύνοντος δεν αποτελεί λόγο που εξουδετερώνει τις ποινικές συνέπειες της μη καταβολής μισθού από τον εργοδότη προς τον ίδιο το διευθύνοντα υπάλληλο, διότι υλικό αντικείμενο του εγκλήματος είναι και αυτός, ανεξάρτητα του ότι κατέχει θέση εμπιστοσύνης σε μια επιχείρηση (βλ. **Σιαμαντά Χρ.**, ο.π., σελ. 263). Αντίστοιχα, ποινική ευθύνη υπέχουν και τα διευθυντικά στελέχη της επιχείρησης, τα οποία είναι επιφορτισμένα με την πληρωμή των αποδοχών των εργαζομένων, έστω και αν στο δίκαιό μας αντιμετωπίζονται και οι ίδιοι ως εργαζόμενοι, αρκεί η ανάθεση των καθηκόντων πληρωμής του προσωπικού να μην είναι προσχηματική ή περιστασιακή, να μην αποσκοπεί δηλαδή αποκλειστικά στον αποκλεισμό της ευθύνης του εργοδότη, αλλά να βρίσκεται σε αντιστοιχία με τη βαρύτητα των υπολοίπων καθηκόντων και αρμοδιοτήτων τους (βλ. **Σπινέλλη Διον.**, «Οι διευθύνοντες υπάλληλοι», ΕΕργΔ 1972 σελ. 270, καθώς και **Σιδέρη Δ.**, «Η ποινική προστασία του μισθού (α.ν. 690/1945) Θεωρία – Νομοθεσία – Νομολογία», εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη 2004, σελ. 86-87).

⁵⁹ ΑΠ 159/1975, ΠοινΧρ 1975, σελ. 555

⁶⁰ ΑΠ 3008/2005, ΠοινΔικ 2005, σελ. 779

των οφειλομένων αποδοχών στους υπό του εργοδότη απασχολούμενους⁶¹, ο Πρόεδρος του Διοικητικού Συμβουλίου του ΚΤΕΛ⁶², η υπεύθυνη του οίκου ευγηρίας ως προς τις δεδουλευμένες αποδοχές που παρέλειψε να καταβάλει σε απασχολούμενη στον οίκο πρακτική νοσοκόμα⁶³, οι ιδιοκτήτες επιχείρησης φυτωρίου που παρέλειψαν να καταβάλουν δεδουλευμένες αποδοχές σε απασχοληθέντες στο φυτώριο αλλοδαπούς⁶⁴, ο εργοδότης – φορέας ατομικής επιχείρησης, που παρέλειψε να καταβάλει αποδοχές και χορηγίες σε γραφίστα – σελιδοποιό⁶⁵.

Επί νομικού προσώπου κρίσιμη είναι η εν τοις πράγμασιν εμπλοκή του δράστη στη λειτουργία των εταιρικών υποθέσεων και όχι η τυπική ιδιότητά του, φερειπείν ως διαχειριστή της εταιρείας⁶⁶. Έτσι κρίθηκε ότι ήταν δράστης του αδικήματος του άρθρου μόνου παρ. 1 του α.ν. 690/1945 το πρόσωπο το οποίο, ακόμα και μετά την τυπική και φαινομενική μόνο ανάληψη της διαχείρισης των οικονομικών υποθέσεων από άλλον, ασκούσε στην πραγματικότητα τη διεύθυνση και τη διαχείριση των εταιρικών υποθέσεων, διατηρούσε την εξουσία επιλογής και πρόσληψης του προσωπικού της εταιρείας, ήταν υπεύθυνος για την εποπτεία, την καθοδήγηση και πληρωμή του προσωπικού, εμφανιζόταν δεν στις συναλλαγές ως μόνος εκπρόσωπος και υπεύθυνος της εταιρείας⁶⁷. Δυνατή είναι επίσης η κατ' άρθρο 45 ΠΚ συναντουργία στην τέλεση του εγκλήματος της μη καταβολής δεδουλευμένων αποδοχών⁶⁸, επί παραδείγματι από τον κύριο και το διευθυντή εργοστασίου⁶⁹ ή από συμπλοιοκτήτες, συνεφοπλιστές και μέλη της διοίκησης ναυτιλιακής εταιρείας⁷⁰. Νομολογιακώς γίνεται δεκτό ότι επί περισσοτέρων εργοδοτών δεν είναι αναγκαίο να προσδιορίζεται η μεταξύ τους σχέση⁷¹. Όταν δεν καταβάλλονται οι μισθοί πολλών εργαζομένων από τον ίδιο εργοδότη, έχουμε πραγματική συρροή κατ' άρθρο 94 παρ. 1 ΠΚ. Απόπειρα εκ μέρους του ενεργητικού υποκειμένου του

⁶¹ ΑΠ 473/1980, ΠοινΧρ 1980, σελ. 665

⁶² ΑΠ 734/1977, ΠοινΧρ 1978, σελ. 43

⁶³ ΑΠ 2328/2009, ΠοινΔικ 2010, σελ. 920

⁶⁴ ΑΠ 1858/2009, ΠοινΔικ 2010, σελ. 750

⁶⁵ ΑΠ 435/2009, ΠοινΔικ 2009, σελ. 1169

⁶⁶ Ο ισχυρισμός ότι ο αναιρεσείων είχε «τυπική σχέση» με την επιχείρηση στην οποία απασχολούταν ο εργαζόμενος και όχι «ουσιαστική» προβάλλεται απαραδέκτως ενώπιον του Αρείου Πάγου, αφού ο ισχυρισμός αυτός πλήττει την αναιρετικώς ανέλεγκτη κρίση του δικαστηρίου της ουσίας. Βλ. ΑΠ 1135/2002, ΠοινΛογ 2002, σελ. 1285. Βλ. επίσης **Σάμιο Θ.**, «Το ποινικό αδίκημα της μη καταβολής δεδουλευμένων αποδοχών σε εργαζόμενο (Άρθρο μόνο Α.Ν. 690/1945)», ΔΦΝ 2003, τομ. 57, σελ. 845.

⁶⁷ ΑΠ 1562/1999, ΝοΒ 2000, σελ. 340-341

⁶⁸ **Μουράτης Ζ.**, «Το έγκλημα κατά τον α.ν. 690/1945», Επιστημονική Επετηρίδα Δικηγορικού Συλλόγου Θεσσαλονίκης 1988, σελ. 102, **Παύλου Στ./Σάμιος Θ.**, «Ειδικοί Ποινικοί Νόμοι. Εργασία: Μη εμπρόθεσμη καταβολή αποδοχών. Άρθρον μόνον Α.Ν., 690/1945», Σχολιαστής: Θωμάς Σάμιος, εκδόσεις Π. Ν. Σάκκουλας «Δίκαιο & Οικονομία» 2012, σελ. 10

⁶⁹ ΑΠ 290/1962, ΠοινΧρ 1962, σελ. 596

⁷⁰ ΑΠ 1081/2000 ΠοινΧρ 2001 σελ. 333, ΑΠ 331/1979 ΠοινΧρ 1979 σελ. 499. Άλλες περιπτώσεις συναντουργίας στις ΑΠ 568/1985 ΠοινΧρ 1985 σελ. 882, ΑΠ 159/1975 ΠοινΧρ 1975 σελ. 555, ΑΠ 784/1974 ΠοινΧρ 1975 σελ. 133.

⁷¹ ΑΠ 803/2010, ΠοινΔικ 2011, σελ. 128

εγκλήματος δεν είναι νοητή στο αδίκημα αυτό, διότι είναι γνήσιο παραλείψεως⁷².

B.4.β Η έννοια των «πάσης φύσεως αποδοχών»

Σύμφωνα με το άρθρο μόνο παρ. 1 εδαφ. α' του α.ν. 690/1945, ποινική ευθύνη έχει ο εργοδότης κλπ, ο οποίος δεν καταβάλλει εμπρόθεσμα στους απασχολούμενους σε αυτόν *«τις οφειλόμενες συνεπεία της σύμβασης ή της σχέσης εργασίας πάσης φύσεως αποδοχές, που καθορίζονται είτε από τη σύμβαση εργασίας είτε από τις συλλογικές συμβάσεις εργασίας είτε από αποφάσεις διαιτησίας είτε από το νόμο ή έθιμο είτε σύμφωνα με το άρθρο 10 του ν. 3198/1955, συνεπεία της θέσεως των εργαζομένων σε κατάσταση διαθεσιμότητας»*.

Ο νόμος ομιλεί για οφειλόμενες πάσης φύσεως αποδοχές. Ο όρος «αποδοχές» είναι ταυτόσημος με τους όρους «μισθός»⁷³ ή «απολαβές», με τους οποίους εκφράζεται το σύνολο των κάθε φύσεως παροχών που συνθέτουν την αντιπαροχή για την εργασία. Έτσι, ως αποδοχές νοούνται τόσο οι τακτικές -συνήθειες ή πρόσθετες- που χορηγούνται σταθερά και μόνιμα σαν νόμιμο ή συμβατικό αντάλλαγμα της εργασίας, όσο και οι έκτακτες⁷⁴, δηλαδή εκείνες που δεν καταβάλλονται σταθερά⁷⁵. Στην έννοια «αποδοχές» υπάγονται επίσης τα κάθε είδους επιδόματα, που είναι παροχές του εργοδότη προς τους μισθωτούς, οι οποίες έχουν ως κύρια αιτία τους την παροχή εξαρτημένης εργασίας, καταβάλλονται όμως για ορισμένες ειδικές αιτίες που έχουν σχέση με το είδος της εργασίας ή την προσωπική κατάσταση του εργαζομένου. Έτσι, ο μισθός⁷⁶ δεν θα πρέπει να ιδωθεί με τη στενή του

⁷² **Σιαμαντάς Χρ.**, «Η ποινική διάσταση της μη καταβολής μισθού (με τον Ν. 690/1945)», ΑρχΝ 1985, τομ. ΛΣΤ', σελ. 265

⁷³ Σύμφωνα με τον **Καραμπάγια Χρήστο** («Η μη καταβολή οφειλόμενων μισθών και η προστασία των μισθωτών», ΕΕργΔ 1984, τομ. 43, τευχ. 1034, σελ. 641), μισθό αποτελεί κάθε είδους παροχή που χορηγείται για την εργασία, σαν αντάλλαγμα δηλαδή για την απασχόληση του μισθωτού στην επιχείρηση ή εκμετάλλευση του εργοδότη. Κάτω από τις σημερινές αντιλήψεις περί εργασίας ο μισθός, πέραν από τη νομική και οικονομική του έννοια, έχει αποκτήσει κύρια χαρακτήρα κοινωνικό, με την έννοια ότι αποτελεί μέσον για τη συντήρηση και γενικά διαβίωση του μισθωτού και της οικογένειάς του. Ο μισθός μπορεί να είναι σε χρήμα ή είδος (π.χ. τροφή), μηνιαίος ή ημερομίσθιο. Είναι δυνατόν ακόμη να συνίσταται σε ποσοστό επί των εισπράξεων και επί των κερδών της επιχειρήσεως ή κατ' αποκοπήν ή κατά μονάδα εργασίας. Είναι λοιπόν διάφορο το είδος πληρωμής του μισθού.

⁷⁴ Η διάκριση των αποδοχών σε τακτικές και έκτακτες έχει σημασία κυρίως για το λόγο ότι μόνο οι τακτικές αποδοχές λαμβάνονται υπόψη για να υπολογιστεί η αποζημίωση απόλυσης και οι αποδοχές αδειάς. Η εν λόγω διάκριση δεν ενδιαφέρει για την ποινική προστασία του μισθού κατά τον α.ν. 690/1945, ο οποίος αποβλέπει στο να προστατεύσει συνολικά την οφειλόμενη στον εργαζόμενο αντιπαροχή.

⁷⁵ **Μουράτης Ζ.**, «Το έγκλημα κατά τον α.ν. 690/1945», Επιστημονική Επετηρίδα Δικηγορικού Συλλόγου Θεσσαλονίκης 1988, σελ. 102. Προς την αυτή κατεύθυνση και ο **Γκούτος Χαρίλαος** («Συνέπειες της λειτουργίας της άκυρης σύμβασης εργασίας», ΕλλΔνη 1997, τομ. 38, σελ. 1711), ο οποίος προκειμένου να επιχειρηματολογήσει υπέρ του μισθολογικού χαρακτήρα των αποδοχών υποστηρίζει ότι, παρότι η διάταξη του α.ν. 690/1945 θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι αφορά είτε μόνο στις μισθολογικές παροχές είτε και σε μη μισθολογικές παροχές, επειδή πρόκειται για ποινική διάταξη πρέπει να δεχθούμε τη στενότερη ερμηνεία, που έχει επικρατήσει, ότι δηλαδή η διάταξη αυτή αφορά μόνο στις μισθολογικές παροχές της σύμβασης εργασίας.

⁷⁶ Η κατοχύρωση και προστασία του μισθού σε επίπεδο αστικού κώδικα λαμβάνει χώρα με σημαντικές διατάξεις που παρέχουν επαρκή ασφάλεια: α) Απαγορεύεται ο συμψηφισμός του μισθού από τον εργοδότη, με εξαίρεση τη ζημία που έχει υποστεί με δόλο του εργαζομένου κατά την εκτέλεση της εργασίας του (άρθρο 664 ΑΚ), όπως επίσης απαγορεύεται η επίσχεση (άρθρο 327 ΑΚ) και η εκχώρηση προς τον εργοδότη (άρθρο 464 ΑΚ), β) Ο μισθωτός δεν δύναται να παραιτηθεί

σημασία, δηλαδή τον κλειστό ανταλλακτικό χαρακτήρα του απέναντι στην προσφορά εργασίας, αλλά τα όριά του διευρύνονται μερικώς και συμπεριλαμβάνονται σε αυτόν και οι παροχές του εργοδότη προς τον εργαζόμενο που δεν είναι αποτέλεσμα σχετικής εργασίας, αλλά συνδέονται με προσωπικές ιδιότητες του εργαζομένου και εδράζονται στη σχέση εργασίας, όπως τα οικογενειακά επιδόματα, τα δώρα, οι προσαυξήσεις κλπ⁷⁷. Αντίθετα στο μισθό δεν υπάγονται οι παροχές του εργοδότη που σκοπό έχουν την καλή λειτουργία της επιχείρησης, τις ανάγκες της εργασίας, η χορήγηση παροχών για λόγους πρόνοιας, καθώς και αυτές που σχετίζονται με την υποχρέωση του εργοδότη για σύμπραξη στην εκτέλεση της εργασίας, όπως το κόμιστρο των μέσων συγκοινωνίας, η παροχή εργαλείων, μηχανημάτων, στολής κλπ. Ιδιαίτερης μνείας χρήζουν οι οικειοθελείς παροχές του εργοδότη από χαριστική αιτία προς τον εργαζόμενο. Σε αυτές, αν ορίστηκε το δικαίωμα του εργοδότη να τις ανακαλεί και να διακόπτει ελεύθερα τη χορήγησή τους, δεν περιέχονται στην ευρεία έννοια του μισθού και επομένως δεν συγκροτείται το αδίκημα του α.ν. 690/1945 με τη μη χορήγησή τους. Οι ανωτέρω παροχές πρέπει, σύμφωνα με τον α.ν. 690/1945, να προβλέπονται και να είναι καθορισμένες από την ατομική ή συλλογική σύμβαση εργασίας ή από διοικητική πράξη ή από το νόμο ή από το έθιμο. Εάν οι αποδοχές του εργαζομένου προβλέπονται από συλλογική σύμβαση εργασίας, για να στοιχειοθετηθεί το έγκλημα του α.ν. 690/1945 προϋπόθεση είναι το νόμιμο και έγκυρο της σύμβασης αυτής. Εκ τούτων συνάγεται ότι, για να εφαρμοστεί ο α.ν. 690/1945, πρέπει οι αποδοχές που οφείλονται να προέρχονται από πραγματική απασχόληση του μισθωτού⁷⁸, δηλαδή να πρόκειται για δεδουλευμένες αποδοχές.

από δικαιώματά του που προκύπτουν από κανόνες δημοσίας τάξεως (άρθρο 679 ΑΚ), γ) Μέχρι πρότινος υφίστατο και η προνομιακή ικανοποίηση των μισθολογικών αξιώσεων του μισθωτού (άρθρο 975 παρ. 3 ΚΠολΔ). Όμως, με τη νέα νομοθετική ρύθμιση της παραγράφου 2 του άρθρου 33 του ν. 4141/2013, που προέβλεπε την προνομιακή κατάταξη του δημοσίου στη δεύτερη θέση του πίνακα κατάταξης δανειστών για ληξιπρόθεσμες απαιτήσεις του από ΦΠΑ, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι οι απαιτήσεις των κοινωνικοασφαλιστικών φορέων εντάχθηκαν στην τρίτη τάξη των γενικών προνομίων του πίνακα κατάταξης των δανειστών, μαζί με τις απαιτήσεις των εργαζομένων, των δικηγόρων, των δασκάλων κλπ, οπότε και επέρχεται σύμμετρη ικανοποίηση των απαιτήσεων των ασφαλιστικών ταμείων με τους εργαζομένους, κατ' ουσίαν εξανεμίζεται η δυνατότητα ικανοποίησης των τελευταίων για οφειλόμενα δεδουλευμένα και αποζημιώσεις, αν μάλιστα ληφθούν υπόψη οι χαμηλές τιμές στις οποίες εΐθισται να εκπλειστηριάζονται τα ακίνητα. Κατ' αυτόν τον τρόπο εξαλείφεται ουσιαστικά οποιοδήποτε προνόμιο εργατικής απαίτησης, δ) Απαγόρευση κατασχέσεως μισθού. Κατά το άρθρο 664 παρ. 3 ΑΚ ο μισθός, αφού δεν υπόκειται σε συμψηφισμό, είναι και ακατάσχετος (με εξαίρεση τις απαιτήσεις από διατροφή κατ' άρθρο 982 παρ. 2 ΚΠολΔ και κατά την παράγραφο 3 του ίδιου άρθρου, όταν η καταβολή του ποσού γίνεται με κατάθεση σε τραπεζικό λογαριασμό του οφειλέτη και για φορολογικά χρέη).

⁷⁷ **Σιαμαντάς Χρ.**, «Η ποινική διάσταση της μη καταβολής μισθού (με τον Ν. 690/1945)», ΑρχΝ 1985, τομ. ΛΣΤ', σελ. 263

⁷⁸ ΔιατΕισΕφΑθ (Γ. Χαλαζωνίτη) 246/1953, ΠοινΧρ 1953, σελ. 217. Περαιτέρω, σύμφωνα με το **Σιαμαντά Χρήστο** [«Η ποινική διάσταση της μη καταβολής μισθού (με τον Ν. 690/1945)», ΑρχΝ 1985, τομ. ΛΣΤ', σελ. 264], αυτό που έχει δεσπόζουσα σημασία στην υπόσταση του αδικήματος είναι το δεδουλευμένο των αποδοχών. Να έχει προσφερθεί δηλαδή πραγματική σχετική εργασία, άσχετα αν άμεσα ή έμμεσα (π.χ. τα δώρα) προέρχονται από αυτή. Δεν λαμβάνονται υπόψη ως δεδουλευμένες αποδοχές η αποζημίωση απολύσεως, οι μισθοί υπερημερίας, οι αποδοχές ασθενείας, διότι δεν υπάρχει «αιτιώδης συνάφεια» των αποδοχών αυτών με πραγματική απασχόληση του μισθωτού, αλλά αφετηριάζονται από άλλες αιτίες στο πλαίσιο ή εξ αφορμής της εργασίας. Τα αυτά περί των πράγματι δεδουλευμένων αποδοχών και περί της πραγματικής απασχόλησης του μισθωτού υποστηρίζει και ο **Κατσαμάγκος Βασίλειος** στο άρθρο του υπό τον τίτλο

Επομένως, δεν υπάρχουν στον α.ν. 690/1945 άλλες αξιώσεις, όπως αποζημιώσεις ή άλλες απαιτήσεις που απορρέουν από την εργασιακή σχέση⁷⁹. Έχει κριθεί ότι στοιχειοθετείται το υπό πραγμάτευση αδίκημα εκ της μη καταβολής των αποδοχών που οφείλονται λόγω νόμιμης υπερωριακής εργασίας⁸⁰ και υπερεργασίας⁸¹, των δώρων Χριστουγέννων⁸² και Πάσχα⁸³, των αποδοχών της άδειας αναψυχής, του επιδόματος αδείας⁸⁴, του οικογενειακού επιδόματος⁸⁵, του επιδόματος ανθυγιεινής εργασίας. Αντιθέτως, έχει κριθεί ότι δεν υπάγεται στην εκ του α.ν. 690/1945 ποινική προστασία των δεδουλευμένων αποδοχών το ποσοστό επί του μισθού που παρακρατεί ο εργοδότης ως εγγύηση για την εκ μέρους του μισθωτού καλή εκτέλεση της σύμβασης εργασίας, εφόσον στη σύμβαση έχει περιληφθεί ρήτρα παρακράτησης ενός τέτοιου ποσοστού επί του μισθού και επιστροφής του, διότι το επίμαχο ποσό δια της παρακρατήσεώς του δυνάμει της εν λόγω ρήτρας αποβάλλει το χαρακτήρα του ως μισθού και αποκτά χαρακτήρα εγγυήσεως⁸⁶.

Τα προεκτεθέντα είναι σύμφωνα με τον κανόνα του άρθρου 655 ΑΚ κατά τον οποίο ο μισθωτός κατ' αρχήν δεν δικαιούται να ζητήσει το μισθό που αντιστοιχεί στο χρόνο κατά τον οποίο δεν παρείχε

«Ποινικά κυρώσεις δια παράβασιν εργατικών νόμων» (ΔΕΝ 1979, τομ. 35, τευχ. 856, σελ. 481).

⁷⁹ ΑΠ 116/2008 ΠοινΧρ 2008 σελ. 995, ΑΠ 1052/2004 ΠοινΧρ 2005 σελ. 508, ΑΠ 1670/2002 ΠοινΧρ 2003 σελ. 625, ΑΠ 1135/2002 ΠοινΛογ 2002 σελ. 1285, ΑΠ 954/1999 ΠοινΧρ 2000 σελ. 440

⁸⁰ ΑΠ 1081/2000, ΠοινΧρ 2001, σελ. 333. Επιπροσθέτως, σύμφωνα με τον **Σιαμαντά Χρήστο** (ο.π., σελ. 264), στο πνεύμα του α.ν. 690/1945 εντάσσονται και οι αποδοχές και οι νόμιμες προσαυξήσεις από παροχή υπερεργασίας, νόμιμων υπερωριών, πλην όμως στις παράνομες υπερωρίες η προσαύξηση 100% επί του καταβαλλόμενου ωρομισθίου αποτελεί αποζημίωση με βάση το άρθρο 904 ΑΚ και όχι μισθό. Ανταποκρίνονται στην έννοια του μισθού κατά τον υπό κρίση νόμο και οι αποδοχές με τις προσαυξήσεις τους από νυκτερινή εργασία, εργασία κατά τις Κυριακές και εξαιρέσιμες γιορτές.

⁸¹ ΑΠ 1135/2002 ΠοινΛογ 2002 σελ. 1286 & ΔΦΝ 2003 σελ. 857

⁸² ΑΠ 1793/2008 ΠοινΧρ 2009 σελ. 719, ΑΠ 1618/2005 ΠοινΛογ 2005 σελ. 1542

⁸³ ΑΠ 1081/2000 ΠοινΧρ 2001 σελ. 333 & ΔΦΝ 2001 σελ. 1900

⁸⁴ ΑΠ 1517/1996, ΠοινΧρ 1997, σελ. 852. Σύμφωνα με την απόφαση, οι εργοδότες και τα λοιπά πρόσωπα που αναφέρονται στο άρθρο μόνο παρ. 1 εδαφ. α' του α.ν. 690/1945 «ευθύνονται και στην περίπτωση που παραλείπουν την καταβολή των κατά τις διατάξεις του α.ν. 539/1945 καταβλητέων στο μισθωτό αποδοχών των ημερών της κανονικής αδειάς του».

⁸⁵ ΑΠ 357/2002, ΧρΙΔ 2002, σελ. 570. Σύμφωνα με την απόφαση: «Στην έννοια της αμοιβής περιλαμβάνονται και τα παρεχόμενα στον εργαζόμενο οικογενειακά επιδόματα (γάμου και παιδιών), τα οποία καταβάλλονται λόγω της εργασιακής σχέσης, ως αντάλλαγμα για την παροχή της εργασίας και αποτελούν μέρος του μισθού, υπό την έννοια που αναφέρεται στα άρθρα 648, 649, 653 και 655 του ΑΚ.»

⁸⁶ Βλ. **Παύλου Στ./Σάμιου Θ.**, «Ειδικό Ποινικό Νόμοι. Εργασία: Μη εμπρόθεσμη καταβολή αποδοχών. Άρθρον μόνον Α.Ν., 690/1945», Σχολιαστής: Θωμάς Σάμιος, εκδόσεις Π. Ν. Σάκκουλας «Δίκαιο & Οικονομία» 2012, σελ. 14, **Μουράτη Ζ.**, «Το έγκλημα κατά τον α.ν. 690/1945», Επιστημονική Επετηρίδα Δικηγορικού Συλλόγου Θεσσαλονίκης 1988, σελ. 105. Βλ. επίσης την απόφαση ΤριμΠλημΑθ 2752/1979 (ΠοινΧρ 1980, σελ. 84), στην ιστορική βάση της οποίας είχε συμφωνηθεί παρακράτηση ποσοστού 20% επί των αμοιβών των εργαζομένων ως εγγύηση της καλής και ακριβόχρονης εκτέλεσης της σύμβασης, υπό την έννοια ότι οι εργαζόμενοι θα ζημιωνόνταν το ποσό αυτό αν αποχωρούσαν πριν από την πάροδο έτους από της προσλήψεώς τους. Στην περίπτωση αυτή, όπως κρίθηκε και με την ως άνω απόφαση, δεν θεμελιώνεται μεν το αδίκημα της καθυστέρησης καταβολής δεδουλευμένων αποδοχών, στοιχειοθετείται όμως υπεξαίρεση κατ' άρθρο 375 ΠΚ, εφόσον ο εργοδότης με υπαιτιότητά του αρνηθεί την επιστροφή του εν λόγω ποσού στον εργαζόμενο μετά τη λύση της συμβάσεως εργασίας, δεδομένου ότι η κυριότητα επί των χρημάτων έχει μεταβιβασθεί στον εργαζόμενο με αντιφώνηση της νομής, κατ' άρθρο 1034 ΑΚ σε συνδυασμό με το άρθρο 977 ΑΚ, ήτοι ανάμεσα στα μέρη έχει συμφωνηθεί ότι ο εργοδότης θα παραμείνει κάτοχος και νομέας των χρημάτων δυνάμει της επίμαχης ρήτρας παρακράτησης του εν λόγω ποσοστού και επιστροφής του στον εργαζόμενο.

τις υπηρεσίες του, διότι προϋπόθεση της απαίτησης του μισθωτού είναι η παροχή της εργασίας. Η θέση όμως αυτή της νομολογίας ως προς το ποιες αποδοχές υπάγονται ή δεν υπάγονται στον α.ν. 690/1945, αν και εμφανίζεται σταθερή, παρά τη γενικότητά της, δημιουργεί στην πράξη πολλές δυσχέρειες, που οφείλονται κυρίως στη φύση των παροχών, ώστε να μην είναι ευχερής η εφαρμογή του νόμου. Ο προσδιορισμός του όρου «αποδοχές» δεν μπορεί να είναι απεριόριστος με βάση μια διασταλτική ερμηνεία, που εκφεύγει από το σκοπό θέσπισης της διάταξης και είναι δυνατόν αφενός μεν να μεταβάλει το ποινικό δικαστήριο σε πολιτικό, αφετέρου δε να δημιουργήσει λόγο αναιρέσεως της αποφάσεως λόγω εσφαλμένης εφαρμογής ή ερμηνείας της κρινόμενης ουσιαστικής ποινικής διάταξης κατ' άρθρο 510 παρ. 1 στοιχ. ε' ΚΠΔ. Εν άλλους λόγους, το ποιες θεωρούνται «οφειλόμενες αποδοχές» κατά την έννοια της εξεταζόμενης διάταξης είναι ένα από τα σοβαρά ζητήματα που θέτει η διάταξη και που έχει απασχολήσει τόσο τη θεωρία όσο και τη νομολογία. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι με αυτήν καλύπτονται τακτικές και έκτακτες αποδοχές που συνιστούν μισθό και συνδέονται με πραγματική εργασία του μισθωτού, δηλαδή πρόκειται για δεδουλευμένες αποδοχές, εξαιρουμένων των παροχών του εργοδότη προς τον εργαζόμενο που δεν έχουν μισθολογικό χαρακτήρα, δηλαδή δεν υπάγονται στη ρύθμιση του α.ν. 690/1945 άλλες αξιώσεις, όπως αποζημιώσεις ή άλλες απαιτήσεις που απορρέουν από την εργασιακή σχέση.

Έτσι, έχει κριθεί νομολογιακά ότι καλύπτονται από την προστατευτική λειτουργία της διάταξης του νόμου, πέραν του μισθού, που αποτελεί την αντιπαροχή του εργοδότη προς τον εργαζόμενο στα πλαίσια της αμοτεροβαρούς συμβάσεως εργασίας, ενδεικτικά και τα εξής: τα επιδόματα εορτών και το επίδομα αδείας⁸⁷, η προσαύξηση της αμοιβής για εργασία τις Κυριακές και εξαιρέσιμες ημέρες, καθώς και η προσαύξηση για νυκτερινή εργασία⁸⁸, τα επιδόματα που προβλέπονται από συλλογικές συμβάσεις εργασίας και αποτελούν νόμιμες τακτικές αποδοχές, όπως το οικογενειακό επίδομα και το επίδομα θέσεως ευθύνης⁸⁹, πάσης φύσεως επιδόματα που προβλέπονται από την ατομική σύμβαση εργασίας και αποτελούν τακτικές αποδοχές, όπως το παραγωγής, τροφής και κατοικίας, εφόσον δίδονται σταθερά και αδιάλειπτα και όχι για την εξυπηρέτηση των λειτουργικών αναγκών της επιχείρησης⁹⁰, οι παροχές για νόμιμη υπερωριακή εργασία ως έκτακτες αποδοχές⁹¹, οι πρόσθετες

⁸⁷ Βλ. ΑΠ 1590/1990, ΠοινΧρ 1991, σελ. 688. Βλ. επίσης **Σιαμαντά Χρ.**, «Η ποινική διάσταση της μη καταβολής μισθού (με τον Ν. 690/1945)», ΑρχΝ 1985, τομ. ΛΣΤ', σελ. 263, **Κατσαμάγκο Β.**, «Ποινικά κυρώσεις δια παράβαση εργατικών νόμων», ΔΕΝ 1979, τομ. 35, τευχ. 856, σελ. 481, **Χαλαμάνη Αν.**, «Κυρώσεις κατά παραβατών της Εργατικής Νομοθεσίας», ΔΕΝ 2004, τομ. 60, τευχ. 1430, σελ. 956.

⁸⁸ ΟΛΑΠ 634/1975, ΝοΒ 1975, σελ. 1266

⁸⁹ ΑΠ 425/1975, ΕΕργΔ 1975, σελ. 991

⁹⁰ ΑΠ 148/1971, ΕΕργΔ 1971, σελ. 573

⁹¹ ΑΠ 661/1972, ΕΕργΔ 1972, σελ. 1419

οικειοθελείς παροχές του εργοδότη με πρόθεση να αποτελέσουν αντάλλαγμα για την παρεχόμενη εργασία, εφόσον επαναλαμβάνονται για μακρό χρόνο και μάλιστα κατά τα ίδια χρονικά διαστήματα⁹². Αντίθετα, έχει κριθεί ότι η οφειλόμενη προσαύξηση κατά ποσοστό 100% των αποδοχών αδειάς λόγω μη χορήγησης της ετήσιας άδειας έχει χαρακτήρα αστικής ποινής και δεν καλύπτεται από τον α.ν. 690/1945⁹³. Άλλωστε η μη χορήγηση από τον εργοδότη της άδειας του εργαζομένου συνιστά το ειδικό αδίκημα που προβλέπεται από τον α.ν. 539/1945 και ως εκ τούτου δεν υπάγεται στην προστατευτική διάταξη του α.ν. 690/1945. Επίσης, από τη νομολογία εξαιρούνται σε μια συσταλτική ερμηνεία του όρου «αποδοχές», όσες παροχές έχουν αποζημιωτικό χαρακτήρα και εκείνες που δεν συνδέονται με πραγματική εργασία, όπως η αποζημίωση απόλυσης του ν. 2112/1920⁹⁴, η οποία όμως καλύπτεται πια μετά την τροποποίηση του άρθρου 28 του ν. 3996/2011⁹⁵, η αποζημίωση λόγω εργατικού ατυχήματος

⁹² ΕφΑθ 8036/1984, ΝοΒ 1985, σελ. 1191

⁹³ ΑΠ 793/1989, ΠοινΧρ 1990, σελ. 167

⁹⁴ Η αποζημίωση απόλυσης διακρίνεται στην αποζημίωση της απροειδοποίητης καταγγελίας, οπότε πρόκειται για αποζημίωση λόγω απώλειας μισθού, και της καταγγελίας με προειδοποίηση, οπότε πρόκειται για αποζημίωση λόγω απώλειας της θέσης εργασίας. Και στις δύο περιπτώσεις ο χαρακτήρας είναι καθαρά αποζημιωτικός και όχι μισθολογικός. Έχει υποστηριχθεί η άποψη (Παναγιώτου Γ., «Ποινική ευθύνη του εργοδότη κι αποζημίωση απόλυσεως», ΕΕργΔ 1986, τομ. 45, σελ. 177) ότι ατυχώς η νομολογία των ποινικών δικαστηρίων επιμένει αδικαιολόγητα στη συρρίκνωση του αντικειμένου εφαρμογής της παραγράφου 1 του άρθρου μόνου του α.ν. 690/1945, μιας διάταξης που σκόπιμα έκανε χρήση ιδιαίτερης φρασεολογίας, ακριβώς για να προστατεύσει τις πάσης φύσεως παροχές που πηγάζουν από τη σχέση εργασίας, είτε αυτές είναι πράγματι δεδουλευμένοι μισθοί, είτε αποδοχές που οφείλονται από άκυρη απόλυση, είτε κάθε άλλη παροχή που έχει ως γενεσιουργό λόγο την εργασιακή σχέση. Και οπωσδήποτε στον κύκλο των παροχών αυτών καίρια θέση κατέχει η αποζημίωση απόλυσης, αφού προσδιορίζεται και οφείλεται από τη σχέση εργασίας και η μη καταβολή της δεν λύνει έγκυρα τη σχέση εργασίας, πράγμα που σημαίνει ότι κατά τη θέληση του μισθωτού η παροχή αυτή, όσο υπάρχει και οφείλεται, καθιστά ενεργό τη σύμβαση. Ανεξάρτητα όμως από το χαρακτήρα της αποζημίωσης απόλυσεως και τις για το θέμα τούτο συζητήσεις, η διατύπωση του α.ν. 690/1945 δεν αφήνει περιθώρια αμφιβολιών. Η φράση «πάσης φύσεως αποδοχές» δίνει το μέτρο της ευρύτητας με την οποία θέλησε να εκφρασθεί ο νομοθέτης και μας πείθει ότι δεν μπορούμε να εξαιρέσουμε από την εφαρμογή του την αποζημίωση λόγω απόλυσεως. Άλλωστε γεννάται το ερωτηματικό γιατί ο νομοθέτης να θέλησε τέτοια εξαίρεση, όταν μάλιστα αυτή η συγκεκριμένη παροχή θεσπίστηκε για τη θεραπεία πιεστικών βιοτικών αναγκών, που ανακύπτουν για το μισθωτό αμέσως μετά την απόλυσή του και την απώλεια της εργασίας του. Διότι, αν για το μισθό υπήρχε ανάγκη ποινικής προστασίας, η ίδια ανάγκη υπάρχει και για την παροχή αυτή, που οπωσδήποτε, αν δεν είναι μισθός ή αποδοχή, είναι μια χρηματική χορηγία του εργοδότη προς το μισθωτό από και χάρη της σχέσης εργασίας. Σύμφωνα με την απόφαση ΑΠ 741/1977 (ΝοΒ 1978, σελ. 485), η αποζημίωση απόλυσης θεωρείται «παροχή προνοίας προς τον απροειδοποίητως απολυόμενον μισθωτόν δια την αντιμετώπισιν των βιοτικών αναγκών του μέχρις απασχολήσεώς του εις άλλην ανάλογον εργασία, ήτις κατά κανόνα δεν εξευρίσκεται αμέσως». Όμοια είναι και η απόφαση ΕφΑθ 3236/1974 (ΕΕργΔ 1975, σελ. 415), η οποία αναφέρει ότι η αποζημίωση απόλυσης στοχεύει στην αποκατάσταση της ζημίας που προκλήθηκε από την απώλεια της θέσης εργασίας. Συνεπώς, η γενικεύουσα αυτή άποψη καταλήγει στο συμπέρασμα ότι ο α.ν. 690/1945 θέλησε με αυτή του τη χαρακτηριστική διατύπωση να συγκεντρώσει σε ένα κείμενο όλες τις προηγούμενες διατάξεις σχετικά με την ποινική κάλυψη των εργασιακών παροχών, είτε αυτές αναφέρονταν μόνο στους μισθούς και τα ημερομίσθια είτε ειδικά στην αποζημίωση απόλυσης, με σκοπό την περισσότερο εύχρηστη και πιο αποτελεσματική ποινική προστασία, ανεξάρτητα από το είδος και τη φύση της εξαιτίας της εργασιακής σχέσης παροχής.

⁹⁵ Τα ερμηνευτικά προβλήματα της διάταξης του άρθρου μόνου του α.ν. 690/1945 ήρθε να διαλευκάνει το άρθρο 28 παρ. 1 του ν. 3996/2011 (ο ν. τιτλοφορείται «Αναμόρφωση του Σώματος Επιθεωρητών Εργασίας, ρυθμίσεις θεμάτων Κοινωνικής Ασφάλισης και άλλες διατάξεις»), που ορίζει ότι «κάθε εργοδότης που παραβαίνει τις διατάξεις της εργατικής νομοθεσίας τις σχετικές με τους όρους και τις συνθήκες εργασίας και συγκεκριμένα τα χρονικά όρια εργασίας, την καταβολή δεδουλευμένων, την αμοιβή, την ασφάλεια και την υγεία των εργαζομένων ή την καταβολή της νόμιμης αποζημίωσης απόλυσης, τιμωρείται με ποινή φυλάκισης τουλάχιστον έξι (6) μηνών ή με χρηματική ποινή τουλάχιστον εννιακοσίων (900) ευρώ ή και με τις δύο

είτε βάσει του ν. 551/1915 είτε βάσει των άρθρων 914 επ. ΑΚ, οι αξιώσεις του εργαζομένου από παράνομη υπερωριακή απασχόληση⁹⁶, η αμοιβή που οφείλεται στον εργαζόμενο όταν βρίσκεται σε ετοιμότητα εργασίας, επειδή δεν πρόκειται για πραγματική παροχή εργασίας και έχει θεωρηθεί ότι έχει αμιγώς αστικό χαρακτήρα που για την ικανοποίησή της απαιτείται αγωγή ενώπιον των πολιτικών δικαστηρίων, οι οικειοθελείς παροχές του εργοδότη που δίδονται από ελευθεριότητα, διότι σε αυτή την περίπτωση δεν αποτελούν μισθό⁹⁷, οι μισθοί υπερημερίας που οφείλονται στον εργαζόμενο όταν ο εργοδότης αρνείται να αποδεχθεί την εργασία του⁹⁸, οι μισθοί που οφείλονται κατά το διάστημα που ο

*αυτές ποινές». Με την ανωτέρω διάταξη υπήρξε διεύρυνση της ποινικής προστασίας των εργατικών παραβάσεων, καθώς για πρώτη φορά υπήρξε πρόβλεψη ποινικής κύρωσης στην περίπτωση της μη καταβολής της νόμιμης αποζημίωσης απόλυσης του εργαζομένου και καθώς αυστηροποιήθηκαν οι ποινικές κυρώσεις σε σχέση με το άρθρο μόνο του α.ν. 690/1945. Στο βαθμό όμως που η νέα αυτή διάταξη του άρθρου 28 του ν. 3996/2011 προβλέπει την ποινική αντιμετώπιση και της μη καταβολής των δεδουλευμένων, κατά τρόπο αυστηρότερο μάλιστα από τη διάταξη του άρθρου μόνου του α.ν. 690/1945, τότε σύμφωνα με το άρθρο 2 ΠΚ «εάν από την τέλεση της πράξης έως την αμετάκλητη εκδίκασή της ίσχυσαν δύο ή περισσότεροι νόμοι, εφαρμόζεται αυτός που περιέχει τις ευμενέστερες για τον κατηγορούμενο διατάξεις». Κατά συνέπεια, για το αδίκημα της μη καταβολής δεδουλευμένων αποδοχών ο κατηγορούμενος θα διωχθεί με βάση την ευνοϊκότερη διάταξη του άρθρου μόνου του α.ν. 690/1945. Για εκτενή ανάλυση περί της εισαγόμενης νομοθετικής τροποποίησης βλ. **Ζερβομπεάκου Ουρ.**, «Προβληματισμοί γύρω από την ποινική προστασία του μισθού», ΕΕργΔ 2014, τομ. 73, σελ. 62.*

⁹⁶ ΑΠ 941/1979, ΕΕργΔ 1980, σελ. 285

⁹⁷ ΑΠ 90/1983, ΕΕργΔ 1983, σελ. 526. Επιπροσθέτως, για την άρση της αβεβαιότητας σχετικά με το μισθολογικό ή μη χαρακτήρα των παροχών σε είδος που ο εργοδότης χορηγεί στον εργαζόμενο από ελευθεριότητα, ο ν. 2336/1995 προβλέπει ρητά στο άρθρο 9 ότι δεν περιλαμβάνονται στις τακτικές αποδοχές, δεν θεωρούνται εισόδημα, ούτε υπόκεινται σε κοινωνικοασφαλιστικές κρατήσεις, υπό την προϋπόθεση όμως ότι εξυπηρετούν λειτουργικές ανάγκες της επιχείρησης. Εφόσον λοιπόν αποσκοπούν στην εξυπηρέτηση λειτουργικών αναγκών, εξαιρούνται της ποινικής προστασίας. (Άρθρο 9 παρ. 1 του ν. 2336/1995: Παροχές σε είδος προς εργαζομένους για παραγωγικούς και λειτουργικούς σκοπούς των επιχειρήσεων. «1] Παροχές σε είδος προς εργαζομένους, οι οποίες χορηγούνται αυτούσιες εξ ελευθεριότητας του εργοδότη, δεν περιλαμβάνονται στις τακτικές αποδοχές των εργαζομένων, δεν θεωρούνται εισόδημα από μισθωτές υπηρεσίες ούτε υπόκεινται σε κοινωνικο-ασφαλιστικές ή άλλες κρατήσεις και αποτελούν παραγωγικές και λειτουργικές δαπάνες των επιχειρήσεων, εφόσον εξυπηρετούν λειτουργικές ανάγκες της επιχείρησης, συμβάλλουν στην αύξηση της παραγωγικότητάς της και στην ποιότητα των συνθηκών εργασίας ή αποτελούν μέτρα για την υγιεινή και ασφάλεια των εργαζομένων και χορηγούνται προσωπικά προς τους δικαιούχους, μόνο αυτούσια και όχι σε χρήμα. Στην έννοια των παροχών αυτών περιλαμβάνεται η χορήγηση τροφής (ελαφρό γεύμα, γεύμα, δείπνο), κατά τη διάρκεια του ημερήσιου εργάσιμου χρόνου και κατά την ώρα του διαλείμματος, ανεξάρτητα εάν ο χρόνος του διαλείμματος είναι αμειβόμενος.»)

⁹⁸ Ενδεικτική της δυσχέρειας του ερμηνευτικού ζητήματος περί του αν τα εκάστοτε οφειλόμενα ποσά εμπίπτουν ή όχι στην αντικειμενική υπόσταση της παραγράφου 1 του άρθρου μόνου του α.ν. 690/1945 είναι η περίπτωση των μισθών υπερημερίας. Στο ερώτημα αν στην έννοια της πλέον κλασικής έκφρασης των αποδοχών που οφείλει ένας εργοδότης στον εργαζόμενο, ήτοι στο μισθό, εμπίπτουν εκτός από τους δεδουλευμένους μισθούς και οι μισθοί υπερημερίας, οι οποίοι οφείλονται από τον εργοδότη όταν αυτός δεν αποδέχεται την πραγματική και προσήκουσα εργασία του εργαζομένου, η απάντηση δεν είναι αυτονόητη. Το επιχείρημα της κρατούσας άποψης (επηρεαζόμενης από τη λέξη «απασχολούμενος» που χρησιμοποιεί ο νόμος στην παράγραφο 1) ότι οι μισθοί υπερημερίας δεν αντιστοιχούν σε πραγματικώς προσφερόμενη εργασία και ως εκ τούτου δεν υπάγονται στην έννοια των κατ' άρθρο μόνου του α.ν. 690/1945 οφειλόμενων αποδοχών προσκρούει σε ισχυρό αντίλογο. Ένα πρώτο αντεπιχείρημα είναι το εξής: Η διάταξη του άρθρου 656 ΑΚ, ως ειδικότερη εκδήλωση στο χώρο του εργατικού δικαίου των διατάξεων του ΑΚ (άρθρα 349 επ.) που αφορούν στην υπερημερία του δανειστή, υποχρεώνει τον εργοδότη να καταβάλει κατά τη διάρκεια της υπερημερίας τους μισθούς στον εργαζόμενο. Κι αυτό είναι εύλογο δεδομένου ότι ο εργοδότης, έχοντας τη δυνατότητα να καταγγείλει τη σύμβαση εργασίας οποτεδήποτε και μάλιστα χωρίς να είναι υποχρεωμένος να επικαλεστεί κάποιον ιδιαίτερο λόγο (αναιτιώδες της καταγγελίας), εμμένει σε αυτήν μη αποδεχόμενος την πραγματική και προσήκουσα προσφορά εργασίας εκ μέρους του εργαζομένου. Συνεχίζοντας ο εργαζόμενος να προσφέρει την εργασία του, την οποία δεν αποδέχεται ο εργοδότης, καθιστώντας τον τελευταίο υπερήμερο σύμφωνα με το άρθρο 7 του ν. 2121/1920, έχει το δικαίωμα να απαιτήσει τους μισθούς που απορρέουν από την υπερημερία του, με τον ίδιο τρόπο που μπορεί να διεκδικήσει τους δεδουλευμένους μισθούς του, αφού δεν υπάρχει κάποιος λόγος που

εργαζόμενος τελεί σε επίσχεση εργασίας, διότι δεν υφίσταται πραγματική παροχή εργασίας από το μισθωτό⁹⁹.

να δικαιολογεί τη διαφορετική μεταχείριση αυτών των δύο αξιώσεων του εργαζομένου, καθώς η «δικαιогόνος αιτία» και για τις δύο είναι η ίδια, ήτοι η έγκυρη σύμβαση εργασίας. Ένα δεύτερο αντεπιχείρημα πηγάζει από την τροποποίηση που επέφερε στον α.ν. 690/1945 ο ν. 2336/1995, σύμφωνα με την οποία τιμωρείται πλέον και η άρνηση του εργοδότη να καταβάλει τους μισθούς που οφείλονται σε περίπτωση διαθεσιμότητας του εργαζομένου (άρθρο 10 ν. 3198/1955), δηλαδή τις μισές τακτικές αποδοχές των δύο τελευταίων μηνών υπό καθεστώς πλήρους απασχόλησης. Κατά τη διάρκεια της διαθεσιμότητας ο μισθωτός δεν απασχολείται πραγματικά, δικαιούται όμως τις παραπάνω αποδοχές. Η ρύθμιση του νόμου που ποινικοποιεί τη μη καταβολή τους έρχεται να καταρρίψει το επιχείρημα ότι μόνο οι αποδοχές που αντιστοιχούν σε πραγματική απασχόληση του μισθωτού τυγχάνουν της προστασίας του α.ν. 690/1945. Ένα τρίτο αντεπιχείρημα πηγάζει από την περίπτωση που ο εργοδότης καταγγέλλει τη σύμβαση εργασίας και ο εργαζόμενος προσβάλλει την καταγγελία στα πολιτικά δικαστήρια ως άκυρη. Τότε αν το πολιτικό δικαστήριο αποφανθεί υπέρ της εγκυρότητας της καταγγελίας ζήτημα μισθών υπερημερίας δεν τίθεται. Αν όμως κρίνει την καταγγελία άκυρη, θεωρείται πως η εργασιακή σχέση δεν λύθηκε ποτέ και επομένως η υποχρέωση του εργοδότη να καταβάλλει το μισθό στον εργαζόμενο υφίσταται για όλο το χρονικό διάστημα που μεσολάβησε από την άκυρη καταγγελία μέχρι την έκδοση της απόφασης που αποφάνθηκε για την ακυρότητά της. Και στην περίπτωση αυτή ο εργοδότης είναι υποχρεωμένος να καταβάλλει τους οφειλόμενους μισθούς υπερημερίας, οι οποίοι έχουν αναγνωριστεί πλέον με δικαστική απόφαση, διαφορετικά είναι δυνατό να διωχθεί ποινικά κατά τις διατάξεις του α.ν. 690/1945. Ένα τέταρτο αντεπιχείρημα είναι το εξής: Η ενιαία αντιμετώπιση των δεδουλευμένων μισθών και των μισθών υπερημερίας φαίνεται να διασπάται μόνο στην περίπτωση της διάταξης της παρ. 2 του άρθρου 656 ΑΚ (ένσταση των αλλαχού κερδηθέντων) που ορίζει ότι «Ο εργοδότης έχει δικαίωμα να αφαιρέσει από το μισθό καθετί που ο εργαζόμενος ωφελήθηκε από τη ματαίωση της εργασίας ή από την παροχή της αλλού.» Η ρύθμιση αυτή είναι εύλογη, αφού οι διατάξεις για την υπερημερία του εργοδότη αποσκοπούν στην προστασία της περιουσίας του εργαζομένου και όχι στον επιπλέον πλουτισμό του. Ωστόσο, η παραπάνω ρύθμιση οδηγώντας στον περιορισμό των οφειλομένων από τον εργοδότη μισθών υπερημερίας μπορεί να μετριάσει μεν την αστική του ευθύνη (κι αυτό υπό προϋποθέσεις), δεν είναι όμως ικανή να εξάλειψει την ποινική του ευθύνη, αφού κι αν συντρέχει η εφαρμογή της παραπάνω διάταξης (θα πρέπει ο εργαζόμενος κατά τη διάρκεια της υπερημερίας του εργοδότη να εργάστηκε αλλού με αντιπαροχή) και πάλι θα οφείλονται, λιγότεροι ίσως, μισθοί υπερημερίας. Για εκτενέστερη επιχειρηματολογία υπέρ της (μειοψηφούσας) άποψης ότι όχι μόνο οι δεδουλευμένοι μισθοί αλλά και οι μισθοί λόγω υπερημερίας του εργοδότη εμπίπτουν στις προβλέψεις του α.ν. 690/1945 και είναι δυνατή η ποινική δίωξη του τελευταίου για μη καταβολή και των δύο, βλ. **Σιδέρη Δημήτριο**, «Ο α.ν. 690/1945 και οι μισθοί υπερημερίας», Υπερ. 1998, σελ. 402-404.

⁹⁹ Την ως άνω νομολογιακή καταγραφή των περιπτώσεων που υπάγονται στην έννοια των «οφειλομένων αποδοχών» συνοδεύει και αντίστοιχη προσπάθεια θεωρητικής προσέγγισης και συγκεντρωτικής επιστημονικής περιπτωσιολογίας. Έτσι, ο **Μουράτης Ζαχαρίας** στη μελέτη του υπό τον τίτλο «Το έγκλημα κατά τον α.ν. 690/1945» (Επιστημονική Επετηρίδα Δικηγορικού Συλλόγου Θεσσαλονίκης 1988, σελ. 103-107) προβαίνει σε μια συγκεντρωτική θεωρητική καταγραφή των περιπτώσεων που υπάγονται, καθώς και αυτών που δεν υπάγονται, στο πεδίο εφαρμογής του α.ν. 690/1945. Ειδικότερα, **περιπτώσεις που υπάγονται στο νόμο** είναι: **1)** Η από τον εργοδότη καθυστέρηση καταβολής αποδοχών που απαιτούνται για τη συμπλήρωση, κατά τα ποσά που λείπουν, των κατωτέρων ορίων των αποδοχών, όπως καθορίστηκαν με απόφαση του Υπουργού Εργασίας. **2)** Η συμπληρωματική αμοιβή που οφείλεται με τις προϋποθέσεις του άρθρου 659 ΑΚ. **3)** Η πρόσθετη αμοιβή που οφείλεται για παροχή, κατόπιν συμφωνίας, παράλληλης πρόσθετης εργασίας, όσο διαρκεί το νόμιμο ωράριο, πέραν αυτής που συμφωνήθηκε αρχικά. **4)** Η καθυστέρηση καταβολής πρόσθετων οικειοθελών παροχών του εργοδότη που δίδονται στον εργαζόμενο με πρόθεση να αποτελέσουν αντάλλαγμα για την παρεχόμενη εργασία, εφόσον επαναλαμβάνονται για μακρύ χρόνο και μάλιστα κατά τα ίδια χρονικά διαστήματα. Οι παροχές αυτές μπορούν να καταλήξουν σε σιωπηρή συμφωνία (είναι ζήτημα πραγματικό) για την καταβολή τους με την έννοια του μισθού. **5)** Η μη εμπρόθεσμη καταβολή του ποσού της απαίτησης του μισθωτού σε τρίτο, δανειστή του δικαιούχου μισθωτού, όταν αυτή συμφωνήθηκε μεταξύ εργοδότη και μισθωτού. **6)** Η καθυστέρηση καταβολής στον εργαζόμενο των δώρων για τις γιορτές των Χριστουγέννων και του Πάσχα, που χορηγούνται με Υπουργικές Αποφάσεις με βάση τον α.ν. 1777/1951 και τα οποία αποτελούν τακτικές αποδοχές. **7)** Η μη εμπρόθεσμη καταβολή του επιδόματος αδείας (άρθρα 3 παρ. 16 ν. 4504/1966 και 1 παρ. 3 του ν. 4547/1966), που έχει χαρακτήρα μισθολογικής παροχής και αποτελεί τακτική αποδοχή του εργαζομένου, χορηγούμενη μόνο εφόσον αυτός δικαιούται αποδοχών αδείας. **8)** Η μη εμπρόθεσμη καταβολή από τον εργοδότη του επιδόματος νυκτερινής εργασίας, δηλαδή της προσάυξησης 25% επί του καταβαλλομένου ωρομισθίου, που αποτελεί επίσης συνήθη ή τακτική αποδοχή, ανάλογα με τη συχνότητα παροχής της εργασίας αυτής. **9)** Η προσάυξηση αμοιβής κατά 75% για παροχή εργασίας τις Κυριακές και ημέρες αργίας (άρθρο 2 παρ. 1 του ν.δ. 3755/1957, όπως αντικαταστάθηκε με το άρθρο 2 παρ. 1 του ν. 435/1976), που αποτελεί πρόσθετη αμοιβή εφόσον δίδεται μόνιμα και σταθερά ως τακτικό νόμιμο

Στις ως άνω περιπτώσεις παροχών που δεν στοιχειοθετείται αντικειμενικά το έγκλημα του α.ν. 690/1945, εάν υποβληθεί μήνυση από την Αστυνομική Αρχή ή από τα όργανα της Επιθεώρησης

αντάλλαγμα της παρεχόμενης εργασίας. **10)** Η μη εμπρόθεσμη καταβολή από τον εργοδότη των παροχών για μόνιμη υπερωριακή εργασία (άρθρο 1 παρ. 1 του ν. 435/1976), διότι αυτές αποτελούν έκτακτες αποδοχές ως αντάλλαγμα της παρεχόμενης εργασίας. **11)** Η μη εμπρόθεσμη καταβολή από τον εργοδότη των κάθε είδους επιδομάτων που προβλέπονται από συλλογικές συμβάσεις εργασίας ή διαιτητικές αποφάσεις, διότι και αυτά είναι παροχές καταβαλλόμενες για ορισμένες αιτίες, που συγκαταλέγονται μεταξύ των νομίμων τακτικών αποδοχών, στην έννοια των οποίων υπάγονται οι παροχές που δίδονται στο μισθωτό ως αντάλλαγμα της εργασίας και θεσπίζονται από υποχρεωτικούς κανόνες δικαίου. Τέτοια επιδόματα είναι το οικογενειακό και το ανθυγιεινής εργασίας. **12)** Η καθυστέρηση καταβολής άλλης φύσεως επιδομάτων που μπορούν να προβλέπονται από τη σύμβαση εργασίας και αποτελούν τακτικές αποδοχές, εφόσον παρέχονται σταθερά και αδιάλειπτα, όχι όμως για την εξυπηρέτηση των λειτουργικών αναγκών της επιχείρησης. **13)** Η μη εμπρόθεσμη καταβολή από τον εργοδότη πρόσθετων παροχών για παροχή εργασίας εκτός έδρας και για διανυκτέρευση. **14)** Η από τον εργοδότη καθυστέρηση καταβολής του πρόσθετου μισθού που συμφωνήθηκε σε ποσοστά επί του ποσού των εισπράξεων από πραγματοποιούμενες πράξεις κατόπιν μεσολαβήσεως του εργαζομένου για τις οποίες είναι αρμόδιος. Στον αντίποδα, δεν υπάγονται στο πεδίο εφαρμογής του νόμου απαιτήσεις του μισθωτού που έχουν καθαρά χαρακτήρα αποζημίωσης ή αστικής ποινής ή προέρχονται από ελευθεριότητα του εργοδότη ή προβλέπονται μεν από το νόμο αλλά δεν συνδέονται με πραγματική απασχόληση του εργαζομένου ή προβλέπονται από άλλους ειδικούς ποινικούς νόμους. Έτσι, **περιπτώσεις που δεν υπάγονται στο νόμο** είναι: **1)** Η αποζημίωση που δίδεται στο μισθωτό λόγω οικειοθελούς αποχώρησής του από την εργασία βάσει του άρθρου 8 του ν. 3198/1955. **2)** Τα φιλοδομήματα που χορηγούνται στο μισθωτό από τρίτους, διότι θεωρούνται μεν αυτά τακτικές αποδοχές, εφόσον παρέχονται κατά συνήθεια και τακτικά και όχι από ελευθεριότητα, η παραπάνω όμως φύση τους ισχύει μόνο για το συνυπολογισμό τους στην αποζημίωση λόγω καταγγελίας της σύμβασεως εργασίας. **3)** Η αποζημίωση απολύσεως του ν. 2112/1920. **4)** Όταν επί σύμβασεως εξαρτημένης εργασίας υπάρχει ρήτρα παρακρατήσεως ποσοστού επί του μισθού ως εγγύηση για την καλή εκτέλεση της σύμβασεως και επιστροφής αυτού, ο α.ν. 690/1945 δεν εφαρμόζεται γιατί το παρακρατούμενο ποσό αποβάλλει το χαρακτήρα του μισθού. **5)** Οι καθυστερούμενοι μισθοί υπερημερίας λόγω ακύρου απολύσεως του εργαζομένου. **6)** Η αποκατάσταση δαπανών που έγιναν λόγω της εργασίας, όπως τα έξοδα παραστάσεως και τα οδοιπορικά έξοδα, που αποτελούν ημερήσια αποζημίωση για μετακίνηση του εργαζομένου εκτός έδρας προς παροχή εργασίας. **7)** Η μη εμπρόθεσμη καταβολή από τον εργοδότη πρόσθετης αμοιβής στον εργαζόμενο για το χρόνο που αυτός βρίσκεται σε ετοιμότητα εργασίας, είτε στο χώρο αυτής είτε σε ορισμένο τόπο εκτός αυτής. Η περίπτωση αυτή αποτελεί ιδιόζουσα μορφή εργασίας, που περιορίζεται στη δέσμευση διάθεσης του χρόνου από τον εργαζόμενο. Ο χρόνος ετοιμότητας θεωρείται τέτοιος απασχόλησης, κατά δε τη νομολογία των πολιτικών δικαστηρίων οφείλεται γι' αυτόν μισθός. Επειδή όμως δεν πρόκειται για πραγματική-υλική παροχή εργασίας, η αξίωση αυτή του εργαζομένου έχει καθαρώς αστικό χαρακτήρα και για την ικανοποίησή της απαιτείται προσφυγή στα πολιτικά δικαστήρια. **8)** Οι οικειοθελείς παροχές του εργοδότη όταν δίδονται στον εργαζόμενο από ελευθεριότητα και όχι από νομική υποχρέωση, διότι στην περίπτωση αυτή δεν αποτελούν μισθό. **9)** Η χορήγηση τροφής και στέγης ή άλλου είδους παροχών στον εργαζόμενο, εφόσον αυτή γίνεται για εξυπηρέτηση των λειτουργικών αναγκών της επιχείρησης και όχι ως αντάλλαγμα παρεχόμενων υπηρεσιών, διότι τότε αυτές δεν εμπίπτουν στην έννοια των αποδοχών. **10)** Αξιώσεις του εργαζομένου που πηγάζουν από παράνομη υπερωριακή απασχόληση. Στις περιπτώσεις αυτές οι αξιώσεις του μισθωτού, που σύμφωνα με το άρθρο 1 παρ. 2 του ν. 435/1976 είναι η απαίτηση από τις αρχές του αδικαιολόγητου πλουτισμού (άρθρο 904 επ. ΑΚ) και η πρόσθετη αποζημίωση ίση προς 100% του καταβαλλόμενου ωρομισθίου, δεν αποτελούν αποδοχές. Διότι η μεν πρώτη έχει καθαρά αστική μορφή, η δε δεύτερη ορίζεται ρητά από το νόμο ως αποζημίωση και έχει χαρακτήρα αστικής ποινής. **11)** Η αποζημίωση που οφείλεται στο μισθωτό (προσαύξηση 100% των αποδοχών αδείας, σύμφωνα με το άρθρο 5 παρ. 1 του α.ν. 539/1945, όπως αντικαταστάθηκε με το άρθρο 3 του ν.δ. 3755/1957) λόγω άρνησης του εργοδότη να χορηγήσει σε αυτόν κανονική άδεια. Τούτο δε διότι η ανωτέρω αποζημίωση έχει χαρακτήρα αστικής ποινής. Εξάλλου η από τον εργοδότη μη χορήγηση στον εργαζόμενο της ετήσιας κανονικής άδειας μετ' αποδοχών συνιστά το έγκλημα που προβλέπεται και τιμωρείται από το άρθρο 5 παρ. 7 του α.ν. 539/1945, και επομένως δεν υπάγεται στον α.ν. 690/1945, του οποίου οι προϋποθέσεις εφαρμογής είναι διαφορετικές. **12)** Η άρνηση του εργοδότη να καταβάλει αποζημίωση που πηγάζει από παραβίαση των υποχρεώσεων του από τα άρθρα 660-662 ΑΚ (Ασθένεια του εργαζομένου, Ασφάλεια και υγιεινή των χώρων εργασίας). **13)** Δεν γεννάται θέμα εφαρμογής του α.ν. 690/1945 όταν δεν υπάρχει αντικείμενο, δηλαδή αξίωση του εργαζομένου για το μισθό του. Τέτοιες περιπτώσεις εμφανίζονται: α) στην ανυπαίτια αδυναμία του εργαζομένου να παράσχει την εργασία του, όταν δεν οφείλεται σε σπουδαίο λόγο (άρθρο 657 ΑΚ), και β) στην υπερημερία του μισθωτού για παροχή εργασίας λόγω καθυστέρησης ή αυθαίρετης απουσίας. **14)** Οι μισθοί υπερημερίας που οφείλονται στον εργαζόμενο από την καθυστέρηση του εργοδότη να αποδεχθεί την εργασία του, μολονότι οι ημέρες υπερημερίας θεωρούνται τέτοιες απασχόλησης. Τούτο δε διότι δεν υπάρχει η από τον εργαζόμενο παροχή πραγματικής εργασίας.

Εργασίας ή από την οικεία επαγγελματική οργάνωση των μισθωτών, ο Εισαγγελέας πρέπει να την αρχειοθετήσει, διότι δεν στηρίζεται στο νόμο, και να αναφερθεί στον Εισαγγελέα Εφετών σύμφωνα με το άρθρο 43 παρ. 2 ΚΠΔ¹⁰⁰. Εάν η μήνυση με το ανωτέρω περιεχόμενο υποβληθεί από τον ίδιο τον εργαζόμενο, τότε πρόκειται για έγκληση κατ' άρθρο 46 ΚΠΔ, ο Εισαγγελέας οφείλει να την απορρίψει με διάταξή του ως μη στηριζόμενη στο νόμο κατ' άρθρο 47 παρ. 1 ΚΠΔ¹⁰¹. Εκ τούτων έπεται ότι στη μήνυση ή στην έγκληση πρέπει να αναφέρονται η ιδιότητα του εργοδότη, το χρονικό διάστημα μέσα στο οποίο φέρεται ότι παρασχέθηκε η εργασία, το είδος της αξίωσης του εργαζομένου και, προκειμένου για πραγματοποιηθέντα ημερομίσθια, ο αριθμός αυτών, το ύψος του ημερομισθίου, το καθυστερούμενο ποσό και ο χρόνος αφέτου ο εργοδότης κατέστη εκπρόθεσμος περί την καταβολή. Εάν ο εργοδότης με βάση τη μήνυση ή την έγκληση που δεν στηρίζεται στο νόμο, παραπεμφθεί με απευθείας κλήση στο ακροατήριο του Μονομελούς Πλημμελειοδικείου, από δε την ενώπιόν του διαδικασία αποδειχθεί ότι οι προς το μισθωτό οφειλόμενες παροχές δεν υπάρχουν στην έννοια των «οφειλομένων αποδοχών» του α.ν. 690/1945, το Δικαστήριο οφείλει να εκδώσει αθωωτική απόφαση, διότι αλλιώς αυτή θα είναι αναιρετέα για εσφαλμένη εφαρμογή και ερμηνεία ουσιαστικής ποινικής διάταξης κατ' άρθρο 510 παρ. 1 στοιχ. ε' ΚΠΔ¹⁰².

Β.4.γ Η πηγή της οφειλής

Το αδίκημα στοιχειοθετείται μόνο όταν τα μη καταβληθέντα ποσά οφείλονται από σύμβαση ή σχέση εξαρτημένης εργασίας. Στοιχείο της αντικειμενικής υπόστασης του εγκλήματος είναι δηλαδή η ύπαρξη εξαρτημένης εργασίας, όπως προσδιορίζεται από το συνδυασμό των διατάξεων των άρθρων 648 και 652 ΑΚ¹⁰³. Η διάρκεια της σύμβασης και η διάρκεια του χρόνου της παρεχόμενης εργασίας

¹⁰⁰ Άρθρο 43 ΚΠΔ: Έναρξη ποινικής δίωξης. «2] Αν η μήνυση ή η αναφορά δεν στηρίζεται στο νόμο ή είναι προφανώς αβάσιμη στην ουσία της ή ανεπίδεκτη δικαστικής εκτίμησης, ο Εισαγγελέας Πλημμελειοδικών τη θέτει στο αρχείο και υποβάλλοντας τη δικογραφία στον Εισαγγελέα Εφετών, αναφέρει σε αυτόν τους λόγους για τους οποίους δεν άσκησε ποινική δίωξη. Ο τελευταίος έχει δικαίωμα να παραγγείλει προκαταρκτική εξέταση αν πρόκειται για κακούργημα ή την άσκηση ποινικής δίωξης ή τη διενέργεια προκαταρκτικής εξέτασης στα λοιπά εγκλήματα.»

¹⁰¹ Άρθρο 47 ΚΠΔ: Απόρριψη της έγκλησης. «1] Ο εισαγγελέας πλημμελειοδικών εξετάζει την έγκληση που έλαβε και αν κρίνει ότι αυτή δεν στηρίζεται στο νόμο ή είναι προφανώς αβάσιμη στην ουσία της ή ανεπίδεκτη δικαστικής εκτίμησης την απορρίπτει με διάταξη, η οποία περιλαμβάνει συνοπτική αιτιολογία. Ο εγκαλών έχει δικαίωμα να λάβει γνώση και αντίγραφο της διάταξης. 2] Αν ενεργήθηκαν προκαταρκτική εξέταση ή ανακριτικές πράξεις, κατά το άρθρο 243 παρ. 2, ή ένορκη διοικητική εξέταση και ο Εισαγγελέας κρίνει ότι δεν προκύπτουν επαρκείς ενδείξεις για την κίνηση της ποινικής δίωξης, ενεργεί όπως στην προηγούμενη παράγραφο. 3] Όσα αναφέρονται στα άρθρα 43 παράγραφοι 1 και 5, 44 και 45 εφαρμόζονται και ως προς την έγκληση.»

¹⁰² Μουράτης Ζ., «Το έγκλημα κατά τον α.ν. 690/1945», Επιστημονική Επετηρίδα Δικηγορικού Συλλόγου Θεσσαλονίκης 1988, σελ. 107

¹⁰³ Η νομολογία χρησιμοποιεί ορισμένα κριτήρια με τα οποία διακρίνεται η εξαρτημένη εργασία από τις άλλες μορφές απασχόλησης. Τα κριτήρια αυτά είναι η υποχρέωση του εργαζομένου να ακολουθεί τις οδηγίες του εργοδότη και να δέχεται τον έλεγχο του (ΑΠ 905/1998, ΕΕργΔ 1999, σελ. 851) και ο μονομερής καθορισμός από τον εργοδότη του χρόνου και του τόπου στον οποίο ο εργαζόμενος παρέχει την εργασία του (ΑΠ 1365/1990, ΕΕργΔ 1991, σελ. 327), ενώ μειωμένης σημασίας θεωρείται ο τρόπος αμοιβής (ΕφΑθ 7418/2001, ΔΕΝ 2002, σελ. 1201), όπως και ο χαρακτηρισμός που δίδεται

δεν ασκούν επιρροή στη στοιχειοθέτηση του αδικήματος. Έτσι είναι αδιάφορο αν πρόκειται για σύμβαση ορισμένου ή αορίστου χρόνου και αν ο εργαζόμενος είναι μερικής ή πλήρους απασχόλησης¹⁰⁴.

Το δικαστήριο είναι υποχρεωμένο να ερευνήσει την ύπαρξη σύμβασης εξαρτημένης εργασίας προτού προχωρήσει στην έρευνα για τη συνδρομή των υπόλοιπων στοιχείων του εγκλήματος. Ο νομικός χαρακτηρισμός μιας σύμβασης με περιεχόμενο την παροχή υπηρεσιών δεν είναι πάντοτε ευχερής¹⁰⁵, διότι όχι σπάνια οι εργοδότες προσδίδουν στη σύμβαση εργασίας το χαρακτηρισμό της σύμβασης έργου¹⁰⁶ ή της σύμβασης μίσθωσης ανεξάρτητων υπηρεσιών¹⁰⁷ ή της σύμβασης μεσιτείας¹⁰⁸ ή ακόμα και της σύμβασης εταιρείας¹⁰⁹, προκειμένου να αποφύγουν την εφαρμογή της εργατικής και κοινωνικοασφαλιστικής νομοθεσίας, συμπεριλαμβανομένου του α.ν. 690/1945¹¹⁰. Έτσι συχνά η συμφωνία μεταξύ εργοδότη και εργαζομένου υποκρύπτει σύμβαση εξαρτημένης εργασίας, η οποία όμως περιβάλλεται διαφορετικό νομικό μανδύα. Οι διαφορές που προκύπτουν από τις φαινόμενες

στη σύμβαση από τα μέρη (ΕφΠειρ 810/1992, ΕΕργΔ 1993, σελ. 151).

¹⁰⁴ **Παύλου Στ./Σάμιος Θ.**, «Ειδικό Ποινικό Νόμοι. Εργασία: Μη εμπρόθεση καταβολή αποδοχών. Άρθρον μόνον Α.Ν., 690/1945», Σχολιαστής: Θωμάς Σάμιος, εκδόσεις Π. Ν. Σάκουλας “Δίκαιο & Οικονομία” 2012, σελ. 20

¹⁰⁵ Αμφιλεγόμενη είναι η περίπτωση της σύμβασης παροχής αθλητικών υπηρεσιών. Η απόφαση ΑΠ 1390/2010 (ΠοινΔικ 2011, σελ. 646) αφορά σε σύμβαση συναφθείσα ανάμεσα σε καλαθοσφαιριστή και καλαθοσφαιρική ανώνυμη εταιρεία και υπάγει τη σύμβαση στο προστατευτικό πεδίο του α.ν. 690/1945 χαρακτηρίζοντάς την ως σύμβαση εξαρτημένης εργασίας.

¹⁰⁶ Στη σύμβαση έργου κατ’ άρθρο 681 επ. ΑΚ ο εργοδότης αποβλέπει στην παραγωγή ορισμένου έργου, ήτοι ορισμένου αποτελέσματος, και όχι στην παροχή εργασίας. Σχετικές οι αποφάσεις ΑΠ 1291/2001 ΕλλΔνη 2002 σελ. 128, ΑΠ 1786/2001 ΕΕργΔ 2003 σελ. 929, ΕφΑθ 7418/2001 ΔΕΝ 2002 σελ. 1201.

¹⁰⁷ Στη σύμβαση μίσθωσης ανεξάρτητων υπηρεσιών ο εργαζόμενος δεν υπάγεται στο διευθυντικό δικαίωμα του λήπτη της εργασίας ούτε δεσμεύεται από τις οδηγίες του σχετικά με το χρόνο, τον τόπο και τον τρόπο παροχής της εργασίας. Χαρακτηριστική είναι η απόφαση ΑΠ 704/2002 (ΕλλΔνη 2002, σελ. 1656), η οποία αναφέρει: «Από το συνδυασμό των διατάξεων των άρθρων 648 επ. του ΑΚ και του ν. 765/1943, που κυρώθηκε με την 324/30.5.1946 Π.Υ.Σ. και διατηρήθηκε σε ισχύ με το άρθρο 38 του ΕισΝΑΚ, προκύπτει ότι σύμβαση παροχής εξαρτημένης εργασίας υπάρχει όταν ο εργαζόμενος παρέχει την εργασία του με μισθό και υποβάλλεται στη νομική εξάρτηση του εργοδότη, η οποία εκδηλώνεται με το δικαίωμα του εργοδότη να ασκεί εποπτεία και να ελέγχει την εργασία που παρέχει ο εργαζόμενος, δίνοντας οδηγίες ως προς το χρόνο, τόπο και τρόπο της παρεχόμενης υπηρεσίας, άσχετα με το αν ο εργοδότης ασκεί εμπράκτως το δικαίωμα αυτό ή αφήνει περιθώρια πρωτοβουλιών στον εργαζόμενο, εφόσον η ευχέρεια αυτή δεν εξικνείται μέχρι καταλύσεως της υποχρεώσεως υπακοής στον εργοδότη και δημιουργίας αντιστοίχως δικαιώματος ελεύθερης από τον έλεγχο του τελευταίου υπηρεσιακής δράσεως. Η παροχή όμως των υπηρεσιών σε καθορισμένο τόπο και χρόνο, καθώς και η συμμόρφωση προς από κοινού συμφωνούμενους όρους, δεν αποτελεί χωρίς άλλα κριτήρια, παροχή εξαρτημένης εργασίας, αν δικαιολογείται από τη φύση και τις συνθήκες της παροχής. Εξάλλου, σύμβαση ανεξάρτητων υπηρεσιών υπάρχει όταν ο εργαζόμενος παρέχει αντί μισθού την εργασία του χωρίς να υπόκειται στον έλεγχο και την εποπτεία του εργοδότη με την ως άνω έννοια, επί δε της συμβάσεως αυτής δεν έχουν εφαρμογή οι διατάξεις της εργατικής νομοθεσίας.» Σχετικές είναι και οι αποφάσεις ΑΠ 1093/2001 ΕλλΔνη 2003 σελ. 452, ΑΠ 947/1992 ΔΕΝ 1994 σελ. 283, ΕφΘεσσ 2002/2003 Αρμεν. 2003 σελ. 1296.

¹⁰⁸ Η σύμβαση μεσιτείας κατ’ άρθρο 703 επ. ΑΚ διαφέρει από τη σύμβαση εργασίας κατ’ άρθρο 648 επ. ΑΚ, καθώς ο μεσίτης έχει ευχέρεια και όχι υποχρέωση να προβεί στην παροχή του, ήτοι τη μεσολάβηση ή υπόδειξη ευκαιρίας. Βλ. σχετικώς ΑΠ 325/2001, ΕλλΔνη 2001, σελ. 1306.

¹⁰⁹ Κατ’ άρθρο 741 ΑΚ, με τη σύμβαση εταιρείας δύο ή περισσότεροι έχουν αμοιβαίως υποχρέωση να επιδιώκουν με κοινές εισφορές κοινό σκοπό και ιδίως οικονομικό. Η απόφαση ΕφΘεσσ 390/2003 (Αρμεν. 2003, σελ. 379) δέχτηκε τη δυνατότητα κατάρτισης σύμβασης εξαρτημένης εργασίας ανάμεσα στον εταίρο ομόρρυθμης εταιρείας και στο διαχειριστή αυτής, η οποία λειτουργεί παράλληλα με την εταιρική σχέση.

¹¹⁰ **Σιδέρη Δ.**, «Η ποινική προστασία του μισθού (α.ν. 690/1945) Θεωρία – Νομοθεσία – Νομολογία», εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη 2004, σελ. 50-51

αυτές συμβάσεις έχουν καθαρώς αστικό χαρακτήρα και για την επίλυσή τους απαιτείται προσφυγή στα πολιτικά δικαστήρια¹¹¹. Δεδομένου δε ότι η υπό πραγμάτευση διάταξη του α.ν. 690/1945 είναι ουσιαστική ποινική, δεν επιτρέπεται η αναλογική εφαρμογή της στην περίπτωση καθυστέρησης αμοιβών που προέρχονται πράγματι από τις παραπάνω συμβάσεις, γιατί τούτο αντίκειται στο θεμελιώδες αξίωμα του ποινικού δικαίου κατά το οποίο απαγορεύεται η με αναλογία θεμελίωση ή επαύξηση του αξιοποίνου, όπως προκύπτει από το άρθρο 7 παρ. 1 του Συντάγματος και το άρθρο 1 του ΠΚ, που καθιερώνει την αρχή *nullum crimen nulla poena sine lege certa*.

Ως εκ τούτου, ο α.ν. 690/1945 δεν εφαρμόζεται όταν οι καθυστερούμενες αποδοχές οφείλονται δυνάμει συμβάσεως έργου¹¹². Έτσι κρίθηκε ότι ο νόμος δεν τυγχάνει εφαρμογής επί προσλήψεως εργατών από δημόσια υπηρεσία προκειμένου να εκτελέσουν έργο για λογαριασμό του Δημοσίου¹¹³. Περαιτέρω, κρίθηκε ότι δεν τελείται το αδίκημα επί καθυστέρησης καταβολής της αμοιβής στην περίπτωση της σύμβασης ανεξάρτητων υπηρεσιών, η οποία χαρακτηρίζεται εκ του ότι ο εργαζόμενος παρέχει αντί μισθού τις υπηρεσίες του χωρίς να υπόκειται στον έλεγχο και την εποπτεία του εργοδότη ή να είναι υποχρεωμένος να συμμορφώνεται με τις εντολές και οδηγίες αυτού, ιδίως ως προς τον τρόπο και το χρόνο παροχής των υπηρεσιών του¹¹⁴. Επίσης, δεν στοιχειοθετείται το αδίκημα της μη εμπρόθεσμης καταβολής αποδοχών, όταν η απαίτηση απορρέει από μίσθωση πράγματος και όχι από μίσθωση εργασίας, όπως όταν συνίσταται στην καταβολή της αντιμισθίας του ιδιοκτήτη μηχανημάτων¹¹⁵.

Στην περίπτωση των δικηγόρων, οι οποίοι παρέχουν τις νομικές τους υπηρεσίες σε φυσικό ή νομικό πρόσωπο με πάγια αντιμισθία, οπότε πρόκειται για σύμβαση έμμισθης εντολής και όχι για σύμβαση εξαρτημένης εργασίας¹¹⁶, ο α.ν. 690/1945 δεν εφαρμόζεται, γιατί ελλείπει το στοιχείο της εξάρτησης, ταυτόχρονα δε απαγορεύεται η αναλογική του εφαρμογή¹¹⁷. Αλλότρια όμως είναι η περίπτωση κατά την οποία οι δικηγόροι απασχολούν στα δικηγορικά τους γραφεία υπαλλήλους, όπως γραμματείς. Αν και η νομολογία στη δεύτερη αυτή περίπτωση αναγνώριζε την εργοδοτική ιδιότητα στους δικηγόρους¹¹⁸, μετά το άρθρο 12 του ν. 2336/1995 και την τροποποίηση που αυτό επέφερε στο

¹¹¹ Μουράτης Ζ., «Το έγκλημα κατά τον α.ν. 690/1945», Επιστημονική Επετηρίδα Δικηγορικού Συλλόγου Θεσσαλονίκης 1988, σελ. 99

¹¹² Συμβούλιο Αρείου Πάγου 1497/1995 ΠοινΧρ 1996 σελ. 856, Συμβούλιο Πλημμελειοδικών Έδεσσας 1/1981, Αρμεν. 1982 σελ. 455

¹¹³ Διάταξη Εισαγγελέα Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων, Ιωάννη Παπαδάκη, υπ' αριθμόν 21/1964, ΠοινΧρ 1964 σελ. 463.

¹¹⁴ ΟΛΑΠ 28/2005, ΧρΙΔ 2005, σελ. 854

¹¹⁵ ΔιατΕισΠλημΚαστ της 22.01.1966, ΕλλΔνη 1966, τομ. 7, σελ. 239

¹¹⁶ Συμβούλιο Πλημμελειοδικών Αθηνών 5319/1973, ΠοινΧρ 1974 σελ. 301

¹¹⁷ Σιδέρης Δ., ο.π., σελ. 49

¹¹⁸ ΑΠ 825/1990, ΠοινΧρ 1991, σελ. 207

άρθρο 6 παρ. 1 του ν. 1876/1990¹¹⁹, δεν υπάρχει πλέον αμφιβολία για την ποινική ευθύνη των δικηγόρων – εργοδοτών υπαλληλικού προσωπικού.

Έγινε ομοφώνως δεκτό από την Ολομέλεια του Αρείου Πάγου με την υπ' αριθμόν 5/1998 απόφαση¹²⁰ ότι για την πλήρωση της αντικειμενικής υπόστασης του αδικήματος δεν απαιτείται η ύπαρξη έγκυρης σύμβασης εργασίας, οπότε οι αξιώσεις του εργαζομένου απορρέουν από τις περί συμβάσεως εργασίας διατάξεις του άρθρου 648 επ. ΑΚ και τις συναφείς διατάξεις της εργατικής νομοθεσίας, αλλά αρκεί και απλή σχέση εργασίας, οπότε οι αξιώσεις του εργαζομένου απορρέουν από τις περί αδικαιολογήτου πλουτισμού διατάξεις των άρθρων 904 επ. ΑΚ¹²¹. Έτσι, ο εργοδότης είναι

¹¹⁹ Με το άρθρο 12 του ν. 2336/1995 προστέθηκε στο άρθρο 6 παρ. 1 του ν. 1876/1990 περίπτωση γ', η οποία έχει ως ακολούθως: «Για τους εργαζομένους σε δικηγορικά, σε συμβολαιογραφικά και σε άλλα γραφεία η σχετική συλλογική σύμβαση θα υπογράφεται ή η διαιτητική διαδικασία θα διεξάγεται μεταξύ της συνδικαλιστικής οργάνωσης των εργαζομένων και του οικείου Ν.Π.Δ.Δ., στο οποίο υπάγονται οι εργοδότες.»

¹²⁰ Η απόφαση δημοσιεύθηκε στα νομικά περιοδικά ΠοινΧρ 1998, τομ. ΜΗ', σελ. 877 & ΝοΒ 1998, τομ. 46, σελ. 851 & ΠοινΔικ 1998, σελ. 2002 & ΕΕργΔ 1999, σελ. 172 & ΔΕΝ 1998, σελ. 762 & Αρμεν. 1998, σελ. 843. Η πρόταση του Εισαγγελέα του Αρείου Πάγου, Π. Δημόπουλου, είχε ως εξής: «Η διάκριση των απαιτήσεων από την παροχή εργασίας σε προκύπτουσες από έγκυρη σύμβαση εργασίας και σε προκύπτουσες από άκυρη σύμβαση εργασίας και ο αποκλεισμός των τελευταίων από την ειδική ποινική προστασία δεν ευρίσκει καμία δικαιολόγηση στη φύση των πραγμάτων, αφού η ύπαρξη ή μη έγκυρης σύμβασης εργασίας δεν διαφοροποιεί την εκ της παροχής εργασίας προκύπτουσα πραγματική κατάσταση και την ανάγκη ειδικής προστασίας του εργαζομένου».

¹²¹ Σύμφωνα με τον **Γκούτο Χαρίλαο** («Συνέπειες της λειτουργίας της άκυρης σύμβασης εργασίας», ΕλλΔνη 1997, τομ. 38, σελ. 1704, 1706-1707, 1709), αν οι συμβαλλόμενοι θέσουν σε λειτουργία την άκυρη σύμβαση εργασίας, δημιουργείται μια πραγματική κατάσταση, η οποία προσομοιάζει με την ενοχική σχέση που παράγεται από έγκυρη σύμβαση εργασίας, διότι είναι και αυτή ανταλλακτική, καθώς και προσωπική και διαρκής. Έτσι, είναι απαράδεκτο να μην εφαρμόζονται και σε αυτήν την πραγματική κατάσταση, που προσομοιάζει με την έγκυρη σύμβαση εργασίας, οι κανόνες περί προστασίας των μισθωτών, αφού κατ' αυτόν τον τρόπο ενθαρρύνονται οι εργοδότες να προτιμούν τις άκυρες συμβάσεις εργασίας, που είναι ευνοϊκότερες για αυτούς. Ο Άρειος Πάγος δέχθηκε με την υπ' αριθμόν 192/1962 απόφαση της Ολομέλειάς του (ΕΕργΔ 1962, τομ. 21, σελ. 454) ότι: «Και επί της εξ άκυρου συμβάσεως εργασίας δημιουργουμένης, ως εκ της πραγματικής απασχολήσεως του μισθωτού, εργασιακής σχέσεως απολαύει ο μισθωτός της προστασίας των εργατικών νόμων, ιδία οσάκις ούτοι επιβάλλουσιν υποχρεώσεις προνοίας, φέροντες ούτω χαρακτήρα κανόνων αναγκαστικού δικαίου». Οι συνέπειες της απόλυτης ακυρότητας της σύμβασης εργασίας επέρχονται αυτομάτως και ανεξαρτήτως της βουλήσεως κάποιου προσώπου, γι' αυτό η επίκλησή της συνιστά όχι γνήσιο δικαίωμα αλλά νομική δυνατότητα ή ευχέρεια και εφόσον γίνεται ενώπιον δικαστηρίου συνιστά μη γνήσια ένσταση, η οποία επιτρέπεται να προταθεί και στο Εφετείο για πρώτη φορά (βλ. ΑΠ 569/1992, ΔΕΝ 1992, τομ. 49, σελ. 75). Αντίθετα, η σχετικός άκυρη σύμβαση εργασίας, μέχρι να επικαλεστεί την ακυρότητά της εκείνος που έχει το δικαίωμα επίκλησής της, ενεργεί ως έγκυρη, ενώ έκτοτε αίρονται αναδρομικά οι ενέργειές της που έχουν παραχθεί και δεν παράγονται άλλες. Η νομολογία δέχεται ότι ο μισθωτός που απασχολήθηκε ακύρως δικαιούται όχι μισθό, αλλά τον πλουτισμό που ο εργοδότης αποκόμισε λόγω της άκυρης απασχόλησης, καθώς και ότι το ποσό αυτού του πλουτισμού ισούται με το μισθό που ο εργοδότης θα κατέβαλλε σε άλλον μισθωτό, ο οποίος θα εργαζόταν εγκύρως υπό τις ίδιες συνθήκες. Πάντως, ο πλουτισμός δεν δύναται να είναι μικρότερος από τον αντίστοιχο νόμιμο μισθό, χωρίς να υπολογίζονται σε αυτόν τα επιδόματα οικογενειακών βαρών και προϋπηρεσίας (βλ. ΑΠ 974/1991, ΕΕργΔ 1991, τομ. 52, σελ. 510). Η αξίωση απόδοσης του αδικαιολογήτου πλουτισμού γεννάται και όταν ο εργοδότης δεν θα μπορούσε να προσλάβει άλλον μισθωτό στην ίδια θέση με έγκυρη σύμβαση εργασίας (βλ. ΑΠ 61/1996, ΔΕΝ 1996, τομ. 52, σελ. 462). Επί του προβληματισμού αυτού ο **Σιδέρης Δημήτριος** εύστοχα παρατηρεί («Η ποινική προστασία του μισθού (α.ν. 690/1945) Θεωρία – Νομοθεσία – Νομολογία», εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη 2004, σελ. 55, 102-103) ότι ενώ οι αστικές αξιώσεις του εργαζομένου για την καταβολή του οφειλομένου μισθού από άκυρη σύμβαση εργασίας βρίσκουν νομικό έρεισμα στις διατάξεις για τον αδικαιολογήτο πλουτισμό, η ποινική δίωξη και τιμωρία του εργοδότη, ο οποίος δεν συνηγόρησε επιβραβεύοντας την παράνομη συμπεριφορά με την καταβολή των αποδοχών που αντιστοιχούν στην άκυρη σύμβαση εργασίας, θα μπορούσε ίσως να σηματοδοτήσει την επιβράβευση του εργαζομένου που αδιαφόρησε για την τήρηση κανόνων δημοσίας τάξεως. Από την άλλη όμως πλευρά, ο ποινικά ανεύθυνος εργοδότης θα ενθαρρυνόταν στην

αξιόποινος ακόμα και αν δεν υπάρχει έγκυρη σύμβαση εργασίας, αλλά απλή σχέση εργασίας¹²², όταν δηλαδή κατά την κατάρτιση της σύμβασης δεν τηρήθηκαν οι διατυπώσεις εγκυρότητας, που αποσκοπούν στην εξασφάλιση της προστασίας του κοινωνικού συνόλου και βασίζονται σε διατάξεις δημόσιας τάξης με αναγκαστικό χαρακτήρα¹²³. Προς την κατεύθυνση αυτή συνηγορεί η γραμματική ερμηνεία της διάταξης του άρθρου μόνου του α.ν. 690/1945, στην οποία γίνεται λόγος για αποδοχές που οφείλονται «ως εκ της σχέσεως εργασίας». Επίσης, στο άρθρο γίνεται αναφορά σε «πάσης φύσεως αποδοχές», όρος που παραπέμπει και στην κατά τις διατάξεις του αδικαιολόγητου πλουτισμού οφειλόμενη αμοιβή εργασίας σε περίπτωση άκυρης σύμβασης εργασίας. Τέλος, χρησιμοποιείται ο όρος «οφειλόμενες αποδοχές (...) καθορισμένες (...) υπό του νόμου ή εθίμου», ως νόμος δε νοούνται και οι περί αδικαιολόγητου πλουτισμού διατάξεις του Αστικού Κώδικα¹²⁴. Στο ίδιο συμπέρασμα οδηγούμαστε και με βάση την τελολογική ερμηνεία της διάταξης, καθώς ο νομοθέτης θεώρησε ως ίσης κοινωνικής απαξίας την καθυστέρηση καταβολής του ανταλλάγματος της εργασίας και στην περίπτωση της απλής εργασιακής σχέσης, που προκύπτει από άκυρη σύμβαση εργασίας, αφού και τότε χρησιμεύει το εν λόγω αντάλλαγμα για τη συντήρηση και διατροφή του ακύρως απασχοληθέντος

κατάρτιση άκυρων συμβάσεων εργασίας, προκειμένου να αποφύγει την ποινική του ευθύνη από την μη καταβολή των αποδοχών. Με άλλα λόγια, η ποινική προστασία της αμοιβής της άκυρης σύμβασης εργασίας σημαίνει, σε ένα βαθμό, την επιβράβευση του εργαζομένου, ο οποίος με τη συμπεριφορά του προσέβαλε τη δημόσια τάξη παραβιάζοντας κανόνες δικαίου που του επιβάλλουν ορισμένη συμπεριφορά, ώστε να προστατευθεί το κοινωνικό σύνολο. Η ποινική προστασία λοιπόν των αποδοχών που πηγάζουν από άκυρη σύμβαση εργασίας, αν δεν συνιστά επιβράβευση των παραβατών, τουλάχιστον οδηγεί σε ένα βαθμό στην ατιμωρησία τους, δεδομένου ότι η ακυρότητα της σύμβασης (ως κύρωση των ελλείψεων κατά την κατάρτισή της) δεν επιφέρει βλάβη στον εργαζόμενο, καθώς η έννομη τάξη της επιφυλάσσει μεταχείριση σχεδόν όμοια με την έγκυρη σύμβαση εργασίας. Συγκεκριμένα, η μοναδική σημαντική διαφοροποίηση παρατηρείται στο ύψος των αποδοχών, καθώς βάσει αδικαιολόγητου πλουτισμού δεν προσεπιμετρώνται οι προσανξήσεις που συνδέονται με τις συντρέχουσες στο πρόσωπο του συγκεκριμένου μισθωτού ιδιαίτερες περιστάσεις, όπως τα οικογενειακά επιδόματα και η προϋπηρεσία. Από την άλλη μεριά, η ατιμωρησία των εργοδοτών θα οδηγούσε πιθανότατα στην επιδίωξη κατάρτισης ελαττωματικών συμβάσεων εργασίας, με προφανή σκοπό όχι μόνο τη μείωση των σχετικών με την καταβολή του μισθού υποχρεώσεών τους αλλά κυρίως την αποφυγή της ποινικής τους ευθύνης.

¹²² **Σιαμαντάς Χρ.**, «Η ποινική διάσταση της μη καταβολής μισθού (με τον Ν. 690/1945)», ΑρχΝ 1985, τομ. ΛΣΤ', σελ. 262.

¹²³ Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η εργασία των φορτοεκφορτωτών, οι οποίοι σύμφωνα με το ν.δ. 1254/1949 πρέπει να είναι εφοδιασμένοι με βιβλιάριο επαγγελματικής ταυτότητας φορτοεκφορτωτή ξηράς. Αν ελλείπει αυτή η προϋπόθεση η σύμβαση εργασίας που συνάπτεται είναι άκυρη. Κατά τη νομολογία (ΑΠ 580/1983, ΝοΒ 1984, σελ. 63), η προϋπόθεση που θέτει ο νόμος δεν αντιβαίνει στις συνταγματικές διατάξεις των άρθρων 4 παρ. 1, 5 παρ. 1 και 22 παρ. 1, καθώς δικαιολογείται επαρκώς από λόγους δημοσίου συμφέροντος, δηλαδή τη διασφάλιση της ομαλής και ασφαλούς μεταφοράς των ευαίσθητων και υποκείμενων σε αλλοιώσεις τροφίμων. Επίσης κίνδυνος για τη δημόσια υγεία προκαλείται λόγω έλλειψης του απαιτούμενου στα επισιτιστικά επαγγέλματα βιβλιαρίου υγείας, ενώ κίνδυνος πρόκλησης τροχαίων ατυχημάτων γεννάται όταν προσλαμβάνεται οδηγός χωρίς την απαιτούμενη από το νόμο άδεια επαγγελματικής οδήγησης. Σύμφωνα με το π.δ. 180/1979, όπως τροποποιήθηκε από το π.δ. 282/1998, όσοι υποχρεούνται να κατέχουν βιβλιάριο υγείας πρέπει να εφοδιάζονται και με άδεια της αστυνομικής αρχής. Άλλη μια περίπτωση νομοθετικά καθιερωμένης διατύπωσης εγκυρότητας για τη σύναψη συμβάσεως εργασίας είναι ο έγγραφος τύπος, που απαιτείται προκειμένου για τους εργαζόμενους που προσλαμβάνονται με σχέση ιδιωτικού δικαίου στο Δημόσιο, ΝΠΔΔ και ΟΤΑ, ο οποίος αποτελεί συστατικό στοιχείο της σύμβασης εργασίας κατά το άρθρο 84 του ν.δ. 391/1969 και το ν. 993/1979.

¹²⁴ **Σάμιος Θ.**, «Το ποινικό αδίκημα της μη καταβολής δεδουλευμένων αποδοχών σε εργαζόμενο (Άρθρο μόνο Α.Ν. 690/1945)», ΔΦΝ 2003, τομ. 57, σελ. 849

εργαζομένου¹²⁵. Αντίθετα προς την εγκυρότητα ή ακυρότητα της ατομικής σύμβασης εργασίας, έχει κριθεί ότι προϋπόθεση για την εφαρμογή του α.ν. 690/1945 είναι η νομιμότητα και εγκυρότητα της συλλογικής σύμβασης εργασίας που καθορίζει το ύψος των αποδοχών, εφόσον δε αυτή δεν έχει καταρτισθεί σύμφωνα με τις σχετικές διατάξεις, δεν στοιχειοθετείται η παράβαση¹²⁶.

B.4.δ Το μη εμπρόθεσμο της καταβολής των οφειλομένων αποδοχών

Με τον όρο «εμπροθέσμως» σκοπήθηκε από το νομοθέτη ο προσδιορισμός ενός χρονικού ορίου, μετά την πάροδο του οποίου θεωρείται τελεσθείσα η αξιόποινη πράξη. Πριν από το όριο αυτό δεν τελείται η πράξη, διότι η αξίωση έχει ενδεχομένως γεννηθεί, αλλά δεν είναι απαιτητή και ληξιπρόθεσμη¹²⁷. Επομένως, η έννοια «εμπροθέσμως» συμπίπτει προς εκείνη της περιαγωγής του εργοδότη σε υπερήμερία, ώστε η ημέρα καταβολής των αποδοχών αποτελεί σύμφωνα με το άρθρο 341 παρ. 1 ΑΚ¹²⁸ συγκεκριμένη δήλη ημέρα, από την οποία αρχίζει η υπερήμερία του εργοδότη για την πληρωμή των αποδοχών χωρίς να υπάρχει ανάγκη οχλήσεως, εκτός αν αποδειξει ο ίδιος γεγονός που αποκλείει την υπερήμερία του¹²⁹, οφείλει δε έκτοτε τόκους υπερήμερίας¹³⁰. Δεν είναι δηλαδή αναγκαία η όχληση του εργοδότη ή οποιουδήποτε εκπροσώπου του από τον εργαζόμενο, όταν δεν του καταβάλλεται μισθός, διότι η ημέρα που έπρεπε να πληρωθεί και δεν πληρώθηκε από το νόμο ή τη συμφωνία, θεωρείται δήλη¹³¹ και συνεπώς από τότε ξεκινά η υπερήμερία του και η ποινική ευθύνη μετά από εύλογο διάστημα από αυτή την ημέρα¹³². Συνεπώς, η εκ των υστέρων καταβολή των οφειλομένων αποδοχών πριν από τη συζήτηση της υπόθεσης δεν αίρει την υπερήμερία του εργοδότη, διότι το αδίκημα συντελείται με μόνη τη μη εμπρόθεσμη καταβολή στη δήλη ημέρα¹³³. Καθυστέρηση

¹²⁵ Παύλου Στ./Σάμιος Θ., «Ειδικοί Ποινικοί Νόμοι. Εργασία: Μη εμπρόθεσμη καταβολή αποδοχών. Άρθρον μόνον Α.Ν., 690/1945», Σχολιαστής: Θωμάς Σάμιος, εκδόσεις Π. Ν. Σάκκουλας “Δίκαιο & Οικονομία” 2012, σελ. 21

¹²⁶ ΣυμβΠλημΑθ 1730/1968, με εισαγγελική πρόταση Γ. Παπαβασιλείου, ΠοινΧρ 1968 σελ. 234

¹²⁷ Μουράτης Ζ., «Το έγκλημα κατά τον α.ν. 690/1945», Επιστημονική Επετηρίδα Δικηγορικού Συλλόγου Θεσσαλονίκης 1988, σελ. 100

¹²⁸ Άρθρο 341 ΑΚ: Δήλη ημέρα για εκπλήρωση της παροχής. «1] Αν για την εκπλήρωση της παροχής συμφωνηθεί ορισμένη ημέρα, ο οφειλέτης γίνεται υπερήμερος με μόνη την παρέλευση της ημέρας αυτής. 2] Αν για την εκπλήρωση της παροχής έχει ταχθεί ορισμένη μέρα από την καταγγελία, ο οφειλέτης γίνεται υπερήμερος όταν, αφού γίνει η καταγγελία, περάσει η προθεσμία.»

¹²⁹ ΑΠ 1088/1989, ΠοινΧρ 1990, σελ. 404

¹³⁰ ΟλΑΠ 39/2002, ΧρΙΔ 2003, σελ. 69

¹³¹ Ως προς τα επιδόματα εορτών, σύμφωνα με τα άρθρα 1 παρ. 2 του ν. 1082/1980 και 10 παρ. 1 της κοινής απόφασης των Υπουργών Οικονομικών και Εργασίας, ο εργοδότης είναι υποχρεωμένος να καταβάλει τα επιδόματα εορτών Χριστουγέννων και Πάσχα σε χρήμα την 21^η Δεκεμβρίου και τη Μεγάλη Τετάρτη αντίστοιχα, ή το αργότερο την 31^η Δεκεμβρίου και 30^η Απριλίου αντίστοιχα. Βλ. ΑΠ 1682/2000 ΕΕργΔ 2001 σελ. 456. Βλ. επίσης Γκούτο Χαρ., «Συνέπειες της λειτουργίας της άκυρης σύμβασης εργασίας», ΕλλΔνη 1997, τομ. 38, σελ. 1710

¹³² Σιαμαντάς Χρ., «Η ποινική διάσταση της μη καταβολής μισθού (με τον Ν. 690/1945)», ΑρχΝ 1985, τομ. ΛΣΤ', σελ. 264

¹³³ Βλ. ΑΠ 347/2000, ΝοΒ 2000, σελ. 1018. Βλ. επίσης την ΑΠ 311/2010, ΠοινΔικ 2010, σελ. 1111, κατά την οποία «η εκπρόθεσμη καταβολή δεν ασκεί επιρροή επί του αξιοποίνου της πράξεως αυτής, αφού ο νόμος επιβάλλει την εμπρόθεσμη καταβολή, η δε εκπρόθεσμη καταβολή συνιστά στοιχείο του εγκλήματος».

δε των αποδοχών υπάρχει κατά το άρθρο 655 ΑΚ¹³⁴, όταν αυτές δεν καταβληθούν από τον εργοδότη αμέσως μετά την παροχή της εργασίας¹³⁵ ή εντός του οριζομένου ή ευλόγου χρόνου¹³⁶ ή εντός των προθεσμιών που τάσσονται από τις ειδικές διατάξεις νόμων και τις συλλογικές συμβάσεις εργασίας που κυρώνονται με υπουργικές αποφάσεις¹³⁷. Εάν κατά τη σύμβαση εξαρτημένης εργασίας ο προσδιορισμός της αόριστης παροχής ανήκει σύμφωνα με το άρθρο 371 ΑΚ¹³⁸ στον οφειλέτη (εργοδότη), η ενάσκηση του προσδιορισμού αποτελεί περιεχόμενο της εκπληρώσεως της ενοχής και, κατά συνέπεια, υπαίτια βραδύτητα οδηγεί σε υπερημερία του οφειλέτη, οπότε θεμελιούται το υπό πραγμάτευση έγκλημα. Στην περίπτωση αυτή η παράβαση τελειούται με την παράλειψη του οφειλέτη να προβεί στον κατά τη δίκαιη κρίση του προσδιορισμό και την άμεση καταβολή του μισθού, που οφείλεται για τις παρασχεθείσες από τον εργαζόμενο υπηρεσίες, και όχι με την κοινοποίηση στον οφειλέτη της απόφασης με την οποία προσδιορίζεται το ποσό της παροχής¹³⁹.

Συνοψίζοντας, το κοινωνικό στοιχείο του μισθού, το ότι δηλαδή αυτός αποτελεί μέσο για τη συντήρηση και γενικά διαβίωση του μισθωτού και της οικογένειάς του, επιβάλλει ο μισθός να καταβάλλεται σε τακτικά χρονικά διαστήματα¹⁴⁰, εντός της υπό του νόμου τασσομένης προθεσμίας και σε δήλη ημέρα, κατά την έννοια του άρθρου 341 παρ. 1 ΑΚ, δηλαδή ο εργοδότης έχει την υποχρέωση να καταβάλει το μισθό τη συγκεκριμένη ημέρα, τυχόν δε άρνησή του τον καθιστά υπερήμερο με μόνη την παρέλευση της ημέρας πληρωμής, χωρίς καν να απαιτείται όχλησή του, με συνέπεια να υποχρεούται όχι μόνο στην καταβολή του καθυστερούμενου μισθού αλλά και σε αποζημίωση του μισθωτού κατά το άρθρο 343 ΑΚ¹⁴¹ για κάθε εξαιτίας της καθυστέρησης ζημία του¹⁴².

¹³⁴ Άρθρο 655 ΑΚ: Πότε καταβάλλεται ο μισθός. «Αν δεν υπάρχει αντίθετη συμφωνία ή συνήθεια, ο μισθός καταβάλλεται μετά την παροχή της εργασίας και, αν υπολογίζεται κατά ορισμένα διαστήματα κατά τη διάρκεια της σύμβασης, καταβάλλεται στο τέλος καθενός από αυτά. Σε κάθε περίπτωση μόλις λήξει η σύμβαση γίνεται απαιτητός ο μισθός που αντιστοιχεί στο χρόνο έως τη λήξη. Σε εργασία κατά μονάδα ή κατ' αποκοπήν ο εργαζόμενος έχει δικαίωμα στις προκαταβολές που δικαιολογούνται από τις περιστάσεις ανάλογα με την εργασία που έχει προσφέρει και τις δαπάνες που τυχόν έκανε.»

¹³⁵ Κατ' εξαίρεση του γενικού κανόνα του άρθρου 374 ΑΚ που ισχύει στις ενοχικές αμοτεροβαρείς συμβάσεις, κατά τον οποίο η παροχή εκπληρώνεται ταυτόχρονα με την αντιπαροχή, με το άρθρο 655 ΑΚ καθιερώνεται η γενική αρχή σύμφωνα με την οποία χωρίς εργασία δεν καταβάλλεται μισθός.

¹³⁶ Σύμφωνα με την απόφαση ΠλημΚαστ 204/1966, ΕΕΝ 1967, σελ. 576, η καθυστέρηση πληρωμής δεν είναι αξιόποινη, εφόσον είναι ιδιαίτερα μικρή.

¹³⁷ ΑΠ 1488/2010 ΠοινΔικ 2011 σελ. 667, ΑΠ 1225/2010 ΠοινΔικ 2011 σελ. 545, ΑΠ 1177/2010 ΠοινΔικ 2011 σελ. 421, ΑΠ 922/2010 ΠοινΔικ 2011 σελ. 263, ΑΠ 795/2010 ΠοινΔικ 2011 σελ. 127, ΑΠ 1598/2009 ΠραξΛογΠΔ 2009 σελ. 544

¹³⁸ Άρθρο 371 ΑΚ: Αοριστία παροχής, προσδιορισμός κατά δίκαιη κρίση. «Αν ο προσδιορισμός της παροχής ανατέθηκε σε έναν από τους συμβαλλόμενους ή σε τρίτο, σε περίπτωση αμφιβολίας θεωρείται ότι ο προσδιορισμός πρέπει να γίνει με δίκαιη κρίση. Αν δεν έγινε με δίκαιη κρίση ή βραδύνει, γίνεται από το δικαστήριο.»

¹³⁹ ΑΠ 161/1958 ΠοινΧρ 1958 σελ. 432, ΣυμβΕφΛαρ 20/1958 ΠοινΧρ 1958 σελ. 287

¹⁴⁰ Σύμφωνα με το άρθρο 12 της 95^{ης} Διεθνούς Σύμβασης Εργασίας, η οποία κυρώθηκε με το ν. 3248/1955, ο μισθός πρέπει να καταβάλλεται σε τακτικά χρονικά διαστήματα. Εφόσον τα διαστήματα αυτά δεν καθορίζονται με συμφωνία των μερών, θα πρέπει να καθορίζονται με νόμο ή συλλογική σύμβαση εργασίας ή διαιτητική απόφαση, ενώ η καταβολή του μισθού θα πρέπει να πραγματοποιείται σε εργάσιμες ημέρες.

¹⁴¹ Άρθρο 343 ΑΚ: Συνέπειες υπερημερίας οφειλέτη. «1/ Ο υπερήμερος οφειλέτης εκτός από την παροχή οφείλει και

Β.4.ε Η υποχρέωση καταβολής

Προϋπόθεση για την πλήρωση της αντικειμενικής υπόστασης του εγκλήματος του άρθρου μόνου του α.ν. 690/1945 είναι η ύπαρξη υποχρέωσης καταβολής στον εργαζόμενο των οφειλομένων ποσών. Κατά συνέπεια, στις περιπτώσεις στις οποίες τέτοια υποχρέωση καταβολής είτε εξ αρχής δεν υφίσταται είτε εκ των υστέρων αίρεται, δεν πληρούνται ένα από τα αναγκαία στοιχεία της αντικειμενικής υπόστασης του εγκλήματος.

Μια περίπτωση κατά την οποία δεν στοιχειοθετείται το αδίκημα λόγω μη πλήρωσης του συγκεκριμένου στοιχείου της αντικειμενικής υπόστασης είναι όταν με αποφάσεις της Επιτροπής Αναστολών του Συμβουλίου της Επικρατείας έχει ανασταλεί η εκτέλεση των αποφάσεων του Υπουργείου Εργασίας περί κηρύξεως ως υποχρεωτικών των αποφάσεων της διαιτησίας, βάσει των οποίων οφείλονταν οι επίδικες αποδοχές στους εργαζομένους¹⁴³. Εφόσον το δικαστήριο της ουσίας καταδικάσει τον κατηγορούμενο εργοδότη χωρίς να διευκρινίσει γιατί αυτός είχε υποχρέωση καταβολής των επίδικων αποδοχών, καίτοι είχε ανασταλεί η εκτέλεση των ως άνω αποφάσεων, η απόφαση καθίσταται αναιρετέα λόγω εκ πλαγίου παραβίασης της εφαρμοσθείσας ουσιαστικής ποινικής διάταξης του άρθρου μόνου του α.ν. 690/1945¹⁴⁴. Άλλη περίπτωση κατά την οποία το αδίκημα δεν στοιχειοθετείται λόγω μη υπάρξεως υποχρεώσεως προς καταβολή των αποδοχών είναι όταν ο εργοδότης προτείνει σε συμφωνισμό κατ' άρθρο 440 ΑΚ απαιτήσεις του κατά του εργαζομένου, εφόσον βεβαίως ο συμφωνισμός αυτός επιτρέπεται, εφόσον δηλαδή ο μη καταβαλλόμενος μισθός δεν είναι κατ' άρθρο 664 παρ. 1 ΑΚ¹⁴⁵ «απολύτως αναγκαίος για τη διατροφή του εργαζομένου και της οικογένειάς του»¹⁴⁶. Κατ' εξαίρεση ο συμφωνισμός επιτρέπεται και στην απαγορευτική αυτή περίπτωση, αν αφορά σύμφωνα με τη δεύτερη παράγραφο του άρθρου 664 ΑΚ «απαίτηση που έχει ο εργοδότης λόγω ζημίας που του προξένησε ο εργαζόμενος με δόλο κατά την εκτέλεση της σύμβασης

αποζημίωση για τη ζημία του δανειστή από την καθυστέρηση. 2] Αν ο δανειστής εξαιτίας της υπερημερίας δεν έχει πια συμφέρον στην εκπλήρωση της παροχής, έχει δικαίωμα, μέσα σε εύλογη προθεσμία αφοτου γίνει η προσφορά ή η πρόσκληση από τον οφειλέτη, να αποκρούσει την παροχή και να απαιτήσει αποζημίωση για τη μη εκπλήρωση.»

¹⁴² **Καραμπάγιας Χρ.**, «Η μη καταβολή οφειλομένων μισθών και η προστασία των μισθωτών», ΕΕργΔ 1984, τομ. 43, τευχ. 1034, σελ. 641

¹⁴³ **Σάμιος Θ.**, «Το ποινικό αδίκημα της μη καταβολής δεδουλευμένων αποδοχών σε εργαζόμενο (Άρθρο μόνο Α.Ν. 690/1945)», ΔΦΝ 2003, τομ. 57, σελ. 853

¹⁴⁴ ΑΠ 1053/2001, ΔΦΝ 2001, τομ. 55, σελ. 1903

¹⁴⁵ Άρθρο 664 ΑΚ: Συμφωνισμός ή κρατήσεις του μισθού. «1] Ο εργοδότης δεν μπορεί να συμφωνήσει οφειλόμενο μισθό με απαίτησή του κατά του εργαζομένου, εφόσον ο μισθός αυτός είναι απολύτως αναγκαίος για τη διατροφή του εργαζομένου και της οικογένειάς του. 2] Η απαγόρευση αυτή δεν ισχύει για το συμφωνισμό με απαίτηση που έχει ο εργοδότης λόγω ζημίας που του προξένησε ο εργαζόμενος με δόλο κατά την εκτέλεση της σύμβασης εργασίας. 3] Ο μισθός, εφόσον δεν υπόκειται σε συμφωνισμό, είναι και ακατάσχετος.»

¹⁴⁶ **Παύλου Στ./Σάμιος Θ.**, «Ειδικοί Ποινικοί Νόμοι. Εργασία: Μη εμπρόθεσμη καταβολή αποδοχών. Άρθρον μόνον Α.Ν., 690/1945», Σχολιαστής: Θωμάς Σάμιος, εκδόσεις Π. Ν. Σάκκουλας “Δίκαιο & Οικονομία” 2012, σελ. 29

εργασίας»¹⁴⁷.

B.5 Η υποκειμενική υπόσταση του εγκλήματος

B.5.α Η υποκειμενική θεμελίωση του εγκλήματος

Για την υποκειμενική θεμελίωση του εγκλήματος απαιτείται δόλος, έστω και ενδεχόμενος¹⁴⁸, εφόσον πρόκειται για πλημμέλημα για το οποίο δεν ορίζεται ειδικώς στο νόμο ότι τιμωρείται και όταν τελείται εξ αμελείας¹⁴⁹. Ο δόλος του δράστη κατά το άρθρο 27 παρ. 1 ΠΚ¹⁵⁰ συνίσταται στη γνώση και τη θέληση των στοιχείων της πράξεως, εν προκειμένω στη γνώση της ύπαρξης είτε σύμβασης εξαρτημένης εργασίας είτε σχέσης εργασίας και της υποχρέωσης καταβολής αποδοχών στον εργαζόμενο σε ορισμένο χρόνο, αφετέρου δε στη θέληση –είτε με τη μορφή της επιδίωξης είτε με τη μορφή της αποδοχής– μη συμμόρφωσης με την υποχρέωση αυτή και στην εν τέλει παράλειψη

¹⁴⁷ Βλ. ΑΠ 1052/2004, ΠοινΧρ 2004, σελ. 508 & Αρμεν. 2004, σελ. 1033 & ΔΦΝ 2005, σελ. 1311. Βλ. επίσης την ΑΠ 1269/2005, ΝοΒ 2006, σελ. 213, κατά την οποία «από το άρθρο 664 ΑΚ συνάγεται ότι δεν υπόκειται σε συμψηφισμό προς απαίτηση του εργοδότη και η αμοιβή του εργαζομένου από παρασχεθείσα, νόμιμη ή παράνομη, υπερωριακή εργασία, ως συμπεριλαμβανομένη στην έννοια του, τεκμαιρόμενου ως αναγκαίου για τη διατροφή του εργαζομένου και της οικογένειάς του, μισθού, εκτός αν συντρέχει η εκτεθείσα εξαιρετική περίπτωση της προελεύσεως της απαιτήσεως του εργοδότη από ζημία προκληθείσα εκ δόλου του μισθωτού κατά την εκτέλεση της εργασίας του».

¹⁴⁸ ΑΠ 866/2004, ΕλλΔνη 2004, σελ. 1547

¹⁴⁹ Σύμφωνα με το άρθρο 26 ΠΚ, «1] Τα κακουργήματα και τα πλημμελήματα τιμωρούνται μόνο όταν τελούνται με δόλο. Κατ' εξαίρεση στις περιπτώσεις που ορίζει ειδικά ο νόμος, τα πλημμελήματα τιμωρούνται και όταν τελούνται από αμέλεια. 2] Τα πταίσματα τιμωρούνται πάντοτε και όταν τελέστηκαν από αμέλεια, εκτός από τις περιπτώσεις για τις οποίες ο νόμος απαιτεί ρητά δόλο.»

¹⁵⁰ Άρθρο 27 ΠΚ: Έννοια του Δόλου. «1] Με δόλο (με πρόθεση) πράττει όποιος θέλει την παραγωγή των περιστατικών που κατά το νόμο απαρτίζουν την έννοια κάποιας αξιόποινης πράξης. Επίσης όποιος γνωρίζει ότι από την πράξη του ενδέχεται να παραχθούν αυτά τα περιστατικά και το αποδέχεται. 2] Όπου ο νόμος απαιτεί να έχει τελεστεί η πράξη εν γνώσει ορισμένου περιστατικού, δεν αρκεί ο ενδεχόμενος δόλος. Και όπου ο νόμος απαιτεί η πράξη να έχει τελεστεί με σκοπό την πρόκληση ορισμένου αποτελέσματος, απαιτείται ο δράστης να έχει επιδιώξει να προκαλέσει αυτό το αποτέλεσμα.». Εκ της ανωτέρω διατάξεως καθιερώνονται τρία είδη δόλου, ο άμεσος δόλος α' βαθμού ή δόλος επιδίωξης, ο άμεσος δόλος β' βαθμού ή αναγκαίος δόλος και ο ενδεχόμενος δόλος. **Δόλος επιδίωξης** υπάρχει όταν ο δράστης θέλει την πλήρωση της αντικειμενικής υπόστασης, ενεργεί για να πραγματώσει το εγκληματικό αποτέλεσμα, δηλαδή το εγκληματικό αποτέλεσμα είναι ο σκοπός του δράστη. Η επιδίωξη είναι η "καθαρότερη" μορφή του δόλου. Ειδικότερα, υπό την καθαρότερη δυνατή μορφή του εμφανίζεται σε αυτήν το βουλητικό στοιχείο του δόλου. Ο δράστης θέλει το αξιόποινο αποτέλεσμα, την πλήρωση της αντικειμενικής υπόστασης, πράττει ακριβώς για να το παραγάγει, για να την πραγματώσει. **Αναγκαίος δόλος** υπάρχει όταν ο δράστης δεν επιδιώκει την πλήρωση της αντικειμενικής υπόστασης του εγκλήματος, αλλά προβλέπει αυτήν ως βέβαιη (αναγκαία) συνέπεια της συμπεριφοράς του και εν τούτοις ενεργεί αποδεχόμενος αυτή. Οσάκις λοιπόν ο δράστης δεν επιδιώκει μεν την πλήρωση των όρων του εγκλήματος, πλην όμως την προβλέπει ως αναγκαία συνέπεια (γνώση ή πρόβλεψη βεβαιότητας) της άλλα επιδιώκουσας συμπεριφοράς του, και παρά ταύτα πράττει αποδεχόμενος την πραγμάτωση του εγκλήματος, συντρέχει ο άμεσος δόλος β' βαθμού. Τέλος, **ενδεχόμενος δόλος** (dolus eventualis) υπάρχει όταν ο δράστης προβλέπει ως ενδεχόμενη την πραγμάτωση της αντικειμενικής υπόστασης ενός εγκλήματος εξαιτίας της πράξης του και εντούτοις ενεργεί αποδεχόμενος αυτή. Οσάκις λοιπόν ο δράστης προβλέπει απλώς ως ενδεχόμενη και δυνατή την παραγωγή των όρων του εγκλήματος από την πράξη του και πράττει, όπως το λέει το άρθρο 27 παρ. 1 ΠΚ, «αποδεχόμενος αυτήν», συντρέχει το εν λόγω τρίτο είδος δόλου. Βλ. διεξοδικότερη ανάλυση για τη θεωρία περί δόλου στον **Ανδρουλάκη Ν.**, «Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης», εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα 1994, σελ. 256-259, **Μυλωνόπουλο Χρ.**, «Ποινικό Δίκαιο – Γενικό Μέρος – Γενική θεωρία για το έγκλημα», τομ. 1^{ος}, εκδόσεις Π.Ν. Σάκκουλας «Δίκαιο & Οικονομία» 2007, σελ. 235-241, **Βαθιώτη Κ.**, «Στοιχεία Ποινικού Δικαίου – Γενικό Μέρος», εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη 2007, σελ. 235-249,

εμπρόθεσμης καταβολής των αποδοχών¹⁵¹. Η εξ αμελείας παράλειψη του εργοδότη να καταβάλει εμπροθέσμως αποδοχές σε εργαζόμενο δεν θεμελιώνει υποκειμενικώς το αδίκημα. Δεν τιμωρείται δηλαδή ο εργοδότης ο οποίος από έλλειψη της προσοχής, την οποία όφειλε κατά τις περιστάσεις και μπορούσε να καταβάλει, είτε δεν προέβλεψε ότι δεν θα πληρώσει εμπρόθεσμα τις δεδουλευμένες αποδοχές των εργαζομένων του, είτε προέβλεψε μεν ως πιθανή την εν λόγω καθυστέρηση, πίστεψε όμως ότι δεν θα επέλθει. Το ζήτημα της διακρίβωσης της υπαιτιότητας του δράστη στο έγκλημα του α.ν. 690/1945 είναι συχνά λεπτό και δυσχερές, ώστε να παρατηρείται το φαινόμενο τα δικαστήρια ενίοτε να προβαίνουν σε αμφιλεγόμενες και όχι απαλλαγμένες επιφυλάξεων και αντιρρήσεων αιτιολογήσεις περί υπαιτιότητας στις αποφάσεις τους. Χαρακτηριστικά αναφέρουμε το υπ' αριθμόν 1780/2001 βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Πειραιώς¹⁵², με το οποίο κρίθηκε ότι εφόσον ο κατηγορούμενος για καθυστέρηση καταβολής δεδουλευμένων αποδοχών σε εργαζόμενο συμμορφώθηκε άμεσα με την υποχρέωσή του για καταβολή των οφειλομένων, έστω και μετά την άσκηση της ποινικής δίωξης, η όλη συμπεριφορά του καταδεικνύει την έλλειψη δόλιας προαίρεσης εκ μέρους του, η δε πράξη θα πρέπει να αποδοθεί σε αμέλειά του¹⁵³. Έτσι στις περιπτώσεις αυτές δεν πληρούνται η υποκειμενική υπόσταση του εγκλήματος, το οποίο τιμωρείται μόνο όταν τελείται εκ δόλου¹⁵⁴.

B.5.β Λόγοι αποκλεισμού του δόλου

Εάν συντρέχει δόλια προαίρεση και πρόθεση καθυστερήσεως των αποδοχών, η ποινική ευθύνη του εργοδότη υφίσταται. Καθυστέρηση δεδουλευμένων αποδοχών εξ άλλης ανυπαίτιου αιτίας, όπως είναι η παντελής οικονομική αδυναμία του εργοδότη, αίρει το αξιόποino της καθυστερήσεως των αποδοχών¹⁵⁵. Ακολούθως πραγματευόμαστε λόγους που απασχόλησαν τη νομολογία και οδήγησαν σε αποκλεισμό του δόλου του εργοδότη, με έμφαση στην περίπτωση της πραγματικής και νομικής πλάνης του εργοδότη, της πτώχευσης του εργοδότη και της οικονομικής-ταμειακής δυσχέρειας του εργοδότη.

¹⁵¹ Βλ. **Παύλου Στ./Σάμιο Θ.**, «Ειδικοί Ποινικοί Νόμοι. Εργασία: Μη εμπρόθεσμη καταβολή αποδοχών. Άρθρον μόνον Α.Ν., 690/1945», Σχολιαστής: Θωμάς Σάμιος, εκδόσεις Π. Ν. Σάκκουλας “Δίκαιο & Οικονομία” 2012, σελ. 29, **Ζερβομπεάκου Ουρ.**, «Προβληματισμοί γύρω από την ποινική προστασία του μισθού», ΕΕργΔ 2014, τομ. 73, σελ. 59, **Μουράτη Ζ.**, «Το έγκλημα κατά τον α.ν. 690/1945», Επιστημονική Επετηρίδα Δικηγορικού Συλλόγου Θεσσαλονίκης 1988, σελ. 100, **Σιδέρη Α.**, «Η ποινική προστασία του μισθού (α.ν. 690/1945) Θεωρία – Νομοθεσία – Νομολογία», εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη 2004, σελ. 72. Βλ. επίσης την απόφαση ΜονΠλημΚαστ 71/1966, ΕλλΔνη 1966, τομ. 7, σελ. 733 & ΝοΒ 1966, τομ. 14, σελ. 771, **Σιαμαντά Χρ.**, «Η ποινική διάσταση της μη καταβολής μισθού (με τον Ν. 690/1945)», ΑρχΝ 1985, τομ. ΛΣΤ', σελ. 264.

¹⁵² δημοσιευμένο στο ΝοΒ 2002, τομ. 50, σελ. 579

¹⁵³ Πρβλ και ΠλημΚαστ 204/1966, ΕΕΝ 1967, τομ. 34, σελ. 576

¹⁵⁴ **Σάμιος Θ.**, «Το ποινικό αδίκημα της μη καταβολής δεδουλευμένων αποδοχών σε εργαζόμενο (Άρθρο μόνον Α.Ν. 690/1945)», ΔΦΝ 2003, τομ. 57, σελ. 853

¹⁵⁵ **Τζιτζιλέρης Αλ.**, «Η ποινική ευθύνη του αναγκαστικού διαχειριστού κατά ν. 690/1945», ΝοΒ 1953, τευχ. 10, σελ. 491

Πραγματική και νομική πλάνη του εργοδότη

Στην περίπτωση που απουσιάζει το γνωστικό στοιχείο του δόλου, αν δηλαδή ο δράστης αγνοεί ότι με την πράξη ή παράλειψή του πραγματώνει την αντικειμενική υπόσταση του εγκλήματος, αν «αγνοεί τα περιστατικά που συνιστούν την πράξη» κατά τη διατύπωση του άρθρου 30 παρ. 1 ΠΚ¹⁵⁶, τότε ο δράστης τελεί σε πραγματική πλάνη¹⁵⁷. Με άλλα λόγια, πραγματική πλάνη είναι η άγνοια του δράστη ότι με τη συμπεριφορά του πραγματώνει ένα ή περισσότερα περιστατικά της αντικειμενικής υπόστασης του εγκλήματος ή κάποιο περιστατικό που επαυξάνει τη βαρύτητα της πράξης¹⁵⁸. Κύριο χαρακτηριστικό της πραγματικής πλάνης είναι ότι ο δράστης αγνοεί ή λανθασμένα αντιλαμβάνεται τι πράττει. Η πραγματική πλάνη αποκλείει σε κάθε περίπτωση το δόλο, όμως δεν καθιστά το δράστη σε κάθε περίπτωση ατιμώρητο, καθώς η άγνοια πραγμάτωσης των στοιχείων της αντικειμενικής υπόστασης μπορεί να αποδοθεί σε αμέλεια του υπαιτίου, οπότε η πράξη του καταλογίζεται ως έγκλημα εξ αμελείας, εφόσον ασφαλώς το οικείο έγκλημα τιμωρείται και από αμέλεια, δηλαδή κυρίως εφόσον είναι πλημμέλημα του οποίου ο νόμος προβλέπει ειδικά και τιμωρεί και την εξ αμελείας τέλεση, σύμφωνα με το άρθρο 26 παρ. 1 ΠΚ.

Στο υπό πραγμάτευση έγκλημα η άγνοια ή σφαλερή αντίληψη από τον εργοδότη των περιστατικών που στοιχειοθετούν την υποχρέωση, της οποίας η παράλειψη τιμωρείται αυτοτελώς, συνιστά πραγματική πλάνη που αποκλείει τον καταλογισμό. Υποστηρίζεται ότι η πιθανότητα συνδρομής πραγματικής πλάνης, η οποία αίρει τον καταλογισμό, στο έγκλημα του α.ν. 690/1945 είναι λιγότερο συνήθης, δεδομένου ότι τα αντικειμενικά στοιχεία του εγκλήματος αναφέρονται στην ύπαρξη εξαρτημένης εργασίας και στην παράλειψη καταβολής των οφειλόμενων αποδοχών στους εργαζόμενους¹⁵⁹.

Αίρεται επί παραδείγματι ο δόλος του κατηγορουμένου εφόσον αυτός είχε την πεποίθηση ότι οι αποδοχές ήταν καταβλητέες καθ' ον χρόνο επί μακρόν τις κατέβαλλε, η οποία πεποίθηση απέρρεε από

¹⁵⁶ Άρθρο 30 ΠΚ: Πραγματική πλάνη. «1] Η πράξη δεν καταλογίζεται στο δράστη, αν αυτός κατά το χρόνο τέλεσης της πράξης αγνοεί τα περιστατικά που τη συνιστούν. Αν όμως η άγνοια αυτών των περιστατικών μπορεί να αποδοθεί σε αμέλεια του υπαιτίου, η πράξη του καταλογίζεται ως έγκλημα από αμέλεια. 2] Επίσης δεν καταλογίζονται στο δράστη τα περιστατικά που κατά το νόμο επαυξάνουν το αξιόποινο της πράξης του, αν τα αγνοούσε.»

¹⁵⁷ Ανδρουλάκης Ν., «Ποινικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος, Θεωρία για το έγκλημα», εκδόσεις Π. Ν. Σάκκουλας “Δίκαιο & Οικονομία” 2000, σελ. 285

¹⁵⁸ Μυλωνόπουλος Χρ., «Ποινικό Δίκαιο – Γενικό Μέρος – Γενική θεωρία για το έγκλημα», τομ. 1^{ος}, εκδόσεις Π. Ν. Σάκκουλας “Δίκαιο & Οικονομία” 2007, σελ. 285-286. Στην περίπτωση άγνοιας αναφορικά με περιστατικά που επαυξάνουν τη βαρύτητα της πράξης, δεν καταλογίζονται στο δράστη τα περιστατικά τα οποία κατά νόμο επαυξάνουν το αξιόποινο της πράξης, η δε πραγματική πλάνη εδώ αποκλείει το δόλο του δράστη ως προς το βαρύτερο έγκλημα.

¹⁵⁹ Σιδέρης Δ., «Η ποινική προστασία του μισθού (α.ν. 690/1945) Θεωρία – Νομοθεσία – Νομολογία», εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη 2004, σελ. 73

γεγονότα πού έγιναν δεκτά από την αναιρετικώς ανέλεγκτη κρίση του δικαστηρίου της ουσίας¹⁶⁰. Τέτοια περίπτωση υπάρχει επίσης όταν ο μισθωτός δεν προσέρχεται στον τόπο εργασίας για την παροχή της επί ορισμένο χρονικό διάστημα και ο εργοδότης πιστεύει πως δεν έχει υποχρέωση καταβολής των αντίστοιχων αποδοχών¹⁶¹. Έτσι, έγινε δεκτό στη νομολογία ότι συντρέχει πραγματική πλάνη όταν ο εργοδότης, ιδιοκτήτης τεχνικής σχολής, παραλείπει την καταβολή των αποδοχών στον εργαζόμενο, ο οποίος δεν προσέρχεται στην εργασία του κατά το χρονικό διάστημα από την 1^η Ιουλίου έως την 31^η Αυγούστου, πιστεύοντας (ο εργοδότης) ότι δεν έχει υποχρέωση καταβολής των αντίστοιχων αποδοχών¹⁶². Επίσης, πραγματική πλάνη συντρέχει όταν ο εργαζόμενος προσφέρει πρόσθετη εργασία σύμφωνα με το άρθρο 659 ΑΚ¹⁶³, η οποία είναι διαφορετική από την κύρια επαγγελματική του απασχόληση και αμείβεται με λιγότερες αποδοχές¹⁶⁴. Εφόσον ο εργοδότης πιστέψει ότι η πρόσθετη εργασία είναι υπέρτερη της κύριας απασχόλησης, π.χ. λόγω του ότι καταλαμβάνει μεγαλύτερο μέρος του ωραρίου του εργαζομένου ή λόγω του ότι κατά τη συγκεκριμένη χρονική συγκυρία αποφέρει περισσότερο κέρδος στον εργοδότη από την κύρια επαγγελματική απασχόληση, και του καταβάλει τις λιγότερες αποδοχές που αντιστοιχούν στην πρόσθετη εργασία, τότε θα εφαρμοστεί η διάταξη του άρθρου 30 παρ. 1 ΠΚ¹⁶⁵. Στην περίπτωση αυτή ο εργοδότης υπολαμβάνει την πρόσθετη απασχόληση ως κύρια και την κύρια απασχόληση ως πρόσθετη, αγνοεί δηλαδή τα πραγματικά περιστατικά που συνιστούν την αξιόποινη πράξη, ήτοι αγνοεί την κύρια επαγγελματική απασχόληση του εργαζομένου, με αποτέλεσμα να καταβάλει λιγότερες αποδοχές από τις οφειλόμενες, ενώ έχει την εσφαλμένη πεποίθηση ότι πληρώνει τον εργαζόμενο για την εργασία που αυτός προσφέρει. Τέτοιο παράδειγμα θα μπορούσε να είναι η απασχόληση μισθωτού με την ιδιότητα του legal assistant σε δικηγορικό γραφείο τραπεζικού δικαίου, στις αρμοδιότητες του οποίου εντάσσεται η

¹⁶⁰ Βλ. **Σάμιο Θ.**, «Το ποινικό αδίκημα της μη καταβολής δεδουλευμένων αποδοχών σε εργαζόμενο (Άρθρο μόνο Α.Ν. 690/1945)», ΔΦΝ 2003, τομ. 57, σελ. 853. Βλ. επίσης ΑΠ 180/1963, ΠοινΧρ 1963, τομ. ΙΓ', σελ. 422.

¹⁶¹ **Ζερβομπεάκου Ουρ.**, «Προβληματισμοί γύρω από την ποινική προστασία του μισθού», ΕΕργΔ 2014, τομ. 73, σελ. 59, **Μουράτης Ζ.**, «Το έγκλημα κατά τον α.ν. 690/1945», Επιστημονική Επετηρίδα Δικηγορικού Συλλόγου Θεσσαλονίκης 1988, σελ. 100.

¹⁶² ΑΠ 757/1985, ΠοινΧρ 1985, σελ. 928. Η απόφαση αυτή επισημαίνει ότι «στα γνήσια εγκλήματα παραλείψεως η άγνοια ή σφαλερή αντίληψη των περιστατικών τα οποία στοιχειοθετούν την υποχρέωση που η παράλειψή της τιμωρείται αυτοτελώς συνιστά πραγματική πλάνη, η οποία αποκλείει τον καταλογισμό». Στη συνέχεια η απόφαση δέχεται πως η πεποίθηση του εργοδότη ότι δεν υποχρεούται να καταβάλει τις αποδοχές στους εργαζόμενους που δεν παρείχαν πραγματική εργασία, συνιστά πραγματική πλάνη.

¹⁶³ Άρθρο 659 ΑΚ: Εργασία πέρα από τη συμφωνημένη. «Αν παρουσιαστεί ανάγκη για εργασία πέρα από τη συμφωνημένη ή τη συνηθισμένη, ο εργαζόμενος έχει υποχρέωση να την παράσχει, αν είναι σε θέση να το κάνει και η άρνησή του θα ήταν αντίθετη με την καλή πίστη. Ο εργαζόμενος έχει δικαίωμα για την πρόσθετη αυτή εργασία σε συμπληρωματική αμοιβή, που κανονίζεται ανάλογα με το συμφωνημένο μισθό και με τις ειδικές περιστάσεις.»

¹⁶⁴ ΕφΘεσς 721/2003, Αρμεν. 2003, σελ. 528

¹⁶⁵ Βλ. **Σιδέρη Δ.**, «Η ποινική προστασία του μισθού (α.ν. 690/1945) Θεωρία – Νομοθεσία – Νομολογία», εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη 2004, σελ. 79-80

πολλή σοβαρή και υπεύθυνη δουλειά της προετοιμασίας φακέλων για εγγραφή αναγκαστικών προσημειώσεων και η επικοινωνία με τα υποθηκοφυλακεία και κτηματολογικά γραφεία της επικράτειας για την ολοκλήρωση της διαδικασίας εγγραφής βαρών σε στοιχεία ακίνητης περιουσίας των τραπεζικών οφειλετών. Η εργασία αυτή συμφωνήθηκε να αμείβεται με το μισθό των 900 ευρώ και είναι υπέρτερης σπουδαιότητας σε σχέση με τις υπηρεσίες collection, δηλαδή τηλεφωνικής όχλησης των οφειλετών προς υπενθύμιση των τραπεζικών οφειλών τους, που πρόσκαιρα αναθέτει το γραφείο στον εργαζόμενο για κάλυψη κάποιων συγκυριακών αναγκών ενόψει απουσίας υπαλλήλων collectors λόγω καλοκαιρινών διακοπών. Οι collector assistants αμείβονται με τον υποδεέστερο μισθό των 700 ευρώ σε σχέση με τους legal assistants, που αμείβονται με 900 ευρώ. Ο εργοδότης που αμείβει τον legal assistant κατά την πρόσκαιρη αυτή καλοκαιρινή περίοδο με τις αποδοχές του collector assistant, επειδή του ανέθεσε πρόσθετη εργασία collection μέσα στο ωράριό του, που μπορεί να καταλαμβάνει μεν περισσότερες ώρες από τη βασική legal εργασία του εργαζομένου (6 στις 10 ώρες της βάρδιας), πλην όμως του ανατέθηκε από τον εργοδότη συμπληρωματικά και πρόσκαιρα, τελεί σε πραγματική πλάνη όταν πιστεύει ότι κύρια επαγγελματική απασχόληση του εργαζομένου είναι η νεοανατεθείσα πρόσθετη και με βάση αυτή τον πληρώνει με λιγότερες αποδοχές.

Από την άλλη μεριά, σύμφωνα με το άρθρο 31 παρ. 1 ΠΚ μόνη η άγνοια του αξιοποιύνου δεν αρκεί για να άρει τον καταλογισμό, ενώ σύμφωνα με την παράγραφο 2 δεν καταλογίζεται στο δράστη η πράξη, αν αυτός πίστεψε λόγω πλάνης ότι είχε δικαίωμα να τελέσει την πράξη και η πλάνη του αυτή ήταν συγγνωστή. Το άρθρο 31 ΠΚ αναγνωρίζει ως λόγο αποκλεισμού του καταλογισμού τη συνδρομή νομικής πλάνης ή αλλιώς πλάνης περί το άδικο, η οποία συντρέχει όταν ο δράστης πίστεψε λόγω πλάνης ότι έχει δικαίωμα να προβεί στην πράξη, οπότε φαίνεται κατ' αρχήν ότι απασχολήθηκε ενεργά με το αν η πράξη του απαγορεύεται ή επιτρέπεται και κατέληξε στην πίστη ότι η πράξη του δεν είναι άδικη, ότι δηλαδή επιτρέπεται να γίνει. Φαίνεται με άλλα λόγια ότι απαιτείται ένα θετικό ψυχικό ενέργημα (θετική πλάνη περί το άδικο). Πλάνη περί το άδικο όμως υπάρχει και στην περίπτωση που δεν πέρασε καθόλου από το μυαλό του δράστη ότι η συμπεριφορά του είναι άδικη, αν πραγματικά βρισκόταν σε αδυναμία να το καταλάβει (αρνητική πλάνη περί το άδικο)¹⁶⁶. Πλάνη περί το άδικο υπάρχει όχι μόνο όταν ο δράστης νομίζει ότι η πράξη του είναι γενικά επιτρεπτή, ήτοι επιδοκιμάζεται από το δίκαιο, αλλά και όταν γνωρίζει μεν ότι αυτή κατ' αρχήν απαγορεύεται, νομίζει όμως ότι στη συγκεκριμένη περίπτωση κατ' εξαίρεση επιτρέπεται, δηλαδή ότι συντρέχει κάποιος λόγος άρσης του

¹⁶⁶ **Ανδρουλάκης Ν.**, «Ποινικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος, Θεωρία για το έγκλημα», εκδόσεις Π. Ν. Σάκκουλας “Δίκαιο & Οικονομία” 2000, σελ. 502, **Μυλωνόπουλος Χρ.**, «Ποινικό Δίκαιο – Γενικό Μέρος – Γενική θεωρία για το έγκλημα», τομ. 1^{ος}, εκδόσεις Π. Ν. Σάκκουλας “Δίκαιο & Οικονομία” 2007, σελ. 635.

αδίκου. Στην πρώτη περίπτωση ο δράστης πλανάται ως προς την ύπαρξη της απαγόρευσης, ενώ στη δεύτερη περίπτωση πλανάται ως προς την έκταση της απαγόρευσης¹⁶⁷.

Χαρακτηριστική περίπτωση νομικής πλάνης στο υπό πραγμάτευση έγκλημα είναι όταν ο εργοδότης αγνοεί την ύπαρξη και εφαρμογή μιας συλλογικής σύμβασης εργασίας ή διαιτητικής απόφασης στη συγκεκριμένη εργασιακή σχέση¹⁶⁸. Δεν υπάρχει δηλαδή ο απαιτούμενος για την υποκειμενική συγκρότηση του εγκλήματος δόλος, όταν ο εργοδότης έχει τη δικαιολογημένη πεποίθηση ότι δεν οφείλει τις αποδοχές που προβλέπονται από κάποια συγκεκριμένη συλλογική σύμβαση εργασίας, διότι δεν δεσμεύεται από αυτήν¹⁶⁹. Η συνομολόγηση μιας συλλογικής σύμβασης εργασίας, η έκδοση μιας διαιτητικής απόφασης και η επέκταση της ισχύος αυτών ως γενικώς υποχρεωτικών δεν συγχωρούν εύκολα την επίκληση άγνοιας εκ μέρους του εργοδότη, δεδομένου ότι έχουν κανονιστικό χαρακτήρα και ισχύ νόμου¹⁷⁰. Σε ορισμένες περιπτώσεις, όμως, η επέκταση ισχύος μιας συλλογικής σύμβασης εργασίας ή διαιτητικής απόφασης με υπουργική απόφαση, που τις κηρύσσει γενικώς υποχρεωτικές¹⁷¹, δημιουργεί ζήτημα ως προς την έκταση εφαρμογής τους και τη δέσμευση που παράγεται από αυτές, με αποτέλεσμα οι εργοδότες να μην αντιλαμβάνονται αν υπάγονται στο πεδίο εφαρμογής της συλλογικής ρύθμισης.

Τέτοια περίπτωση αμφισβήτησης και σύγχυσης ως προς την έκταση εφαρμογής συλλογικής ρύθμισης προέκυψε με τις ομοιοεπαγγελματικές συλλογικές συμβάσεις εργασίας, ήτοι τις συλλογικές συμβάσεις εργασίας που αφορούν τους εργαζομένους ορισμένου επαγγέλματος και των συναφών προς το επάγγελμα αυτό ειδικοτήτων όλης της χώρας ή συγκεκριμένης πόλης ή περιφέρειας. Υπό το προϋσχύσαν νομοθετικό καθεστώς του ν. 3239/1955¹⁷², η νομολογία δεχόταν πως η κήρυξη των ομοιοεπαγγελματικών συλλογικών συμβάσεων εργασίας ή διαιτητικών αποφάσεων ως γενικώς υποχρεωτικών δέσμευε τις εργασιακές σχέσεις των επιχειρήσεων που εν δυνάμει θα μπορούσαν να

¹⁶⁷ Μυλωνόπουλος Χρ., ο.π., σελ. 636

¹⁶⁸ Για εκτενή ανάλυση περί της νομικής πλάνης στο αδίκημα της μη εμπρόθεσμης καταβολής αποδοχών σε εργαζόμενο βλ. Σιδέρη Α., «Η ποινική προστασία του μισθού (α.ν. 690/1945) Θεωρία – Νομοθεσία – Νομολογία», εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη 2004», σελ. 74-79

¹⁶⁹ Μουράτης Ζ., «Το έγκλημα κατά τον α.ν. 690/1945», Επιστημονική Επετηρίδα Δικηγορικού Συλλόγου Θεσσαλονίκης 1988, σελ. 100

¹⁷⁰ ΑΠ 978/2000, ΕΕργΔ 2001, σελ. 1271

¹⁷¹ Η κήρυξη της συλλογικής σύμβασης εργασίας ή της διαιτητικής απόφασης ως γενικώς υποχρεωτικής με υπουργική απόφαση προβλέπεται στο άρθρο 11 παρ. 2 του Ν. 1876/1990 και αποσκοπεί στη διαμόρφωση και εφαρμογή ομοιόμορφων όρων εργασίας, καθώς και στην αποτροπή του ανεπιθύμητου ανταγωνισμού μεταξύ των ομοειδών επιχειρήσεων. Βλ. σχετικώς ΕφΑθ 948/1998, ΕλλΔνη 1998, σελ. 636.

¹⁷² Ο Ν. 3239 της 18/20-5-1955 (ΦΕΚ Α' 125) τιτλοφορείται «Περί του τρόπου ρυθμίσεως των συλλογικών διαφορών εργασίας, συστάσεως Εθνικού Γνωμοδοτικού Συμβουλίου Κοινωνικής Πολιτικής και τροποποιήσεως και συμπληρώσεως διατάξεων ενίων εργατικών νόμων».

υπαχθούν σε αυτές¹⁷³, δηλαδή κριτήριο για την υπαγωγή ενός εργαζομένου στο πεδίο εφαρμογής της συλλογικής ρύθμισης αποτελούσε το είδος της επιχείρησης¹⁷⁴. Με το ισχύον καθεστώς του ν. 1876/1990¹⁷⁵ η δέσμευση είναι καθολική και αφορά σε όλους τους εργαζομένους που ασκούν συγκεκριμένο επάγγελμα, ανεξάρτητα από το είδος της επιχείρησης ή εκμετάλλευσης¹⁷⁶. Παρά τη ρητή αναφορά του νόμου τα δικαστήρια συνέχισαν σε ορισμένες περιπτώσεις¹⁷⁷ την προηγούμενη νομολογιακή πρακτική, με αποτέλεσμα να προκαλείται σύγχυση και να εμφανίζεται διάσταση απόψεων όχι μόνο στη νομολογία αλλά και στην επιστήμη¹⁷⁸. Έτσι, η δέσμευση του εργοδότη από τη συλλογική ρύθμιση είναι συχνά δύσκολα διακριτή, δεδομένου ότι η έννοια των συναφών ή ομοειδών επιχειρήσεων είναι δυσπροσδιόριστη και έχει απασχολήσει επανειλημμένα τα δικαστήρια¹⁷⁹.

Η πεποίθηση του εργοδότη ότι δεν δεσμεύεται από συγκεκριμένη συλλογική ρύθμιση ως επακόλουθο έχει την άγνοιά του ως προς το πραγματικό ύψος των αποδοχών που οφείλει να καταβάλει, και για το λόγο αυτό είναι πιθανό να οδηγήσει στο εσφαλμένο συμπέρασμα ότι πρόκειται για πραγματική πλάνη, η οποία αίρει τον αξιόποιο χαρακτήρα της παράλειψής του. Εντούτοις, το γεγονός ότι το ύψος των οφειλόμενων αποδοχών εξαρτάται από την έκταση ισχύος της συλλογικής ρύθμισης, ήτοι της συλλογικής σύμβασης εργασίας ή της διαιτητικής απόφασης, η οποία έχει κανονιστικό χαρακτήρα, θα πρέπει να μας οδηγήσει στο συμπέρασμα ότι πρόκειται για νομική πλάνη, που αίρει τον καταλογισμό του εργοδότη μόνο όταν είναι συγγνωστή, όπως συμβαίνει με τις οριακές προαναφερθείσες περιπτώσεις, όπου το πεδίο εφαρμογής των συλλογικών ρυθμίσεων είναι αμφισβητήσιμο, αμφίβολη επομένως είναι και η δέσμευση του εργοδότη από αυτές. Το ίδιο θα πρέπει να γίνει δεκτό και στις περιπτώσεις εκείνες που είναι αμφίβολη η υποχρέωση του εργοδότη να καταβάλει κάποιο επίδομα, το οποίο προβλέπεται από συλλογική σύμβαση εργασίας, όταν οι αποδοχές του εργαζομένου βάσει της ατομικής σύμβασης εργασίας είναι υπέρτερες από αυτές της συλλογικής¹⁸⁰.

¹⁷³ ΟΛΑΠ 340/1981 ΕΕργΔ 1981 σελ. 397, ΑΠ 104/1992 ΔΕΝ 1992 σελ. 1107, ΑΠ 285/1994 ΔΕΝ 1995 σελ. 657

¹⁷⁴ Βλ. άρθρο 11 παρ. 2 ν. 1876/1990: «Η επέκταση ομοιοεπαγγελματικής συλλογικής σύμβασης εργασίας δεσμεύει όλους τους εργαζομένους του επαγγέλματος ανεξάρτητα από το είδος της επιχείρησης ή εκμετάλλευσης».

¹⁷⁵ Ο Ν. 1876/1990 τιτλοφορείται «Ελεύθερες συλλογικές διαπραγματεύσεις και άλλες διατάξεις» (ΦΕΚ Α' 27/8-3-1990).

¹⁷⁶ ΕφΠειρ 982/1994 ΔΕΝ 1996 σελ. 17 & ΕΕργΔ 1996 σελ. 280, ΜονΠρωτΑθ 2541/1995 Αρμεν. 1996 σελ. 214

¹⁷⁷ ΑΠ 1374/1999 ΔΕΝ 2000 σελ. 153, ΕφΑθ 1559/1999 ΕπιθΑσφΕργΔ 1999 σελ. 777

¹⁷⁸ Λεβέντης Γ., «Η έννοια και το πεδίο ισχύος των κλαδικών και ομοιοεπαγγελματικών συλλογικών συμβάσεων εργασίας» ΔΕΝ 1997, σελ. 753 επ.

¹⁷⁹ ΑΠ 1164/1998 ΕλλΔνη 1999 σελ. 329 & ΕΕργΔ 1999 σελ. 1095 & ΔΕΝ 2000 σελ. 148, ΑΠ 3018/1998 ΕλλΔνη 1999 σελ. 403 & ΔΕΝ 2000 σελ. 149, ΑΠ 1747/1998 ΕΕργΔ 1999 σελ. 460 & ΔΕΝ 1999 σελ. 371, ΑΠ 598/1999 ΔΕΝ 2000 σελ. 155 & ΕλλΔνη 2000 σελ. 404

¹⁸⁰ Σύμφωνα με το άρθρο 7 του Ν. 1876/1990 (υπό τον τίτλο «Ισχύς συλλογικής σύμβασης εργασίας»), «1] Οι κανονιστικοί όροι της συλλογικής σύμβασης εργασίας έχουν άμεση και αναγκαστική ισχύ. 2] Οι όροι ατομικών συμβάσεων εργασίας που αποκλίνουν από τους κανονιστικούς όρους συλλογικών συμβάσεων εργασίας είναι επικρατέστεροι, εφόσον παρέχουν μεγαλύτερη προστασία στους εργαζομένους. 3] Όροι εργασίας συλλογικών συμβάσεων εργασίας, που είναι ευνοϊκότεροι

Παρατηρείται συχνά σύγχυση¹⁸¹ για το ύψος των αποδοχών, όταν συντρέχουν ρυθμίσεις που απορρέουν από συλλογική σύμβαση εργασίας ή διαιτητική απόφαση και ατομική σύμβαση εργασίας, καθώς και όταν έχουμε συρροή συλλογικών ρυθμίσεων¹⁸², φερειπείν όταν στην ίδια ατομική σύμβαση εργασίας εφαρμόζεται συντρεχόντως μια επιχειρησιακή, μια κλαδική και μια ομοιοεπαγγελματική συλλογική σύμβαση εργασίας. Η συνθήκη αυτή είναι ικανή να καταστήσει δικαιολογημένη και συγγνωστή την καθυστέρηση καταβολής των αποδοχών, όταν ο εργοδότης διακατέχεται από την πεποίθηση ότι δεν τις οφείλει¹⁸³.

Επίσης νομική πλάνη του εργοδότη συντρέχει, όταν ο εργοδότης έχει υποχρέωση να καταβάλει τις αποδοχές των εργαζομένων χωρίς οι τελευταίοι να παρέχουν πραγματικά εργασία, και συγκεκριμένα στις οριακές εκείνες περιπτώσεις οι οποίες έχουν να κάνουν με συνδρομή ανωτέρας βίας, εξαιτίας της οποίας ο εργοδότης δεν μπορεί να αποδεχθεί την προσηκόντως προσφερόμενη εργασία. Η παράλειψη του εργοδότη να καταβάλει τις οφειλόμενες αποδοχές στους εργαζομένους οφείλεται στην άγνοια ή στην εσφαλμένη αντίληψη του άδικου χαρακτήρα της παράλειψης, δηλαδή στην πεποίθησή του ότι δεν έχει νομική υποχρέωση να τις καταβάλει, οπότε πρόκειται για νομική πλάνη. Σύμφωνα με το άρθρο 656 ΑΚ «*αν ο εργοδότης έγινε υπερήμερος ως προς την αποδοχή της εργασίας ή αν η αποδοχή της εργασίας έγινε αδύνατη από λόγους που τον αφορούν και δεν οφείλονται σε ανώτερη βία, ο εργαζόμενος έχει δικαίωμα να απαιτήσει το μισθό, χωρίς να είναι υποχρεωμένος να παράσχει την εργασία σε άλλο χρόνο*». Επομένως, με βάση τη γραμματική ερμηνεία της διάταξης ο εργοδότης δεν υποχρεούται να καταβάλει το μισθό στους εργαζομένους μόνο όταν η μη αποδοχή της εργασίας οφείλεται σε λόγο ανωτέρας βίας. Χαρακτηριστική οριακή περίπτωση είναι αυτή του μισθολογικού κινδύνου στην απεργία, κατά την οποία τίθεται το ζήτημα της καταβολής ή μη του μισθού στους εργαζομένους που δεν απεργούν και που η αποδοχή της εργασίας τους δεν είναι δυνατή,

για τους εργαζόμενους, υπερισχύουν των νόμων, εκτός αν πρόκειται για διατάξεις αναγκαστικού δικαίου με αμφιμερή ενέργεια.» Οι παράγραφοι 2 και 3 του άρθρου 7 του Ν. 1876/1990 καθιερώνουν την αρχή της εύνοιας υπέρ του εργαζομένου στο εργατικό δίκαιο.

¹⁸¹ ΑΠ 1669/1999 ΕΕργΔ 2001 σελ. 188 & ΔΕΝ 2001 σελ. 225, ΑΠ 382/1998 ΕΕργΔ 2000 σελ. 306

¹⁸² Σύμφωνα με το άρθρο 10 του Ν. 1876/1990 (υπό τον τίτλο «Συρροή συλλογικών συμβάσεων εργασίας») «**Αν η σχέση εργασίας ρυθμίζεται από περισσότερες ισχύουσες συλλογικές συμβάσεις εργασίας, εφαρμόζεται η πιο ευνοϊκή για τον εργαζόμενο.** Η σύγκριση και η επιλογή των διατάξεων γίνεται κατά τις παρακάτω ενότητες: α) ενότητα αποδοχών, β) λοιπά θέματα. 2] Κλαδική ή επιχειρησιακή συλλογική σύμβαση εργασίας υπερισχύει σε περίπτωση συρροής με ομοιοεπαγγελματική συλλογική σύμβαση εργασίας. Όσο διαρκεί η εφαρμογή του Μεσοπρόθεσμου Πλαισίου Δημοσιονομικής Στρατηγικής η επιχειρησιακή συλλογική σύμβαση εργασίας υπερισχύει σε περίπτωση συρροής με κλαδική συλλογική σύμβαση εργασίας και πάντως δεν επιτρέπεται να περιέχει όρους εργασίας δυσμενέστερους για τους εργαζομένους από τους όρους εργασίας εθνικών συλλογικών συμβάσεων εργασίας, σύμφωνα με την παράγραφο 2 του άρθρου 3 του νόμου αυτού.» Το δεύτερο εδάφιο της παραγράφου 2 προστέθηκε με την παράγραφο 5 του άρθρου 37 του μνημονιακού νόμου 4024/2011 (ΦΕΚ Α' 226/27-10-2011).

¹⁸³ Για την παρατιθέμενη ανάπτυξη της νομικής πλάνης βλ. **Σιδέρη Α.**, «Η ποινική προστασία του μισθού (α.ν. 690/1945) Θεωρία – Νομοθεσία – Νομολογία», εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη 2004», σελ. 74-79

λόγω του ότι η εργασία των μη απεργών συνέχεται αναγκαίως και αδιαρρήκτως με την παρεχόμενη από τους απεργούς εργασία¹⁸⁴. Έχει υποστηριχθεί¹⁸⁵ ότι σε περίπτωση γεγονότος ανωτέρας βίας, όπως η απεργία, υπάρχει υποκειμενική υπόσταση που κατευθύνεται στη μη πληρωμή των αποδοχών, χωρίς να ενδιαφέρει η αιτία, ωστόσο αυτή θα πρέπει να συνεκτιμηθεί στην επιμέτρηση της ποινής κατ' άρθρο 79 ΠΚ. Επομένως, ο εργοδότης που δεν καταβάλλει το μισθό, επειδή νομίζει ότι δεν έχει αυτή τη νομική υποχρέωση ούτε για τους απεργούς αλλά ούτε και για τους μη απεργούς μισθωτούς που αδυνατεί κατά τα ανωτέρω να αποδεχθεί την εργασία τους, τελεί σε νομική πλάνη. Κατά την άποψή μας, η μη αποδοχή της εργασίας των μη απεργών μισθωτών κατά τη διάρκεια της απεργίας, επειδή η εργασία τους συνέχεται αναγκαίως με την εργασία των απεργών συναδέλφων τους, συνιστά λόγο ανωτέρας βίας που απαλλάσσει τον εργοδότη από την υποχρέωση καταβολής του μισθού και άρα η μη καταβολή των αποδοχών δεν συνιστά άδικη πράξη, καθώς δεν πληρούται το στοιχείο της αντικειμενικής υπόστασης που είναι η υποχρέωση καταβολής εκ μέρους του εργοδότη.

Τέλος, χαρακτηριστικά αναφέρουμε πως κρίθηκε¹⁸⁶ ότι δεν στοιχειοθετείται ποινική ευθύνη λόγω συγγνωστής νομικής πλάνης του κατηγορουμένου, προέδρου και διευθύνοντος συμβούλου ξενοδοχειακής ανώνυμης εταιρείας, ο οποίος δεν κατέβαλλε στους εργαζομένους ξενοδοχοϋπαλλήλους το ειδικό επίδομα Ολυμπιακών Αγώνων του 2004, θεωρώντας ότι δεν υπείχε ανάλογη υποχρέωση, εφόσον το ξενοδοχείο του δεν ήταν συμβεβλημένο με την εταιρεία «Αθήνα 2004», ενόψει μάλιστα της ύπαρξης διαφορετικών ερμηνειών σχετικής διαιτητικής απόφασης, και συγκεκριμένα του άρθρου 5 της υπ' αριθμόν 19/2004 διαιτητικής απόφασης, από την Ένωση Ξενοδόχων αναφορικά με την υποχρέωση καταβολής του εν λόγω επιδόματος.

Πτώχευση του εργοδότη

Δυνάμει του άρθρου 172 παρ. 1 του ΠτΚ *«τιμωρείται με φυλάκιση μέχρι δύο (2) ετών και χρηματική ποινή όποιος ενώ βρίσκεται σε κατάσταση παύσης πληρωμών ή σε κατάσταση επαπειλούμενης αδυναμίας κανονικής εκπλήρωσης των ληξιπρόθεσμων χρηματικών του υποχρεώσεων, ικανοποιεί απαίτηση πιστωτή ή του παρέχει ασφάλεια, εν γνώσει του ευνοώντας αυτόν έναντι των λοιπών πιστωτών»*. Γίνεται δεκτό ότι η πτώχευση του οφειλέτη ασκεί έννομη επιρροή επί της ποινικής ευθύνης

¹⁸⁴ Τέτοια περίπτωση είναι η μη αποδοχή εκ μέρους του εργοδότη κατά τη διάρκεια απεργίας της κατά το άρθρο 349 ΑΚ πραγματικώς και προσηκόντως προσφερόμενης εργασίας των μη απεργών μισθωτών, των οποίων η αρμοδιότητα είναι φερεπείν να πλέκουν τις κλωστές προς το σκοπό δημιουργίας μάλλινων πουλόβερ, καθώς η εργασία τους είναι αδύνατη χωρίς την προηγούμενη συνδρομή των απεργών μισθωτών που παράγουν και κατεργάζονται το μαλλί προς το σκοπό δημιουργίας κλωστών, οι οποίες αποτελούν την πρώτη ύλη των πουλόβερ.

¹⁸⁵ **Σιαμαντάς Χρ.**, «Η ποινική διάσταση της μη καταβολής μισθού (με τον Ν. 690/1945)», ΑρχΝ 1985, τομ. ΛΣΤ', σελ. 265

¹⁸⁶ ΤριμΠλημμΘεσς 3469/2007, Αρμεν. 2008, σελ. 1094, με παρατηρήσεις Α.Κ.Ζαχαριάδη

του υπόχρεου σε δύο περιπτώσεις: α) είτε όταν η κήρυξη της πτώχευσης έλαβε χώρα πριν το ληξιπρόθεσμο του χρέους, ενόψει του ότι ο πτωχέυσας στερείται αυτοδικαίως της διοικήσεως της πτωχευτικής περιουσίας και είναι άκυρη ως προς την ομάδα των πιστωτών κάθε δικαιοπραξία αυτού που αφορά την πτωχευτική περιουσία, β) είτε όταν το ληξιπρόθεσμο του χρέους εντοπίζεται χρονικά μέσα στην ύποπτη περίοδο, ήτοι από την παύση πληρωμών έως τη δημοσίευση της πτωχευτικής απόφασης, διότι σύμφωνα με το άρθρο 172 ΠτΚ καθιερώνεται ποινική ευθύνη του πτωχέυσαντος όταν ικανοποιεί πιστωτές του μετά την παύση των πληρωμών¹⁸⁷. Αντιθέτως, ως προς την καθυστέρηση της πληρωμής αποδοχών που ανάγονται σε χρόνο προγενέστερο, η πτώχευση δεν ασκεί επιρροή επί της ποινικής ευθύνης του εργοδότη¹⁸⁸. Έτσι, σε ό,τι αφορά στην καθυστέρηση πληρωμής των αποδοχών που κείται στο χρονικό διάστημα πριν από την «ύποπτη περίοδο», η οποία συνήθως ορίζεται διετής από το πτωχευτικό δικαστήριο, η ποινική ευθύνη του εργοδότη δεν παύει να υφίσταται, καθώς δεν ισχύει η απαγόρευση των πληρωμών.

Από τη διάταξη του άρθρου μόνου του α.ν. 690/1945 προκύπτει, ως ανωτέρω ανελύθη, ότι το έγκλημα που προβλέπεται σε αυτήν είναι γνήσιο έγκλημα παράλειψης και συντελείται με μόνη την μη εμπρόθεσμη, κατά το άρθρο 655 ΑΚ, καταβολή των οικείων αποδοχών ή χορηγιών, κατά τη διάταξη δε αυτή (άρθρο 655 ΑΚ) η ημέρα καταβολής του μισθού αποτελεί ορισμένη συμφωνηθείσα ημέρα (δήλη ημέρα) με μόνη την παρέλευση της οποίας ο εργοδότης ή ο διευθυντής κλπ γίνεται, χωρίς όχληση, υπερήμερος οφειλέτης, **εκτός αν αυτός αποδείξει γεγονός που αποκλείει την υπερημερία του**¹⁸⁹.

Σύμφωνα με την υπ' αριθμόν 2295/2005 απόφαση του Αρείου Πάγου¹⁹⁰, **«Η παύση των πληρωμών και η επακολουθούσα πτώχευση αποκλείουν την υπερημερία του εργοδότη, αφού μετά την ημερομηνία παύσεως των πληρωμών απαγορεύονται οι πληρωμές εκ μέρους του πτωχέυσαντος. Για τον λόγο αυτό, στην καταδικαστική απόφαση του δικαστηρίου της ουσίας θα πρέπει να αναφέρεται ο**

¹⁸⁷ ΑΠ 1100/2011 Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών ΔΣΑ «ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ», ΑΠ 567/2007 ΝοΒ 2007 σελ. 1892, ΑΠ 565/2007 Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών ΔΣΑ «ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ», ΑΠ 525/2010 ΠοινΧρ 2011 σελ. 186. Σύμφωνα με την τελευταία απόφαση: «Όμως η ως άνω εταιρία των κατηγορουμένων κηρύχθηκε σε κατάσταση πτώχευσης με την 145/2005 απόφαση του Πολυμελούς Πρωτοδικείου Αθηνών με ορισθέντα χρόνο παύσης πληρωμών την 25-1-2003, δηλαδή ημέρα προγενέστερη του χρόνου κατά τον οποίο κατέστησαν ληξιπρόθεσμες οι επίδικες οφειλές των κατηγορουμένων προς το ΙΚΑ, ήτοι του χρονικού διαστήματος από 1/2003 έως και 12/2003 και, συνεπώς, αναιρείται ο δόλος των κατηγορουμένων για την πληρωμή των επίδικων εισφορών του έτους 2003 εκ ποσού 37.268 ευρώ συνολικά (ήτοι 24.845 ευρώ εργοδοτικές εισφορές και 12.423 ευρώ για εργατικές εισφορές) και, επομένως, δεν τίθεται ζήτημα ποινικής ευθύνης των κατηγορουμένων για το ανωτέρω διάστημα.»

¹⁸⁸ ΑΠ 1701/2003 ΠοινΧρ 2004 σελ. 619, ΑΠ 1245/2004 ΠοινΧρ 2005 σελ. 530, ΑΠ 288/2008 ΠοινΧρ 2009 σελ. 131 & ΔΦΝ 2009 σελ. 526

¹⁸⁹ ΑΠ 1590/1990 Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 783/1993 Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 1088/1989 Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών ΝΟΜΟΣ

¹⁹⁰ δημοσιευμένη στην Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών ΝΟΜΟΣ. Βλ. επίσης τις ΑΠ 1245/2004 Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 1503/1994 Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών ΝΟΜΟΣ.

ορισθείς χρόνος παύσεως των πληρωμών, προκειμένου να μπορεί να διαπιστωθεί αν αποκλείεται η ευθύνη του οφειλέτη λόγω υπερημερίας, άλλως η απόφαση καθίσταται αναιρετέα λόγω έλλειψης ειδικής και εμπεριστατωμένης αιτιολογίας ή και λόγω εκ πλαγίου παράβασης του άρθρου μόνου του Α.Ν. 690/1945. Έτσι, είναι αναιρετέα η απόφαση του δικαστηρίου της ουσίας όταν: ενώ γίνεται δεκτό ότι η Α.Ε. τελούσε σε πτώχευση πριν από τον κρίσιμο χρόνο της καταβολής του «δώρου», το δικαστήριο δεν ασχολείται με τις συνέπειες της πτώχευσης ως προς την υπερημερία του κατηγορουμένου... στην προσβαλλόμενη απόφαση δεν εκτίθενται οι λόγοι για τους οποίους δεν ασκεί επιρροή ως προς το στοιχείο του δόλου του κατηγορουμένου το γεγονός ότι η εταιρεία που διηύθυνε κηρύχθηκε σε κατάσταση πτωχεύσεως, δεν αναφέρεται ο χρόνος παύσεως των πληρωμών της εταιρείας, ώστε να διαπιστωθεί εάν επήλθε η άρση της υπερημερίας του κατηγορουμένου ως προς την καταβολή των οφειλόμενων αποδοχών... **Ο δόλος αποκλείεται σε κάθε περίπτωση στην περίπτωση της πτώχευσης του εργοδότη, υπό την προϋπόθεση όμως ότι οι επίμαχες αποδοχές ανάγονται σε χρόνο μεταγενέστερο της ημερομηνίας παύσεως των πληρωμών.»**

Κατά λογική συνέπεια δεν είναι δυνατόν, ενώ βρίσκεται η πτωχή εταιρεία σε κατάσταση παύσης πληρωμών ή σε κατάσταση επαπειλούμενης αδυναμίας κανονικής εκπλήρωσης των ληξιπρόθεσμων χρηματικών της υποχρεώσεων, να γίνουν καταβολές από αυτή, καθότι σε αυτή την περίπτωση θα στοιχειοθετείτο το έγκλημα του άρθρου 172 ΠτΚ. Επομένως αίρεται ο καταλογισμός, καθότι δεν είναι δυνατόν η εργοδότρια πτωχή εταιρεία να πράξει διαφορετικά μη έχουσα¹⁹¹ το «άλλως δύνασθαι πράττειν», ήτοι μη συντρέχοντος εν προκειμένω του δεοντολογικού στοιχείου του καταλογισμού. Με άλλα λόγια τίθεται το εξής δίλημμα στον εργοδότη, αναιρετικό της ελεύθερης βούλησής του και ως εκ τούτου του καταλογισμού του: ή θα διαπράξει σε αυτές τις περιπτώσεις τις αξιόποινες πράξεις για τις οποίες κατηγορείται βάσει του α.ν. 690/1945 ή, σε περίπτωση που επιλέξει να καταβάλει τα ποσά, θα τελέσει την αξιόποινη πράξη της χρεοκοπίας του άρθρου 172 του ΠτΚ¹⁹².

Σε κάθε περίπτωση, θα πρέπει να αναγνωρίζεται στον πτωχό το ελαφρυντικό του άρθρου 84

¹⁹¹ Εξυπακούεται ότι στο ελληνικό ποινικοδικαϊκό δόγμα ποινικώς υπεύθυνο δεν είναι το νομικό πρόσωπο της εταιρείας αλλά το φυσικό πρόσωπο – νόμιμος εκπρόσωπος ή εντεταλμένος υπάλληλος της επιχείρησης, στον οποίο έχει ανατεθεί εκ του νόμου, εκ συμβάσεως ή εν τοις πράγμασιν η αρμοδιότητα της πληρωμής των αποδοχών του προσωπικού. Αναφορικά με το ζήτημα της ποινικής ευθύνης των νομικών προσώπων βλέπε ad hoc το διεξοδικό σύγγραμμα του **Παπανεοφύτου Αγάπριου**, «Ποινική Ευθύνη Νομικών Προσώπων: Μια κατασκευή ποινικής ασυλίας του επιχειρηματία – δράστη;», εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη 2012, καθώς επίσης τη μελέτη του **ιδίου**, «Ποινική ευθύνη νομικών προσώπων ή των υπόλογων για τη δράση τους φυσικών προσώπων;», Τιμητικός Τόμος για τον Γ.-Α. Μαγκάκη, Ποινικό Δίκαιο – Ελευθερία – Κράτος Δικαίου, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα 1999, σελ. 195 επ.

¹⁹² Το δίλημμα αυτό παρουσιάζει στην ειδική του μελέτη «Πτώχευση και επίδρασή της στην ποινικά αξιολογούμενη συμπεριφορά του κατηγορουμένου» (ΠοινΔικ 2008, σελ. 1380 επ.) ο **Παπαδόπουλος Θεόφιλος**, ο οποίος τελικώς συντάσσεται με τη νομολογία του ΑΠ ότι η οριακή και κρίσιμη αυτή θέση του πτωχού δεν θα πρέπει να μείνει άκριτη, χαρακτηρίζοντας την πράξη αυτή της μη καταβολής ως «μη ελεύθερη» και άρα μη καταλογιστή και μη αξιόποινη.

παρ. 2 περιπτ. β' ΠΚ, ήτοι το ελαφρυντικό των μη ταπεινών αιτίων. Κατά τους ορισμούς που δίνονται στη θεωρία του Ποινικού Δικαίου τα «μη ταπεινά αίτια» είναι αίτια τα οποία είναι λιγότερο αντίθετα προς το Δίκαιο και λιγότερο αντικοινωνικά σε σχέση με τα ταπεινά αίτια. Αντίθετα, τα «ταπεινά αίτια» μαρτυρούν διαστροφή χαρακτήρα και κακοβουλία του δράστη¹⁹³. Έτσι, σε αντίστοιχες περιπτώσεις το γεγονός ότι δεν θα έχουν εξοφληθεί οι επίδικες οφειλές δεν θα οφείλεται στην επιθυμία του πτωχού να μην τις πληρώσει ούτε σε διαστροφή του χαρακτήρα του ή σε κακοβουλία. Αντίθετα η μη εξόφληση θα οφείλεται -τουλάχιστον στις περισσότερες περιπτώσεις- στην μοναδική και ανεπανάληπτη οικονομική συγκυρία, η οποία αιφνιδίασε καταλυτικά την επιχείρηση και η οποία δεν είναι απόρροια ενδογενών ροπών του δράστη, με αποτέλεσμα να αναγνωρίζεται στο πρόσωπό του το ελαφρυντικό των μη ταπεινών αιτίων. Σημειωτέον ότι, επειδή οι ελαφρυντικές περιστάσεις αναφέρονται στα στοιχεία της προσωπικότητας του δράστη και συνιστούν λόγο μείωσης της απειλούμενης ποινής, ο αυτοτελής ισχυρισμός του κατηγορουμένου περί συνδρομής ελαφρυντικών περιστάσεων παραδεκτώς προβάλλεται από τον ίδιο ή το συνήγορό του μετά την απόφαση για την ενοχή και κατά το στάδιο της συζήτησης για την ποινή¹⁹⁴.

Οικονομική – ταμειακή δυσχέρεια του εργοδότη

Έχει κριθεί ότι η οικονομική δυσχέρεια του εργοδότη, και ειδικότερα η ταμειακή του δυσχέρεια, δηλαδή η έλλειψη διαθέσιμου ρευστού χρήματος, αποτελεί γεγονός που αποκλείει την υπερημερία του οφειλέτη¹⁹⁵, αποκλείει δηλαδή τη συνδρομή ενός στοιχείου της αντικειμενικής υπόστασης του εγκλήματος, ήτοι του μη εμπροθέσμου της καταβολής. Ορθότερο φρονούμε πως είναι να γίνει δεκτό ότι η ταμειακή δυσχέρεια του οφειλέτη οδηγεί σε αποκλεισμό της υποκειμενικής υπόστασης του αδικήματος και μόνο¹⁹⁶, δεν αποκλείει όμως την υπερημερία του. Κι αυτό γιατί δεν μπορούμε να παραβλέψουμε αφενός το πραγματικό γεγονός της υπέρβασης της δήλης ημέρας καταβολής των αποδοχών εκ μέρους του εργοδότη, που προκαλεί την υπερημερία του, αφετέρου τη συνδρομή εν προκειμένω του γνωστικού στοιχείου του δόλου, όχι όμως και του βουλητικού. Ειδικότερα, ο ταμειακώς περιορισμένος εργοδότης γνωρίζει τόσο την ύπαρξη της σύμβασης ή σχέσης εργασίας όσο και την εξ αυτής υποχρέωση καταβολής καθώς και το χρόνο καταβολής, συντρέχοντος

¹⁹³ Χωραφάς Ν., «Δικαστική Επιμέτρησης της Ποινής», Αρχείον Ποινικών Επιστημών 1939, σελ. 318

¹⁹⁴ ΑΠ 1615/2005 ΠοινΛογ 2005 σελ. 359, ΑΠ 565/2007 Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών ΔΣΑ «ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ», στις οποίες ο εν λόγω ισχυρισμός χαρακτηρίστηκε ως αυτοτελής, προβαλλόμενος και μετά την απόφαση για την ενοχή στο στάδιο της συζήτησης για την ποινή.

¹⁹⁵ ΜονΠλημμΰων 226/1986, ΠοινΧρ 1986, σελ. 774

¹⁹⁶ Κατά τη Ζερβομπεάκου Ουρανία («Προβληματισμοί γύρω από την ποινική προστασία του μισθού», ΕΕργΔ 2014, τομ. 73, σελ. 59) «η διάγνωση από το δικαστή της πραγματικής οικονομικής αδυναμίας του εργοδότη (ταμειακή δυσχέρεια, έλλειψη διαθέσιμου ρευστού χρήματος) για την καταβολή των δεδουλευμένων συνιστά έλλειψη δόλου».

ούτως του γνωστικού στοιχείου του δόλου, και ταυτόχρονα δεν θέλει να μην πληρώσει τους εργαζομένους του κατά τη συμφωνηθείσα μέρα. Αντιθέτως, επιθυμία του είναι να συμμορφωθεί με τη συμβατική του υποχρέωση απέναντί τους, πλην όμως δυσκολεύεται λόγω έλλειψης διαθέσιμου ρευστού χρήματος, που συνιστά αντικειμενική δυσχέρεια –αν όχι αδυναμία– εκπλήρωσης¹⁹⁷. Έτσι δεν συντρέχει εν προκειμένω το βουλητικό στοιχείο του δόλου, καθόσον ο εργοδότης ούτε επιδιώκει ούτε αποδέχεται τη μη εμπρόθεσμη καταβολή, τουναντίον την απεύχεται και την αποδοκιμάζει δυσκολευόμενος να καταβάλει, μέχρι να εξεύρει τους απαιτούμενους οικονομικούς πόρους.

Στην πράξη παρατηρείται συχνά το φαινόμενο οι εργοδότες να επικαλούνται στα δικαστήρια αδυναμία εκπλήρωσης των αξιώσεων των εργαζομένων, προβάλλοντας διάφορες δικαιολογίες για να αποφύγουν είτε την καταβολή των αποδοχών είτε την ποινική κύρωση. Εδώ τα κατώτερα δικαστήρια πρέπει να εκτιμούν με ιδιαίτερη προσοχή τους προβαλλόμενους ισχυρισμούς των κατηγορουμένων και μόνο σε περίπτωση αποδεδειγμένης πραγματικής και αντικειμενικής αδυναμίας καταβολής, εφόσον αυτή υπάρχει κατά το χρόνο που είναι καταβλητέες οι αποδοχές, θα πρέπει να οδηγούνται, όταν πεισθούν, σε έκδοση αθωωτικών αποφάσεων, διότι αλλιώς οι εργαζόμενοι, κατά παράβαση του σκοπού θέσπισης του α.ν. 690/1945, θα γίνονται έρμαια των μεθοδεύσεων των εργοδοτών.

Κεφάλαιο Γ

Κυρώσεις

Γ.1 Η ποινή που απειλείται

Η ποινή που προβλέπεται για το αδίκημα του άρθρου μόνου του α.ν. 690/1945, ως ισχύει μετά την τροποποίησή του με το ν. 2336/1995, είναι η φυλάκιση μέχρι έξι μηνών και χρηματική ποινή, η οποία δεν μπορεί να είναι κατώτερη του ¼ των οφειλομένων αποδοχών που δεν έχουν καταβληθεί και όχι ανώτερη του ½ αυτών. Το πλαίσιο ποινής συνεπώς της φυλακίσεως, όπως προκύπτει από το συνδυασμό των διατάξεων του άρθρου μόνου του α.ν. 690/1945 και του άρθρου 53 ΠΚ, είναι 10 μήνες έως 6 μήνες, ενώ η χρηματική ποινή ποικίλλει ανάλογα με το εκάστοτε οφειλόμενο ποσό. Ο

¹⁹⁷ Αντιθέτως, ακόμα και στην περίπτωση γεγονότος ανωτέρας βίας, δηλαδή γεγονότος μη δυναμένου να προβλεφθεί και αποκρουσθεί με μέτρα άκρας επιμέλειας και σύνεσης, και κατά συνέπεια στην περίπτωση αντικειμενικής αδυναμίας εμπρόθεσμης πληρωμής του μισθού από τον εργοδότη (ή εκπρόσωπό του), ο **Σιαμαντάς Χρήστος** [«Η ποινική διάσταση της μη καταβολής μισθού (με τον Ν. 690/1945)», ΑρχΝ 1985, τομ. ΛΣΤ', σελ. 265] υποστηρίζει ότι πρέπει να δεχθούμε πως υπάρχει υποκειμενική υπόσταση (δόλος) που κατευθύνεται στη μη πληρωμή (εμπρόθεσμα) χωρίς να ενδιαφέρει η αιτία, ωστόσο αυτή θα πρέπει να συνεκτιμηθεί στην επιμέτρηση της ποινής κατ' άρθρο 79 ΠΚ. Κατά την άποψη αυτή ως προς τη βουλητική διάσταση του δόλου αρκεί η θέληση να μην καταβληθούν εμπρόθεσμα οι «αποδοχές ή χορηγίες» που ορίζει ο νόμος.

εργαζόμενος, ως γνωστόν, δεν απολαμβάνει καμία ωφέλεια ούτε από τη χρηματική ποινή ούτε από τη μετατροπή της ποινής φυλακίσεως σε χρηματική, καθώς η είσπραξη των ποινών αποδίδεται στο δημόσιο ταμείο. Κατά την αρχική μορφή του α.ν. 690/1945 για το αδίκημα της μη εμπρόθεσμης καταβολής αποδοχών απειλείτο ποινή φυλάκισης μέχρι τριών μηνών και χρηματική ποινή, το ποσό της οποίας δεν μπορούσε να ορίζεται εκ του δικαστηρίου σε ποσοστό χαμηλότερο του ¼ ούτε υψηλότερο του ½ των καθυστερούμενων αποδοχών. Η δυνατότητα μετατροπής της ποινής φυλάκισης σε χρηματική, σύμφωνα με τη μεταβατική διάταξη του άρθρου 473 παρ. 1 ΠΚ¹⁹⁸, σε συνδυασμό με τις έντονες πληθωριστικές πιέσεις, οδήγησαν στην αύξηση του ανωτάτου ορίου της ποινής φυλάκισης στους έξι μήνες με το άρθρο 8 του ν. 2336/1995¹⁹⁹.

Η καταβολή μέρους ή ολόκληρου του ποσού των αποδοχών μέχρι την εκδίκαση του εγκλήματος θεωρείται ελαφρυντική περίπτωση κατά το άρθρο 84 παρ. 1 στοιχ. δ' ΠΚ, καθώς ο εργοδότης με αυτό τον τρόπο έδειξε ειλικρινή μετάνοια και προσπάθησε να άρει ή να μειώσει τις συνέπειες της πράξης του²⁰⁰. Περαιτέρω, σύμφωνα με το άρθρο 83 περιπτ. δ' ΠΚ, το δικαστήριο μπορεί ελεύθερα να μειώσει την ποινή μέχρι το ελάχιστο όριο του είδους της, δηλαδή να επιβάλλει κατά το άρθρο 53 ΠΚ ποινή φυλακίσεως δέκα ημερών. Δεν αποκλείεται επίσης η καταβολή του συνόλου των καθυστερούμενων αποδοχών μετά την άσκηση της ποινικής δίωξης και μέχρι την πρώτη συζήτηση στο ακροατήριο, όπως συνέβαινε και σε άλλα εγκλήματα κατά της περιουσίας με τα καταργηθέντα πλέον άρθρα 379 παρ. 2 και 393 ΠΚ²⁰¹. Η δυνατότητα αυτή παρέμεινε με το άρθρο 384 ΠΚ υπό τον τίτλο «Ικανοποίηση του παθόντος», το οποίο προβλέπει στην παράγραφο 3 για τα εκεί απαριθμούμενα περιουσιακά εγκλήματα ότι ο υπαίτιος απαλλάσσεται από κάθε ποινή αν μέχρι το τέλος της αποδεικτικής διαδικασίας στο πρωτοβάθμιο δικαστήριο ικανοποιήσει εντελώς τον

¹⁹⁸ Η απαγόρευση αναστολής, μετατροπής ή εξαγοράς της ποινής έπαψε να ισχύει με την εισαγωγή του Ποινικού Κώδικα και το άρθρο 473 παρ. 1 αυτού.

¹⁹⁹ Σιδέρης Δ., «Ο α.ν. 690/1945 και οι μισθοί υπερημερίας», Υπερ. 1998, σελ. 401

²⁰⁰ Σιαμαντάς Χρ., «Η ποινική διάσταση της μη καταβολής μισθού (με τον Ν. 690/1945)», ΑρχΝ 1985, τομ. ΛΣΤ' (36^{ος}), σελ. 266

²⁰¹ Τα άρθρα 379 ΠΚ («Απόδοση του ιδιοποιημένου πράγματος») και 393 ΠΚ («Γενικές Διατάξεις» του 24^{ου} κεφαλαίου του ειδικού μέρους του Ποινικού Κώδικα «Εγκλήματα κατά των περιουσιακών δικαιωμάτων») τροποποιήθηκαν με το άρθρο 14 παρ. 1.3 και 1.4 αντίστοιχα του ν. 2721/1999 και καταργήθηκαν με το άρθρο 34 περιπτ. β' του ν. 3904/2010 (ΦΕΚ Α' 218/23.12.2010). Το άρθρο 379 ΠΚ προέβλεπε στην δεύτερη παράγραφο αυτού: «Ο υπαίτιος της πράξης της υπεξαίρεσης, εφόσον η πράξη αυτή δεν τιμωρείται σε βαθμό κακουργήματος, απαλλάσσεται από κάθε ποινή αν ικανοποιήσει εντελώς το ζημιωθέντα με τη θέλησή του, μέχρι την έκδοση οριστικής απόφασης του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου με την καταβολή του κεφαλαίου, των τόκων υπερημερίας και των δικαστικών εξόδων που έχουν εκκαθαριστεί και δηλώσει τούτο ο παθών ή οι κληρονόμοι του.» Το άρθρο 393 ΠΚ προέβλεπε: «Ο υπαίτιος των εγκληματικών πράξεων των άρθρων 386, 386Α, εφόσον δεν τιμωρούνται σε βαθμό κακουργήματος, 388 και 390 του Ποινικού Κώδικα απαλλάσσεται από κάθε ποινή, αν με ελεύθερη θέλησή του ικανοποίησε εντελώς τον ζημιωθέντα μέχρι την έκδοση οριστικής απόφασης του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου με την καταβολή του κεφαλαίου, των τόκων υπερημερίας και των δικαστικών εξόδων που έχουν εκκαθαριστεί και δηλώσει τούτο ο παθών ή οι κληρονόμοι του.»

ζημιωθέντα, καταβάλλοντας αποδεδειγμένα ή κατά δήλωση του παθόντος ή των κληρονόμων του το κεφάλαιο και τους τόκους υπερημερίας.

Φρονούμε ότι η απειλούμενη στο νόμο ποινή έχει αποδειχθεί στην πράξη αναποτελεσματική, με συνέπεια να προβάλλεται συχνά η ανάγκη αντικατάστασής της με ολοένα και πιο αυστηρά διοικητικά πρόστιμα, δηλαδή με τη διαδικασία ενώπιον του Σώματος Επιθεωρητών Εργασίας κατόπιν καταγγελίας του εργαζομένου ή αυτόβουλης διενέργειας ελέγχου στην επιχείρηση από τους Επιθεωρητές Εργασίας²⁰². Και στις δύο περιπτώσεις όμως, δηλαδή και του διοικητικού προστίμου που επιβάλλει το Σ.ΕΠ.Ε. και της χρηματικής ποινής που επιβάλλουν τα ποινικά δικαστήρια πέραν της ποινής φυλακίσεως, ο εργαζόμενος δεν εισπράττει στην πράξη τίποτα. Και οι δύο διαδικασίες, διοικητική και ποινική, στοχεύουν να ασκήσουν έμμεσα πίεση στον εργοδότη προκειμένου να καταβάλει στον εργαζόμενο τις δεδουλευμένες αποδοχές του, χωρίς να εξασφαλίζεται η αυτούσια ικανοποίηση των καθυστερούμενων εργατικών απαιτήσεων. Παρέλκει βέβαια να σημειωθεί πόσο δύσκολο είναι σήμερα για κάποιον εργοδότη να πληρώσει και το διοικητικό πρόστιμο του Σ.ΕΠ.Ε. και τη χρηματική ποινή και το χρηματικό ποσό της εξαγοράς της ποινής φυλάκισης, που επισύρει το άρθρο μόνο του α.ν. 690/1945 και συγχρόνως να καταβάλει στον εργαζόμενο τις δεδουλευμένες αποδοχές. Μια λύση στο ζήτημα της αποτελεσματικότητας της ποινικής καταστολής θα μπορούσε να είναι η επιβαλλόμενη δια του άρθρου μόνου του α.ν. 690/1945 χρηματική ποινή να αποδίδεται συμμέτρως στους εργαζομένους, δεδομένου μάλιστα ότι υπολογίζεται σε ποσοστό επί των αιτουμένων εργατικών αξιώσεων των εργαζομένων, ήτοι δεν μπορεί να είναι μικρότερη του 25% του συνολικού ποσού των εργατικών απαιτήσεων ως φέρονται στο κατηγορητήριο ή μεγαλύτερη του 50% αυτών.

Γ.2 Λοιπά θέματα σχετικά με την ποινή

Με την απόφαση 1540/2006 του Αρείου Πάγου²⁰³ έγινε δεκτό ότι η διάταξη του άρθρου 32 παρ. 1 του ν. 3346/2005 περί μη εκτέλεσης καταδικαστικών αποφάσεων λόγω υφ' όρον παραγραφής καταγνωσθείσας ποινής εφαρμόζεται και επί καταδίκης για το αδίκημα της μη εμπρόθεσμης καταβολής δεδουλευμένων αποδοχών σε εργαζόμενο, στο οποίο προβλέπεται αθροιστικά ποινή φυλακίσεως και χρηματική ποινή. Στο ως άνω άρθρο 32 -με τίτλο «Μη εκτέλεση καταδικαστικών

²⁰² Η προσφυγή στο Σ.ΕΠ.Ε. γίνεται με ταυτόχρονη υποβολή καταγγελίας για τις εργατικές παραβάσεις, σύμφωνα με το άρθρο 3 του ν. 3996/2011, όπως αντικαταστάθηκε με την παρ. 1 του άρθρου 23 του ν. 4144/2013, και επιβολή διοικητικών προστίμων εκ μέρους του Σ.ΕΠ.Ε., κατ' άρθρον 24 παρ. 1Α του ν. 3996/2011, όπως τροποποιήθηκε με την παρ. 6α του άρθρου 23 του ν. 4144/2013, όπου προβλέπονται ειδικότερα οι εργατικές παραβάσεις και τα πρόστιμα, πλαισίου από 300 ευρώ έως 50.000 ευρώ, και οι εν γένει κυρώσεις που επισύρουν για μια επιχείρηση.

²⁰³ δημοσιευθείσα στο περιοδικό Ποιν/Λογ 2006, σελ. 1429

αποφάσεων λόγω υφ' όρον παραγραφής καταγνωσθεισών ποινών»- του ν. 3346/2005 (ΦΕΚ Α' 140/17.6.2005) -με τίτλο «Επιτάχυνση της διαδικασίας ενώπιον των πολιτικών και ποινικών δικαστηρίων και άλλες διατάξεις»- προβλέπονται τα εξής: «1] *Επιβληθείσες ποινές με αποφάσεις που έχουν εκδοθεί μέχρι τη δημοσίευση του παρόντος διάρκειας μέχρι έξι μηνών, εφόσον δεν έχουν καταστεί αμετάκλητες και δεν έχουν οπωσδήποτε εκτιθεί μέχρι τη δημοσίευση του παρόντος νόμου, παραγράφονται και δεν εκτελούνται, υπό τον όρο ότι ο καταδικασθείς δεν θα υποπέσει μέσα σε δεκαοκτώ μήνες από τη δημοσίευση του νόμου αυτού σε νέα από δόλο προερχόμενη αξιόποινη πράξη, για την οποία θα καταδικασθεί αμετάκλητα οποτεδήποτε σε ποινή στερητική της ελευθερίας ανώτερη των έξι μηνών. Σε περίπτωση νέας καταδίκης ο καταδικασθείς εκτίει αθροιστικά, μετά την έκτιση της νέας ποινής και τη μη εκτιθείσα, και δεν υπολογίζεται στο χρόνο παραγραφής της μη εκτιθείσας ποινής, κατά τις γενικές διατάξεις, το ενδιάμεσο χρονικό διάστημα από τη δημοσίευση του νόμου αυτού μέχρι την καταδίκη για τη νέα πράξη. 2] Οι μη εκτελεσθείσες κατά την παράγραφο 1 αποφάσεις τίθενται στο αρχείο με πράξη του αρμόδιου εισαγγελέα ή δημόσιου κατηγορού, κατά περίπτωση.»²⁰⁴ Η εν λόγω αρεοπαγητική απόφαση προσδιόρισε το αληθές νόημα του άρθρου 32 παρ. 1 και 2 του Ν. 3346/2005 σε συνδυασμό με την εξαίρεση της παραγράφου 5 του άρθρου 31 του ίδιου νόμου²⁰⁵, σε ό,τι αφορά το αδίκημα του α.ν.*

²⁰⁴ Αντιστοίχως, στο Ν. 4043/2012 (ΦΕΚ Α' 25/13.2.2012) με τίτλο «Μέτρα για τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης στα καταστήματα κράτησης και άλλες διατάξεις» και συγκεκριμένα στο άρθρο 2 αυτού με τίτλο «Παραγραφή και μη εκτέλεση ποινών υπό όρο» ορίζονται τα εξής: «1] *Ποινές διάρκειας μέχρι έξι μηνών, που έχουν επιβληθεί με αποφάσεις οι οποίες έχουν εκδοθεί μέχρι τη δημοσίευση του παρόντος νόμου, εφόσον οι αποφάσεις δεν έχουν καταστεί αμετάκλητες και οι ποινές αυτές δεν έχουν εκτιθεί με οποιονδήποτε τρόπο μέχρι τη δημοσίευση του παρόντος νόμου, παραγράφονται και δεν εκτελούνται, υπό τον όρο ότι ο καταδικασθείς δεν θα τελέσει μέσα σε δύο έτη από τη δημοσίευση του νόμου αυτού νέα από δόλο αξιόποινη πράξη, για την οποία θα καταδικασθεί αμετάκλητα οποτεδήποτε σε ποινή στερητική της ελευθερίας ανώτερη των έξι μηνών. Σε περίπτωση νέας καταδίκης ο καταδικασθείς εκτίει αθροιστικά, μετά την έκτιση της νέας ποινής και τη μη εκτιθείσα, και δεν υπολογίζεται στο χρόνο παραγραφής της μη εκτεθείσας ποινής ο διανυθείς χρόνος από τη δημοσίευση του νόμου αυτού μέχρι την αμετάκλητη καταδίκη για τη νέα πράξη. 2] Οι μη εκτελεσθείσες κατά την παράγραφο 1 αποφάσεις τίθενται στο αρχείο με πράξη του αρμόδιου εισαγγελέα ή δημόσιου κατηγορού. Εξαιρούνται των άνω ρυθμίσεων αποφάσεις που αφορούν παραβάσεις των άρθρων 235, 236, 237, 242, 256, 258, 259 και 390 του Ποινικού Κώδικα.» Παρατηρούμε ότι ο νεότερος Ν. 4043/2012 δια του άρθρου 2 αυτού επαναλαμβάνει τη ρύθμιση του άρθρου 32 του Ν. 3346/2005.*

²⁰⁵ Το άρθρο 31 υπό τον τίτλο «Παραγραφή και παύση της ποινικής δίωξης» του Ν. 3346/2005 έχει ως εξής: «1] *Παραγράφεται το αξιόποινο και παύει η δίωξη των ακόλουθων αξιόποινων πράξεων, που έχουν τελεσθεί μέχρι τη δημοσίευση του παρόντος, με εξαίρεση τις πράξεις που αναφέρονται στην παράγραφο 5: α) των πταισμάτων και β) υφ' όρον των πλημμελημάτων, κατά των οποίων ο νόμος απειλεί ποινή φυλάκισης μέχρι ένα έτος ή χρηματική ποινή ή και τις δύο ποινές. Στην περίπτωση αυτή, αν ο υπαίτιος υποπέσει μέσα σε ένα έτος από τη δημοσίευση του νόμου τούτου σε νέα από δόλο αξιόποινη πράξη κακούργηματος ή πλημμελήματος και καταδικασθεί αμετάκλητα οποτεδήποτε σε ποινή στερητική της ελευθερίας ανώτερη των δύο μηνών ή σε χρηματική ποινή τουλάχιστον εκατόν πενήντα (150) ευρώ συνεχίζεται κατ' αυτού η παυθείσα ποινική δίωξη. (...) 5] Η παύση της ποινικής δίωξης κατά την παράγραφο 1 δεν ισχύει για τις ακόλουθες παραβάσεις: α) του άρθρου 358 του Ποινικού Κώδικα, β) του ν. 690/1945 και γ) του άρθρου 377 του Ποινικού Κώδικα για τις περιπτώσεις αγοράς εμπορευμάτων με πίστωση.» Αντιστοίχως, στο Ν. 4043/2012 (ΦΕΚ Α' 25/13.2.2012) με τίτλο «Μέτρα για τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης στα καταστήματα κράτησης και άλλες διατάξεις» και συγκεκριμένα στο άρθρο 4 αυτού με τίτλο «Παραγραφή και παύση ποινικής δίωξης» ορίζονται τα εξής: «1] *Παραγράφεται το αξιόποινο και παύει η δίωξη των ακόλουθων αξιόποινων πράξεων, που έχουν τελεσθεί μέχρι 31.12.2011: α) των πταισμάτων και β) των πλημμελημάτων, κατά των οποίων ο νόμος απειλεί ποινή φυλάκισης μέχρι ένα έτος ή χρηματική ποινή ή και τις δύο ποινές. Στην περίπτωση των πλημμελημάτων, εάν ο υπαίτιος υποπέσει μέσα σε ένα έτος από τη δημοσίευση του νόμου σε νέα από**

690/1945, με το σκεπτικό ότι «η διάταξη αυτή εφαρμόζεται και για τη χρηματική ποινή, που έχει επιβληθεί αθροιστικά με τη στερητική της ελευθερίας ποινή, καθώς και όταν η καταδίκη αφορά αξιόποινη πράξη που εξαιρείται από την παραγραφή του αξιοποιούν, κατά το άρθρο 31 παρ. 5 του άνω νόμου, όπως είναι η παράβαση του Α.Ν. 690/1945, παρά το ότι δεν γίνεται ρητή μνεία. Αυτό προκύπτει από το συνδυασμό της με το άρθρο 31 παρ. 1 του Ν. 3346/2005. Αν η νομοθετική βούληση ήταν να παραμείνει η χρηματική ποινή, ή να εξαιρούνται οι καταδικαστικές αποφάσεις που αφορούν σε αυτές τις πράξεις, θα γινόταν ρητή μνεία για την τύχη της χρηματικής ποινής και ρητή επιφύλαξη για τα εγκλήματα της παραγράφου 5 του άρθρου 31, και δεν θα προβλεπόταν γενικώς η αρχειοθέτηση της δικογραφίας.» Η απόφαση δηλαδή υποστηρίζει ότι, εάν ο νομοθέτης ήθελε την εξαίρεση του αδικήματος του α.ν. 690/1945 από την παραγραφή της ποινής, η οποία θεσπίζεται στο άρθρο 32 του ν. 3346/2005, θα το προέβλεπε ρητά, όπως ακριβώς έπραξε και με την εξαίρεση του αδικήματος του α.ν. 690/1945 από την παραγραφή του αξιοποιούν, η οποία θεσπίζεται στο άρθρο 31 του ίδιου νόμου.

Αξιομνημόνευτη είναι επίσης η επισήμανση ότι λόγω του αμιγώς ποινικού χαρακτήρα της χρηματικής ποινής που επιβάλλεται στο δράστη του αδικήματος του άρθρου μόνου του α.ν. 690/1945, ο οποίος απορρέει εκ του ότι η εν λόγω ποινή αποβλέπει στην επιβολή κύρωσης για ορισμένο ποινικώς ενδιαφέρον αποτέλεσμα που προέρχεται από ορισμένον ποινικώς κολάσιμο δράστη και όχι στην επανόρθωση συγκεκριμένης ζημίας, η ποινή δεν εκτελείται κατά των κληρονόμων του καταδικασθέντος²⁰⁶.

Περαιτέρω σημειώνουμε ότι είναι νοητή η τέλεση του αδικήματος κατ' εξακολούθηση, ενόψει του χαρακτήρα του εγκλήματος ως προσβάλλοντος περιουσιακά έννομα αγαθά, επί παραδείγματι όταν ο εργοδότης δεν καταβάλλει τους μισθούς συνεχόμενων μηνών στους απασχολούμενους στην επιχείρησή του. Στην περίπτωση αυτή, κατά την οποία έχουμε να κάνουμε με περισσότερες πράξεις του ίδιου προσώπου τελούμενες διαδοχικά, πληρούσες την ίδια αντικειμενική υπόσταση εγκλήματος και προσβάλλουσες περισσότερες μονάδες του εννόμου αγαθού²⁰⁷, η ενιαία ποινή που δύναται να επιβληθεί δυνάμει του άρθρου 98 παρ. 1 ΠΚ πρέπει να μην υπερβαίνει το ανώτατο όριο ποινής που

δόλο αξιόποινη πράξη κακουργήματος ή πλημμελήματος και καταδικασθεί αμετάκλητα οποτεδήποτε σε ποινή στερητική της ελευθερίας ανώτερη των έξι μηνών, συνεχίζεται η κατ' αυτού παυθείσα ποινική δίωξη και δεν υπολογίζεται στο χρόνο παραγραφής του αξιοποιούν της πρώτης πράξης ο διανυθείς χρόνος από την παύση της δίωξης μέχρι την αμετάκλητη καταδίκη για τη νέα πράξη. (...) 4] **Η παραγραφή του αξιοποιούν και η παύση της ποινικής δίωξης κατά την παράγραφο 1, δεν ισχύει για τις παραβάσεις:** α) του άρθρου 358 του Ποινικού Κώδικα, β) του ν. 690/1945, γ) του άρθρου 28 του ν. 3996/2011 και δ) των νόμων 703/1977 και 3959/2011.»

²⁰⁶ Γνωμοδότηση του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους υπ' αριθμόν 435/1994, δημοσιευμένη στο ΔΕΝ 1995 σελ. 1329, καθώς και στο διαδικτυακό ιστότοπο του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους, www.nsk.gr.

²⁰⁷ ΑΠ 1391/1993 ΠοινΧρ 1993 σελ. 1153, ΑΠ 1910/1989 ΠοινΧρ 1990 σελ. 891, ΑΠ 885/1988 ΠοινΧρ 1989 σελ. 39

προβλέπεται για το οικείο αδίκημα και όχι απλώς να κινείται εντός των ορίων του είδους της ποινής²⁰⁸. Συνεπώς, η απόφαση με την οποία σε περίπτωση κατ' εξακολούθηση τέλεσης του εγκλήματος του α.ν. 690/1945 επιβάλλεται ποινή φυλάκισης ανώτερη των έξι μηνών είναι αναιρετέα λόγω εσφαλμένης ερμηνείας και εφαρμογής της ως άνω ουσιαστικής ποινικής διάταξης²⁰⁹.

Εσχάτως σημειώνουμε ότι πριν από την αντικατάστασή της με το άρθρο 8 παρ. 1 του Ν. 2336/1995, στην παράγραφο 1 του άρθρου μόνου του α.ν. 690/1945 περιεχόταν εδάφιο β', στο οποίο οριζόταν ότι «*Αι περί αναστολής, μετατροπής ή εξαγοράς της ποινής διατάξεις δεν ισχύουν εν προκειμένω*». Η απαγόρευση μετατροπής και εξαγοράς της ποινής (άρθρο 82 ΠΚ) καθώς και αναστολής της ποινής (άρθρα 99-104 ΠΚ) του καταδικασθέντος για μη εμπρόθεσμη πληρωμή αποδοχών καταργήθηκε ήδη με τη θέση σε ισχύ του Ποινικού Κώδικα, στο άρθρο 473 παρ. 1 στοιχ. β' του οποίου ορίζεται ότι από την έναρξη της ισχύος του καταργούνται «*οι διατάξεις που αποκλείουν την εφαρμογή της προσωρινής απόλυσης από τις φυλακές, της αναστολής της εκτέλεσης της ποινής υπό όρο και της μετατροπής της κράτησης ή της φυλάκισης σε πρόστιμο ή χρηματική ποινή*».

Κεφάλαιο Δ

Δικονομικά Ζητήματα

Δ.1 Σχετικά με τον όρο «μήνυση» στην παρ. 1 εδαφ. α' του άρθρου μόνου του α.ν. 690/1945. Αυτεπάγγελτη δίωξη του εγκλήματος.

Η μη εμπρόθεσμη καταβολή αποδοχών σε εργαζόμενο διώκεται, σύμφωνα με την παράγραφο 1 του άρθρου μόνου του α.ν. 690/1945, «*κατόπιν μηνύσεως των ενδιαφερομένων ή των οργάνων του Υπουργείου Εργασίας* (δηλαδή της Επιθεώρησης Εργασίας²¹⁰ και παλαιότερα του Επόπτη Εργασίας) *ή των οργάνων της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης*²¹¹ που είναι εντεταλμένα για την εφαρμογή της εργατικής

²⁰⁸ Παύλου Στ./Σάμιος Θ., «Ειδικοί Ποινικοί Νόμοι. Εργασία: Μη εμπρόθεσμη καταβολή αποδοχών. Άρθρον μόνον Α.Ν., 690/1945», Σχολιαστής: Θωμάς Σάμιος, εκδόσεις Π. Ν. Σάκκουλας “Δίκαιο & Οικονομία” 2012, σελ. 36

²⁰⁹ ΑΠ 1200/1994 ΠοινΧρ 1994 σελ. 995 & Υπερ 1995 σελ. 55

²¹⁰ Ο θεσμός της Επιθεώρησης Εργασίας εισήχθη στη χώρα μας με την επικύρωση της υπ' αριθμ. 81/1949 Διεθνούς Σύμβασης Εργασίας από το Ν. 3249/1955. Πολλές εκ των αρμοδιοτήτων της μεταφέρθηκαν στη νομαρχιακή αυτοδιοίκηση με το Ν. 2218/1994. Ορισμένες εξ αυτών επανήλθαν στο Σώμα Επιθεώρησης Εργασίας με τα άρθρα 7, 8 και 15 του Ν. 2639/1998, με αποτέλεσμα να επέλθει ο κατακεραματισμός τους.

²¹¹ Η εν λόγω αρμοδιότητα της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης εισήχθη με το Ν. 2218/1994, όμως καταργήθηκε με το Ν. 2639/1998 (άρθρο 7 παρ. 1β σε συνδυασμό με το άρθρο 15). Στον τελευταίο νόμο, και δη στο άρθρο 17 παρ. 2 αυτού, προβλέπονταν ποινικές κυρώσεις για τους εργοδότες που παραβιάζουν τις διατάξεις της εργατικής νομοθεσίας τις αφορώσες στην αμοιβή των εργαζομένων, χωρίς όμως να θίγονται οι διατάξεις που προβλέπουν βαρύτερη ποινική μεταχείριση, όπως ο Α.Ν. 690/1945. Εισήγαγε δηλαδή ρήτρα επικουρικότητας. Το άρθρο 17 του Ν. 2639/1998 καταργήθηκε με την παρ. 14 του άρθρου 33 του Ν. 3996/2011 (ΦΕΚ Α 170/5.8.2011).

νομοθεσίας ή της οικείας Αστυνομικής Αρχής ή της οικείας επαγγελματικής οργάνωσης των εργαζομένων».

Αμφιβολία ανακύπτει ως προς την αληθή έννοια του όρου «μήνυση» στην ως άνω διάταξη. Είναι όντως μήνυση ή μήπως είναι έγκληση²¹²; Η αμφιβολία ανέκυψε διότι ο προσδιορισμός συγκεκριμένων προσώπων που δικαιούνται σε υποβολή της δημιουργεί την εντύπωση ότι στο προκείμενο έγκλημα η μήνυση ταυτίζεται με την έγκληση. Ωστόσο, αφενός μεν η λεκτική διατύπωση του νόμου, στον οποίο δεν χρησιμοποιείται ο όρος «έγκληση», αφετέρου δε το προέχον δημόσιο συμφέρον για τη δίωξη του αδικήματος, οδηγούν στο συμπέρασμα ότι δεν πρόκειται για κατ' έγκληση διωκόμενη πράξη²¹³. Καθώς το έγκλημα δεν διώκεται κατ' έγκληση, η παρέλευση της τρίμηνης προθεσμίας του άρθρου 117 παρ. 1 ΠΚ δεν εξαλείφει το αξιόποινο²¹⁴. Ούτως, η μη υποβολή εγκλήσεως για τη δίωξη της πράξης εντός τριμήνου αφότου ο δικαιούχος έλαβε γνώση της πράξης και του προσώπου που την τέλεσε ή ενός εκ των συμμετόχων, δεν επάγεται εξάλειψη του αξιοποίνου. Ως εκ τούτου, δεν στοιχειοθετείται υπέρβαση εξουσίας εκ της καταδίκης του κατηγορουμένου χωρίς να αναφέρεται αν υπεβλήθη ή όχι μήνυση από κάποιο από τα αναφερόμενα στο νόμο πρόσωπα (όργανα Υπουργείου Εργασίας ή της οικείας Αστυνομικής Αρχής ή της οικείας επαγγελματικής οργάνωσης των μισθωτών κλπ) και από ποιον, αφού η «μήνυση» για την οποία γίνεται λόγος στο άρθρο μόνο του α.ν.

²¹² Η έγκληση αποτελεί τη μια από τις δύο βασικές μορφές της ιδιωτικής καταγγελίας του εγκλήματος. Η άλλη είναι η μήνυση. Έγκληση κατ' άρθρο 46 παρ. 1 ΚΠΔ είναι η δήλωση του παθόντος με την οποία καταγγέλλει την αξιόποινη πράξη που τελέστηκε σε βάρος του και εκφράζει την επιθυμία του να διωχθεί η πράξη αυτή. Το άρθρο 42 ΚΠΔ, που φέρει τον τίτλο «μήνυση αξιόποινων πράξεων», αναγράφει στην πρώτη παράγραφο: «Εκτός από αυτόν που αδικήθηκε, και οποιοσδήποτε άλλος έχει το δικαίωμα να καταγγείλει στην αρχή τις αξιόποινες πράξεις που διώκονται αυτεπαγγέλτως, τις οποίες πληροφορήθηκε με οποιονδήποτε τρόπο». Για όσα εγκλήματα λοιπόν διώκονται αυτεπάγγελτα, η καταγγελία μπορεί να γίνει είτε από τον παθόντα με έγκληση είτε και από οποιονδήποτε άλλον. Στην δεύτερη περίπτωση η καταγγελία (του «οποιοσδήποτε άλλου») λέγεται μήνυση. Συνεπώς, έγκληση δεν έχουμε μόνο στην περίπτωση των εγκλημάτων που διώκονται κατ' έγκληση, ως προς τα οποία η μήνυση δεν έχει καμία αξία, αλλά και επί εκείνων που διώκονται αυτεπαγγέλτως. Περαιτέρω, κατά το άρθρο 36 ΚΠΔ «όταν δεν απαιτείται έγκληση ή αίτηση, η ποινική δίωξη κινείται αυτεπάγγελτα, ύστερα από αναφορά, μήνυση ή άλλη είδηση ότι διαπράχθηκε αξιόποινη πράξη». Κατά δε το άρθρο 50 παρ. 1 ΚΠΔ «κατ' εξαίρεση στις περιπτώσεις που ορίζονται ρητά στον ποινικό κώδικα ή σε άλλους νόμους, η ποινική δίωξη γίνεται μόνο με έγκληση του παθόντος». Οι διατάξεις αυτές θέτουν έναν πολύ σημαντικό κανόνα: Μόνο τότε διώκεται ένα έγκλημα κατ' έγκληση, όταν αυτό ορίζεται ρητά στο νόμο. Διαφορετικά ισχύει ο κανόνας, που είναι η αυτεπάγγελτη δίωξη. Την πρωτοβουλία της δίωξης των εγκλημάτων έχει ο Εισαγγελέας, όπου όμως απαιτείται να υποβληθεί έγκληση αυτή είναι και ο αποκλειστικός τρόπος για να λάβει ο Εισαγγελέας γνώση του οικείου εγκλήματος. Μόνο εκείνος που δικαιούται κατά το άρθρο 118 παρ. 1 ΠΚ να υποβάλει έγκληση, δηλαδή ο άμεσα παθών από την αξιόποινη πράξη, ή κάποιος άλλος που ορίζεται ειδικά από το νόμο, μπορεί να του το γνωρίσει με το να εγκαλέσει το δράστη. Για περαιτέρω ανάλυση σχετικά με τις δύο αυτές βασικές μορφές ιδιωτικής καταγγελίας του εγκλήματος βλέπε **Ανδρουλάκη Νικόλαο**, «Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης», εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα 1994, σελ. 216 επ., καθώς και **Καρρά Αργύριο**, «Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο», εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα 1998, β' έκδοση, σελ. 314 επ.

²¹³ Βλ. **Σάμιο Θ.**, «Το ποινικό αδίκημα της μη καταβολής δεδουλευμένων αποδοχών σε εργαζόμενο (Άρθρο μόνο Α.Ν. 690/1945)», ΔΦΝ 2003 τομ. 57 σελ. 854, **Ζερβομπεάκου Ουρ.**, «Προβληματισμοί γύρω από την ποινική προστασία του μισθού», ΕΕργΔ 2014, τομ. 73, σελ. 56. Βλ. επίσης την ΣυμβΑΠ 77/1953 ΠοινΧρ 1953 σελ. 202 και την ΑΠ 201/1953 ΠοινΧρ 1953 σελ. 383. Η αυτεπάγγελτη ποινική δίωξη καταδεικνύει ότι η καταστολή του εγκλήματος ενδιαφέρει ευθέως την κοινωνική ολότητα, ώστε το έγκλημα να διώκεται ακόμη και χωρίς τη θέληση του παθόντος.

²¹⁴ ΑΠ 201/1953 ΠοινΧρ 1953 σελ. 383, ΑΠ 559/1975 ΠοινΧρ 1976 σελ. 16, ΑΠ 1212/1991 ΠοινΧρ 1992 σελ. 160

690/1945 δεν ταυτίζεται με την «έγκληση» του ποινικού δικονομικού δικαίου²¹⁵. Επίσης, εφόσον δεν απαιτείται η υποβολή εγκλήσεως, η απόφαση με την οποία κρίνεται απαράδεκτη η ποινική δίωξη για μη εμπρόθεσμη καταβολή αποδοχών, επειδή δεν έχει υποβληθεί έγκληση, καθίσταται αναιρετέα λόγω εσφαλμένης ερμηνείας και εφαρμογής της διάταξης του άρθρου 117 παρ. 1 ΠΚ, συνεπιφέροντας τη συνδρομή του λόγου αναίρεσης του άρθρου 510 παρ. 1 στοιχ. ε' ΚΠΔ²¹⁶.

Ωστόσο, παρότι στο νόμο γίνεται λόγος για μήνυση, η νομική φύση της ενέργειας που προκαλεί την άσκηση της ποινικής δίωξης δεν φαίνεται να ταυτίζεται με εκείνη που περιγράφεται στο άρθρο 42 ΚΠΔ²¹⁷, καθότι η μήνυση που προβλέπεται στον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας υποβάλλεται από οποιοδήποτε πρόσωπο. Εντούτοις, στο άρθρο μόνο παρ. 1 εδαφ. α' του Α.Ν. 690/1945 εξειδικεύονται τα πρόσωπα εκείνα, τα οποία και μόνον δικαιούνται να προβούν στην καταγγελία²¹⁸.

²¹⁵ Βλ. ΑΠ 1063/1998 (Υπερ 1998 σελ. 1233), η οποία αποφαινεται ως εξής: «Ο λόγος αναίρεσης για υπέρβαση εξουσίας (άρθρο 510 παρ. 1 στοιχ. Θ' ΚΠΔ) που συνίσταται, κατά τα εκτιθέμενα, στο ότι, παρά το γεγονός πως το συγκεκριμένο έγκλημα τιμωρείται, κατά το άρθρο 1 παρ. 1 του Α.Ν. 690/1945, "επί τη μηνύσει των ενδιαφερομένων ή των οργάνων του Υπουργείου Εργασίας ή της οικείας Αστυνομικής Αρχής ή της οικείας επαγγελματικής οργανώσεως των μισθωτών", εν τούτοις η προσβαλλόμενη απόφαση κατέληξε στην παραπάνω καταδικαστική κρίση της χωρίς να αναφέρει αν υπάρχει ή όχι μήνυση κάποιου από τα ως άνω πρόσωπα, είναι απορριπτέος ως αβάσιμος, διότι η εν λόγω "μήνυση" δεν ταυτίζεται με την έγκληση του δικονομικού δικαίου και δεν είναι ανάγκη να μνημονεύει η απόφαση αν υποβλήθηκε και από ποιον.»

²¹⁶ Παύλου Στ./Σάμιος Θ., «Ειδικό Ποινικό Νόμοι. Εργασία: Μη εμπρόθεσμη καταβολή αποδοχών. Άρθρον μόνον Α.Ν., 690/1945», Σχολιαστής: Θωμάς Σάμιος, εκδόσεις Π. Ν. Σάκουλας "Δίκαιο & Οικονομία" 2012, σελ. 36. Βλ. επίσης την απόφαση ΑΠ 1212/1991 (ΠοινΧρ 1992 σελ. 159), η οποία αποφαινεται ως εξής: «Επειδή η προβλεπόμενη από το άρθρο μόνο του ΑΝ 690/45 αξιόποινη πράξη και τιμωρούμενη "επί τη μηνύσει των ενδιαφερομένων ή των οργάνων του Υπουργείου Εργασίας ή της οικείας αστυνομικής αρχής ή της οικείας επαγγελματικής οργανώσεως των μισθωτών", δεν αποτελεί κατ' έγκληση διωκόμενη πράξη και συνεπώς ως προς την ποινική δίωξη αυτής δεν έχει εφαρμογή τη διάταξη του άρθρου 117 παρ. 1 ΠΚ. Επομένως η προσβαλλόμενη απόφαση του Μονομελούς Πλημμελειοδικείου Κορίνθου που έκρινε αντιθέτως και απέρριψε ως απαράδεκτη την ποινική δίωξη που ασκήθηκε κατά του κατηγορουμένου για παράβαση του ως άνω ΑΝ 690/45, για το λόγο ότι η μήνυση του πολιτικώς ενάγοντος δεν υποβλήθηκε εντός του τριμήνου του άρθρου 117 παρ. 1 ΠΚ, παραβίασε τις ως άνω ουσιαστικές ποινικές διατάξεις, τις οποίες έτσι εσφαλμένα ερμήνευσε και εφάρμοσε. Γι' αυτό και πρέπει να αναιρεθεί σύμφωνα με τον 1ο από το άρθρο 510 παρ. 1 Ε ΚΠΔ λόγο αναιρέσεως του Εισαγγελέως Πλημμελειοδικών Κορίνθου».

²¹⁷ Άρθρο 42 ΚΠΔ: Μήνυση αξιόποινων πράξεων. «1] Εκτός από αυτόν που αδικήθηκε και οποιοδήποτε άλλος έχει το δικαίωμα να καταγγείλει στην αρχή τις αξιόποινες πράξεις που διώκονται αυτεπαγγέλτως, τις οποίες πληροφορήθηκε με οποιονδήποτε τρόπο. 2] Η μήνυση γίνεται απευθείας στον εισαγγελέα πλημμελειοδικών, αλλά και στους άλλους ανακριτικούς υπαλλήλους, είτε από τον ίδιο το μηνυτή είτε από ειδικό πληρεξούσιο. Το έγγραφο της πληρεξουσιότητας μπορεί να δοθεί και με απλή έγγραφη δήλωση. Η γνησιότητα της υπογραφής του εντολέα πρέπει να βεβαιώνεται από οποιαδήποτε δημόσια, δημοτική ή κοινοτική αρχή ή δικηγόρο. Το έγγραφο της πληρεξουσιότητας προσαρτάται στην έκθεση για την κατάθεση της μήνυσης. Μπορεί επίσης η μήνυση να γίνει και προφορικά οπότε συντάσσεται έκθεση, σύμφωνα με τα άρθρα 148 επ. 3] Αν η μήνυση έγινε σε ανακριτικό υπάλληλο, αυτός τη στέλνει χωρίς χρονοτριβή στον αρμόδιο για την ποινική δίωξη εισαγγελέα ή στο δημόσιο κατήγορο. 4] Ο μηνυτής, κατά την υποβολή της μήνυσης ενώπιον κάθε αρμόδιας αρχής, καταθέτει, με ποινή το απαράδεκτο αυτής, παράβολο υπέρ του Δημοσίου ποσού εκατό (100) ευρώ [Το ποσό καθορίστηκε με την παρ. 2 της ΥΑ 123827/23.12.2010 (ΦΕΚ Β' 1991/23.12.2010)]. Σε περίπτωση ανωτέρας βίας ή άλλης αντικειμενικής αδυναμίας εκδόσεως του παραβόλου, αυτό μπορεί να προσκομισθεί το βραδύτερο εντός τριών (3) εργάσιμων ημερών, χωρίς να κωλύεται η ποινική διαδικασία. Το ύψος του ποσού του παραβόλου αναπροσαρμόζεται με κοινή απόφαση των Υπουργών Οικονομίας και Οικονομικών και Δικαιοσύνης. 5] Η κατάθεση της μήνυσης μπορεί να γίνεται και με ηλεκτρονικά μέσα, εφόσον φέρει προηγμένη ηλεκτρονική υπογραφή κατά την έννοια του άρθρου 3 παρ. 1 του π.δ. 150/2001 (Α' 125). Οι λεπτομέρειες και οι ειδικότερες προϋποθέσεις που πρέπει να πληρούνται για την εφαρμογή της εν λόγω διάταξης καθορίζονται με προεδρικό διάταγμα που εκδίδεται με πρόταση του Υπουργού Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων.»

²¹⁸ Την άποψη αυτή ασπάζονται οι Παύλου Στ./Σάμιος Θ., ο.π., σελ. 37 και Καραμπάγιας Χρ., «Η μη καταβολή

Στις περιπτώσεις αυτές, στις οποίες αναφέρεται στο νόμο ότι η ποινική δίωξη χωρεί κατόπιν υποβολής μηνύσεως από συγκεκριμένο μόνο δημόσιο όργανο, σκοπείται ο αποκλεισμός των υπολοίπων δικαιουμένων να καταγγείλουν αυτεπαγγέλτως διωκόμενη πράξη, οι οποίοι ενδέχεται να μην έχουν σαφή αντίληψη των σχετικών με την πράξη ειδικών διατάξεων. Τότε όμως η «μήνυση» φέρει κατ' ουσίαν το χαρακτήρα «αιτήσεως προς δίωξη»²¹⁹ κατά το άρθρο 41 ΚΠΔ²²⁰. Σαφώς, αίτηση προς δίωξη δύναται να υποβάλλεται μόνο από δημόσια όργανα, και συγκεκριμένα αυτά που προβλέπονται στο νόμο, ήτοι τα όργανα του Υπουργείου Εργασίας ή της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης που είναι εντεταλμένα για την εφαρμογή της εργατικής νομοθεσίας ή της οικείας Αστυνομικής Αρχής ή της οικείας επαγγελματικής οργάνωσης των εργαζομένων, όχι δε και από τον ενδιαφερόμενο μισθωτό, ο οποίος έχει το δικαίωμα καταγγελίας υπό την έννοια της υποβολής μηνύσεως για τη δίωξη του υπό κρίση εγκλήματος.

Έχει υποστηριχθεί και η γενικεύουσα άποψη ότι, εφόσον το έγκλημα διώκεται αυτεπάγγελα, ο προσδιορισμός των δικαιούχων υποβολής μηνύσεως στο νόμο είναι ενδεικτικός και η μήνυση μπορεί να προέλθει από οποιονδήποτε αντιληφθεί την παράβαση, οπότε δεν είναι αναγκαίο να πρόκειται για την οικεία συνδικαλιστική οργάνωση, δηλαδή αυτή της οποίας μέλος είναι ο εργαζόμενος²²¹. Αντίθετη και κρατούσα είναι η άποψη ότι όταν ο νόμος 690/1945 μνημονεύει «οικεία» οργάνωση, εννοεί την κλαδική ή εργοστασιακή – επιχειρησιακή στην οποία οργανώνονται οι μισθωτοί²²². Ως προς τη νομοθετική πρόβλεψη περί ενεργητικής νομιμοποίησης των συνδικαλιστικών οργανώσεων προς υποβολή μηνύσεως, αξιοσημείωτο είναι ότι ο Ν. 1264/1982 άρθρο 4 παρ. 3 περιπτ. β'²²³ έρχεται να

οφειλομένων μισθών και η προστασία των μισθωτών», ΕΕργΔ 1984, τομ. 43, σελ. 644-645. Αντίθετος ο **Σιδέρης Δ.**, «Η ποινική προστασία του μισθού (α.ν. 690/1945) Θεωρία – Νομοθεσία – Νομολογία», εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη 2004, σελ. 119-120, ο οποίος υποστηρίζει ότι η μήνυση μπορεί να προέλθει από οποιονδήποτε αντιληφθεί την παράβαση.

²¹⁹ Βλ. **Παύλου Στ./Σάμιο Θ.**, ο.π., σελ. 37, καθώς και από τη νομολογία: ΤριμΕφΠατρ 428//1991, με εισαγγελική αγόρευση Α. Ζύγουρα, ΠοινΧρ 1991, σελ. 436· ΑΠ 286/1985, ΠοινΧρ 1985, σελ. 966· ΣυμβΑΠ 77/1953 ΠοινΧρ 1953, σελ. 203, με εισαγγελική πρόταση Κ. Κόλλια ως εξής: «Αν δε ο νόμος ποιείται λόγον περί μηνύσεως ωρισμένων μόνον προσώπων ή αρχών και δη "των ενδιαφερομένων ή των οργάνων του Υπουργείου Εργασίας ή της οικείας αστυνομικής αρχής ή της οικείας επαγγελματικής οργάνωσης των μισθωτών", τούτο ουδαμώς σημαίνει ότι απήτησε δια την δίωξιν του αδικήματος τούτου έγκλησιν, αλλά ίνα μη επέρχωνται άσκοποι διώξεις, κατά τροποποίησιν των άρθρων 36 και 37 του ΚΠΔ, καθώρισεν περιοριστικώς την πηγήν, εξ ης ο Εισαγγελεύς δέον να αντλή τας πληροφορίας προς κίνησιν της ποινικής διώξεως, μη δυνάμενος, λόγω της φύσεως της πράξεως, να αντλήση, ως επί πάντων των αυτεπαγγέλτως διωκομένων εγκλημάτων, σχετικές πληροφορίες εξ ειδήσεως πάσης άλλης αρχής ή παντός ιδιώτου ή δημοσίου υπαλλήλου, διότι ούτοι ενδέχεται να μη έχωσι σαφή αντίληψιν των περί τα εργατικά ζητήματα διατάξεων.»

²²⁰ Άρθρο 41 ΚΠΔ: Αίτηση δίωξης. «Στις περιπτώσεις που ο νόμος ορίζει ότι απαιτείται αίτηση της αρχής για να ασκηθεί ποινική δίωξη, η αίτηση γίνεται σε κάθε εκπρόσωπο της εισαγγελικής αρχής, γραπτά ή προφορικά, και συντάσσεται έκθεση.»

²²¹ **Σιδέρης Δ.**, «Η ποινική προστασία του μισθού (α.ν. 690/1945) Θεωρία – Νομοθεσία – Νομολογία», εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη 2004, σελ. 119-120.

²²² **Σιαμαντάς Χρ.**, «Η ποινική διάσταση της μη καταβολής μισθού (με τον Ν. 690/1945)», ΑρχΝ 1985, τομ. ΛΣΤ', σελ. 265.

²²³ Ν. 1264/1982 «Εκδημοκρατισμός συνδικαλιστικού κινήματος – Συνδικαλιστικές ελευθερίες», άρθρο 4: Σκοποί συνδικαλιστικών οργανώσεων. «1] Οι συνδικαλιστικές οργανώσεις έχουν σκοπό τη διαφύλαξη και προαγωγή των

συγκλίνει με το Ν. 690/1945 ορίζοντας το δικαίωμα των συνδικαλιστικών οργανώσεων να «εγκαλούν» στις δικαστικές αρχές παραβάσεις της εργατικής νομοθεσίας. Επιχείρημα υπέρ της ως άνω κρατούσας άποψης ενδεχομένως εντοπίζεται και στη νομολογία, σύμφωνα με την οποία, εφόσον η μήνυση για την οποία γίνεται λόγος στο άρθρο μόνο του α.ν. 690/1945 δεν ταυτίζεται με την έγκληση του ποινικού δικονομικού δικαίου, δεν στοιχειοθετείται υπέρβαση εξουσίας, που συνιστά το λόγο αναίρεσης υπό στοιχείο Η' παρ. 1 του άρθρου 510 ΚΠΔ, εκ της καταδίκης του κατηγορουμένου χωρίς στην απόφαση να αναφέρεται αν υπεβλήθη ή όχι μήνυση από κάποιο από τα αναφερόμενα στο νόμο πρόσωπα και από ποιον ακριβώς²²⁴.

Δ.2 Στοιχεία του κλητηρίου θεσπίσματος για την εγκυρότητα αυτού

Το περιεχόμενο που πρέπει να έχει το κλητήριο θέσπισμα καθορίζεται αναλυτικά στη διάταξη του άρθρου 321 παρ. 1 εδαφ. α' ΚΠΔ²²⁵, σύμφωνα με την οποία το κλητήριο θέσπισμα, που επιδίδεται στον κατηγορούμενο, πρέπει να περιέχει: 1) το ονοματεπώνυμο και, αν υπάρχει ανάγκη, και άλλα στοιχεία που καθορίζουν την ταυτότητα του κατηγορουμένου, 2) τον προσδιορισμό του Δικαστηρίου, στο οποίο καλείται, 3) τη χρονολογία, την ημέρα της εβδομάδος και την ώρα που πρέπει να εμφανιστεί, 4) τον ακριβή καθορισμό της πράξης για την οποία κατηγορείται και μνεία του άρθρου του ποινικού νόμου που την προβλέπει, 5) τον αριθμό του, την επίσημη σφραγίδα και την υπογραφή του Εισαγγελέα, του δημόσιου κατήγορου ή του Πταισματοδίκη που εξέδωσε το κλητήριο θέσπισμα.

εργασιακών, οικονομικών, ασφαλιστικών, κοινωνικών και συνδικαλιστικών συμφερόντων των εργαζομένων. 2] Οι συνδικαλιστικές οργανώσεις απαγορεύεται να ασκούν κερδοσκοπική δραστηριότητα, μπορούν όμως χωρίς επιδίωξη κέρδους να συνιστούν καταναλωτικούς ή πιστωτικούς συνεταιρισμούς ή να διατηρούν εντευκτήρια και βιβλιοθήκες και να παρέχουν μαθήματα επιμόρφωσης των μελών τους. Μπορούν επίσης να δημιουργούν ειδικά κεφάλαια για την εξυπηρέτηση ορισμένων εκτάκτων σκοπών αλληλεγγύης και αλληλοβοήθειας των μελών τους. 3] Οι συνδικαλιστικές οργανώσεις για την πραγματοποίηση των σκοπών τους δικαιούνται μεταξύ άλλων: α) Να αναφέρονται στις διοικητικές και άλλες αρχές για κάθε ζήτημα που αφορά τους σκοπούς τους, τα μέλη τους, τις εργασιακές και γενικότερα επαγγελματικές σχέσεις και τα συμφέροντα των μελών τους. β) Να καταγγέλλουν και να εγκαλούν στις διοικητικές και δικαστικές αρχές τις παραβιάσεις της εργατικής και ασφαλιστικής νομοθεσίας και των κανονισμών ή οργανισμών που αφορούν τις ίδιες ή τα μέλη τους.»

²²⁴ ΑΠ 1063/1998 Υπερ 1998 σελ. 1233

²²⁵ Άρθρο 321 ΚΠΔ: Περιεχόμενο του κλητηρίου θεσπίσματος και της κλήσης. «1] Το κλητήριο θέσπισμα πρέπει να περιέχει: α) το ονοματεπώνυμο και, αν υπάρχει ανάγκη, και άλλα στοιχεία που καθορίζουν την ταυτότητα του κατηγορουμένου, β) τον προσδιορισμό του δικαστηρίου στο οποίο καλείται, γ) τη χρονολογία, την ημέρα της εβδομάδας και την ώρα που πρέπει να εμφανιστεί, δ) τον ακριβή καθορισμό της πράξης για την οποία κατηγορείται και μνεία του άρθρου του ποινικού νόμου που την προβλέπει και ε) τον αριθμό του, την επίσημη σφραγίδα και την υπογραφή του εισαγγελέα, του δημόσιου κατήγορου ή του πταισματοδίκη (άρθρο 27 παρ. 2) που εξέδωσε το θέσπισμα. Τα ίδια στοιχεία πρέπει να περιέχει και το κλητήριο θέσπισμα που επιδίδεται στον αστικώς υπεύθυνο (άρθρο 89). 2] Η κλήση για την εμφάνιση (άρθρο 320) ως προς την αξιόποινη πράξη πρέπει να αναφέρεται στο παραπεμπτικό βούλευμα κατά τα λοιπά πρέπει επίσης να περιέχει όσα και το κλητήριο θέσπισμα. 3] Αντίγραφο του κλητηρίου θεσπίσματος ή της κλήσης πρέπει να επιδίδεται σε κάθε περίπτωση στον πολιτικώς ενάγοντα. 4] Η τήρηση των διατάξεων των παρ. 1 και 2 επιβάλλεται με ποινή ακυρότητας του κλητηρίου θεσπίσματος και της κλήσης. 5] Η έλλειψη στοιχείου του κύρους του κλητηρίου θεσπίσματος ή της κλήσεως αποδεικνύεται από το κλητήριο θέσπισμα ή την κλήση που επιδόθηκε στον κατηγορούμενο ή από το υπάρχον στη δικογραφία αντίτυπό του και σε έλλειψή του από το αποδεικτικό επιδόσεως.»

Σύμφωνα με τα ανωτέρω, το κλητήριο θέσπισμα πρέπει, με ποινή ακυρότητας, εκτός των άλλων, να περιγράφει με σαφήνεια και ακρίβεια την πράξη για την οποία κατηγορείται ο κατηγορούμενος, δηλαδή πρέπει να περιέχει σαφή και ακριβή καθορισμό των πραγματικών περιστατικών, τα οποία συνιστούν και πληρούν την αντικειμενική και υποκειμενική υπόσταση του εγκλήματος για το οποίο κατηγορείται ο κατηγορούμενος, όπως αυτό τυποποιείται στο νόμο, ώστε να είναι σε θέση ο κατηγορούμενος να λάβει σαφή και λεπτομερή γνώση της αποδιδόμενης σ' αυτόν κατηγορίας και να προετοιμάσει ανάλογα την υπεράσπισή του. Ο σαφής και ακριβής καθορισμός της πράξης είναι το πιο σημαντικό από όλα τα στοιχεία που πρέπει να περιέχει το κλητήριο θέσπισμα, αφού μόνο με τέτοιο καθορισμό μπορεί ο κατηγορούμενος να αντιτάξει και να αναπτύξει την υπεράσπισή του απέναντι στην κατηγορία που του αποδίδεται²²⁶.

Πρέπει, μάλιστα, να επισημανθεί ότι σύμφωνα με το άρθρο 6 παρ. 3 εδαφ. α' της ΕΣΔΑ²²⁷, ο κατηγορούμενος έχει δικαίωμα να πληροφορείται τη φύση και τον λόγο της εναντίον του κατηγορίας «εν λεπτομερεία». Επίσης, σύμφωνα με το άρθρο 14 παρ. 3 περιπτ. α' του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα, κάθε πρόσωπο που κατηγορείται για ποινικό αδίκημα απολαύει – μεταξύ άλλων– την εγγύηση να πληροφορηθεί «λεπτομερώς τη φύση και τους λόγους της κατηγορίας εναντίον του».

Ακριβής καθορισμός υπάρχει όταν αναφέρονται ειδικά και συγκεκριμένα όλες οι θετικές προϋποθέσεις του εγκλήματος, δηλαδή η ανθρώπινη εγκληματική συμπεριφορά, το υποκείμενο του εγκλήματος και το υλικό αντικείμενο του εγκλήματος, οι περιστάσεις της εγκληματικής συμπεριφοράς,

²²⁶ Βλ. Αιτιολογική Έκθεση Σχεδίου Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, σελ. 527, καθώς και ΑΠ 1261/1985 ΠοινΧρ ΛΣΤ' σελ. 260 επ.

²²⁷ Άρθρο 6 ΕΣΔΑ: Δικαίωμα δικαστικής προστασίας – Δίκαιη δίκη – Δικαιώματα κατηγορουμένου. «1] Παν πρόσωπον έχει δικαίωμα όπως η υπόθεσίς του δικασθή δικάως, δημοσία και εντός λογικής προθεσμίας υπό ανεξαρτήτου και αμερολήπτου δικαστηρίου, νομίμως λειτουργούντος, το οποίον θα αποφασίση είτε επί των αμφισβητήσεων επί των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων του αστικής φύσεως, είτε επί του βασίμου πάσης εναντίον του κατηγορίας ποινικής φύσεως. Η απόφασις δέον να εκδοθή δημοσία, η είσοδος όμως εις την αίθουσαν των συνεδριάσεων δύναται να απαγορευθή εις τον τόπον και το κοινόν καθ' όλην ή μέρος της διάρκειας της δίκης προς το συμφέρον της ηθικής, της δημοσίας τάξεως ή της εθνικής ασφαλείας εν δημοκρατική κοινωνία, όταν τούτο ενδείκνυται υπό των συμφερόντων των ανηλίκων ή της ιδιωτικής ζωής των διαδίκων, ή εν τω κρινομένω υπό του δικαστηρίου ως απολύτως αναγκαίον μέτρω, όταν υπό ειδικάς συνθήκας η δημοσιότητα θα ηδύνατο να παραβιάσθη τα συμφέροντα της δικαιοσύνης. 2] Παν πρόσωπον κατηγορούμενον επί αδικήματι τεκμαίρεται ότι είναι αθών μέχρι της νομίμου αποδείξεως της ενοχής του. 3] Ειδικότερον, πας κατηγορούμενος έχει δικαίωμα: α) όπως πληροφορηθή, εν τη βραχυτέρα προθεσμία εις γλώσσαν την οποίαν εννοεί και εν λεπτομερεία την φύσιν και τον λόγον της εναντίον του κατηγορίας, β) όπως διαθέτη τον χρόνον και τας ανάγκας ευκολίας προς προετοιμασίαν της υπερασπίσεως του, γ) όπως υπερασπίσῃ ο ίδιος εαυτόν ή αναθέσῃ την υπεράσπισίν του εις συνήγορον της εκλογής του, εν ή δε περιπτώσει δεν διαθέτει τα μέσα να πληρώσῃ συνήγορον να τω παρασχεθῇ τοιοῦτος δωρεάν, όταν τούτο ενδείκνυται υπό του συμφέροντος της δικαιοσύνης, δ) να εξετάσῃ ή ζητήσῃ όπως εξετασθῶσιν οι μάρτυρες κατηγορίας και επιτύχῃ την πρόσκλησιν και εξέτασιν των μαρτύρων υπερασπίσεως υπό τους αυτούς όρους ως των μαρτύρων κατηγορίας, ε) να τύχῃ δωρεάν παραστάσεως διερμηνέως, εάν δεν εννοεί ή δεν ομιλεί την χρησιμοποιουμένην εις το δικαστήριον γλώσσαν.»

η υπαιτιότητα και γενικά όλα τα συστατικά – δομικά στοιχεία του εγκλήματος²²⁸. Συνεπώς, για να είναι έγκυρο το κλητήριο θέσπισμα, πρέπει τα συστατικά στοιχεία της αξιόποινης πράξης να προσδιορίζονται και να εξειδικεύονται αναλυτικά κατά τρόπο, χρόνο και τόπο τέλεσης και κατά τις λοιπές περιστάσεις, που προσδιορίζουν και το υλικό αντικείμενο του εγκλήματος, ώστε να περιέχει πλήρως τα πραγματικά περιστατικά που συνιστούν το έγκλημα.

Έχει γίνει κατ' επανάληψη δεκτό στη νομολογία²²⁹ ότι το κλητήριο θέσπισμα είναι άκυρο, λόγω έλλειψης του απαιτούμενου ακριβούς καθορισμού της αξιόποινης πράξεως, όταν σε αυτό δεν αναγράφονται: α) το χρονικό διάστημα εντός του οποίου παρασχέθηκε η εργασία από τον εργαζόμενο, β) το ύψος του ημερομισθίου, γ) τα ημερομίσθια που πραγματοποιήθηκαν από τον εργαζόμενο, δ) το ακριβές ποσό και το είδος των καθυστερούμενων αποδοχών (επιδόματα αδείας, δώρα κλπ), ε) ο συγκεκριμένος χρόνος από την πάροδο του οποίου κατέστη εκπρόθεσμη η καταβολή των οφειλομένων παροχών ή των άλλων χορηγιών, στ) ο ακριβής χρόνος κατάρτισης της σύμβασης εξαρτημένης εργασίας (εφόσον υπάρχει τέτοια σύμβαση). Περαιτέρω, γίνεται δεκτό τόσο στη θεωρία όσο και στη νομολογία ότι θα πρέπει να προσδιορίζεται ρητά στο κλητήριο θέσπισμα αν ο κατηγορούμενος ενήργησε κατά την πληρωμή των πάσης φύσεως αποδοχών με την ιδιότητα του εργοδότη ή του διαχειριστή ή του διευθυντή της επιχείρησεως, δεδομένου ότι η επιχείρηση εργασίας δεν είναι πάντοτε ατομική αλλά μπορεί να ανήκει σε εταιρία²³⁰. Πρέπει δηλαδή να καθορίζεται η ιδιότητα του κατηγορουμένου, ήτοι αν ο ίδιος είναι εργοδότης, εκπρόσωπος επιχείρησης, επιτετραμμένος σε θέματα πληρωμών προσωπικού κλπ.

Ως προς το ύψος του ημερομισθίου, έχουν υπάρξει και αντίθετες αποφάσεις²³¹, οι οποίες

²²⁸ Βλ. **Ανδρουλάκη Ν.**, «Ποινικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος, Θεωρία για το έγκλημα», εκδόσεις Π. Ν. Σάκκουλας “Δίκαιο & Οικονομία” 2000, σελ. 156, καθώς και **Καρρά Αργ.**, «Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο», εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα 1998 (β' έκδοση), σελ. 558.

²²⁹ ΜονΠλημΚαστ 576-577/1966 ΠοινΧρ 1967 σελ. 377, ΜονΠλημΑθ 69786/18-7-2013 αδημ.

²³⁰ Βλ. **Μαργαρίτη Α./Ζαχαριάδη Αθ.**, «Το κλητήριο θέσπισμα», εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη 1996, σελ. 147 επ., **Παύλου Στ./Σάμιο Θ.**, «Ειδικοί Ποινικοί Νόμοι. Εργασία: Μη εμπρόθεσμη καταβολή αποδοχών. Άρθρον μόνον Α.Ν., 690/1945», Σχολιαστής: Θωμάς Σάμιος, εκδόσεις Π. Ν. Σάκκουλας “Δίκαιο & Οικονομία” 2012, σελ. 38

²³¹ ΑΠ 1151/2002 ΠοινΛογ 2002 σελ. 1680 & ΔΦΝ 2004 σελ. 509. Με την ΑΠ 1202/2010 (ΠοινΔικ 2011 σελ. 540) γίνεται δεκτό ότι «για την εγκυρότητα του κλητηρίου θεσπίσματος για παράβαση (...) του Α.Ν. 690/1945 αρκεί να αναφέρεται το οφειλόμενο στον εργαζόμενο ποσό και δεν απαιτείται η αναφορά και των λοιπών στοιχείων που απαιτούνται για την αιτιολογία της καταδικαστικής απόφασης, αφού τα στοιχεία αυτά ανάγονται στην αποδεικτική διαδικασία». Ομοίως με την ΑΠ 44/2012 (Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών ΝΟΜΟΣ) γίνεται δεκτό ότι «Ειδικότερα, για την εγκυρότητα του κλητηρίου θεσπίσματος για παράβαση της προαναφερθείσης διατάξεως του Α.Ν. 690/1945, αρκεί να αναφέρεται το οφειλόμενο στον εργαζόμενο ποσό και δεν απαιτείται η αναφορά και των λοιπών στοιχείων που απαιτούνται για την αιτιολογία της καταδικαστικής απόφασης, αφού τα στοιχεία αυτά ανάγονται στην αποδεικτική διαδικασία». Τέλος, η ΑΠ 1200/1994 (ΝοΒ 1995 σελ. 104 & ΠοινΧρ 1994 σελ. 993 & Υπερ 1995 σελ. 55) αποφαινεται ως εξής: «Επειδή, όπως προκύπτει από τις διατάξεις των άρθρων 321 παρ. 1 εδαφ. δ' του ΚΠΔ και άρθρου μόνου του Α.Ν. 690/1945, όταν ο κατηγορούμενος παραπέμπεται με το κλητήριο θέσπισμα για να δικασθεί για το από το δεύτερο προβλεπόμενο έγκλημα, ότι ως εργοδότης δεν κατέβαλε σε μισθωτούς του το προσδιοριζόμενο για τον κάθε έναν από αυτούς υπόλοιπο των καθορισμένων από την μεταξύ

κρίνουν ότι δεν είναι αναγκαίος ο καθορισμός του ημερομισθίου ή του μηνιαίου μισθού, βάσει των οποίων υπολογίζονται τα επίμαχα επιδόματα, ούτε η ημέρα καταβολής τους, εφόσον τα στοιχεία αυτά προβλέπονται στις σχετικές συλλογικές συμβάσεις εργασίας και καθορίζονται από το νόμο. Η θέση αυτή της νομολογίας, πάντως, επικρίνεται με το επιχείρημα ότι η εφαρμογή των ρυθμίσεων των συλλογικών συμβάσεων εργασίας ή των διαιτητικών αποφάσεων προϋποθέτει ότι τόσο οι εργοδότες όσο και οι εργαζόμενοι δεσμεύονται από αυτές, το οποίο όμως ισχύει μόνο όταν οι απλήρωτοι εργαζόμενοι και οι κατηγορούμενοι εργοδότες είναι μέλη των αντίστοιχων συνδικαλιστικών οργανώσεων και εργοδοτικών οργανώσεων που αποτέλεσαν τους κοινωνικούς εταίρους στις διαπραγματεύσεις για τη σύναψη της εφαρμοστέας συλλογικής σύμβασης εργασίας και την συνυπέγραψαν ως αντισυμβαλλόμενα μέρη, καθώς και όταν η συλλογική ρύθμιση έχει κηρυχθεί γενικώς υποχρεωτική με υπουργική απόφαση²³². Επίσης, έχει κριθεί ότι δεν είναι αναγκαία η αναφορά στο κλητήριο θέσπισμα του ελάχιστου νόμιμου μισθού των εργαζομένων ή του ποσού που καταβλήθηκε σε καθέναν από αυτούς, αφού τα στοιχεία αυτά εξετάζονται στην αποδεικτική διαδικασία όταν αμφισβητείται η ύπαρξη της οφειλής²³³.

Ως προς την επισήμανση της νομολογίας περί αναγκαιότητας προσδιορισμού της ιδιότητας του κατηγορουμένου, τίθεται το ερώτημα αν το κλητήριο θέσπισμα πληροί τις προϋποθέσεις εγκυρότητας του ως άνω άρθρου 321 ΚΠΔ, όταν σε αυτό αναφέρεται μεν ότι ο κατηγορούμενος ήταν εργοδότης της επιχείρησης, και δη ανώνυμης εταιρείας, όπου απασχολούταν ο εργαζόμενος, χωρίς ωστόσο να αναφέρονται πραγματικά περιστατικά από τα οποία να προκύπτει η ιδιότητα και η θέση του κατηγορουμένου στην ανώνυμη εταιρία, η οποία κατά το νόμο εκπροσωπείται από το διοικητικό της

τους σύμβαση εργασίας δεδουλευμένων ημερομισθίων τους του αναφερομένου σ' αυτό χρονικού διαστήματος, για τον ακριβή καθορισμό της τοιαύτης πράξεως, η έλλειψη του οποίου επιφέρει ακυρότητα του κλητηρίου θεσπίσματος, που αν δεν καλυφθεί, ιδρύει τον από το άρθρο 510 παρ. 1 εδαφ. β' του ΚΠΔ λόγο αναιρέσεως, δεν είναι αναγκαίο να αναφέρεται περαιτέρω ο ελάχιστος νόμιμος μισθός εκείνων και ποιο ποσό καταβλήθηκε σε κάθε έναν από αυτούς αφού τα στοιχεία αυτά ανάγονται στην αποδεικτική διαδικασία, αν ήθελε αμφισβητηθεί η ύπαρξη της οφειλής.»

²³² Βλ. το άρθρο 11 παρ. 2 και 3 του Ν. 1876/1990 με τίτλο «Προσχώρηση και επέκταση εφαρμογής συλλογικών συμβάσεων εργασίας», το οποίο αναφέρεται στην κήρυξη ως γενικώς υποχρεωτικών των κλαδικών και ομοιοεπαγγελματικών συλλογικών συμβάσεων εργασίας με απόφαση του Υπουργού Εργασίας. (Αυτολεξεί: «2] Με απόφασή του, που εκδίδεται μετά από γνώμη του Ανώτατου Συμβουλίου Εργασίας, ο Υπουργός Εργασίας μπορεί να επεκτείνει και να κηρύξει γενικώς υποχρεωτική για όλους τους εργαζόμενους του κλάδου ή επαγγέλματος συλλογική σύμβαση εργασίας, η οποία δεσμεύει ήδη εργοδότες που απασχολούν το 51% των εργαζομένων του κλάδου ή επαγγέλματος. Ειδικότερα, η επέκταση ομοιοεπαγγελματικής συλλογικής σύμβασης εργασίας δεσμεύει όλους τους εργαζόμενους του επαγγέλματος, ανεξάρτητα από το είδος της επιχείρησης ή εκμετάλλευσής, με την επιφύλαξη της παρ. 2 του άρθρου 10. 3] Την επέκταση μπορεί να ζητήσει και αρμόδια συνδικαλιστική οργάνωση των εργαζομένων ή των εργοδοτών με αίτηση της, που υποβάλλει στον Υπουργό Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης. Η επέκταση ισχύει από την ημερομηνία της δημοσίευσης της απόφασης του Υπουργού στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.» Σημειώνεται ότι κατά την παράγραφο 6 του άρθρου 37 του Ν. 4024/2011 (ΦΕΚ Α 226/27.10.2011) η εφαρμογή των διατάξεων των ως άνω παραγράφων 2 και 3 του άρθρου 11 του Ν. 1876/1990 αναστέλλεται όσο διαρκεί η εφαρμογή του Μεσοπρόθεσμου Πλαισίου Δημοσιονομικής Στρατηγικής.

²³³ ΑΠ 1200/1994 ΠοινΧρ ΜΔ' (1994) σελ. 993

συμβούλιο, και χωρίς να αναφέρονται πραγματικά περιστατικά από τα οποία να προκύπτει εξουσία εκπροσώπησης της ως άνω ανώνυμης εταιρίας από αυτόν.

Στη νομολογία γίνεται δεκτό²³⁴ ότι σε περίπτωση που δεν αναφέρονται τα ανωτέρω κατονομαζόμενα στοιχεία στη καταδικαστική απόφαση, τότε η τελευταία είναι αναιρετέα επειδή δεν διαθέτει την απαιτούμενη κατά το Σύνταγμα και τον ΚΠΔ ειδική και εμπεριστατωμένη αιτιολογία. Εκείνο το οποίο θα πρέπει να ερευνηθεί είναι κατά πόσο όσα γίνονται δεκτά στο χώρο των δικαστικών αποφάσεων αναφορικά με την υποχρέωση αιτιολόγησης μπορούν να μεταφερθούν αυτούσια στο χώρο του κλητηρίου θεσπίσματος.

²³⁴ Παρατίθενται ενδεικτικά χωρία της νομολογίας: ΑΠ 374/2010, Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών ΝΟΜΟΣ: «Περαιτέρω, επί νομικού προσώπου, φερόμενου ως εργοδότη, πρέπει να προσδιορίζεται και η μορφή του νομικού προσώπου, και, αν πρόκειται για εταιρία και η εταιρική αυτής μορφή, καθώς και τα πραγματικά περιστατικά από τα οποία προκύπτει η θέση και η ιδιότητα που είχε ο κατηγορούμενος στην εταιρία αυτή, κατά τον κρίσιμο χρόνο, ώστε να ανακύπτει η υποχρέωσή του για καταβολή των αποδοχών. Δεν αρκεί, δηλαδή, ο χαρακτηρισμός του κατηγορουμένου ως εργοδότη ή ως νόμιμου εκπροσώπου της εταιρικής επιχείρησης... Το Δικαστήριο για να καταλήξει στην καταδικαστική αυτή κρίση, δέχθηκε, ότι από τα κατ' είδος αναφερόμενα αποδεικτικά στοιχεία αποδείχθηκαν τα ακόλουθα: "Κατά το χρονικό διάστημα από 1-7-2003 έως 31-5-2006, η κατηγορουμένη, ενεργώντας ως νόμιμος εκπρόσωπος της εταιρίας "....." που εδρεύει στη ... στην οδό ..., δεν κατέβαλε στην ΑΑ, κάτοικο ..., που απασχόλησε, με σύμβαση εξαρτημένης εργασίας, από 25-1-2003 έως 31-5-2006, ως χειρίστρια ηλεκτρονικού υπολογιστή στην ως άνω εταιρία, το ποσό των 47.359,99 ευρώ, όπως αυτό αναλυτικά φαίνεται παρακάτω... Με τις παραδοχές του αυτές το Δικαστήριο της ουσίας δεν διέλαβε στην προσβαλλόμενη απόφασή του, την απαιτούμενη κατά το Σύνταγμα και τον ΚΠΔ ειδική και εμπεριστατωμένη αιτιολογία: Ειδικότερα, δεν αναφέρονται στην αιτιολογία, μολονότι η αναφερόμενη πιο πάνω επιχείρηση αφορά εταιρική και όχι ατομική επιχείρηση και μάλιστα ανώνυμη εταιρία, όπως φαίνεται και από την επωνυμία της, πραγματικά περιστατικά, από τα οποία να προκύπτει η ιδιότητα και η θέση της αναιρεσείουσας - κατηγορουμένης στην ανώνυμη αυτή εταιρία, η οποία κατά το νόμο εκπροσωπείται από το διοικητικό της συμβούλιο και αναφέρεται μόνο, ότι αυτή ήταν νόμιμος εκπρόσωπος της χωρίς κάποια διευκρίνιση πως προκύπτει η τοιαύτη εξουσία εκπροσώπησης της ως άνω ανώνυμης εταιρίας από αυτήν (κατηγορουμένη).... Επομένως, ο συναφής, από το άρθρο 510 παρ. 1 εδαφ. Δ' του ΚΠΔ, λόγος αναίρεσης, με τον οποίο προβάλλεται η αναφερόμενη πλημμέλεια της απόφασης, η ελλιπής δηλαδή αιτιολογία της, είναι βάσιμος και πρέπει να γίνει δεκτός, ενώ παρέλκει η έρευνα των άλλων λόγων». Αντίστοιχα, με την ΑΠ 50/2009, Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών ΝΟΜΟΣ, έγινε δεκτό ότι: «Περαιτέρω, επί νομικού προσώπου, φερόμενου ως εργοδότη, πρέπει να προσδιορίζεται και η μορφή του νομικού προσώπου, και, αν πρόκειται για εταιρία και η εταιρική αυτής μορφή, καθώς και τα πραγματικά περιστατικά από τα οποία προκύπτει η θέση και η ιδιότητα που είχε ο κατηγορούμενος στην εταιρία αυτή, κατά τον κρίσιμο χρόνο, ώστε να ανακύπτει η υποχρέωσή του για καταβολή των αποδοχών. Δεν αρκεί, δηλαδή, ο χαρακτηρισμός του κατηγορουμένου ως εργοδότη ή ως νόμιμου εκπρόσωπου της εταιρικής επιχείρησης... Με τις παραδοχές του αυτές το Δικαστήριο της ουσίας, δεν διέλαβε στην προσβαλλόμενη απόφασή του, την απαιτούμενη κατά το Σύνταγμα και τον Κ.Π.Δ., ειδική και εμπεριστατωμένη αιτιολογία. Ειδικότερα δεν αναφέρονται στην αιτιολογία, μολονότι η αναφερόμενη πιο πάνω επιχείρηση αφορά εταιρική και όχι ατομική επιχείρηση και μάλιστα ανώνυμη εταιρία, όπως φαίνεται και από την επωνυμία της, πραγματικά περιστατικά, από τα οποία να προκύπτει η ιδιότητα και η θέση του αναιρεσείουντος - κατηγορουμένου στην ανώνυμη αυτή εταιρία, η οποία κατά νόμο εκπροσωπείται από το διοικητικό της συμβούλιο και αναφέρεται μόνο, ότι αυτός ήταν εργοδότης και νόμιμος εκπρόσωπός της». Τέλος, με την ΑΠ 806/2011 Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών ΝΟΜΟΣ έγινε δεκτό ότι: «Περαιτέρω, επί νομικού προσώπου, φερόμενου ως εργοδότη, πρέπει να προσδιορίζεται και η μορφή του νομικού προσώπου, και, αν πρόκειται για εταιρία και η εταιρική αυτής μορφή, καθώς και τα πραγματικά περιστατικά από τα οποία προκύπτει η θέση και η ιδιότητα που είχε ο κατηγορούμενος στην εταιρία αυτή, κατά τον κρίσιμο χρόνο, ώστε να ανακύπτει η υποχρέωση του για καταβολή των αποδοχών. Δεν αρκεί, δηλαδή, ο χαρακτηρισμός του κατηγορουμένου ως εργοδότη ή ως νόμιμου εκπρόσωπου της εταιρικής επιχείρησης. ... Με αυτά που δέχθηκε το δικάσαν Δικαστήριο δεν διέλαβε στην προσβαλλόμενη απόφασή του την απαιτούμενη κατά το Σύνταγμα και τον ΚΠοινΔ ειδική και εμπεριστατωμένη αιτιολογία. Ειδικότερα δεν αναφέρονται στην αιτιολογία, μολονότι η άνω επιχείρηση φέρεται ως εταιρική και όχι ατομική και μάλιστα ανώνυμη εταιρεία, πραγματικά περιστατικά, από τα οποία να προκύπτει η ιδιότητα και η θέση του αναιρεσείουντος κατηγορουμένου στην ανώνυμη ως άνω εταιρεία, η οποία κατά νόμον εκπροσωπείται από το διοικητικό της συμβούλιο αλλά αναφέρεται, μόνο, ότι αυτός είναι νόμιμος εκπρόσωπος της χωρίς να διευκρινίζεται πως προκύπτει η τοιαύτη εξουσία εκπροσώπησης της άνω ανώνυμης εταιρίας από τον αναιρεσείοντα κατηγορούμενο».

Η νομολογία είναι ιδιαίτερα φειδωλή στην ακύρωση κλητηρίων θεσπισμάτων²³⁵, σε περίπτωση που αναγράφεται μεν σε αυτά ότι ο κατηγορούμενος ήταν εργοδότης της ανώνυμης εταιρείας κατά το επίμαχο χρονικό διάστημα, πλην όμως δεν αναφέρονται σε αυτά πραγματικά περιστατικά από τα οποία να προκύπτει η ιδιότητα και η θέση του κατηγορουμένου στην ανώνυμη εταιρία, ούτε αναφέρονται περιστατικά από τα οποία να προκύπτει εξουσία εκπροσώπησης της ανώνυμης εταιρείας από αυτόν. Το σκεπτικό της νομολογίας ερείδεται αφενός μεν στο ότι τόσο το Σύνταγμα όσο και ο Κώδικας Ποινικής Δικονομίας επιβάλλουν την υποχρέωση ειδικής και εμπειριστατωμένης αιτιολογίας στις δικαστικές αποφάσεις και ότι το κλητήριο θέσπισμα, ως εισαγγελική διάταξη, δεν απαιτείται να είναι ειδικά και εμπειριστατωμένα αιτιολογημένα, αφετέρου δε στο ότι κατά την εξαντλητική απαρίθμηση των περιεχομένων του κλητηρίου θεσπίσματος από το άρθρο 321 παρ. 1 ΚΠΔ δεν γίνεται λόγος περί αιτιολογίας. Αρκούνται δηλαδή στο χαρακτηρισμό του κατηγορουμένου στο κλητήριο θέσπισμα ως εργοδότη ή διαχειριστή κλπ της επιχείρησης και μόνο σε περίπτωση που δεν αναφέρεται η ιδιότητα αυτή προβαίνουν σε ακύρωση του κλητηρίου θεσπίσματος. Η θέση αυτή της νομολογίας ωστόσο δεν είναι κατά την προσωπική μας εκτίμηση ορθή και δη προς τούτο.

Εφόσον σύμφωνα με το άρθρο 139 εδαφ. α' ΚΠΔ²³⁶ οι διατάξεις του Εισαγγελέα πρέπει να αιτιολογούνται ειδικά και εμπειριστατωμένα, και το κλητήριο θέσπισμα, που είναι εισαγγελική διάταξη δια της οποίας ο κατηγορούμενος καλείται απευθείας στο ακροατήριο, πρέπει να έχει ειδική και εμπειριστατωμένη αιτιολογία, δηλαδή πρέπει να εκτίθενται όλα τα πραγματικά περιστατικά που συνιστούν και πληρούν την αντικειμενική και υποκειμενική υπόσταση του εγκλήματος, για το οποίο κατηγορείται ο κατηγορούμενος, όπως αυτό τυποποιείται στο νόμο. Μάλιστα, σύμφωνα με το εδάφιο γ' του ίδιου άρθρου, η υποχρέωση αιτιολόγησης κάθε διάταξης επιβάλλεται «ανεξάρτητα του αν αυτό

²³⁵ Βλ. ΑΠ 803/2010 (Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών ΝΟΜΟΣ), η οποία αποφαινεται ως εξής: «Το κλητήριο θέσπισμα δεν πάσχει ακυρότητα, διότι: α) Οι κατηγορούμενοι αναφέρονται ως υπεύθυνοι εργοδότες, ήτοι ως υπόχρεοι εκ του νόμου να καταβάλουν στον εργαζόμενο τις δεδουλευμένες αποδοχές του, β) σε κάθε δε περίπτωση, οι ανωτέρω τυγχάνουν υπαίτιοι ως παρανοητοί, χωρίς να απαιτείται να αναφέρεται στο κλητήριο θέσπισμα η μεταξύ τους σχέση, ενώ αναφέρεται στο κλητήριο θέσπισμα η νομική προσωπικότητα της εταιρείας στην οποία εργαζόταν ο εργαζόμενος, γ) το ύψος των αποδοχών (δεδουλευμένων μισθών) προσδιορίζεται με ακρίβεια στο κλητήριο θέσπισμα και μάλιστα προσδιορίζονται οι καθαρές αποδοχές (1500 ευρώ X 3 μήνες), δ) η υπογραφή του Εισαγγελέα στο επιδιδόμενο στους κατηγορουμένους αντίτυπο του κλητηρίου θεσπίσματος αρκεί που έχει τεθεί με μηχανικό μέσο (ΑΠ 1464/2006, ΠοινΔ 2007, 255, 850/2001, ΠΛογ 2001, 1023), ε) ενώ γίνεται μνεία του άρθρου του νόμου που τυποποιεί το έγκλημα και καθορίζει την απειλούμενη ποινή, χωρίς να απαιτείται η αναφορά στο κλητήριο θέσπισμα των άρθρων του Γενικού Μέρους του Ποινικού Κώδικα. Με τα δεδομένα αυτά, πρέπει ν' απορριφθεί η προβαλλόμενη ένσταση ακυρότητας του κλητηρίου θεσπίσματος αμφοτέρων των εκκαλούντων.»

²³⁶ Άρθρο 139 ΚΠΔ: «Οι αποφάσεις και τα βουλεύματα, καθώς και οι διατάξεις του ανακριτή και του εισαγγελέα, πρέπει να αιτιολογούνται ειδικά και εμπειριστατωμένα, ενώ η καταδικαστική απόφαση και το παραπεμπτικό βούλευμα πρέπει να αναφέρουν και τον αριθμό του ποινικού νόμου που εφαρμόζεται (άρθρο 484 παρ. 1 στοιχ. δ' και ε' και 510 παρ. 1 στοιχ. δ' και η'). (...) Αιτιολογία απαιτείται σε όλες χωρίς εξαίρεση τις αποφάσεις, τα βουλεύματα και τις διατάξεις ανεξάρτητα του αν αυτό απαιτείται ειδικά από το νόμο ή αν είναι οριστικές ή παρεμπίπτουσες ή αν η έκδοσή τους αφήνεται στη διακριτική, ελεύθερη ή ανέλεγκτη κρίση του δικαστή που τις εξέδωσε.»

απαιτείται ειδικά από το νόμο», καταρριπτομένου έτσι του δεύτερου ως άνω αντίθετου επιχειρήματος της νομολογίας περί εξαντλητικής απαρίθμησης των περιεχομένων του κλητηρίου θεσπίσματος στο άρθρο 321 παρ. 1 ΚΠΔ χωρίς ειδική μνεία για υποχρέωση αιτιολογίας.

Καθίσταται δε πρόδηλο ότι στις ανωτέρω περιπτώσεις ελλείπει το αναγκαίο και θεμελιώδες στοιχείο της εγκυρότητάς του κλητηρίου θεσπίσματος, που είναι ο ακριβής καθορισμός, δηλαδή η ακριβής και λεπτομερής περιγραφή της πράξης, για την οποία καλείται ο κατηγορούμενος να δικαστεί στο ακροατήριο. Λεπτομερής, σαφής και ακριβής περιγραφή της πράξης για την οποία κατηγορείται ο κατηγορούμενος υπάρχει μόνον αν αναφέρεται στο κλητήριο θέσπισμα ότι τυγχάνει και νόμιμος εκπρόσωπος της επιχείρησης και διευκρινίζεται πώς προκύπτει η εξουσία εκπροσώπησης της επιχείρησης από τον κατηγορούμενο κατά το κρίσιμο χρονικό διάστημα.

Η ως άνω ένσταση κατά του κλητηρίου θεσπίσματος, προβαλλόμενη στο ακροατήριο πριν από την έναρξη εκδίκασης της υπόθεσης του κατηγορουμένου²³⁷, θα πρέπει να οδηγεί σε ακύρωση αντίστοιχων κλητηρίων θεσπισμάτων και να κηρύσσεται απαράδεκτη η συζήτηση της υπόθεσης λόγω της ως άνω ακυρότητας, την οποία ρητώς πρέπει να προτείνει ο κατηγορούμενος. Σε περίπτωση δε προόδου της δίκης, ο κατηγορούμενος θα μπορεί να προτείνει την ακυρότητα της διαδικασίας στο ακροατήριο, σύμφωνα με το άρθρο 173 παρ. 1 ΚΠΔ²³⁸ σε συνδυασμό προς το άρθρο 174 παρ. 2 εδαφ.

²³⁷ Σύμφωνα με τον **Καρρά Αργύριο** («Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο», εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα 1998, β' έκδοση, σελ. 606-607) η εκδίκαση ή συζήτηση της υπόθεσης αρχίζει με την εκφώνηση του ονοματεπωνύμου του κατηγορουμένου, ο οποίος, αν είναι παρών, προσέρχεται και καταλαμβάνει την ορισμένη γι' αυτόν θέση. Ο συγγραφέας διακρίνει μεταξύ της τυπικής αφενός και της ουσιαστικής αφετέρου ενάρξεως της εκδικάσεως ή συζητήσεως. Έτσι με την εκφώνηση του ονοματεπωνύμου του κατηγορουμένου αρχίζει μόνο τυπικά –και όχι ουσιαστικά– η εκδίκαση της συζήτησης της υποθέσεως, ενώ η ουσιαστική εκδίκαση ή συζήτηση θα πρέπει να θεωρηθεί ότι λαμβάνει χώρα λίγο αργότερα, όπως θα αναπτυχθεί ακολούθως. Η διάκριση αυτή, μολονότι δεν προβλέπεται ρητά στον ΚΠΔ, ωστόσο συνάγεται από τη φύση του πράγματος, επειδή η υποχρέωση προτάσεως ορισμένων αιτήσεων, αντιρρήσεων ή ενστάσεων των διαδίκων πριν από ή μέχρι την έναρξη της συζήτησης, όπως η αίτηση εξαίρεσης, θα ήταν πρακτικά πολύ δύσκολο να τηρείται, εφόσον θα έπρεπε κάθε τέτοια αίτηση, αντίρρηση ή ένσταση να προτείνεται με την εκφώνηση του ονοματεπωνύμου του κατηγορουμένου. Επομένως κρίσιμο σημείο για την υποβολή τέτοιων αιτήσεων, αντιρρήσεων ή ενστάσεων αποτελεί η ουσιαστική –και όχι η τυπική– έναρξη της συζήτησης, η οποία πρέπει να θεωρηθεί ότι ταυτίζεται με την απαγγελία της κατηγορίας. Πράγματι, από το στάδιο αυτό γίνεται φανερό πως αρχίζει ουσιαστικά η εκδίκαση ή συζήτηση της υπόθεσης στο ακροατήριο. Αντιθέτως μέχρι τότε πρέπει να λαμβάνουν χώρα όλες εκείνες οι ενέργειες, με τις οποίες διαπιστώνεται πως μπορεί νομίμως να διεξαχθεί η ουσιαστική συζήτηση της υποθέσεως. Γι' αυτό οι ενέργειες αυτές ανάγονται στην τυπική έναρξη της συζητήσεως.

²³⁸ Άρθρο 173 ΚΠΔ: Πρόταση της ακυρότητας. «1] Κάθε σχετική ακυρότητα μπορεί να προταθεί από τον εισαγγελέα ή από το διάδικο που έχει συμφέρον. Αν η σχετική ακυρότητα αναφέρεται σε πράξη της προδικασίας, πρέπει να προταθεί έως το τέλος της, αν αναφέρεται σε πράξη της διαδικασίας στο ακροατήριο, κύριας ή προπαρασκευαστικής, πρέπει να προταθεί ωστόσο εκδοθεί για την κατηγορία οριστική απόφαση σε τελευταίο βαθμό. 2] Από τις απόλυτες ακυρότητες που μνημονεύονται στο άρθρο 171, όσες αναφέρονται σε πράξεις της προδικασίας μπορούν να προτείνονται ωστόσο γίνεται αμετάκλητη η παραπομπή στο ακροατήριο. 3] Εκτός από την απόλυτη ακυρότητα που αναφέρεται στο άρθρο 171, η ακυρότητα που προήλθε από ενέργεια ή από παράλειψη του εισαγγελέα ή του διαδίκου ή που έγινε δεκτή ρητά από αυτούς δεν μπορεί να προταθεί από τους ίδιους.»

α' ΚΠΔ²³⁹, η οποία καθιδρύει λόγο αναιρέσεως της εκδοθησομένης αποφάσεως, σύμφωνα με το άρθρο 510 παρ. 1 στοιχ. Β' ΚΠΔ²⁴⁰.

Ειδικότερα, ως ρητά απαγγελλόμενη από το νόμο κατ' άρθρο 170 παρ. 1 ΚΠΔ, η εν λόγω ακυρότητα εμφανίζεται κατ' αρχήν ως σχετική, ήτοι –σε αντίθεση με την απόλυτη κατ' άρθρο 171 ΚΠΔ– ως μη λαμβανόμενη υπόψη αυτεπάγγελα από το δικαστήριο σε κάθε στάδιο της διαδικασίας, αλλά μόνο ύστερα από πρόταση του διαδίκου που έχει συμφέρον να την επικαλεστεί ή του Εισαγγελέα, σύμφωνα με το άρθρο 173 παρ. 1 ΚΠΔ. Περαιτέρω, σύμφωνα με το άρθρο 174 παρ. 2 ΚΠΔ η εν λόγω ακυρότητα καλύπτεται, αν εκείνος που κλητεύθηκε στη δίκη εμφανιστεί και δεν προβάλλει αντιρρήσεις για την πρόοδό της. Αν θέλει δηλαδή ο κλητευόμενος να έχει έννομες συνέπειες και να μην καλυφθεί η ακυρότητα της κλήτευσής του, πρέπει να την προβάλλει ευθύς αμέσως, πριν ακόμα αρχίσει οπωσδήποτε η δίκη. Κατ' ορθή άποψη οι αντιρρήσεις πρέπει να είναι η «πρώτη κουβέντα» του κατηγορουμένου στο ακροατήριο. Το ελάττωμα της κλήτευσης καλύπτεται όχι μόνο με την έναρξη της αποδεικτικής διαδικασίας, αλλά και με την προβολή από τον κατηγορούμενο της ένστασης αναρμοδιότητας του δικαστηρίου. Αντίθετα, η ακυρότητα δεν καλύπτεται με την υποβολή αιτήματος αναβολής της δίκης κατ' άρθρο 349 ΚΠΔ, με την εξαίρεση του εκπροθέσμου της κλήτευσης που καλύπτεται σε περίπτωση αναβολής σε ρητή δικάσιμο, παρόντος του κατηγορουμένου²⁴¹.

Ωστόσο, καίτοι κατ' αρχήν σχετική, η ακυρότητα αυτή είναι ιδιόρρυθμη, αφού το δικαστήριο μπορεί με κάποια έννοια να τη λάβει και αυτεπάγγελα υπόψη του, όχι κηρύσσοντας άκυρη την κλήτευση, αλλά αναβάλλοντας τη συζήτηση «αν κρίνει ότι από την ακυρότητα, μολονότι δεν προτάθηκε, είναι δυνατό να προξηνηθεί βλάβη στην υπεράσπιση του κατηγορουμένου ή του αστικώς υπευθύνου», σύμφωνα με το άρθρο 174 παρ. 2 εδαφ. β' ΚΠΔ. Με την έγκυρη επίδοση του σωστού κατά περιεχόμενο κλητηρίου θεσπίσματος²⁴² γίνεται αμετάκλητη η παραπομπή στο ακροατήριο και

²³⁹ Άρθρο 174 ΚΠΔ: Πότε καλύπτεται η ακυρότητα. «1] Ακυρότητα που δεν προτάθηκε σύμφωνα με το προηγούμενο άρθρο καλύπτεται. 2] Η ακυρότητα της κλήσης στο ακροατήριο ή του κλητηρίου θεσπίσματος του κατηγορουμένου και του αστικώς υπευθύνου και του καταλόγου των μαρτύρων, η ακυρότητα της επίδοσης ή της κοινοποίησής τους και της πολιτικής αγωγής, καθώς και η ακυρότητα που αναφέρεται στο άρθρο 166 παρ. 3 καλύπτονται, αν εκείνος που κλητεύθηκε στη δίκη εμφανιστεί και δεν προβάλλει αντιρρήσεις για την πρόοδό της. Μπορεί όμως το δικαστήριο να αναβάλει τη συζήτηση, αν κρίνει ότι από την ακυρότητα, μολονότι δεν προτάθηκε, είναι δυνατό να προξηνηθεί βλάβη στην υπεράσπιση του κατηγορουμένου ή του αστικώς υπευθύνου.»

²⁴⁰ Άρθρο 510 ΚΠΔ: Λόγοι αναίρεσης. «1] Ως λόγοι για να αναιρεθεί η απόφαση μπορεί να προταθούν μόνο: Α) η απόλυτη ακυρότητα που συνέβη κατά τη διαδικασία στο ακροατήριο (άρθρο 171), Β) η σχετική ακυρότητα που συνέβη κατά τη διαδικασία στο ακροατήριο (άρθρον 170 παρ. 1) και δεν καλύφθηκε σύμφωνα με το άρθρο 173 και 174, καθώς και η έλλειψη ακρόασης κατά το άρθρο 170 παρ. 2, Γ) ..., Δ) ..., Ε) ... κτλ.»

²⁴¹ Ανδρουλάκης Ν., «Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης», εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα 1994, σελ. 338

²⁴² Στην πράξη δημιούργησε προβλήματα η απόδειξη των ελαττωμάτων του κλητηρίου θεσπίσματος σε περίπτωση που ο ενιστάμενος κατηγορούμενος δεν προσήγε το πρωτότυπο του θεσπίσματος που του επιδόθηκε, αλλά ένα φωτοτυπικό αντίγραφό του. Αρση των σχετικών δυσχερειών επήλθε με το Ν. 1941/1991, το άρθρο 11 παρ. 1 του οποίου επιτάσσει τη

έτσι ο Εισαγγελέας δεν μπορεί πια κατ' άρθρο 323 ΚΠΔ να αποσύρει την υπόθεση και να παραγγείλει κύρια ανάκριση, αποδίδοντας στην πράξη βαρύτερη μορφή, π.χ. κακουργηματική²⁴³.

Δ.3 Η αυτόφωρη τέλεση του εγκλήματος

Σύμφωνα με την παράγραφο 2 του άρθρου μόνου του Α.Ν. 690/1945, η εκδίκαση των υποθέσεων που αφορούν μη καταβολή δεδουλευμένων αποδοχών ενεργείται κατά τις διατάξεις του Ν.Δ. της 23^{ης} Νοεμβρίου 1923 «περί αμέσου εκδικάσεως πλημμελημάτων τινών επ' αυτοφώρω», όπως οι διατάξεις αυτές τροποποιήθηκαν και συμπληρώθηκαν μεταγενέστερα. Μετά τη θέση σε ισχύ του ΚΠΔ²⁴⁴ η ως άνω διάταξη θα πρέπει να θεωρείται καταργημένη δυνάμει του άρθρου 591 στοιχ. ιθ' ΚΠΔ²⁴⁵. Επιχείρημα υπέρ της θέσης αυτής αρύεται εκ του άρθρου 595 εδαφ. α ΚΠΔ, κατά το οποίο «οι διατάξεις του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας εφαρμόζονται και στις αξιόποινες πράξεις που προβλέπονται από ειδικούς νόμους», σε συνδυασμό (argumentum a contrario) με τις ρυθμίσεις των άρθρων 592, 593 και 594 ΚΠΔ, στα οποία προβλέπεται η κατ' εξαίρεση εξακολούθηση της ισχύος ειδικών διατάξεων και μετά τη θέση σε ισχύ του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, μεταξύ των οποίων δεν συγκαταλέγεται το ως άνω νομοθετικό διάταγμα.

Ενώ όμως από άποψη νομολογιακής πρακτικής η παράγραφος 2 του άρθρου μόνου του α.ν. 690/1945 αντιμετωπίστηκε μετά την ισχύ του ΚΠΔ ομοθυμαδόν ως καταργηθείσα, προβληματισμός επικράτησε περί του εάν η συγκεκριμένη ποινική παράβαση συνιστούσε στιγμιαίο ή διαρκές έγκλημα, όπως αναλύθηκε ειδικότερα στο οικείο κεφάλαιο της παρούσης μελέτης²⁴⁶. Στην τελευταία εκδοχή του διαρκούς χαρακτήρα του εγκλήματος αναδεικνύεται περιττή κάθε ειδική νομοθετική πρόβλεψη όπως αυτή της παραγράφου 2 του άρθρου μόνου του α.ν. 690/1945, αφού επί διαρκών εγκλημάτων ο κατ' άρθρο 17 ΠΚ χρόνος τέλεσης άρχεται από την ενέργεια ή παράλειψη του δράστη και διαρκεί μέχρι την παύση της εκ της πράξεως προκληθείσας παράνομης κατάστασης, με αποτέλεσμα το έγκλημα να βρίσκεται διαρκώς «εν τω πράττεσθαι» και ως εκ τούτου να φέρει αυτοδικαίως το χαρακτήρα του

σύνταξη του κλητηρίου θεσπίσματος και της κλήσης σε δύο αντίτυπα, από τα οποία το ένα επιδίδεται στον κατηγορούμενο «και το άλλο επισυνάπτεται στη δικογραφία κατά τη συζήτηση της υποθέσεως». Τυχόν ελλείψεις αποδεικνύονται μόνο από τα δύο αυτά αντίτυπα ή, σε περίπτωση έλλειψής τους, από το αποδεικτικό επιδόσεως.

²⁴³ ΑΠ 1406/1985, ΠοινΧρ ΛΣΤ', σελ. 302

²⁴⁴ Με το άρθρο μόνο του Ν. 1493/1950 κυρώθηκε ο υπό της επιτροπής του ν.δ. 222/1947 καταρτισθείς και σήμερα ισχύων Κώδικας Ποινικής Δικονομίας, με εναρκτήριο χρονικό σημείο της ισχύος του, κατ' άρθρο 590 των μεταβατικών διατάξεων αυτού, την 1^η Ιανουαρίου 1951.

²⁴⁵ Άρθρο 591 στοιχ. ιθ' ΚΠΔ: «Από την έναρξη της ισχύος του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας καταργούνται: α) ... β) ... [...] ιθ) κάθε άλλη γενική ή ειδική διάταξη που αναφέρεται σε θέματα που ρυθμίζει ο Κώδικας Ποινικής Δικονομίας.»

²⁴⁶ Βλ. σχετική ανάπτυξη του θέματος ανωτέρω στο κεφάλαιο Β.3 της παρούσας μελέτης «Ο χαρακτήρας του εγκλήματος. Προβλήματα συναπτόμενα με τη νομική φύση του εγκλήματος», με τις εκεί περαιτέρω νομολογιακές αναφορές και παραπομπές.

αυτόφωρου ποινικού αδικήματος, συνεπιφέροντας την εφαρμογή των άρθρων 417 επ. ΚΠΔ περί της επί των επ' αυτοφώρω καταλαμβανομένων πλημμελημάτων τηρητέας διαδικασίας²⁴⁷.

Εντούτοις, ως προεξετέθη, από πλείστες δικαστικές αποφάσεις²⁴⁸ το υπό εξέταση ποινικό αδίκημα θεωρήθηκε ως γνήσιο παραλείψεως, επί του οποίου ο νόμος κηρύσσει την παράλειψη καθ' εαυτή αξιόποινη και συντελείται ευθύς ως ο υπόχρεος εργοδότης παραλείπει να καταβάλει στο δικαιούχο μισθωτό τις οφειλόμενες αποδοχές ή πάσης φύσεως χορηγίες εντός της υπό του νόμου ή της σύμβασης τασσομένης προθεσμίας. Έτσι, ενόψει της νομολογιακής αντιμετώπισης του εγκλήματος ως στιγμιαίου και ενόψει της κατάργησης της παραγράφου 2 του α.ν. 690/1945 δια του άρθρου 591 στοιχ. ιθ' ΚΠΔ, περιορίστηκε μεν ουσιαδώς, δεν αναιρέθηκε όμως παντελώς η δυνατότητα εκδίκασης του εγκλήματος κατά την επ' αυτοφώρω διαδικασία. Απλώς υπό το κράτος του ΚΠΔ το ποινικό αυτό αδίκημα θεωρήθηκε πλέον αυτόφωρο και υπήχθη στις περί αυτόφωρου διαδικασίας διατάξεις των άρθρων 417 επ. ΚΠΔ υπό την αυτονόητη συνδρομή των όρων και προϋποθέσεων του άρθρου 242 ΚΠΔ, κατά το οποίο: «1. Επ' αυτοφώρω έγκλημα υπάρχει, όταν τούτο είναι εν τω πράττεσθαι ή ετελέσθαι προσφάτως... 2. Ουδέποτε θεωρείται συντρέχουσα περίπτωσης τις των ανωτέρω, αν παρήλθεν ολόκληρος η επομένη ημέρα από της τελέσεως της πράξεως...»

Όμως, ήδη μετά την αντικατάσταση της παραγράφου 1 του άρθρου μόνου του α.ν. 690/1945 με το **άρθρο 8 παρ. 1 του Ν. 2336/1995**, στο εδάφιο β' αυτής ορίζεται ότι «η εκδίκαση των παραπάνω υποθέσεων γίνεται με τη διαδικασία του αυτόφωρου, όπως προβλέπεται από τα άρθρα 417 επ. ΚΠΔ», με αποτέλεσμα να καταστεί και πάλι δυνατή η εφαρμογή της αυτόφωρης διαδικασίας των άρθρων 417 επ. ΚΠΔ επί μη εμπρόθεσμης καταβολής αποδοχών σε εργαζόμενο.

Προς υποστήριξη της παντάπασιν εφαρμογής της αυτόφωρης διαδικασίας στο αδίκημα της μη καταβολής αποδοχών παρατηρήθηκε²⁴⁹ με ομολογουμένως εντυπωσιακά μεθοδική

²⁴⁷ Βλ. **Ζερβομπεάκου Ου.**, «Προβληματισμοί γύρω από την ποινική προστασία του μισθού», ΕΕργΔ 2014 τομ. 73, σελ. 57, σύμφωνα με την οποία αν το έγκλημα χαρακτηριστεί ως διαρκές, αυτό σημαίνει ότι η αυτόφωρη διαδικασία εφαρμόζεται σε οποιοδήποτε χρονικό σημείο από την παρέλευση της δήλης ημέρας, με συνέπεια ο δράστης εργοδότης να κινδυνεύει να συλληφθεί οποτεδήποτε και για όσο χρονικό διάστημα παραλείπει να καταβάλει το μισθό του εργαζομένου μετά τη δήλη ημέρα, η δε παραγραφή αρχίζει από τη γνώση της παύσης της παράνομης κατάστασης.

²⁴⁸ Βλ. ΑΠ 300/1989 ΠοινΧρ ΛΘ' σελ. 879, ΑΠ 1770/1988 ΠοινΧρ ΛΘ' σελ. 588, ΑΠ 85/1988 ΠοινΧρ ΛΗ' σελ. 899, ΑΠ 1774/1986 ΠοινΧρ ΛΖ' σελ. 295, ΑΠ 1039/1986 ΠοινΧρ ΛΣΤ' σελ. 919, ΑΠ 151/2013 Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 44/2012 Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 129/2012 Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 293/2012 Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 355/2012 Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 506/2012 Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 1093/2011 Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 1119/2011 Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 1684/2011 Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 795/2010 Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών ΝΟΜΟΣ.

²⁴⁹ Βλ. **Πεπόννη Γρ.**, «Αυτόφωρη διαδικασία και παραβάσεις του α.ν. 690/1945», ΠοινΧρ 2000, τομ. Ν', σελ. 957

επιχειρηματολογία²⁵⁰ ότι από το εναρκτήριο χρονικό σημείο ισχύος του ΚΠΔ και εντεύθεν η επ' αυτοφώρω σύλληψη των παραβατών της διάταξης του άρθρου μόνου του α.ν. 690/1945 και η ταχεία κατά την αυτόφωρη διαδικασία εκδίκαση των εν λόγω αξιόποινων πράξεων εξαρτήθηκε από την ταχεία και άμεση επέμβαση των αρμόδιων καταδικαστικών αρχών. Ωστόσο, η νομολογιακή πρακτική δεν επιβεβαιώνει ανάλογη ετοιμότητα των αρχών αυτών, με αποτέλεσμα την εύλογη δυσφορία και δίκαιη αγανάκτηση των εκάστοτε θιγομένων εργαζομένων, αφού κατ' αυτόν τον τρόπο η ποινική διάταξη του συγκεκριμένου αναγκαστικού νόμου αποδεικνύεται εν πολλοίς ατελέσφορη για την εκπλήρωση του σκοπού υπέρ του οποίου θεσπίστηκε.

Έτσι, κατ' αυτή την κριτική προσέγγιση, οδηγούμαστε στην εύλογη σκέψη ότι ο νομοθέτης, ενήμερος για τις προεκτεθείσες αρνητικές διαπιστώσεις της πρακτικής εφαρμογής και έχοντας επαναξιολογήσει ως κρίσιμη και αποφασιστική για την αποτελεσματικότητα της συγκεκριμένης ποινικής διάταξης την ταχύτητα εκδίκασης των σημειούμενων παραβάσεων, παρενέβη στο κείμενό της με το άρθρο 8 παρ. 1 του Ν. 2336/1995 και αντικατέστησε την παράγραφο 1 αυτής προσθέτοντας στο τέλος εδάφιο, σύμφωνα με το οποίο «η εκδίκαση των παραπάνω υποθέσεων γίνεται με τη διαδικασία του αυτοφώρου, όπως προβλέπεται από τα άρθρα 417 επ. ΚΠΔ». Έπραξε δηλαδή ο νομοθέτης με την παρέμβαση αυτή εκείνο το οποίο παρέλειψε να ενεργήσει με το άρθρο 592 ΚΠΔ, οπότε και –συνειδητά ή εκ παραδρομής– δεν διατήρησε κατ' εξαίρεση σε ισχύ και τη δεύτερη παράγραφο του άρθρου μόνου του α.ν. 690/1945 από την εφαρμογή του ΚΠΔ και εντεύθεν²⁵¹. Συνεπώς, η συλλογιστική αυτή μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι κατ' ευθεία και ρητή νομοθετική πρόβλεψη οι αξιόποινες παραβάσεις του άρθρου μόνου του α.ν. 690/1945 εκδικάζονται με τη διαδικασία του αυτόφωρου εγκλήματος και μάλιστα ανεξάρτητα από τη συνδρομή των όρων του άρθρου 242 παρ. 1 και 2 ΚΠΔ.

Στη θεωρία υποστηρίχθηκαν πλείστα επιχειρήματα²⁵² υπέρ της σε κάθε περίπτωση υπαγωγής του υπό εξέταση αδικήματος στις περί αυτοφώρων εγκλημάτων διατάξεις των άρθρων 417 επ. ΚΠΔ και της εφαρμογής της αυτόφωρης διαδικασίας των άρθρων 417 επ. ΚΠΔ χωρίς αυτή να εξαρτάται από τη συνδρομή ή μη των προϋποθέσεων του άρθρου 242 παρ. 1 και 2 ΚΠΔ. Ως πρώτο επιχείρημα υπέρ της ορθότητας της άποψης αυτής παρίσταται ότι θα ήταν όλως περιττή και άνευ νοήματος η

²⁵⁰ Ο εν λόγω χαρακτηρισμός αποδόθηκε στην υπέρ της παντάπασιν εφαρμογής της αυτόφωρης διαδικασίας επιχειρηματολογία του τότε Εισαγγελέως Πρωτοδικών Πεπόνη Γρηγορίου από τον Παπαγεωργίου Δημήτριο, Αντεισαγγελέα Εφετών Θεσσαλονίκης, στην εισήγησή του με θέμα «Η ποινική προστασία των εργατικών αξιώσεων κατά τον α.ν. 690/1945», που παρουσιάστηκε στο Σεμινάριο της Εθνικής Σχολής Δικαστών στη Θεσσαλονίκη στις 11 Απριλίου 2008.

²⁵¹ Βλ. **Πεπόνη Γρ.**, ο.π., σελ. 957

²⁵² Βλ. **Πεπόνη Γρ.**, ο.π., σελ. 958, **Παύλου Στ./Σάμιος Θ.**, «Ειδικοί Ποινικοί Νόμοι. Εργασία: Μη εμπρόθεσμη καταβολή αποδοχών. Άρθρον μόνον Α.Ν., 690/1945», Σχολιαστής: Θωμάς Σάμιος, εκδόσεις Π. Ν. Σάκκουλας “Δίκαιο & Οικονομία” 2012, σελ. 39-40

προεκτεθείσα νομοθετική παρέμβαση στη διάταξη του άρθρου μόνου του α.ν. 690/1945, εάν με τη γενομένη προσθήκη στο κείμενο της διάταξης ο νομοθέτης ήθελε εφαρμογή της αυτοφώρου διαδικασίας υπό τους όρους και προϋποθέσεις του άρθρου 242 παρ. 1, 2 ΚΠΔ και μόνον, αφού ούτως ή άλλως υπό τις προϋποθέσεις αυτές εφαρμοστέα τυγχάνει η περί ης ο λόγος διαδικασία, όπως άλλωστε και σε κάθε εν γένει πλημμέλημα²⁵³. Με άλλα λόγια, αν η βούληση του νομοθέτη υποδείκνυε την εφαρμογή της αυτόφωρης διαδικασίας μόνο υπό τη συνδρομή των όρων του άρθρου 242 παρ. 1 και 2 ΚΠΔ, η πρόβλεψη αυτή θα ήταν περιττή, αφού, εφόσον συντρέχουν οι προϋποθέσεις του αυτοφώρου, η εν λόγω διαδικασία θα ήταν αφ' εαυτής εφαρμοστέα.

Ως δεύτερο επιχείρημα παρίσταται ότι η διάταξη του άρθρου 242 ΚΠΔ ως γενικής φύσεως υποχωρεί έναντι κάθε ειδικότερης, κατά τον γενικό κανόνα *lex specialis derogat legis generalis*, τέτοια δε ειδική ως προς την εφαρμογή των άρθρων 417 επ. ΚΠΔ διάταξη τυγχάνει και αυτή του δεύτερου εδαφίου της παραγράφου 1 του άρθρου μόνου του α.ν. 690/1945, ως ισχύει. Άλλωστε, και στον ίδιο τον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας ενυπάρχουν τέτοιες, κατ' απόκλιση της γενικής ρύθμισης των άρθρων 242, 417 επ ΚΠΔ ειδικές διατάξεις. Επί παραδείγματι, ειδική αποκλίνουσα διάταξη είναι αυτή του άρθρου 426 ΚΠΔ²⁵⁴, η οποία αναφέρεται σε διαπραττόμενα στο χώρο της φυλακής ή άλλο τόπο κράτησης πλημμελήματα, που αν και δεν κατελήφθησαν επ' αυτοφώρω δικάζονται με τη συνοπτική διαδικασία των άρθρων 418 επ. ΚΠΔ, όταν ο δράστης τυγχάνει κρατούμενος.

Ως τρίτο επιχείρημα παρίσταται ότι στο άρθρο 242 ΚΠΔ καθορίζεται η έννοια του αυτοφώρου εγκλήματος, ενώ η εφαρμογή της αυτόφωρης διαδικασίας προβλέπεται σε άλλο κεφάλαιο του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, και ειδικότερα στα άρθρο 417 επ. αυτού, στα τελευταία δε αυτά και μόνον παραπέμπει η επίμαχη διάταξη του άρθρου 8 παρ. 1 του Ν. 2336/1995, με την οποία προστέθηκε το τελευταίο εδάφιο της παραγράφου 1 του άρθρου μόνου του εξεταζόμενου αναγκαστικού νόμου. Έτσι, η εν λόγω διάταξη παραπέμπει όχι σε συγκεκριμένα άρθρα, αλλά σε "εξωτερικό σύστημα", ως τέτοιου νοουμένου του 1^{ου} μέρους (πλημμελήματα που καταλαμβάνονται επ' αυτοφώρω) του 2^{ου} κεφαλαίου (πλημμελήματα) του 1^{ου} τμήματος (συνοπτική διαδικασία) του 5^{ου} βιβλίου (ειδικές διαδικασίες) του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, άρα στην ενότητα των διατάξεων που διέπουν τη ρύθμιση της αυτόφωρης διαδικασίας. Κατά συνέπεια, η σκέψη ότι με τη νομοθετική παρέμβαση που πραγματοποιήθηκε με το Ν. 2336/1995 επιδιώχθηκε η εφαρμογή της αυτόφωρης διαδικασίας

²⁵³ Το άρθρο 242 ΚΠΔ προσδιορίζει την έννοια του αυτοφώρου εγκλήματος, η οποία δεν προσδιορίζεται συνταγματικώς και επί του οποίου (αυτοφώρου εγκλήματος) κατά τον ΚΠΔ εφαρμόζεται η διαδικασία των άρθρων 417 επ.

²⁵⁴ Αρθρο 426 παρ. 1 ΚΠΔ: «Οι διατάξεις των άρθρων 418 έως 424 εφαρμόζονται ανάλογα όταν ο δράστης πλημμελήματος, αν και δεν καταλήφθηκε επ' αυτοφώρῳ, κρατείται σε φυλακή ή σε άλλο τόπο κράτησης και το πλημμέλημα έγινε στον τόπο όπου κρατείται.».

αποκλειστικώς στις περιπτώσεις εκείνες στις οποίες συντρέχουν οι προϋποθέσεις του αυτοφώρου εγκλήματος κατ' άρθρο 242 ΚΠΔ, σύμφωνα με την άποψη αυτή δεν ευσταθεί.

Ως τέταρτο, τελολογικό και δικαιοπολιτικό επιχείρημα²⁵⁵ παρίσταται ότι με την εφαρμογή της αυτόφωρης διαδικασίας επιτυγχάνεται η αποτελεσματικότερη προστασία του εννόμου αγαθού της περιουσίας των εργαζομένων, διότι η διαδικασία αυτή οδηγεί στην άμεση αποκατάσταση της έννομης τάξης και στην ικανοποίηση των παθόντων. Μάλιστα, ως οιονεί μοχλός πίεσης του κατηγορουμένου εργοδότη, συνηθέστατα έχει ως αποτέλεσμα την προ της ενάρξεως της αποδεικτικής διαδικασίας στο αυτόφωρο ποινικό δικαστήριο καταβολή των οφειλομένων αποδοχών στους εργαζόμενους, ώστε να αναγνωρισθούν οι ελαφρυντικές περιστάσεις του άρθρου 84 παρ. 2 στοιχ. δ' ΠΚ²⁵⁶.

Στον αντίποδα, ως αντεπιχείρημα παρίσταται ότι αν ο νομοθέτης ήθελε να καταστήσει υποχρεωτικώς ακολουθητέα την αυτόφωρη διαδικασία και όχι μόνο στις επ' αυτοφώρω καταλαμβανόμενες παραβάσεις του συγκεκριμένου αναγκαστικού νόμου κατ' άρθρο 242 ΚΠΔ, θα εξαιρούσε ρητά από τη ρύθμιση την εφαρμογή του δεύτερου εδαφίου του άρθρου 417 ΚΠΔ, το οποίο παρέχει στον Εισαγγελέα τη δυνατότητα μη εφαρμογής της αυτόφωρης διαδικασίας «εάν κατά την κρίση του συντρέχουν λόγοι»²⁵⁷, κάτι το οποίο όμως δεν πράττει. Περαιτέρω, η επίμαχη διάταξη του δεύτερου εδαφίου της παραγράφου 1 του άρθρου μόνου του α.ν. 690/1945 περιέχει παραπομπή στη «διαδικασία του αυτοφώρου, όπως προβλέπεται από τα άρθρα 417 επ. του ΚΠΔ», του άρθρου 417 ΚΠΔ συμπεριλαμβανομένου, και άρα η εφαρμογή της αυτόφωρης διαδικασίας για το εν λόγω αδίκημα

²⁵⁵ Βλ. **Παπαγεωργίου Δ.**, «Η εφαρμογή της αυτόφωρης διαδικασίας ως συμβολή στην ποινική προστασία του εννόμου αγαθού της περιουσίας των εργαζομένων», ΔΕΝ 2008, τομ. 64, τευχ. 1521, σελ. 1090-1091. Μάλιστα, στο εν λόγω άρθρο ο συγγραφέας, με την ιδιότητα του Αντεισαγγελέως Εφετών Θεσσαλονίκης, υποστηρίζει ότι «είναι εισαγγελικό και δικαστικό καθήκον η με ευαισθησία αντιμετώπιση του αιτήματος έννομης προστασίας του εργαζομένου πολίτη, του οποίου η απαίτηση καταβολής των αποδοχών του προστατεύεται ποινικά από τον Α.Ν. 690/1945. Η επιδίωξη εφαρμογής της αυτόφωρης διαδικασίας εκ μέρους του Εισαγγελέα, όταν καταγγέλλεται μη καταβολή αποδοχών εργαζομένων, είναι όχι άσκηση φιλεργατικής πολιτικής ή εκδήλωση «αριστερής» ιδεολογίας, αλλά καθήκον του λειτουργήματός του, όπως και σε κάθε άλλη περίπτωση, συντρεχουσών των νομίμων προϋποθέσεων, ακόμη και όταν η άσκηση της ποινικής δίωξης θα στραφεί κατά προσώπου «επωνύμου», πολιτικά ή οικονομικά ισχυρού· μάλιστα, ιδίως τότε, αναδεικνύεται το εισαγγελικό σθένος και το δικαστικό ήθος που πρέπει να χαρακτηρίζει τον ευσυνείδητο εισαγγελικό και δικαστικό λειτουργό.»

²⁵⁶ Άρθρο 84 ΠΚ: Ελαφρυντικές Περιστάσεις. «1] Η ποινή μειώνεται επίσης κατά το μέτρο που προβλέπει το προηγούμενο άρθρο και στις περιπτώσεις που το δικαστήριο κρίνει ότι συντρέχουν Ελαφρυντικές περιστάσεις. 2] Ελαφρυντικές περιστάσεις θεωρούνται ιδίως: α) το ότι ο υπαίτιος έζησε ως το χρόνο που έγινε το έγκλημα έντιμη, ατομική, οικογενειακή, επαγγελματική και γενικά κοινωνική ζωή, β) το ότι στην πράξη του ωθήθηκε από όχι ταπεινά αίτια ή από μεγάλη ένδεια ή διατελώντας υπό την επίδραση σοβαρής Απειλής ή υπό την επιβολή του προσώπου στο οποίο αυτός οφείλει υπακοή ή με το οποίο βρίσκεται σε σχέση εξάρτησης, γ) το ότι στην πράξη του ωθήθηκε από ανάρμοστη συμπεριφορά του παθόντος ή παρασύρθηκε από οργή ή βίαιη θλίψη που του προκάλεσε άδικη εναντίον του πράξη, δ) το ότι επέδειξε ειλικρινή μετάνοια και επιδίωξε να άρει ή να μειώσει τις συνέπειες της πράξης του και ε) το ότι ο υπαίτιος συμπεριφέρθηκε καλά για σχετικά μεγάλο διάστημα μετά την πράξη του.»

²⁵⁷ Άρθρο 417 ΚΠΔ: «Αν ο δράστης οποιουδήποτε πλημμελήματος έχει συλληφθεί επ' αυτοφώρω, ακολουθείται η διαδικασία που αναφέρεται στα επόμενα άρθρα, εκτός αν ο εισαγγελέας κρίνει ότι συντρέχουν λόγοι να μην εφαρμοστεί αυτή η διαδικασία.»

θα προϋπέθετε δράστη που «έχει συλληφθεί επ' αυτοφώρω», σύμφωνα με την οικεία ρύθμιση του άρθρου 242 ΚΠΔ²⁵⁸.

Συμπερασματικώς, μετά τη θέση σε ισχύ του ΚΠΔ η νομολογία αντιμετωπίζει τη διάταξη του δεύτερου εδαφίου της παραγράφου 1 του άρθρου μόνου του Α.Ν. 690/1945 ως καταργημένη δυνάμει του άρθρου 591 στοιχ. ιθ' ΚΠΔ, καθώς ανάγεται σε θέματα που ρυθμίζονται εξαντλητικώς από τα άρθρα 417-427 ΚΠΔ, από τις διατάξεις των οποίων διέπεται πλέον αποκλειστικώς η άμεση εκδίκαση των επ' αυτοφώρω καταλαμβανομένων παραβάσεων του νόμου αυτού²⁵⁹. Εφόσον η δικαστική αρχή δεν επελήφθη αμέσως και ο κατηγορούμενος συνελήφθη π.χ. μετά πενήνήμερον, δεν συντρέχουν οι προϋποθέσεις του αυτοφώρου και η υπόθεση παραπέμπεται στην τακτική διαδικασία²⁶⁰, παρά τις αντίθετες απόψεις και τα ισχυρά επιχειρήματα που αναπτύχθηκαν στη θεωρία για την παντάπασιν εφαρμογή της αυτόφωρης διαδικασίας στο υπό εξέταση ποινικό αδίκημα²⁶¹.

²⁵⁸ Βλ. την υπ' αριθ. **6/1996 Εγκύκλιο** του Αντεισαγγελέα του Αρείου Πάγου Ηλία Σπυρόπουλου, η οποία με αφετηρία το στιγμιαίο χαρακτήρα του εγκλήματος του Α.Ν. 690/1945 οριοθέτησε το ζήτημα με την ακόλουθη προσέγγιση, που σύμφωνα με το άρθρο 24 παρ. 5 στοιχ. α' του Ν. 1756/1988, όπως ισχύει (ΚΟΔΚΔΔ), πρέπει να λαμβάνεται υπόψη από τους Εισαγγελικούς Λειτουργούς. Αυτολεξεί: «*το νόημα της προβλέψεως αυτής (δηλαδή του εδαφ. β' της παρ. 1 του άρθρου μόνου Α.Ν. 690/1945) είναι ότι ανεξάρτητα προς τη συνδρομή των ουσιαστικών όρων του αυτοφώρου, κατά το άρθρο 242 ΚΠΔ, εφόσον όμως συντρέχει η κατά το ίδιο άρθρο τυπική προϋπόθεση της συλλήψεως του υπαιτίου το αργότερο την επομένη ημέρα από την τέλεση της πράξεως, δηλαδή μόλις λήξει η κατά τη σύμβαση, το νόμο κλπ προθεσμία καταβολής του μισθού, ο Εισαγγελέας Πρωτοδικών είναι υποχρεωμένος να παραπέμψει τον κατηγορούμενο σε δίκη κατά την αυτόφωρη διαδικασία του άρθρου 417 ΚΠΔ και δεν δικαιούται να τον παραπέμψει κατά την τακτική διαδικασία, όπως έχει ευχέρεια να πράξει γενικά κατά την τελευταία διάταξη.*» Επομένως, εφόσον έχει επιτευχθεί η σύλληψη του δράστη της παράβασης του Α.Ν. 690/1945 μέσα στα χρονικά όρια του αυτοφώρου κατά το άρθρο 242 παρ. 2 ΚΠΔ, η εφαρμογή της διαδικασίας των άρθρων 417 επ. ΚΠΔ καθίσταται υποχρεωτική για τον Εισαγγελέα. Προϋπόθεση, βέβαια, για να μπορεί να εφαρμόζεται η αυτόφωρη διαδικασία είναι η συνεχής παρουσία των Εισαγγελικών Λειτουργών του πρώτου βαθμού στις έδρες τους (σχετική η υπ' αριθ. 4/2006 Εγκύκλιος – παραγγελία του Εισαγγελέα του Αρείου Πάγου Γεωργίου Σανιδά, ΠοινΔικ 2006 σελ. 1275). Ο Εισαγγελέας του Αρείου Πάγου κρίνει περαιτέρω στην ίδια Εγκύκλιο ότι, εάν ο δράστης δεν συνελήφθη επ' αυτοφώρω, η υπόθεση πρέπει να προσδιορίζεται στην πρώτη νόμιμη δικάσιμο της τακτικής διαδικασίας.

²⁵⁹ Βλ. Γνωμ.Αντεισ.ΑΠ 28/1958 ΠοινΧρ Η' (1958) σελ. 548, από όπου το ακόλουθο απόσπασμα: «...η περί ης ο λόγος παράγραφος 2 του άρθρου μόνου του Α.Ν. 690/1945 και από της κατά τα προεκτεθέντα ισχύος του Κώδικος Ποινικής Δικονομίας, κατέστη, δι' άρθρου 591 στοιχ. ιθ' αυτού, ανενεργός, των προϋποθέσεων εφαρμογής της αυτόφωρης διαδικασίας και των αξιοποιώνων πράξεων επί των οποίων αυτή τυγχάνει εφαρμοστέα οριζόμενων εφεξής και δη αποκλειστικώς παρά του Κώδικος Ποινικής Δικονομίας και μόνον...». Την εν λόγω γνωμοδότηση απηύθυνε ο Αντεισαγγελέας του Αρείου Πάγου Β. Σακελλαρίου προς το Υπουργείο Δικαιοσύνης.

²⁶⁰ **Γκούτος Χαρ.**, «Ποινικά ευθύναι επί καθυστέρησης του μισθού», ΔΕΝ 1980 τομ. 36 τευχ. 876 σελ. 307, **Σάμιος Θ.**, «Το ποινικό αδίκημα της μη καταβολής δεδουλευμένων αποδοχών σε εργαζόμενο (Άρθρο μόνο Α.Ν. 690/1945)», ΔΦΝ 2003 τομ. 57 σελ. 855, ΠλημΙω 3913/1981 ΠοινΧρ ΛΑ'(1981) σελ. 812

²⁶¹ Για την εφαρμογή της αυτόφωρης διαδικασίας σε περίπτωση μη καταβολής επιδόματος εορτών Πάσχα (δώρα Πάσχα) βλ. την υπ' αριθ. πρωτ. **Οικ. 868/12.4.2011 Εγκύκλιο** του Ειδικού Γραμματέα του Σώματος Επιθεώρησης Εργασίας του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης, Μιχαήλ Χάλαρη. Η εν λόγω Εγκύκλιος ορίζει: «*Το Σ.ΕΠ.Ε. παραμένοντας στις επάλξεις του ελεγκτικού του έργου, καλείται για μια ακόμη φορά να προασπίσει με συνέπεια και αμεσότητα τα δικαιώματα των εργαζομένων. Η αμεσότητα με την οποία καλούμεθα να ανταποκριθούμε είναι ιδιαίτερος αυξημένη όταν πρόκειται περί δικαιώματος, όπως είναι το Δώρο Πάσχα, άρρηκτα συνδεδεμένο με μια πολύ συγκεκριμένη και περιορισμένη χρονική περίοδο. Το Δώρο Πάσχα και η καταβολή του εντός ορισμένου χρονικού διαστήματος απορρέει από την ισχύουσα νομοθεσία και σε καμία περίπτωση δεν εναπόκειται στη διακριτική ευχέρεια εκάστου εργοδότη. Η αντίδραση της ευνομούμενης πολιτείας μας, πρέπει να είναι αυστηρή, άμεση και καθοριστική, ώστε να μην υπάρξουν περιθώρια καταπάτησης της κείμενης νομοθεσίας. (...) Για την καθυστέρηση καταβολής του Δώρου Πάσχα, το οποίο θεωρείται τακτική αποδοχή, όπως*

Δ.4 Η νομιμότητα της παράστασης πολιτικής αγωγής από εργαζόμενο εις βάρος του εργοδότη του

Στο πλαίσιο των ποινικών κειμένων δεν υφίσταται ρητή διάταξη για το πρόσωπο αυτού ο οποίος δύναται να παραστεί ως πολιτικώς ενάγων στην ποινική δίκη. Στο άρθρο 63 ΚΠΔ²⁶² αναφέρεται ότι ο κύκλος των δικαιουμένων ατόμων προσδιορίζεται σύμφωνα με τον Αστικό Κώδικα. Κατά τη διάταξη αυτή η πολιτική αγωγή δύναται να ασκηθεί ενώπιον του ποινικού δικαστηρίου υπό των κατά τον Αστικό Κώδικα δικαιουμένων εις τούτο, δηλαδή υπό των προσδιοριζομένων κατά τις διατάξεις των άρθρων 57, 59, 914, 932, 298 και 299 ΑΚ. Για την αποζημίωση υλικής ζημίας και για χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης ή ψυχικής οδύνης ορίζουν τα άρθρα 914 και 932 ΑΚ²⁶³, στις διατάξεις των οποίων περιγράφονται οι προϋποθέσεις ενεργητικής νομιμοποίησης για παράσταση πολιτικής αγωγής. Απομακρυνόμενη η νομολογία από την παραπάνω διατύπωση του άρθρου 63 ΚΠΔ εγκαταλείπει το ευρύτερο πλαίσιο των δικαιουμένων σε αποζημίωση ή χρηματική ικανοποίηση κατά τον ΑΚ, για να περιορισθεί ερμηνευτικά στον άμεσα βλαβέντα, με προφανή σκοπό να προσαρμόσει τη διάταξη αυτή προς την ουσιαστική εκείνη του άρθρου 118 ΠΚ, σύμφωνα με την οποία το δικαίωμα της εγκλήσεως ανήκει στον αμέσως εκ της αξιοποιήτου πράξεως παθόντα, εφόσον ο νόμος δι' ειδικής

έχει γίνει αυτό δεκτό πάγια από τη Νομολογία του Αρείου Πάγου, επισύρονται οι ποινικές κυρώσεις του ΑΝ. 690/1945, όπως αντικαταστάθηκε με το άρθρο 8, παρ. 1 του Ν. 2336/1995. Με βάση την προαναφερόμενη διάταξη, κάθε εργοδότης ή διευθυντής ή επιτετραμμένος ή με οποιονδήποτε τίτλο εκπρόσωπος οποιασδήποτε επιχείρησης, εκμετάλλευσης ή εργασίας, ο οποίος δεν καταβάλλει εμπρόθεσμα στους απασχολούμενους σε αυτόν τις οφειλόμενες αποδοχές του Δώρου Πάσχα, τιμωρείται κατόπιν μηνύσεως των ενδιαφερομένων ή των οργάνων του Υπουργείου Εργασίας (Σώμα Επιθεώρησης Εργασίας) ή της οικείας Αστυνομικής Αρχής ή της οικείας επαγγελματικής οργάνωσης των εργαζομένων, με φυλάκιση μέχρι έξι (6) μήνες και χρηματική ποινή, της οποίας το πόσο δεν μπορεί να ορίζεται κάτω του 25% ούτε πάνω του 50% του καθυστερούμενου χρηματικού ποσού. Η εκδίκαση των παραπάνω υποθέσεων γίνεται με τη διαδικασία του αυτοφώρου, όπως προβλέπεται από τα άρθρα 417 επ. του ΚΠΔ. Κατόπιν των ανωτέρω, σας επισημαίνουμε, ότι σε κάθε περίπτωση μη καταβολής του δώρου Πάσχα, μέσα στην τασσόμενη προθεσμία, όπως ορίζεται στις προαναφερόμενες διατάξεις, οι Κοινωνικοί Επιθεωρητές Εργασίας του Σ.ΕΠ.Ε. καλούνται να επεμβαίνουν άμεσα, διενεργώντας ελέγχους και να βρίσκονται σε πλήρη ετοιμότητα, για την άσκηση της διαδικασίας του αυτοφώρου και την επιβολή των σχετικών κυρώσεων. Καλούμε όλους τους Επιθεωρητές Εργασίας να ανταποκριθούν για μια ακόμη φορά με ευσυνειδησία και ευθυκρισία στο έργο τους και να συμβάλλουν με τις δυνάμεις και τις γνώσεις τους στη τήρηση της εργατικής νομοθεσίας.»

²⁶² Άρθρο 63 ΚΠΔ: Ενεργητική Νομιμοποίηση. «Η πολιτική αγωγή για την αποζημίωση και την αποκατάσταση από το έγκλημα και για τη χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης ή ψυχικής οδύνης μπορεί να ασκηθεί στο ποινικό δικαστήριο από τους δικαιούχους σύμφωνα με τον αστικό κώδικα. Ως τέλος πολιτικής αγωγής, με ποινή το απαράδεκτο αυτής, ορίζεται το ποσό των πενήντα (50) ευρώ, που καταβάλλεται εφάπαξ με παράβολο υπέρ του Δημοσίου είτε κατά την προδικασία είτε κατά την κύρια διαδικασία και καλύπτει την παράσταση του πολιτικώς ενάγοντος μέχρι την έκδοση αμετάκλητης απόφασης. Το ύψος του ανωτέρω τέλους αναπροσαρμόζεται με κοινή απόφαση των Υπουργών Οικονομίας και Οικονομικών και Δικαιοσύνης.»

²⁶³ Άρθρο 914 ΑΚ: Έννοια. «Όποιος ζημιώνει άλλον παράνομα και υπαίτια έχει υποχρέωση να τον αποζημιώσει.» Άρθρο 932 ΑΚ: Ικανοποίηση της ηθικής βλάβης. «Σε περίπτωση αδικοπραξίας, ανεξάρτητα από την αποζημίωση για την περιουσιακή ζημία, το δικαστήριο μπορεί να επιδικάσει εύλογη κατά την κρίση του χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης. Αυτό ισχύει ιδίως για εκείνον που έπαθε προσβολή της υγείας, της τιμής ή της αγνείας του ή στερήθηκε την ελευθερία του. Σε περίπτωση θανάτωσης προσώπου η χρηματική αυτή ικανοποίηση μπορεί να επιδικασθεί στην οικογένεια του θύματος λόγω ψυχικής οδύνης.»

διατάξεως δεν ορίζει άλλο τι²⁶⁴. Ως εκ τούτου, μόνο οι παθόντες ή αμέσως ζημιωθέντες έχουν τη δυνατότητα νομότυπης δήλωσης παράστασης πολιτικής αγωγής, υπό την έννοια ότι για να υπάρξει υποχρέωση αποκατάστασης της ζημίας του παθόντος, πρέπει μεταξύ της αξιόποινης πράξης και του επελθόντος αποτελέσματος – βλάβης σε βάρος του παθόντος να υφίσταται αιτιώδης συνάφεια – αμεσότητα, δηλαδή να μην παρεμβάλλεται άλλο γεγονός στο οποίο να οφείλεται η παραγωγή της βλάβης. Κατά την έννοια των ανωτέρω διατάξεων αποφασιστικό κριτήριο για τον ακριβή προσδιορισμό των εκάστοτε δικαιουμένων προσώπων σε παράσταση πολιτικής αγωγής συνιστά το κριτήριο της αμεσότητας. Μόνο ο παθών ή ο αμέσως ζημιωθείς δικαιούται σε παράσταση πολιτικής αγωγής και όχι πας τρίτος στον οποίο αντανακλούν οι υλικές ή ηθικές συνέπειες της άδικης και παράνομης πράξης. Η παράσταση της πολιτικής αγωγής γίνεται συνήθως για ένα συμβολικό ποσό, με την επιφύλαξη επιδίωξης του υπολοίπου στο πολιτικό δικαστήριο²⁶⁵.

Περαιτέρω, η έννοια της ηθικής βλάβης περιλαμβάνει κάθε μη περιουσιακή, ήτοι μη άμεσα αποτιμώμενη σε χρήμα, ζημία των αξιών της ανθρώπινης υπόστασης²⁶⁶, όπως σωματικός πόνος, ταλαιπωρία, κοινωνική έκθεση, θυμός, άγχος, αγανάκτηση, ψυχική επιβάρυνση, λύπη, στενοχώρια, αγωνία, φόβος. Ηθική βλάβη είναι δηλαδή ο αντίκτυπος στην ηθική, ψυχική ή σωματική συγκρότηση του προσώπου, ο οποίος εμφανίζεται ως άμεση συνέπεια μιας εγκληματικής πράξης.

Στο υπό πραγμάτευση αδίκημα, η παράλειψη καταβολής των δεδουλευμένων αποδοχών συνιστά προφανώς αντισυμβατική συμπεριφορά από μέρους του εργοδότη, η οποία γεννά ενοχική αξίωση του εργαζομένου να επιδιώξει την επιδίκαση των οφειλομένων αποδοχών του στα αρμόδια πολιτικά δικαστήρια, αφού από μόνη της η παράλειψη του εργοδότη να καταβάλει εμπροθέσμως τις αποδοχές δεν συνεπάγεται απώλεια αυτών. Έχουν διατυπωθεί δύο αντικρουόμενες απόψεις αναφορικά με τη δυνατότητα παράστασης πολιτικής αγωγής του εργαζομένου εις βάρος του εργοδότη για αποζημίωση της ηθικής του βλάβης σε περίπτωση μη καταβολής των δεδουλευμένων αποδοχών του.

Σύμφωνα με την κρατούσα στη νομολογία άποψη²⁶⁷, με τις διατάξεις του άρθρου μόνου παρ. 1

²⁶⁴ Παναγιώτου Γ., «Παραβίαση της εργατικής νομοθεσίας και ηθική βλάβη της συνδικαλιστικής οργάνωσης», ΕΕργΔ 1983, τομ. 42, σελ. 230

²⁶⁵ Με βάση τον ισχύοντα ΚΠΔ η δήλωση παράστασης πολιτικής αγωγής γίνεται συνήθως για το ποσό των 44 ευρώ, με την επιφύλαξη διεκδίκησης της περαιτέρω αποζημίωσης για την υλική ζημία ή της περαιτέρω χρηματικής ικανοποίησης για την ηθική βλάβη στα πολιτικά δικαστήρια. Το ποσό των 44 ευρώ καθορίζεται από το άρθρο 65 παρ. 2 ΚΠΔ, το οποίο προβλέπει ότι για άνω των 44 ευρώ ποσά το ποινικό δικαστήριο μπορεί να παραπέμψει την απαίτηση του πολιτικώς ενάγοντος στα πολιτικά δικαστήρια ως ανεκκαθάριστη.

²⁶⁶ Ο ορισμός αυτός προέρχεται από τον Πατεράκη Στυλιανό, «Η χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης», εκδόσεις Π.Ν. Σάκκουλας “Δίκαιο & Οικονομία” 2001, σελ. 248.

²⁶⁷ ΑΠ 1707/2010 ΠοινΔικ 2011 σελ. 782, ΑΠ 950/2010 ΠοινΔικ 2011 σελ. 267, ΑΠ 106/2010 ΔΦΝ 2010 σελ. 156 & ΠραγΛογΠΔ 2010 σελ. 269, ΑΠ 1588/2008 ΠοινΛογ 2008 σελ. 954 & ΠοινΔικ 2009 σελ. 507 & ΔΦΝ 2009 σελ. 752, ΑΠ 1842/2008 ΠοινΧρ 2009 σελ. 128 & Αρμεν. 2008 σελ. 1735 & ΠραγΛογΠΔ 2009 σελ. 196 & ΔΦΝ 2009 σελ. 525, ΑΠ

του α.ν. 690/1945 τυποποιείται σε ποινικό αδίκημα η μη εμπρόθεσμη εκ μέρους του εργοδότη καταβολή αποδοχών στους δικαιούχους εργαζομένους, χωρίς όμως να δημιουργείται και πρωτογενής αξίωση των τελευταίων για πληρωμή των αποδοχών τους²⁶⁸. Η απαίτηση που συνίσταται στην αυτοτελή αξίωση για πληρωμή καθυστερούμενων μισθών και που βρίσκει νόμιμο έρεισμα μόνο στη διάταξη του άρθρου 648 ΑΚ δεν οδηγεί λόγω της παραλείψεως του υποχρέου προς πληρωμή στην απώλειά τους και συνεπώς δεν συνιστά αδικοπραξία που να επιφέρει την ανόρθωση κατά τις διατάξεις των άρθρων 297-298 και 914 επ ΑΚ²⁶⁹. Συνεπώς, σε περίπτωση καθυστέρησης καταβολής των αποδοχών του ο μισθωτός δύναται να ασκήσει ευθεία αγωγή εκ του νόμου κατά του εργοδότη του με νόμιμη βάση το άρθρο 648 ΑΚ διεκδικώντας το μισθό του με τόκους υπερημερίας και ενδεχομένως και την αποκατάσταση τυχόν περαιτέρω ζημίας κατά τα άρθρα 343, 345 και 346 ΑΚ²⁷⁰. Όμως, ο μισθωτός δεν δύναται να διεκδικήσει από την καθυστέρηση αυτή χρηματική ικανοποίηση για προκληθείσα εξ αυτής ηθική βλάβη, δεδομένου ότι από την παράλειψη πληρωμής ο μισθωτός δεν χάνει τις αποδοχές του, τις οποίες διεκδικεί νομίμως ως άνω, και επομένως δεν υφίσταται ζημία εξ αδικοπραξίας. Με άλλα λόγια, με την εν όλω ή εν μέρει παράλειψη της πληρωμής ο εργαζόμενος δεν αποστερείται των καθυστερούμενων αποδοχών και, συνεπώς, δεν υπάρχει ισόποση ζημία που να έχει αιτία τη βάση του α.ν. 690/1945 άδικη συμπεριφορά του εργοδότη. Η αποδοχή της ως άνω άποψης συνεπάγεται ότι η μη εκπλήρωση της προς καταβολή του οφειλόμενου μισθού υποχρέωσης του εργοδότη και η παρακράτηση από αυτόν του μισθού, τον οποίο ενοχικώς οφείλει, δεν θεμελιώνει αξίωση αδικοπραξίας. Τούτο διότι, με την παράλειψη πληρωμής ο εργαζόμενος δεν χάνει τις επίμαχες αποδοχές και κατά συνέπεια δεν υπάρχει ζημία με αιτία την αδικοπραξία, διότι τα καθυστερούμενα ποσά εξακολουθούν να οφείλονται εντόκως από το φυσικό ή νομικό πρόσωπο του εργοδότη. Η κρατούσα αυτή άποψη έχει ως συνέπεια ότι δεν δύναται ο εργαζόμενος να διεκδικήσει από την καθυστέρηση καταβολής του μισθού χρηματική ικανοποίηση για προκληθείσα εξ αυτής ηθική βλάβη παριστάμενος ως πολιτικώς ενάγων στην ποινική δίκη, ώστε να αποβάλλεται από την παράσταση

1346/2002 ΕλλΔνη 2003 σελ. 455, ΜονΠλημΘεσσ 42299/2003 ΠοινΔικ 2004 σελ. 671, ΕφΑθ 419/2000 ΕλλΔνη 2001 σελ. 951, ΕφΑθ 5486/2000 ΕλλΔνη 2001 σελ. 788, ΜονΠρωτΑθ 1119/2000 ΕΕργΔ 2000 σελ. 864, ΕφΠειρ 132/1995 ΔΕΝ 1997 σελ. 617, ΕφΑθ 3376/1987 ΕλλΔνη 1993 τομ. 34 σελ. 142, ΑΠ 259/1981 ΕΕργΔ 1981 τομ. 40 σελ. 549, ΑΠ 1184/1974 ΔΕΝ 1975 σελ. 85 & ΝοΒ τομ. 23 σελ. 724, ΑΠ 68/1976 ΝοΒ τομ. 24 σελ. 600, ΑΠ 1540/1977 ΕΕργΔ 1978 τομ. 37 σελ. 302, ΑΠ 718/1970 ΕΕργΔ 1971 σελ. 220, ΕφΑθ 1846/1971 ΝοΒ 1971 σελ. 1443.

²⁶⁸ Βλ. **Βραχάτη Δ.**, «Η νομιμότητα της παράστασης πολιτικής αγωγής για αποζημίωση ηθικής βλάβης του μισθωτού σε βάρος του εργοδότη του, στην περίπτωση μη καταβολής αποδοχών του βάσει του άρθρου μόνου του α.ν. 690/1945», ΠοινΧρ 2007 τομ. ΝΖ' σελ. 380, **Παύλου Στ./Σάμιο Θ.**, «Ειδικοί Ποινικοί Νόμοι. Εργασία: Μη εμπρόθεσμη καταβολή αποδοχών. Άρθρον μόνον Α.Ν., 690/1945», Σχολιαστής: Θωμάς Σάμιος, εκδόσεις Π. Ν. Σάκκουλας “Δίκαιο & Οικονομία” 2012, σελ. 41

²⁶⁹ **Γαμβρούδης Β.**, «Η αδικοπραξία στις εργασιακές σχέσεις», ΕπιθΑσφΕργΔ 2005, τευχ. 457, σελ. 121-122

²⁷⁰ **Ζερβοπεάκου Ου.**, «Προβληματισμοί γύρω από την ποινική προστασία του μισθού», ΕΕργΔ 2014 τομ. 73, σελ. 60

πολιτικής αγωγής κατόπιν σχετικής ενστάσεως από τον συνήγορο του κατηγορουμένου²⁷¹. Η θέση αυτή, όπως χαρακτηριστικά λέγεται, ίσως θεωρηθεί κοινωνικά «ασύμβατη», παραμένει όμως νομικά συνεπής²⁷².

Αντιπροσωπευτική ως προς το ζήτημα αυτό είναι η υπ' αριθμόν 106/2010 απόφαση του Αρείου Πάγου²⁷³ κατά την οποία: «Κατά τη διάταξη του άρθρου 171 παρ. 2 του ΚΠΔ, απόλυτη ακυρότητα που δημιουργεί τον από το άρθρο 510 παρ. 1 στοιχ. Α του ίδιου Κώδικα προβλεπόμενο λόγο αναιρέσεως της αποφάσεως, η οποία λαμβάνεται υπόψη αυτεπαγγέλτως σε κάθε στάδιο της διαδικασίας, ακόμη και στον Άρειο Πάγο, συνεπάγεται και η παράνομη παράσταση του πολιτικώς ενάγοντος στη διαδικασία του ακροατήριου. Η παράσταση αυτή είναι παράνομη, όταν στο πρόσωπο εκείνου που δήλωσε ότι παρίσταται ως πολιτικώς ενάγων δεν συντρέχουν οι όροι της ενεργητικής νομιμοποίησής του για την άσκηση πολιτικής αγωγής, σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 63 και 64 του ΚΠΔ ή όταν δεν τηρήθηκε η διαδικασία του άρθρου 68 του ίδιου κώδικα, ως προς τον τρόπο και το χρόνο ασκήσεως της πολιτικής αγωγής. Εξάλλου, όπως προκύπτει από τα άρθρα 63, 64 και 68 του ΚΠΔ σε συνδυασμό προς τα άρθρα 914 και 932 του ΑΚ στην άσκηση της πολιτικής αγωγής για την επιδίκαση αποζημιώσεως ή χρηματικής ικανοποιήσεως, λόγω ηθικής βλάβης, νομιμοποιούνται μόνον όσοι έχουν ζημιωθεί αμέσως από το διωκόμενο έγκλημα. Περαιτέρω, κατά το άρθρο μόνο του α.ν. 690/1945 τιμωρείται με τις ποινές που προβλέπονται εκεί κάθε εργοδότης που δεν καταβάλλει εμπροθέσμως στους απασχολούμενους σ' αυτόν με μισθό τις αποδοχές ή κάθε φύσεως χορηγίες που τους οφείλει από τη σχέση εργασίας. Με τη διάταξη αυτή ανάγεται σε ποινικό αδίκημα η μη εκπλήρωση από τον εργοδότη της υποχρεώσεώς του για την πληρωμή του μισθού που απορρέει από τη σύμβαση εργασίας. Με την παράλειψη όμως της πληρωμής(εν όλω ή εν μέρει) αυτού ο εργαζόμενος δεν χάνει τις καθυστερούμενες αποδοχές και, συνεπώς, δεν υπάρχει ζημία, που να έχει αιτία την, σε σχέση με τον α.ν. 690/1945, παράνομη συμπεριφορά του εργοδότη, και ως εκ τούτου παρέπεται ότι η μη εκπλήρωση της προς καταβολή του οφειλομένου μισθού υποχρεώσεως του εργοδότη και η παρακράτηση από αυτόν του μισθού, τον οποίο ενοχικώς οφείλει, δεν συνιστά αδικοπραξία προϋπόθεση της οποίας είναι και η επιδίκαση χρηματικής ικανοποίησης για την ηθική βλάβη. Συνεπώς, δεν μπορεί να ασκηθεί πολιτική αγωγή για την επιδίκαση χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης για την παρακράτηση από τον εργοδότη των οφειλομένων αποδοχών στον

²⁷¹ Βλ. **Σιαμαντά Χρ.**, «Η ποινική διάσταση της μη καταβολής μισθού (με τον Ν. 690/1945)», ΑρχΝ 1985, τομ. ΔΣΤ', σελ. 265. Σύμφωνα με το συγγραφέα ως πολιτικώς ενάγων για τη χρηματική ικανοποίηση της ηθικής του βλάβης δύναται να παρίσταται ο μισθωτός, ο οποίος αποτελεί το υλικό αντικείμενο του εγκλήματος ως αμέσως βλαβείς. Πλην όμως εν προκειμένω πρέπει να αποβάλλεται, καθώς το αδίκημα αυτό δεν συνιστά αδικοπραξία. Είναι ανοικτός ο δρόμος των πολιτικών δικαστηρίων για να αξιώσει τους καθυστερούμενους μισθούς με βάση το άρθρο 648 ΑΚ.

²⁷² Η φράση περί κοινωνικής ασυμβατότητας και νομικής συνέπειας ανήκει στον **Βραχάτη Διονύσιο**, ο.π., σελ. 380

²⁷³ δημοσιευθείσα στα νομικά περιοδικά ΔΦΝ 2010 σελ. 156 και ΠραξΛογΠΔ 2010 σελ. 269

εργαζόμενο που αποτελεί και ποινικό αδίκημα (άρθρο μόνο του α.ν. 690/1945), καθόσον η επιδίκαση αυτής προϋποθέτει αδικοπραξία που στην προκειμένη περίπτωση δεν συντρέχει, και επομένως επέρχεται απόλυτη ακυρότητα όταν η πολιτική αγωγή ασκηθεί, στην περίπτωση αυτή, χωρίς να αποβληθεί.»

Στον αντίποδα έχει διατυπωθεί η άποψη ότι ο μισθωτός δικαιούται χρηματικής αποκατάστασης της ηθικής του βλάβης από τη μη καταβολή δεδουλευμένων αποδοχών, την οποία μπορεί να επιδιώξει με την παράσταση πολιτικής αγωγής ενώπιον του ποινικού δικαστηρίου, στηριζόμενη στην σκέψη ότι η καθυστέρηση ή μη καταβολή αποδοχών στο μισθωτό συνιστά παράνομη πράξη²⁷⁴ κείμενη εκτός των ορίων του διευθυντικού δικαιώματος του εργοδότη και αποτελεί καταχρηστική άσκηση αυτού κατ' άρθρο 281 ΑΚ²⁷⁵. Όμως, κατά τη γνώμη μας, η νομική αφετηρία της εν λόγω άποψης, ότι δηλαδή από μόνη της η καθυστέρηση ή μη καταβολή αποδοχών στο μισθωτό προξενεί ηθική βλάβη σε αυτόν, χωρίς τη συνδρομή και άλλων ειδικών περιστατικών που επιφέρουν την προσβολή της προσωπικότητας και την ηθική μείωση του εργαζομένου, δεν ευσταθεί. Πράγματι, έχει νομολογηθεί ότι η συστηματική καθυστέρηση από τον εργοδότη της καταβολής δεδουλευμένων μισθών στον εργαζόμενο δύναται να συνιστά μονομερή βλαπτική μεταβολή των όρων εργασίας, η οποία κείται εκτός της νόμιμης άσκησης του διευθυντικού δικαιώματος του εργοδότη. Όμως, ακόμα και ως τέτοια, η καθυστέρηση καταβολής θα πρέπει να συνδέεται με την προσβολή της προσωπικότητας του μισθωτού²⁷⁶, ώστε να τίθενται σε εφαρμογή τα άρθρα 57, 58 και 932 ΑΚ για να μπορεί να ζητήσει ο τελευταίος και την ικανοποίηση της ηθικής βλάβης του. Επί παραδείγματι, η μη καταβολή δεδουλευμένων αποδοχών επιφέρει ηθική βλάβη του μισθωτού όταν συνοδεύεται από ειρωνική και καταφρονητική συμπεριφορά του εργοδότη²⁷⁷, από υποβιβασμό ή μετάθεση αυτού σε υποδεέστερη θέση²⁷⁸, από δυσμενή μεταβολή του ωραρίου εργασίας²⁷⁹, από στέρηση της προαγωγής υπαλλήλου²⁸⁰. Μόνη η καθυστέρηση καταβολής των αποδοχών του εργαζομένου δεν συνιστά ταυτόχρονα και προσβολή της προσωπικότητάς του, δεδομένης της ανταλλακτικής λειτουργίας του μισθού στο πλαίσιο των αμοτεροβαρών συμβάσεων, αφού σε τέτοια περίπτωση η ενοχικής φύσεως αξίωση για μισθό θα μεταβαλλόταν σε αξίωση εξ αδικοπραξίας.

²⁷⁴ Κατά την άποψη αυτή το παράνομο της μη καταβολής των δεδουλευμένων αποδοχών στον εργαζόμενο στοιχειοθετείται όχι μόνο από την υπέρβαση των ορίων του διευθυντικού δικαιώματος του εργοδότη και την καταχρηστική άσκηση αυτού αλλά και από την τελολογία της διάταξης του άρθρου μόνου του α.ν. 690/1945, η οποία αφορά στους ασκούντες τη διοίκηση του νομικού προσώπου ατομικά και έχει τεθεί για την προστασία του ιδιωτικού συμφέροντος των εργαζομένων.

²⁷⁵ ΑΠ 489/1964 ΕΕργΔ τομ. 23 σελ. 972, ΑΠ 274/1950 ΠοινΧρ τομ. Θ' σελ. 573, ΜονΠρωτΠειρ 18894/2005 αδημ.

²⁷⁶ ΕφΑθ 767/2005, ΔΕΝ 2005, σελ. 1329

²⁷⁷ ΑΠ 967/1991, ΔΕΝ, τομ. 47, σελ. 932

²⁷⁸ ΕφΑθ 455/1992, ΕΕργΔ, τομ. 51, σελ. 500

²⁷⁹ ΑΠ 162/1993, ΔΕΝ, τομ. 49, σελ. 649

²⁸⁰ ΑΠ 974/1985, ΕΕργΔ 1986, σελ. 480

Απάμβλυνση της κατά τα ανωτέρω πάγιας θέσης της νομολογίας ότι ο μισθωτός δεν νομιμοποιείται σε παράσταση πολιτικής αγωγής κατά του εργοδότη για τη χρηματική ικανοποίηση της ηθικής του βλάβης από το αδίκημα της μη καταβολής δεδουλευμένων αποδοχών, λόγω του ότι αυτό δεν συνιστά αδικοπραξία, επέρχεται σε μια μόνο περίπτωση. Ειδικότερα, η ως άνω θέση δεν τυγχάνει εφαρμογής, σύμφωνα με τη νομολογία και θεωρία, στη περίπτωση που η εργοδότηρια επιχείρηση είναι **τελείως αφερέγγυα ή αποκρύπτει την περιουσία της και άρα η αναγκαστική εκτέλεση καθίσταται ανέφικτη, με αποτέλεσμα να μην είναι δυνατή η ικανοποίηση της συμβατικής αξίωσης με τους νόμιμους τρόπους εκτέλεσης**. Στην περίπτωση αυτή η παράλειψη καταβολής από το φυσικό πρόσωπο – νόμιμο εκπρόσωπο του νομικού προσώπου συνεπάγεται την απώλεια των οφειλομένων ποσών, διότι λόγω της αφερεγγυότητας του νομικού προσώπου ή της αδυναμίας αναγκαστικής εκτέλεσης, είναι αδύνατη η καταβολή τους από αυτό και ο μισθωτός χάνει τελικά τις αποδοχές του. Συνεπώς, το στοιχείο της αφερεγγυότητας του νομικού προσώπου συνεπάγεται τη ζημία των εργαζομένων και κατά συνέπεια στοιχειοθετείται η αδικοπραξία του νομίμου εκπροσώπου.

Χαρακτηριστική ως προς το ζήτημα αυτό είναι η υπ' αριθμόν 1655/2014 απόφαση του Β' Μονομελούς Πλημμελειοδικείου Πειραιώς²⁸¹, η οποία δέχθηκε την παράσταση πολιτικής αγωγής του εργαζόμενου για οφειλόμενες δεδουλευμένες αποδοχές του και για οφειλόμενη αποζημίωση απόλυσης και καταδίκασε το νόμιμο εκπρόσωπο της εργοδότηριας επιχείρησης στις προβλεπόμενες από τους νόμους 690/1945 (άρθρο μόνο) και 3996/2011 (άρθρο 28) ποινές. Το δικαστήριο έκρινε ότι η εργοδότηρια εταιρεία, η οποία τύγχανε ξενοδοχειακή επιχείρηση, δεν είχε εμφανή περιουσιακά στοιχεία. Ο μηνυτής εργαζόμενος, αδυνατώντας να ικανοποιήσει τη συμβατική του αξίωση με τους νόμιμους τρόπους αναγκαστικής εκτέλεσης, υποχρέωσε βάσει του άρθρου 952 ΚΠολΔ το νόμιμο εκπρόσωπο της εταιρείας να προσκομίσει κατάλογο των περιουσιακών της στοιχείων και να δώσει βεβαιωτικό όρκο ότι αυτά είναι τα μοναδικά περιουσιακά στοιχεία αυτής. Ο νόμιμος εκπρόσωπος προσκόμισε το σχετικό κατάλογο και έδωσε το βεβαιωτικό όρκο, αλλά τα ανήκοντα στην εταιρεία περιουσιακά στοιχεία ήταν ισχνής οικονομικής αξίας. Ως εκ τούτου, ο ποινικός δικαστής, έκρινε ότι ο εργαζόμενος μπορεί *in concreto* να παραστεί ως πολιτικώς ενάγων.

Στο επίπεδο των πολιτικών δικαστηρίων χαρακτηριστική είναι η υπ' αριθμόν 32925/1996 απόφαση του Μονομελούς Πρωτοδικείου Θεσσαλονίκης²⁸², η οποία δέχθηκε αδικοπρακτική ευθύνη του νομίμου εκπροσώπου της εργοδότηριας εταιρείας για μη καταβολή των δεδουλευμένων αποδοχών

²⁸¹ Η απόφαση είναι αδημοσίευτη στον έντυπο και ηλεκτρονικό νομικό τύπο

²⁸² δημοσιευθείσα στο ΔΕΝ 1997, σελ. 193

των εργαζομένων υπό τις αναφερόμενες σε αυτή συνθήκες. Ειδικότερα, το δικαστήριο απεφάνθη ότι: «Οι ενάγοντες εκθέτουν με την κρινόμενη α' αγωγή τους ότι, εις εκτέλεση συμβάσεων εξηρημένης εργασίας αορίστου χρόνου, που συνήψαν ενταύθα με την πρώτη εναγομένη, νομίμως εκπροσωπούμενη, απασχολήθηκαν ως τεχνικοί τύπου και υπάλληλοι διαφόρων ειδικοτήτων στις εγκαταστάσεις της, όπου εκδίδονταν οι ημερήσιες εφημερίδες Μακεδονία, Θεσσαλονίκη και το μηνιαίο περιοδικό Επιλογές, κατά το επίδικο διάστημα Οκτωβρίου 1995 - Αυγούστου 1996, χωρίς να τους καταβληθούν οι δεδουλευμένες αποδοχές από τον Απρίλιο 1996 και εντεύθεν, ενώ από 1.10.95 έως και τον Μάρτιο του 1996 έλαβαν μειωμένες αποδοχές, ώστε η α' εναγομένη, της οποίας η δεύτερη τούτων είναι πρόεδρος και διευθύνουσα σύμβουλος, τους οφείλει τα στην αγωγή για τον καθένα αναλυόμενα ποσά, και ζητούν να υποχρεωθούν οι εναγόμενες να τα καταβάλουν ... και να απαγγελθεί κατά της β' εναγομένης, ως μέσον αναγκαστικής εκτελέσεως **προσωπική κράτηση ενός έτους λόγω δικαιοπραξίας, αφού παρέβη τον ΑΝ 690/1945**. Η αγωγή αυτή (...) είναι νόμιμη, και κατά το μέρος που στρέφεται κατά της πρώτης εναγομένης ΑΕ στηρίζεται στις διατάξεις των άρθρων 648, 653, 655 εδαφ. α, 341, 346 ΑΚ, 3 παραγρ. 5 του ΝΔ 1346/73, στις διατάξεις της από 18.2.96 ΣΣΕ για τους όρους αμοιβής και εργασίας των υπαλλήλων - μελών της ΕΠΗΕΑ (ΔΕΝ 1996/373), και στα άρθρα 907, 908 παραγρ. 1ε ΚΠολΔ. Η αγωγή κατά το μέρος που στρέφεται κατά της β' εναγομένης, ως Προέδρου και Συμβούλου της α' εναγομένης ΑΕ, είναι νόμιμη και στηρίζεται στις σε συνδυασμό διατάξεις των άρθρων 71, 346, 653, 655 εδαφ. α', 904 ΑΚ, άρθρο μόνο του ΑΝ 690/1945, 907, 908 παράγρ. δ, 1047 παράγρ. 1 ΚΠολΔ, δοθέντος ότι ναι μεν επί ανωνύμου εταιρείας δεν έχουν προσωπική υποχρέωση για χρέη της εταιρείας, οι διοικούντες την εταιρεία, όμως είναι δυνατή η ευθύνη των διοικητικών στελεχών και συμβούλων της ΑΕ προσωπικά εξ αδικοπραξίας κατ' άρθρο 914 ΑΚ (βλ. Τούση, Εμπορικός Κώδικας, Έκδοση 6^η, τόμος Α', σελ. 713, Πασσιά, Το δίκαιο της ΑΕ, παραγρ. 548, 561). Δηλαδή η αρχή της μη ευθύνης των διοικητικών στελεχών της ΑΕ δεν ισχύει όταν υπάρχει πταίσμα αυτών εξ αδικοπραξίας βάσει των γενικών αρχών (914 ΑΚ), οπότε υπάρχει ευθύνη τους (βλ. Ε. Λεβαντή, Το δίκαιο των Εμπορικών Εταιρειών, Έκδοση 1988 τόμος Β', ΑΕ, σελ. 780, 833, ΕφΑθ 5601/82 ΑρχΝ ΛΙ/365)..... Η β' εναγομένη αντί να πληρώνει τους μισθούς, δαπανούσε τεράστια ποσά και έξοδα παραστάσεώς της που αντλούσε από κοινό αλληλόχρεο λογαριασμό μετά της ΑΕ, ο οποίος (λογαριασμός) στο τέλος της χρήσης του έτους 1995 εμφάνισε χρεωστικό το υπερβολικό ποσό των 1.190.877.716 δραχμών. Με τις ενέργειες της αυτές, μη επιμελείς και συνετές, δρομολόγησε την πορεία της επιχείρησής της, ώστε ήταν αναμενομένη η τραγική κατάληξή της, για την οποία ουδέν οικονομικό μέτρο πρόνοιας έλαβε για την εξυγίανσή της, και συνεπώς ήταν αναμενόμενη η αντίδραση των εργαζομένων στο συγκρότημα αυτό....Για τους λόγους αυτούς: Υποχρεώνει τις εναγόμενες να

καταβάλουν, καθεμία εις ολόκληρον, τα πιο κάτω στους ενάγοντες ποσά (...).»²⁸³

Εκ των ανωτέρω καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι η παράσταση πολιτικής αγωγής από τον εργαζόμενο γίνεται δεκτή, όταν η εργοδότη εταιρεία είναι τελείως αφερέγγυα ή αποκρύπτει την περιουσία της και άρα η αναγκαστική εκτέλεση καθίσταται ανέφικτη, με αποτέλεσμα να μην είναι δυνατή η ικανοποίηση της συμβατικής αξίωσης του εργαζομένου με τους νόμιμους τρόπους εκτέλεσης²⁸⁴. Στην περίπτωση αυτή η παράλειψη καταβολής από το φυσικό πρόσωπο – νόμιμο εκπρόσωπο του νομικού προσώπου συνεπάγεται την απώλεια των οφειλόμενων ποσών, διότι λόγω της αφερέγγυότητας του νομικού προσώπου ή της αδυναμίας αναγκαστικής εκτέλεσης, είναι αδύνατη η

²⁸³ Παρόμοια είναι και η πρόσφατη υπ' αριθμόν 149/2013 απόφαση του Μονομελούς Πρωτοδικείου Αθηνών, αδημοσίευτη στον έντυπο και ηλεκτρονικό νομικό τύπο, η οποία απεφάνθη ως εξής: «Στην προκειμένη περίπτωση και εν τω μέσω της οικονομικής κρίσης (η οποία ως πασίδηλο γεγονός λαμβάνεται αυτεπαγγέλτως υπόψη) που πλήττει την χώρα μας, **η μη πληρωμή δεδουλευμένων αποδοχών** (χωρίς την επίκληση καν οικονομικής δυσπραγίας-όπως θα ήταν εύλογο-εκ μέρους του δεύτερου εναγομένου) αλλά και η με οποιοδήποτε τρόπο με δόλο ματαίωση της δικαστικής τους επιδίωξης, αποτελεί καταφανώς συμπεριφορά αντίθετη προς τα χρηστά ήθη και την αντίληψη του μέσου κοινωνικού ανθρώπου, ο οποίος ευλόγως θα ανέμενε -ως ένδειξη καλής πίστης και κατανόησης προς τους εργαζομένους- **την καταβολή έστω ενός ποσού ως έναντι των οφειλόμενων**. Αντιθέτως, ο δεύτερος εναγόμενος, **εκμεταλλεζόμενος -εις βάρος του συνταγματικώς προστατευμένου δικαιώματος της εργασίας και της αμοιβής της (άρθρο 22Σ)- τον κεφαλαιουχικό χαρακτήρα των εταιρειών με τις οποίες δραστηριοποιείται, με προκλητικό τρόπο δεν εξόφλησε τις απαιτήσεις των εργαζομένων και προέβαινε εξακολουθητικά στην εκποίηση περιουσιακών στοιχείων της πρώτης εναγομένης προκειμένου να ματαιώσει και την ικανοποίησή τους (των απαιτήσεων των εργαζομένων) μέσω διαδικασιών αναγκαστικής εκτέλεσης**. Η συμπεριφορά του αυτή, εκτός της ποινικής της απαξίας (παράβαση μονού άρθρου του α.ν. 690/1945 και διατάξεων της ασφαλιστικής νομοθεσίας) είναι παράνομη, ως αντίθετη στο γενικό καθήκον που επιβάλλει η **διάταξη του άρθρου 914 ΑΚ, ήτοι να μην προκαλεί κανένας ζημία σε άλλον, αλλά και υπαίτια, καθώς με απόλυτη συνειδητοποίηση των ενεργειών του και αδιαφορώντας για τη ζημία των εργαζομένων, παρέλειπε δολίως να τους καταβάλει τα οφειλόμενα σε αυτούς ποσά και ενεργούσε αποκλειστικά προς το σκοπό της οικονομικής τους ανέχειας**. Επίσης, αποδείχθηκε ότι υφίσταται και **η πρόσφορη (αιτιώδης) συνάφεια** μεταξύ της ζημιολογούσας συμπεριφοράς του δεύτερου εναγομένου (η οποία συντίθεται από εξακολουθητικές πράξεις και παραλείψεις, όπως εκτέθηκε) και της ζημίας, που επήλθε στην περιουσία των εναγόντων, η οποία είναι **άμεση**, αφού, και κατά τα διδάγματα της κοινής πείρας και της λογικής, η συμπεριφορά αυτού (του δεύτερου εναγομένου), όπως αποδείχθηκε και με τις ειδικότερες συνθήκες και περιστάσεις, που έλαβε χώρα, κατά τη συνήθη και κανονική πορεία των πραγμάτων, ήταν ικανή να επιφέρει το επιζήμιο αποτέλεσμα στους ενάγοντες, το οποίο και πράγματι, κατά τα ως άνω, επέφερε και ισούται με το ύψος των οφειλόμενων σε αυτούς ποσών για δεδουλευμένες αποδοχές και αποζημίωση απόλυσης. Σύμφωνα με τα ανωτέρω, κατά την κρίση του παρόντος Δικαστηρίου, η συμπεριφορά του δεύτερου εναγομένου **θεμελιώνει πρωτογενώς αδικοπρακτική του ευθύνη** έναντι των εναγόντων και πρέπει ο δεύτερος εναγόμενος να υποχρεωθεί να **ανορθώσει την ισόποση με τις αποδοχές τους ζημία τους**, η οποία έχει ως αίτιο την ανωτέρω αδικοπραξία. Στην προκειμένη περίπτωση, **κάμπτεται η αρχή της μη ευθύνης των διοικούντων ανώνυμη εταιρία και δεν ισχύει, διότι υπάρχει πταίσμα του δεύτερου εναγομένου από αδικοπραξία, οπότε υφίσταται ευθύνη του προσωπικά σύμφωνα με τη διάταξη του άρθ. 914 ΑΚ**. Κατ' ακολουθία των παραπάνω, πρέπει η κρινόμενη αγωγή να γίνει δεκτή ως κατ' ουσίαν βάσιμη και [Α] να υποχρεωθούν οι εναγόμενοι, ευθυνόμενοι εις ολόκληρον έκαστος εξ αυτών, να καταβάλουν...»

²⁸⁴ Με την απόφαση της 8^{ης} Νοεμβρίου 1990 στην υπόθεση C-53/1988, δημοσιευμένη στο ΝοΒ 1991 σελ. 298 επ., το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (ΔΕΚ) απεφάνθη εν Ολομελεία ότι η Ελλάδα είχε παραλείψει να θεσπίσει τα μέτρα που ήταν αναγκαία για τη συμμόρφωσή της προς την Οδηγία 80/987/ΕΟΚ του Συμβουλίου (Οδηγία της 20^{ης} Οκτωβρίου 1980) «περί προστασίας των μισθωτών σε περίπτωση αφερέγγυτητας του εργοδότη», παραβαίνοντας έτσι τις υποχρεώσεις που υπείχε εκ της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΣυνθΕΟΚ). Όσον αφορά στον α.ν. 690/1945, στον οποίο την εποχή εκείνη απειλείτο ποινή φυλάκισης έως τρεις μήνες και χρηματική ποινή για τους εργοδότες που δεν κατέβαλλαν εμπροθέσμως τις οφειλόμενες αποδοχές στους απασχολούμενους σε αυτούς, το ΔΕΚ απεφάνθη ότι «**αρκεί να παρατηρηθεί ότι πρόκειται για ποινικό νόμο, που δεν εγγυάται στους εργαζόμενους την πληρωμή των ανεξόφλητων απαιτήσεών τους σε περίπτωση αφερέγγυτητας του εργοδότη**», εγγύηση που αποτελεί τον κύριο σκοπό της Οδηγίας.

καταβολή τους από αυτό. Συνεπώς, το στοιχείο της αφερεγγυότητας του νομικού προσώπου συνεπάγεται τη ζημία των εργαζομένων και ως εκ τούτου στοιχειοθετείται η αδικοπραξία του νομίμου εκπροσώπου. Εν προκειμένω, θα πρέπει ο συνήγορος του εργαζομένου να φροντίσει με όλους τους τρόπους που του παρέχει το νομικό οπλοστάσιο²⁸⁵ να αποδείξει τις ανωτέρω προϋποθέσεις, που θα οδηγήσουν τον εισαγγελέα αλλά και το δικαστήριο να κάνουν δεκτή την πολιτική αγωγή του εργαζομένου - εντολέως του. Έτσι, εφόσον αποδειχθεί η αφερεγγυότητα ή η απόκρυψη περιουσιακών στοιχείων της εργοδότης εταιρείας, τότε ο νόμιμος εκπρόσωπός της θα υπέχει ευθύνη έναντι του εργαζομένου τόσο σε αστικό όσο και σε ποινικό επίπεδο. Τούτο έχει μεγάλη σημασία, ιδίως σε αστικό επίπεδο, διότι ο εργαζόμενος θα μπορεί να ικανοποιήσει τις αξιώσεις του με την επίσπευση αναγκαστικής εκτέλεσης επί της ατομικής περιουσίας του νομίμου εκπροσώπου της εργοδότης εταιρείας, υπό το πέπλο της οποίας δεν θα μπορεί πλέον να καλυφθεί.

Σε κάθε περίπτωση, σύμφωνα με το άρθρο 63 ΚΠΔ η πολιτική αγωγή ενώπιον του ποινικού δικαστηρίου ασκείται όχι μόνο για χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης ή ψυχικής οδύνης, αλλά και για ανόρθωση-αποζημίωση άλλης τυχόν ζημίας που προκλήθηκε από το αδίκημα. Ανεξαρτήτως λοιπόν της δυνατότητας ή μη παράστασης πολιτικής αγωγής για χρηματική αποκατάσταση της ηθικής βλάβης, ο εργαζόμενος νομιμοποιείται ενεργητικώς σε παράσταση πολιτικής αγωγής για την ανόρθωση περαιτέρω υλικής ζημίας που του προκλήθηκε από την καθυστέρηση καταβολής ή την εν γένει μη καταβολή των δεδουλευμένων αποδοχών του. Τέτοια περαιτέρω υλική ζημία επέρχεται επί παραδείγματι όταν εξαιτίας της μη καταβολής του μισθού ο εργαζόμενος αδυνατεί να πληρώσει το μίσθωμα της οικίας όπου διαμένει με την οικογένειά του και ο εκμισθωτής προβαίνει σε έξωση, όταν αδυνατεί να καταβάλει τη δόση του στεγαστικού δανείου και η τράπεζα προβαίνει σε κατάσχεση του ενυπόθηκου ακινήτου του, όταν έμμισθο στέλεχος εταιρείας δεν ανταποκρίνεται σε πρωτοφανή επενδυτική ευκαιρία με αποτέλεσμα να απωλέσει μια μοναδική αφορμή για σημαντική επαύξηση της περιουσίας του. Έτσι, αν ο εργαζόμενος υπέστη ζημία από την καθυστέρηση ή τη μη καταβολή των αποδοχών του, όπως σε όλες τις παραπάνω περιπτώσεις, τότε δύναται νομίμως να δηλώσει παράσταση πολιτικής αγωγής για την αποζημίωση αυτή²⁸⁶, εφόσον όμως

²⁸⁵ Τα αποδεικτικά μέσα κατά τον ΚΠΔ είναι οι μάρτυρες (άρθρα 350-361), η πραγματογνωμοσύνη και η αυτοψία (άρθρα 362-363), τα έγγραφα (άρθρα 364-365) και η εξέταση του κατηγορουμένου και του αστικώς υπευθύνου (άρθρα 366-368).

²⁸⁶ Σύμφωνα με τον **Σιδέρη Δημήτριο** («Η ποινική προστασία του μισθού (α.ν. 690/1945) Θεωρία – Νομοθεσία – Νομολογία», εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη 2004, σελ. 129), εφόσον ο εργαζόμενος παραστεί στο ποινικό δικαστήριο ζητώντας την αποκατάσταση της υλικής ζημίας του, δεν θα πρέπει να αποκλείσουμε το δικαίωμα του εργοδότη να προτείνει το συμφιλιισμό των ανταπαιτήσεών του. Στην περίπτωση αυτή είναι ενδεχόμενη η αποβολή της πολιτικής αγωγής κατά το άρθρο 65 παρ. 2 ΚΠΔ, δεδομένου ότι πρόκειται συνήθως για ανεκκαθάριστες απαιτήσεις.

έχει επιδώσει δικόγραφο στον κατηγορούμενο τουλάχιστον πέντε ημέρες πριν από τη δικάσιμο²⁸⁷, σύμφωνα με τις διατάξεις περί επιδόσεως του ΚΠολΔ²⁸⁸ και σύμφωνα με το άρθρο 68 παρ. 1 ΚΠΔ²⁸⁹ σε συνδυασμό με το άρθρο 167 ΚΠΔ²⁹⁰. Περαιτέρω προϋπόθεση νομιμότητας της δήλωσης παράστασης πολιτικής αγωγής είναι να μην έχει εκδοθεί απόφαση του πολιτικού δικαστηρίου επί της ενδεχόμενης αγωγής που κατέθεσε ο εργαζόμενος, προς αποφυγή του κινδύνου εκδόσεως αντιφατικών αποφάσεων σύμφωνα με το άρθρο 66 παρ. 1 ΚΠΔ²⁹¹.

Ως προς το κατά τα ανωτέρω κρίσιμο και αποφασιστικό στοιχείο της αμεσότητας στην αιτιώδη πρόκληση της ζημίας από την τυποποιούμενη στο νόμο συμπεριφορά του εργοδότη, λεκτέα τυγχάνουν τα ακόλουθα. Η έννοια της αμεσότητας κρίνεται επί νομολογιακού επιπέδου ανάλογα με την εκάστοτε εκδικαζόμενη περίπτωση. Δεν υφίσταται νομοθετικά προσδιορισμένη κλίμακα με βάση την οποία θα γίνεται αποδεκτή ή θα απορρίπτεται η δήλωση παράστασης πολιτικής αγωγής. Συνεπώς, δεν είναι δυνατή η άνευ ενστάσεων διάκριση μεταξύ αντανakλαστικών συνεπειών και άμεσης ζημίας μιας αξιόποινης πράξης, πολλώ μάλλον όταν σύμφωνα με τις διατάξεις του Αστικού Κώδικα, στον οποίο παραπέμπει ο Κώδικας Ποινικής Δικονομίας, ο κύκλος των ενδιαφερομένων προσώπων είναι σχετικά ευρύς. Έχει επί παραδείγματι κριθεί ότι η μητέρα της αποπλανηθείσας άπορης κόρης, η οποία έμεινε έγκυος, μπορεί να παραστεί στο ποινικό δικαστήριο ως πολιτικώς ενάγουσα, το ίδιο και ο πατέρας σε δίκη ψευδορκίας, όταν τα εκτεθέντα σε βάρος της κόρης του έθιγαν την οικογενειακή τιμή και υπόληψη²⁹². Περαιτέρω, έγινε δεκτή η παράσταση πολιτικής αγωγής μεμονωμένου οδοντιάτρου σε δίκη για παράνομη άσκηση οδοντιατρικού επαγγέλματος, ενώ απερρίφθη η παράσταση του Προέδρου

²⁸⁷ ΜονΠλημΘεσς 42299/2003, ΠοινΔικ 2004, τευχ. 6, σελ. 671

²⁸⁸ Άρθρα 122-143 ΚΠολΔ

²⁸⁹ Άρθρο 68 ΚΠΔ: Άσκηση και διατύπωση της πολιτικής αγωγής. «1] Εκείνος που έχει το δικαίωμα πολιτικής αγωγής μπορεί πάντοτε να επιδιώξει την ικανοποίηση των απαιτήσεών του για αποζημίωση στο ποινικό δικαστήριο και στο ακροατήριο ωσότου αρχίσει η αποδεικτική διαδικασία σύμφωνα με τα άρθρα 63 και 64, αν έχει επιδώσει δικόγραφο στον κατηγορούμενο κατά τις διατάξεις της πολιτικής δικονομίας και σύμφωνα με την προθεσμία του άρθρου 167. 2] Κατ' εξαίρεση, εκείνος που κατά τον αστικό κώδικα δικαιούται χρηματική ικανοποίηση εξαιτίας ηθικής βλάβης ή ψυχικής οδύνης μπορεί να υποβάλλει την απαίτησή του στο ποινικό δικαστήριο, ωσότου αρχίσει η αποδεικτική διαδικασία, χωρίς έγγραφη προδικασία. 3] Το ότι ο πολιτικώς ενάγων δεν έχει εμφανιστεί κατά την έναρξη της αποδεικτικής διαδικασίας δεν δικαιολογεί σε καμία περίπτωση αναβολή της δίκης. Ο πολιτικώς ενάγων που δεν έχει εμφανιστεί δεν κωλύεται από αυτόν και μόνο το λόγο να φέρει την αγωγή του στο πολιτικό δικαστήριο, αλλά και στο ποινικό δικαστήριο μπορεί να την υποστηρίξει, αν για οποιονδήποτε λόγο αναβλήθηκε η συζήτηση της υπόθεσης. 4] Ο πολιτικώς ενάγων μπορεί κατά την κρίση του δικαστηρίου να αποβληθεί από την ποινική διαδικασία, αν, παρόλο που εμφανίστηκε έγκαιρα, αποχώρησε κατά τη διάρκεια της συζήτησης, στην περίπτωση αυτή μπορεί να φέρει την αγωγή του στο πολιτικό δικαστήριο.»

²⁹⁰ Άρθρο 167 ΚΠΔ: Προθεσμία για την επίδοση της πολιτικής αγωγής. «Η επίδοση της πολιτικής αγωγής στον κατηγορούμενο ή στον αστικώς υπεύθυνο πρέπει να γίνει πέντε τουλάχιστον ημέρες πριν από τη δικάσιμο.»

²⁹¹ Άρθρο 66 ΚΠΔ: Πολιτική αγωγή εκκρεμής σε πολιτικό δικαστήριο. «1] Η πολιτική αγωγή που έχει ασκηθεί σε πολιτικό δικαστήριο μπορεί να εισαχθεί στο ποινικό δικαστήριο, αν δεν εκδόθηκε οριστική απόφαση με την πολιτική διαδικασία. 2] Αν ο πολιτικώς ενάγων ασκήσει αυτό το δικαίωμα, δεν μπορεί να συνεχίσει τη δίκη στα πολιτικά δικαστήρια, εκτός από τις περιπτώσεις του άρθρου 65. 3] Ο ποινικός δικαστής αποφασίζει και για τα έξοδα που έχουν γίνει στην πολιτική διαδικασία.»

²⁹² ΑΠ 233/1960, ΠοινΧρ τομ. Ι', σελ. 470

του Οδοντιατρικού Συλλόγου²⁹³. Έτι περαιτέρω, αναγνωρίστηκε δικαίωμα παράστασης πολιτικής αγωγής για ψυχική οδύνη και επιδικάσθηκε χρηματική ικανοποίηση στο σύζυγο για τη θανάτωση της συζύγου, με την οποία τελούσε σε διάσταση τουλάχιστον από τετραετίας και ήταν εκκρεμής αγωγή διαζυγίου ασκηθείσα από τη μετέπειτα θανούσα²⁹⁴. Έτσι, με δεδομένη τη μη ύπαρξη νομοθετικά προσδιορισμένου και ασφαλούς κριτηρίου διάκρισης των συναφών περιπτώσεων, το όλο ζήτημα αντιμετωπίζεται περιπτωσιολογικά. Προσπάθεια μιας πιο συστηματικής προσέγγισης στην έννοια της αμεσότητας επιχειρήθηκε στις ακολουθήσασες τη μεταπολίτευση δίκες περί εσχάτης προδοσίας, όπου εκτιμήθηκε ότι συντρέχει άμεση ζημία όταν η παράβαση της ποινικής διάταξης είχε ως αποτέλεσμα προσβολή σε ορισμένο δικαίωμα ή συμφέρον του προσώπου, το οποίο (δικαίωμα ή συμφέρον του) προστατεύεται από την παραβιασθείσα διάταξη²⁹⁵.

Στο υπό πραγμάτευση έγκλημα ο εργαζόμενος καταγγέλλει τον εργοδότη για μη καταβολή των δεδουλευμένων αποδοχών του. Φορέας του εννόμου αγαθού της περιουσίας και του δικαιώματος στην εργασία και την δι' αυτής ανάπτυξη της προσωπικότητας είναι ο ίδιος ο εργαζόμενος, ο οποίος επιβιώνει εκ της απολαβής των συγκεκριμένων χρημάτων, χωρίς τα οποία στερείται τα προς το ζην, ενώ τα οφειλόμενα ποσά ανταποκρίνονται σε εργασία αποκλειστικά δική του. Ως εκ τούτου βλάπτεται άμεσα εκ της μη καταβολής του μισθού, ενώ δεν μπορεί να παραβλεφθεί η πραγματική και υφιστάμενη ηθική βλάβη του, με αποτέλεσμα να δικαιούται σε παράσταση πολιτικής αγωγής. Κάθε άλλη λύση ούτε νομικά ούτε ηθικά βάσιμη είναι. Άλλωστε η απλή λογική οφείλει να αποτελεί τη λυδία λίθο κάθε νομικής κατασκευής. Μετά ταύτα, έχει υποστηριχθεί²⁹⁶ ότι η απαγόρευση παράστασης πολιτικής

²⁹³ ΑΠ 242/1958, ΠοινΧρ τομ. Η', σελ. 582

²⁹⁴ ΕφΠειρ 205/1995, ΕΣυγκΔ 1995, σελ. 371. Παρόμοια και η ΜονΠρωτΒολ 286/2000, ΑρχΝ 2002, σελ. 648.

²⁹⁵ **Κονταξής Θρ.**, «Η δυνατότητα ή μη παράστασης πολιτικής αγωγής από εργαζόμενο σε βάρος του εργοδότη του σε περίπτωση μη καταβολής μισθών», ΠοινΔικ 2010, σελ. 247

²⁹⁶ Η ανάπτυξη της προκειμένης συλλογιστικής και η εξαγωγή του υιοθετούμενου συμπεράσματος ανήκει στον **Κονταξή Θρασύβουλο**, ο.π., σελ. 248. Ο ίδιος διατυπώνει και εξ αντιδιαστολής επιχείρημα από ακραίες περιπτώσεις αναγνωρισμένων δικαιωμάτων πολιτικής αγωγής, στις οποίες το στοιχείο της αμεσότητας της βλάβης προβάλλει ισχυρό. Ειδικότερα, αναρωτιέται σε τι συνίσταται η αμεσότητα της βλάβης του διεφθαρμένου Ελληνικού Δημοσίου φερειπείν επί φορολογικών παραβάσεων, του οποίου η ηθική βλάβη είναι τις περισσότερες φορές κυριολεκτικά ανύπαρκτη. Τι ηθική βλάβη μπορεί να υποστεί ένας αντιπαραγωγικός, διεφθαρμένος, αναποτελεσματικός, γραφειοκρατικός, δυσκίνητος, κομματικά ελεγχόμενος οργανισμός, όπως το Ελληνικό Δημόσιο; Και πώς μπορεί την ίδια στιγμή η πραγματική ηθική προσβολή ενός προσώπου, που κτίζει και συντηρεί μέρα με τη μέρα, κομμάτι-κομμάτι, με κόπο και ιδρώτα την ηθική του προσωπικότητα ενάντια στις αντιξοότητες, τους πειρασμούς της επιβίωσης και στα καθημερινά προβλήματα, να θεωρηθεί «εξ αντανάκλασως»; Ένα περαιτέρω παράδειγμα εισαγωγής της σκοπιμότητας στην ποινική διαδικασία είναι κατά το συγγραφέα η δυνατότητα παράστασης πολιτικής αγωγής της Ανωνύμου Εταιρίας Προστασίας Πνευματικής Ιδιοκτησίας (ΑΕΠΠΙ), προς την οποία εκχωρείται το δικαίωμα των μελών της για την εκμετάλλευση των έργων τους. Τίθεται το ερώτημα αν με την ως άνω εκχώρηση περιουσιακού δικαιώματος καθίσταται η ΑΕΠΠΙ αμέσως παθούσα και αν είναι δυνατή η εκχώρηση της αξίωσης για ηθική βλάβη. Ως προς το δεύτερο σκέλος της ερώτησης η απάντηση είναι προφανής ενόψει της ρητής και κατηγορηματικής διάταξης του άρθρου 933 ΑΚ περί του ανεκχώρητου της σχετικής αξίωσης για ηθική βλάβη, λόγω του αυστηρά προσωπικού χαρακτήρα της. Ως προς το πρώτο σκέλος της ερώτησης εγείρονται αμφιβολίες περί την υλοποίηση της αμεσότητας στην προκειμένη περίπτωση. Ερωτάται ρητορικά ποιος είναι αυτός που

αγωγής του εργαζομένου κατά του εργοδότη για τη μη καταβολή των δεδουλευμένων αποδοχών του αποτελεί απλά σόφισμα, μη ανταποκρινόμενο ούτε στις κρατούσες δικαιοτικές αρχές ούτε στο κοινό περί δικαίου αίσθημα, όπως το τελευταίο διαμορφώνεται από τη ζώσα πραγματικότητα.

Ένα ακόμα κρίσιμο ζήτημα που έχει απασχολήσει τη θεωρία και τη νομολογία είναι η δυνατότητα συμμετοχής της συνδικαλιστικής οργάνωσης στην ποινική δίκη ως πολιτικώς ενάγουσας. Εκτός του εργαζομένου, *de lege lata* δεν νομιμοποιείται ενεργητικώς σε παράσταση πολιτικής αγωγής η συνδικαλιστική οργάνωση στην οποία αυτός ανήκει, εφόσον η τελευταία δεν είναι εκ του εγκλήματος παθούσα ή αμέσως ζημιωθείσα²⁹⁷. Ως προς την εν λόγω προβληματική παρατηρούμε ότι ο Έλληνας νομοθέτης ρύθμισε διεξοδικά τα ζητήματα σχετικά με την ικανότητα συμμετοχής των συνδικαλιστικών -αλλά και γενικότερα των επαγγελματικών- οργανώσεων στις δίκες που αφορούν τα μέλη τους. Ο Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας στο άρθρο 669²⁹⁸, καταργώντας με το άρθρο 1 περιπτ. ε' και στ' του ΕισΝΚΠολΔ²⁹⁹ αντίστοιχες διατάξεις προηγούμενων ρυθμίσεων, αναγνωρίζει τρεις περιπτώσεις συμμετοχής των συνδικαλιστικών οργανώσεων στην πολιτική δίκη: ι) Όταν ασκούν υπέρ των μελών τους τα δικαιώματα που απορρέουν από συλλογική σύμβαση εργασίας ή από διατάξεις που

υποφέρει προσωπικά από τη βίωση της εγκληματικής πράξης και πώς υπεισέρχεται, πλάσματι δικαίου, μια ανώνυμη εμπορική εταιρεία σε μια αυστηρά προσωποπαγή σχέση, με παράγωγο μάλιστα δικαίωμα που υποδηλώνει εμμέσως παθόντα. Είναι προφανές ότι η ως άνω ρύθμιση εκθέτει το όλο κατασκευάσμα περί αμεσότητας. Τέλος, συναφές είναι το παράδειγμα του Κώδικα περί Δικηγόρων, στο άρθρο 40 παρ. 4 του οποίου προβλέπεται η δυνατότητα παράστασης του οικείου Δικηγορικού Συλλόγου ως πολιτικώς ενάγοντος σε περίπτωση κατά την οποία κάποιο πρόσωπο αντιποιείται τη δικηγορική ιδιότητα. Βέβαια, εν προκειμένω η παράσταση πολιτικής αγωγής είναι μόνο προς υποστήριξη της κατηγορίας. Τότε όμως κατ' αναλογίαν θα έπρεπε να αναγνωρίζεται δικαίωμα τουλάχιστον προς υποστήριξη της κατηγορίας σε όλες τις περιπτώσεις. Ως προς την παράσταση πολιτικής αγωγής μόνο προς υποστήριξη της κατηγορίας ο **Δημάκης Αλέξανδρος** παρατηρεί στο άρθρο του «Προβληματισμοί σχετικά με τις ειδικές ρυθμίσεις για την πολιτική αγωγή – Ταυτόχρονα μερικές σκέψεις για το μέλλον του θεσμού προς την κατεύθυνση μιας παράστασης αμιγώς ποινικού χαρακτήρα», δημοσιευθέν στα ΠοινΧρ 2010 τομ. Ξ' σελ. 535, πως δημιουργεί σοβαρά προβλήματα, καθώς με αυτή ουσιαστικά υπεισέρχεται στην ποινική δίκη ένας δεύτερος «Εισαγγελέας», παρα-Εισαγγελέας ή λαϊκός κατήγορος, ο οποίος μάλιστα συχνά φέρει το κύρος μιας δημόσιας αρχής. Αυτή η καινοτομία, όμως, αντιβαίνει στην καθιερούμενη στο άρθρο 27 παρ. 3 ΚΠΔ θεμελιώδη νομοθετική επιλογή, σύμφωνα με την οποία κατηγορούσα αρχή είναι ο Εισαγγελέας κάθε δικαστηρίου.

²⁹⁷ **Σιδέρης Δ.**, «Η ποινική προστασία του μισθού (α.ν. 690/1945) Θεωρία – Νομοθεσία – Νομολογία», εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη 2004, σελ. 127

²⁹⁸ Άρθρο 669 ΚΠολΔ: Δικαιώματα επαγγελματικών σωματείων. «Αναγνωρισμένα επαγγελματικά σωματεία εργαζομένων ή εργοδοτών, αναγνωρισμένες ενώσεις τους ή επιμελητήρια έχουν το δικαίωμα 1) να ασκούν υπέρ των μελών τους τα δικαιώματα που απορρέουν από συλλογική σύμβαση ή άλλες διατάξεις που εξομοιώνονται προς διατάξεις συλλογικής σύμβασης, εκτός αν τα μέλη έχουν ρητώς εκδηλώσει την αντίθεσή τους· έχουν πάντως το δικαίωμα να παρέμβουν· 2) να παρέμβουν υπέρ διαδίκου, εφόσον είναι μέλος τους ή μέλος κάποιας από τις οργανώσεις που αποτελούν την ένωση· 3) να παρέμβουν σε κάθε δίκη που αφορά την ερμηνεία ή την εφαρμογή συλλογικής σύμβασης εργασίας στην οποία μετέχουν ή διάταξης που εξομοιώνεται προς τις διατάξεις τέτοιας συλλογικής σύμβασης, για την προστασία του συλλογικού συμφέροντος που παρουσιάζει η έκβαση της δίκης.»

²⁹⁹ Άρθρο 1 ΕισΝΚΠολΔ: Κατάργηση προηγούμενων δικονομικών διατάξεων. «Από την εισαγωγή του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας καταργούνται α) ο νόμος της 2/14 Απριλίου 1834 "περί Πολιτικής Δικονομίας", β) ο νόμος της 23 Ιουλίου 1903 "περί Πολιτικής Δικονομίας της Κρητικής Πολιτείας", γ) τα άρθρα 315 έως 409 της Κρητικής Πολιτικής Δικονομίας της 25 Ιανουαρίου 1880, δ) τα άρθρα 50 έως 56 της Ειδικής Δικονομίας των Κρητών της 10 Φεβρουαρίου 1880, όπως ίσχυαν ως τώρα, ε) κάθε άλλη διάταξη που είναι αντίθετη σε αυτόν και στ) κάθε διάταξη που αφορά θέματα που ρυθμίζει ο εισαγόμενος κώδικας, εφόσον δεν συμβιβάζεται με τις διατάξεις αυτού του κώδικα και δεν ορίζεται διαφορετικά στο νόμο αυτόν.»

εξομοιώνονται με αυτή, όπως η διαιτητική απόφαση. Η δυνατότητα συμμετοχής της οργάνωσης αίρεται στην περίπτωση που τα μέλη έχουν εκφράσει ρητά την αντίθεσή τους σε αυτή. Στην περίπτωση συμμετοχής της οργάνωσης ως κυρίου διαδίκου, τα μέλη δικαιούνται σύμφωνα με το άρθρο 669 παρ. 1 ΚΠολΔ να παρέμβουν ασκώντας πρόσθετη ή κύρια παρέμβαση. ιι) Όταν παρεμβαίνουν στις δίκες που διεξάγουν τα μέλη τους. Η παρέμβαση αυτή είναι πρόσθετη και στηρίζεται τόσο στην ειδικότερη ρύθμιση της διατάξεως του άρθρου 669 παρ. 2 ΚΠολΔ όσο και στη γενική ρύθμιση του άρθρου 80 ΚΠολΔ³⁰⁰. ιιι) Όταν παρεμβαίνουν σε δίκη που έχει σχέση με την ερμηνεία ή την εφαρμογή συλλογικής σύμβασης εργασίας, στην κατάρτιση της οποίας μετείχαν είτε υπογράφοντας είτε προσυπογράφοντας είτε προσχωρώντας σε αυτή³⁰¹. Η απαρίθμηση των ανωτέρω περιπτώσεων είναι περιοριστική³⁰², όπερ σημαίνει ότι οι συνδικαλιστικές οργανώσεις μπορούν να ασκούν ως μη δικαιούμενοι τρίτοι -άλλως μη δικαιούχοι διάδικοι- τα δικαιώματα των μελών τους μόνο στις περιπτώσεις που αναφέρονται στο άρθρο 669 ΚΠολΔ. Συνεπώς, δεν διαθέτουν ένα γενικό, ίδιο και αυτοτελές δικαίωμα να ασκούν στα πολιτικά δικαστήρια κάθε είδους αγωγή είτε για λογαριασμό των μελών τους είτε για να προστατεύσουν το συλλογικό επαγγελματικό συμφέρον³⁰³.

Προκειμένου για τις παραβάσεις της εργατικής και ασφαλιστικής νομοθεσίας, ο Ν. 1264/1982 στο άρθρο 4 παρ. 3 στοιχ. β' αυτού³⁰⁴ δίνει το δικαίωμα στις συνδικαλιστικές οργανώσεις να καταγγέλλουν στις αρμόδιες αρχές τέτοιου είδους παραβάσεις. Η φράση «εργατική νομοθεσία» παραπέμπει σε κάθε πολιτειακή ρύθμιση των όρων εργασίας, όπως ο νόμος, η υπουργική απόφαση και το προεδρικό διάταγμα, ενώ η φράση «ασφαλιστική νομοθεσία» σημαίνει κάθε πολιτειακή ρύθμιση της κοινωνικής ασφάλισης. Η ρύθμιση του νόμου περιλαμβάνει παραβάσεις όχι μόνο κανονισμών εργασίας αλλά και όρων συλλογικών συμβάσεων εργασίας και διαιτητικών αποφάσεων³⁰⁵. Επίσης ο νόμος παρέχει στις συνδικαλιστικές οργανώσεις το δικαίωμα να εγκαλούν στις διοικητικές και

³⁰⁰ Άρθρο 80 ΚΠολΔ: Παρέμβαση πρόσθετη. «Αν σε δίκη που εκκρεμεί μεταξύ άλλων τρίτος έχει έννομο συμφέρον να νικήσει κάποιος διάδικος, έχει δικαίωμα, έως την έκδοση αμετάκλητης απόφασης, να ασκήσει πρόσθετη παρέμβαση για να υποστηρίξει το διάδικο αυτόν.»

³⁰¹ Μπέης Κ., «Η αξίωση για δικαστική προστασία των επαγγελματικών οργανώσεων αναφορικά με τα δικαιώματα των μελών τους», Δ 1991, σελ. 519

³⁰² ΑΠ 244/1969, ΕΕργΔ 1969, σελ. 1441

³⁰³ Πάντως, σε αντίθεση με την πολιτική δικαιοσύνη, στον τομέα της διοικητικής δικαιοσύνης το ΣτΕ δέχεται πως τα επαγγελματικά σωματεία –επομένως και οι συνδικαλιστικές οργανώσεις– είναι δυνατό να υπερασπίζονται όχι μόνο το συμφέρον των μελών τους αλλά και το ευρύτερο επαγγελματικό συμφέρον (Βλ. χαρακτηριστικά την απόφαση ΣτΕ 3050/1984, ΕΕργΔ 1985, σελ. 9). Αν και το ΣτΕ δεν έχει διαμορφώσει ολοκληρωμένη αντίληψη για την έννοια και το περιεχόμενο του συλλογικού επαγγελματικού συμφέροντος, οι θέσεις του θεωρούνται «πιο προχωρημένες» από τις αντίστοιχες θέσεις των πολιτικών δικαστηρίων.

³⁰⁴ Βλ. ανωτέρω υποσημείωση υπ' αριθμόν 223.

³⁰⁵ Σιδέρης Δ., «Συμμετοχή της συνδικαλιστικής οργάνωσης στην ποινική δίκη ως πολιτικώς ενάγουσας», ΔΕΝ 2001, τομ. 57, τευχ. 1365, σελ. 1162

δικαστικές αρχές τις παραβάσεις της εργατικής και ασφαλιστικής νομοθεσίας προκειμένου να διαφυλάξουν τα εργασιακά συμφέροντα. Είναι προφανές ότι η έγκληση αφορά παραβάσεις οι οποίες διώκονται ποινικά, όπως το υπό πραγμάτευση έγκλημα της μη καταβολής των δεδουλευμένων αποδοχών του εργαζομένου κατά τον α.ν. 690/1945.

Πάντως ο νομοθέτης δεν έχει αναγνωρίσει στα νομικά πρόσωπα το δικαίωμα να παρίστανται ως πολιτικώς ενάγοντα, όταν δεν είναι παθόντα ή αμέσως ζημιωθέντα εκ του εγκλήματος, παρά μόνο σε ελάχιστες περιπτώσεις³⁰⁶. Η επιλεκτική αναγνώριση του συγκεκριμένου δικαιώματος μόνο σε ορισμένες περιπτώσεις φανερώνει την άρνηση του νομοθέτη να αναγνωρίσει στα νομικά πρόσωπα τη δυνατότητα παράστασής τους ως πολιτικώς ενάγοντα στις δίκες που δεν είναι άμεσα παθόντα. Στην περίπτωση της συνδικαλιστικής οργάνωσης, αυτή μπορεί να παραστεί ως πολιτικώς ενάγουσα στην ποινική δίκη όχι μόνο όταν προσβάλλονται άμεσα τα συμφέροντά της, αλλά και όταν συμπροσβάλλονται με τα συμφέροντα του εργαζόμενου μέλους της, οπότε μπορεί να απαιτήσει αποζημίωση για την υλική ζημία που υπέστη αλλά και χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης. Έτσι, όταν ο εργοδότης προσβάλλει την ελεύθερη ανάπτυξη της συνδικαλιστικής δράσης, που αποτελεί έναν από τους σκοπούς των συνδικαλιστικών οργανώσεων και κατοχυρώνεται στο άρθρο 14 του Ν. 1264/1982 και στο άρθρο 23 του Συντάγματος, τιμωρείται ποινικώς κατά τη διάταξη του άρθρου 23 του Ν. 1264/1982 και επομένως ο θιγόμενος εργαζόμενος, όπως και η συνδικαλιστική οργάνωση στην οποία ανήκει, μπορούν να παραστούν ως πολιτικώς ενάγοντες, καθώς είναι άμεσα συμπαθόντες και οι δύο³⁰⁷. Όμως, διαφορετική είναι η αμεσότητα της προσβολής στα συμφέροντα του

³⁰⁶ Βλ. τη διάταξη του άρθρου 28 παρ. 7 του Ν. 1650/1986 «Για την προστασία του περιβάλλοντος», σύμφωνα με την οποία «στις περιπτώσεις εγκλημάτων του κεφαλαίου αυτού, ως πολιτικώς ενάγον μπορεί να παρίσταται και το Δημόσιο, οι οργανισμοί τοπικής αυτοδιοίκησης, στην περιφέρεια των οποίων τελέστηκε το έγκλημα, και το Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος, ανεξάρτητα αν έχουν υποστεί περιουσιακή ζημία, με αίτημα την αποκατάσταση των πραγμάτων, στο μέτρο που είναι δυνατή».

³⁰⁷ Σύμφωνα με τον **Παναγιώτου Γεώργιο** («Παραβίαση της εργατικής νομοθεσίας και ηθική βλάβη της συνδικαλιστικής οργάνωσης», ΕΕργΔ 1983, том. 42, σελ. 231) η κρίση περί της αμεσότητας της βλάβης της συνδικαλιστικής οργάνωσης πρέπει να είναι ευρύτατη. Κατά την άποψή του, την οποία όμως προσωπικώς δεν ασπάζομαστε, στο ζήτημα της αμεσότητας της βλάβης κρίσιμο και αποφασιστικό στοιχείο είναι ο κύριος και θεμελιώδης σκοπός της συνδικαλιστικής οργάνωσης, που συνίσταται κατά το άρθρο 4 του Ν. 1264/1982 στη διαφύλαξη των συμφερόντων των εργαζομένων. Αυτός όμως ο από τον ίδιο το νόμο εντοπισμένος σκοπός προσδιορίζει αναγκαία την προσωπικότητα, το κύρος, την όλη υπόσταση, τον κύκλο των συμφερόντων και γενικά το λόγο ύπαρξης του νομικού προσώπου του εργασιακού σωματείου. Αν λοιπόν παραβιάζεται διάταξη της εργατικής νομοθεσίας και φυσικά συλλογική σύμβαση σε βάρος του εργαζόμενου, αναγκαία πλήττεται άμεσα και καίρια και η υπόσταση του σωματείου όπου ανήκει, εφόσον η συνδικαλιστική οργάνωση από την ιδιοτυπία της ύπαρξής της δεν υπάρχει και δεν λειτουργεί παρά σαν φύλακας των συμφερόντων των μελών της. Σε τούτο και μόνο αποκλειστικά το αντικείμενο αρχίζει και εξαντλείται η ύπαρξή της και το από το νόμο προστατευόμενο συμφέρον της και κάθε έννομη σχέση της δεν έχει έννοια έξω από το πλαίσιο αυτό. Η παραβίαση της εργατικής νομοθεσίας, κατά συνέπεια λογική, πλήττει ακτινωτά, άμεσα και ισοδύναμα το μέλος και το σωματείο του. Εκτός λοιπόν του ότι θα έμενε ανολοκλήρωτη και αδικαίωτη η παραπάνω προστατευτική υπόσταση και δράση του σωματείου, η άρνηση της αμεσότητας της βλάβης του θα το υποβάθμιζε σε έναν κοινό περιστασιακό εκπρόσωπο και διεκπεραιωτή συμφερόντων και υποθέσεων τρίτων, χωρίς αυτοτέλεια και αυθυπαρξία.

εργαζομένου και της συνδικαλιστικής οργάνωσης που επέρχεται με την παράβαση του α.ν. 690/1945.

Εκ των ανωτέρω συμπεραίνουμε πως με βάση τις παρούσες νομοθετικές ρυθμίσεις δεν είναι δυνατόν να δεχθούμε πως η συνδικαλιστική οργάνωση έχει δικαίωμα να παρίσταται ως πολιτικώς ενάγουσα, όταν δεν είναι άμεσα παθούσα. Φρονούμε, ωστόσο, ότι η ανάγκη για προστασία όχι μόνο των ατομικών αλλά και των συλλογικών εννόμων αγαθών καθιστά σκόπιμη ίσως την αναγνώριση στις συνδικαλιστικές οργανώσεις του δικαιώματος να παρίστανται ως πολιτικώς ενάγουσες και στις δίκες που δεν είναι άμεσα παθούσες, αλλά αφορούν προσβολές συλλογικών – κοινωνικών εννόμων αγαθών. Άλλωστε, η δυνατότητα των νομικών προσώπων και των ενώσεων μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα να δηλώνουν παράσταση πολιτικής αγωγής στις δίκες που αφορούν προσβολές εννόμων αγαθών, για την προάσπιση των οποίων έχουν συσταθεί, προβλέπεται ήδη στο Γαλλικό Κώδικα Εργασίας (Code du Travail), κατά τον οποίο τα επαγγελματικά συνδικάτα μπορούν να ασκούν τα δικαιώματα της πολιτικής αγωγής αναφορικά με πράξεις που προκαλούν άμεση ή έμμεση ζημία στο συλλογικό συμφέρον του επαγγέλματος³⁰⁸.

Συγκεφαλαιώνοντας την προηγηθείσα ανάπτυξη, παρατηρούμε ότι ζητήματα παραδεκτού της πολιτικής αγωγής εμφανίζονται σε εγκλήματα στα οποία τυποποιείται ως αξιόποινη πράξη η παράβαση μιας συμβατικής υποχρεώσεως. Σε αυτές τις περιπτώσεις ο νομοθέτης, προκειμένου να προστατεύσει το ασθενέστερο συμβαλλόμενο μέρος, επιλέγει να καταστήσει αξιόποινη τη μη εκπλήρωση της συμβάσεως. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της μη εμπρόθεσμης καταβολής των αποδοχών από τον εργοδότη στον εργαζόμενο κατά το άρθρο μόνο του α.ν. 690/1945³⁰⁹. Εν προκειμένω, σε επίπεδο αστικού δικαίου η αδικοπραξία είναι αμφίβολη. Αυτό συμβαίνει διότι, με βάση τον κανόνα που έθεσε η Ολομέλεια του Αρείου Πάγου ήδη με την απόφαση 967/1973³¹⁰, ευθύνη από αδικοπραξία θα μπορούσε να θεμελιωθεί μόνο αν η ζημιόγonos πράξη, διαπραττομένη και χωρίς την ύπαρξη συμβατικής σχέσεως, θα ήταν παράνομη ως αντικειμένη στο υπό του δικαίου κατ' άρθρο 914 ΑΚ επιβαλλόμενο γενικό καθήκον του υπαιτίως μη ζημιούν άλλον. Αν όμως η ύπαρξη της αδικοπραξίας είναι αμφίβολη στις περιπτώσεις αυτές, τότε αυτόματα εγείρονται ζητήματα αναφορικά με την παράσταση της πολιτικής αγωγής στις οικείες αξιόποινες πράξεις.

Στην περίπτωση της μη καταβολής των αποδοχών από τον εργοδότη στον εργαζόμενο, αν ο τελευταίος επιλέξει να διεκδικήσει τις αστικές του αξιώσεις καταφεύγοντας στα πολιτικά δικαστήρια,

³⁰⁸ Βλ. **Σιδέρη Α.**, «Συμμετοχή της συνδικαλιστικής οργάνωσης στην ποινική δίκη ως πολιτικώς ενάγουσας», ΔΕΝ 2001, τομ. 57, τευχ. 1365, σελ. 1164

³⁰⁹ Άλλο παράδειγμα είναι η υπερημερία του αγοραστή γεωργικών προϊόντων κατά το άρθρο 1 του Ν.Δ. 3424/1955.

³¹⁰ δημοσιευθείσα στο ΝοΒ, τομ. 22, σελ. 505

τότε, σύμφωνα με την πάγια νομολογία, ως βάση της αξιώσεώς του θα μπορούσε να επικαλεστεί μόνο την ενδοσυμβατική ευθύνη κατ' άρθρο 648 ΑΚ. Το γεγονός δε ότι η μη καταβολή των αποδοχών συνιστά και την αξιόποινη πράξη του α.ν. 690/1945 δεν θεμελιώνει, κατά τη νομολογία, και αδικοπραξία σε αστικό επίπεδο. Για το λόγο αυτό ο εργαζόμενος δεν έχει και αξίωση αποκατάστασης ηθικής βλάβης κατά του εργοδότη, ο οποίος για τον ίδιο λόγο δεν υπόκειται σε προσωπική κράτηση για την υποχρέωσή του αυτή ως μέσο έμμεσης αναγκαστικής εκτελέσεως κατ' άρθρο 1047 παρ. 1 σε συνδυασμό με το άρθρο 946 παρ. 1 ΚΠολΔ. Παρά ταύτα, η ποινική νομολογία έτεινε αρκετές φορές να δέχεται ως παραδεκτή την παράσταση πολιτικής αγωγής για ηθική βλάβη στο έγκλημα της μη καταβολής των αποδοχών, έστω και χωρίς ιδιαίτερο προβληματισμό ως προς τη νομιμότητά της. Εντούτοις, κατά τα τελευταία χρόνια η νομιμότητα αυτής της παράστασης αμφισβητήθηκε έντονα, ώστε τελικώς ο Αρειος Πάγος δέχθηκε με σειρά αποφάσεών του³¹¹ ότι δεν είναι επιτρεπτή η παράσταση πολιτικής αγωγής για ηθική βλάβη από τη μη καταβολή των αποδοχών.

Η νομολογία αυτή μπορεί μεν να είναι ορθή υπό το πρίσμα της αστικολογικής θεώρησης της πολιτικής αγωγής και να συμβαδίζει με το γράμμα του νόμου και του άρθρου 63 ΚΠΔ, εντούτοις το τελικό αποτέλεσμα δεν είναι ικανοποιητικό, καθώς παρουσιάζεται το φαινόμενο, σε μια διάταξη η οποία κατ' εξοχήν προστατεύει το ατομικό συμφέρον του εργαζομένου, ο τελευταίος να μην έχει το δικαίωμα να παραστεί ως πολιτικώς ενάγων. Και τούτο ενώ ως προς την ποινική όψη του θεσμού³¹²

³¹¹ Βλ. όλως ενδεικτικώς την ΑΠ 1588/2008, Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών ΝΟΜΟΣ, καθώς και την ΑΠ 1842/2008, ΠοινΧρ ΝΘ', σελ. 126.

³¹² Είναι γνωστό ότι η πολιτική αγωγή ξεκίνησε ως μια εισαγωγή των αστικών απαιτήσεων του αδικηθέντος στην ποινική δίκη. Αυτό αποτυπώνεται ρητά στη ρύθμιση του άρθρου 63 ΚΠΔ, από την οποία προκύπτει ότι η πολιτική αγωγή για την επίδικαση των αξιώσεων αυτών μπορεί να ασκηθεί ενώπιον του ποινικού δικαστηρίου μόνο «από τους δικαιούχους σύμφωνα με τον Αστικό Κώδικα». Προϊόντος του χρόνου έγινε όμως κατανοητό ότι η πολιτική αγωγή έχει όχι μόνο αστικό αλλά και ποινικό χαρακτήρα, συνιστάμενο στην ικανοποίηση του αισθήματος αδικίας, το οποίο υφίσταται ο παθών από το έγκλημα, ή άλλως στην αποκατάσταση της «ιδεατής ή πνευματικής προσβολής από το έγκλημα», κατά τη διατύπωση του **Ανδρουλάκη Νικολάου** («Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης», εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα 1994, σελ. 80). Τη θέση αυτή αποδέχθηκε και η νομολογία (βλ. ενδεικτικώς ΕφΑθ 2504/1993 Υπερ 1994 σελ. 1054, ΑΠ 1090/1995 ΠοινΧρ ΜΣΤ' σελ. 228), με αποκορύφωμα την υπ' αριθμόν 1/1997 απόφαση της Ολομέλειας του Αρείου Πάγου (ΠοινΧρ 1997, τομ. ΜΖ', σελ. 1468). Έτσι η θέση για το μικτό χαρακτήρα της πολιτικής αγωγής εκφράζει σήμερα την κρατούσα άποψη. Παράλληλα όμως η θεωρία για το μικτό χαρακτήρα της πολιτικής αγωγής έδωσε λύση σε προβλήματα που απασχόλησαν την πράξη, ενώ αποτέλεσε και θεμέλιο για τη δικαιολόγηση ορισμένων από τις ρυθμίσεις που συναντάμε στον ΚΠΔ. Για παράδειγμα, ανέκυψε και στη νομολογία το ζήτημα αν είναι συνταγματική η εισαγωγή των αστικών αξιώσεων στην ποινική δίκη ενόψει του άρθρου 94 Σ, το οποίο ορίζει ότι η εκδίκαση των ιδιωτικών διαφορών υπάγεται στα πολιτικά δικαστήρια. Η νομολογία απεφάνθη υπέρ της συνταγματικότητας της πολιτικής αγωγής επικαλούμενη το μικτό χαρακτήρα της. Επίσης, ο μικτός χαρακτήρας της πολιτικής αγωγής, και δη η ποινική όψη του θεσμού, αποτελεί τη δικαιολογητική βάση για τη ρύθμιση του άρθρου 64 παρ. 2 ΚΠΔ, η οποία επιτρέπει την παράσταση για την υποστήριξη της κατηγορίας σε περίπτωση που τρίτος - αστικώς υπεύθυνος είναι υπόχρεος για την καταβολή της αποζημιώσεως, καθώς επίσης και τη δικαιολογητική βάση για την παράσταση του πολιτικώς ενάγοντος προς υποστήριξη της κατηγορίας στο δευτεροβάθμιο δικαστήριο, μετά από έφεση του Εισαγγελέως κατά αθωωτικής αποφάσεως σύμφωνα με το άρθρο 500 ΚΠΔ. Στην πράξη η πολιτική αγωγή έχει προσλάβει αμιγώς ποινικό χαρακτήρα, αφού στη συντριπτική πλειονότητα των περιπτώσεων ο πολιτικώς ενάγων παρίσταται για συμβολικό ποσό (συνήθως χρηματική ικανοποίηση 44 €), ενώ τυχόν εισαγωγή υψηλότερων αξιώσεων, ιδίως αξιώσεων

δεν παρουσιάζεται οιονδήποτε πρόβλημα, καθώς ο εργαζόμενος είναι ο φορέας του προσβαλλόμενου εννόμου αγαθού της περιουσίας και ο παθών εκ του εγκλήματος. Οι οικείες ποινικές διατάξεις έχουν αναμφισβήτητα τεθεί προς προστασία και του ιδιωτικού συμφέροντος του απλήρωτου εργαζομένου, ο οποίος είναι παθών εκ του εγκλήματος. Ως παθών θα εδικαιούτο υπό το πρίσμα της ποινικής όψεως της πολιτικής αγωγής να παρίσταται ως πολιτικώς ενάγων. Εντούτοις, η παράσταση αυτή στην περίπτωση του εγκλήματος της μη καταβολής δεδουλευμένων αποδοχών προσκρούει σε δυσχέρειες, αφού είναι αμφίβολο –ή πάντως αμφισβητούμενο– αν ο εργαζόμενος είναι και δικαιούχος αξιώσεως από αδικοπραξία. Παρατηρούμε, λοιπόν, ότι το αστικό κριτήριο, το οποίο χρησιμοποιεί ο Κώδικας Ποινικής Δικονομίας για την παράσταση της πολιτικής αγωγής, και γενικά η αστική πλευρά του θεσμού μπορεί ενίοτε να αποτελέσει τροχοπέδη στην παράσταση πολιτικής αγωγής ενός προσώπου, τα συμφέροντα του οποίου επιδιώκει να προστατεύσει η παραβιασθείσα ποινική διάταξη.

Για το λόγο αυτό έχει προταθεί³¹³ ως λύση η παράσταση πολιτικής αγωγής να γίνεται μόνο προς υποστήριξη της κατηγορίας. Έτσι, δεν δικαιολογείται πειστικώς γιατί κάποιος, προκειμένου να υποστηρίξει απλώς την κατηγορία, θα πρέπει να είναι οπωσδήποτε δικαιούχος αστικής αξιώσεως, την οποία μάλιστα δεν θα μπορεί να προβάλει στο ποινικό δικαστήριο. Πρέπει συνεπώς, σύμφωνα με την πρόταση αυτή, να αποβλέψουμε σε ένα αμιγώς ποινικό κριτήριο νομιμοποιήσεως, και τέτοιο δεν μπορεί παρά να είναι το κριτήριο του προστατευτικού σκοπού της παραβιασθείσας ποινικής διάταξης. Πρέπει δηλαδή να αποβλέψουμε στα πρόσωπα τα οποία εμπίπτουν στη σφαίρα προστασίας της παραβιασθείσας ποινικής διάταξης και σε αυτά και μόνο να χορηγηθεί το δικαίωμα για την υποστήριξη της κατηγορίας. Με το σύστημα της παράστασης πολιτικής αγωγής για την υποστήριξη της κατηγορίας επιτυγχάνονται σημαντικά πλεονεκτήματα, όπως η διευκόλυνση της παράστασης του παθόντος στο ποινικό δικαστήριο, όπως άλλωστε επιτάσσει η σύγχρονη αντεγκληματική και θυματολογική πολιτική. Έτσι δεν θα αποκλείεται κάποιος από τη δίκη μόνο και μόνο επειδή δεν είναι δικαιούχος αστικής αξιώσεως ή επειδή η αξίωσή του αυτή δεν συνιστά αδικοπραξία ή ακόμα επειδή αυτή έχει παραγραφεί³¹⁴.

Καταληκτικώς και για την πληρότητα της αναπτύξεως του παρόντος κεφαλαίου, παραθέτουμε τρεις υποπεριπτώσεις παράστασης πολιτικής αγωγής σε ποινικές δίκες κατά του εργοδότη για μη καταβολή των δεδουλευμένων αποδοχών εργαζομένου, που έχουν απασχολήσει τους εφαρμοστές του

αποζημιώσεως, οδηγεί κατά κανόνα σε παραπομπή τους στα πολιτικά δικαστήρια κατά το άρθρο 65 παρ. 2 ΚΠΔ.

³¹³ Δημάκης Α., «Προβληματισμοί σχετικά με τις ειδικές ρυθμίσεις για την πολιτική αγωγή – Ταυτόχρονα μερικές σκέψεις για το μέλλον του θεσμού προς την κατεύθυνση μιας παράστασης αμιγώς ποινικού χαρακτήρα», ΠοινΧρ 2010, τομ. Ξ', σελ. 539-540

³¹⁴ Δημάκης Α., ο.π., σελ. 540

υπό πραγμάτευση νόμου, καθώς παρουσιάζουν το ιδιάζον στοιχείο της ανάμειξης τρίτων προσώπων στην πηγή της οφειλής, ήτοι στον εργασιακό συμβατικό δεσμό. Λόγω του αμιγώς ποινικού χαρακτήρα του α.ν. 690/1945, της απαιτούμενης αμεσότητας στη βλάβη του φορέα του πληττομένου από την εγκληματική πράξη εννόμου αγαθού, της υποκειμενικότητας της ποινικής ευθύνης του κατηγορουμένου και του προσωποπαγούς χαρακτήρα του εργασιακού συμβατικού δεσμού, δικαίωμα παράστασης πολιτικής αγωγής δεν έχουν οι κληρονόμοι του εργαζομένου, έστω και αν δικαιούνται να αξιώσουν τις οφειλόμενες αποδοχές στο πολιτικό δικαστήριο³¹⁵. Στην περίπτωση συμφωνίας για καταβολή του μισθού σε τρίτο πρόσωπο, δανειστή του δικαιούχου εργαζομένου, σε παράσταση πολιτικής αγωγής νομιμοποιείται ενεργητικώς μόνο ο ίδιος ο εργαζόμενος, όχι δε και το πρόσωπο στο οποίο συμφωνήθηκε να γίνει η καταβολή του μισθού³¹⁶. Τέλος, επί ομαδικής συμβάσεως εργασίας, εκείνης δηλαδή «για την εκτέλεση της οποίας απαιτείται η σύμπραξη περισσότερων προσώπων, συμφωνείται δε μεταξύ ενός από αυτούς, που ενεργεί κατ' εντολή και για λογαριασμό όλων των υπολοίπων ως αρχηγός της ομάδας, και τρίτου προσώπου, η παροχή της ομαδικής εργασίας για ορισμένο ή αόριστο χρόνο αντί μισθού που καταβάλλεται στον αρχηγό, ο οποίος θα κατανείμει περαιτέρω αυτόν στα μέλη της ομάδας σύμφωνα με τις ιδιαίτερες μεταξύ τους συμφωνίες»³¹⁷, σε παράσταση πολιτικής αγωγής νομιμοποιείται ενεργητικώς μόνο ο αρχηγός της ομάδας, στον οποίο έχει συμφωνηθεί η καταβολή του μισθού, όχι δε και τα μέλη της³¹⁸.

Δ.5 Ένδικα Μέσα

Επειδή, όπως κάθε ανθρώπινη κρίση, έτσι και η δικαστική απόφαση μπορεί να είναι εσφαλμένη, δηλαδή να μην ανταποκρίνεται στην αλήθεια, προβλέπεται η δυνατότητα άσκησης κατ' αυτής ενδίκων μέσων. Το δικαίωμα άσκησης ένδικων μέσων απορρέει και από το παρεχόμενο με το άρθρο 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ δικαίωμα εκδίκασης των υποθέσεων με δίκαιη διαδικασία, επειδή δεν είναι προφανώς δίκαιη η οριστική εκδίκαση μιας υπόθεσης που γίνεται σε πρώτο και τελευταίο βαθμό χωρίς τη δυνατότητα διόρθωσης των λαθών με ένδικα μέσα. Μετά την κύρωση από τη χώρα μας με το Ν. 1705/1987 του υπ' αριθμόν 7 Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, έστω και με την επιφύλαξη υπέρ του άρθρου

³¹⁵ Γνωμοδότηση του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους 435/1994, δημοσιευμένη στο ΔΕΝ 1995 σελ. 1329, καθώς και στο διαδικτυακό ιστότοπο του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους, www.nsk.gr.

³¹⁶ ΑΠ 28/1979, ΠοινΧρ 1979, σελ. 499

³¹⁷ Ο παρατιθέμενος ορισμός της ομαδικής σύμβασης εργασίας περιέχεται στην απόφαση ΑΠ 25/2001, δημοσιευθείσα στην ΕλλΔνη 2001, σελ. 681-682.

³¹⁸ ΑΠ 624/1976, ΔΕΝ 1976, σελ. 790

489 ΚΠΔ³¹⁹, παρέχεται σε κάθε πρόσωπο που καταδικάστηκε για αξιόποινη πράξη από δικαστήριο το δικαίωμα της επανεξέτασης από ανώτερο δικαστήριο της απόφασης με την οποία κηρύχθηκε ένοχος και του επιβλήθηκε ποινή. Επίσης, μετά την κύρωση από τη χώρα μας με το Ν. 2462/1997 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα, χωρίς μάλιστα οποιαδήποτε επιφύλαξη, κάθε πρόσωπο που κρίνεται ένοχο για παράβαση έχει δικαίωμα, σύμφωνα με το άρθρο 14 παρ. 5 του κυρωτικού νόμου, να εξετασθεί από ανώτερο δικαστήριο η απόφαση περί της ενοχής και της καταδίκης του. Ο αναγκαίος αυτός έλεγχος λαμβάνει χώρα με τα προβλεπόμενα κάθε φορά ένδικα μέσα, δηλαδή τις δικονομικές εκείνες πράξεις με τις οποίες διατυπώνεται μέμψη³²⁰ για την ορθότητα ορισμένης δικαστικής απόφασης, επιδιώκεται ο έλεγχός της από άλλους δικαστές και ζητείται η εξαφάνιση ή μεταρρύθμισή της.

Τα βασικά ένδικα μέσα³²¹, που προβλέπονται στις διάφορες νομοθεσίες, είναι η έφεση και η

³¹⁹ Το άρθρο 489 ΚΠΔ προσδιορίζει τις προϋποθέσεις άσκησης έφεσης κατά καταδικαστικής απόφασης από τον κατηγορούμενο και τον εισαγγελέα. Μετά τις τελευταίες τροποποιήσεις του Ν. 4055/2012 (ΦΕΚ Α 51/12.3.2012, έναρξη ισχύος από 2 Απριλίου 2012), το άρθρο έχει ως εξής: «1] Εκείνος που καταδικάστηκε και ο εισαγγελέας ή ο δημόσιος κατηγορος έχουν δικαίωμα να ασκήσουν έφεση: α) κατά της απόφασης του πταισματοδικείου και του ειρηνοδικείου (άρθρο 116), αν με αυτήν ο κατηγορούμενος καταδικάστηκε σε κράτηση περισσότερο από σαράντα (40) ημέρες ή σε πρόστιμο πάνω από χίλια (1.000) ευρώ ή σε αποζημίωση ή σε χρηματική ικανοποίηση προς τον πολιτικώς ενάγοντα πάνω από εκατό (100) ευρώ συνολικά. β) κατά της απόφασης του μονομελούς πλημμελειοδικείου αν με αυτήν καταδικάστηκε ο κατηγορούμενος σε φυλάκιση πάνω από τρεις (3) μήνες ή σε χρηματική ποινή πάνω από δύο χιλιάδες (2.000) ευρώ ή αν επιδικάστηκε εναντίον του οποιαδήποτε αποζημίωση και ικανοποίηση πάνω από διακόσια πενήντα ευρώ συνολικά ή αν καταδικάστηκε σε οποιαδήποτε ποινή που συνεπάγεται τις στέρσεις και τις ανικανότητες που ορίζονται στην επόμενη περίπτωση (στοιχείο γ') ή ακόμα αν συνεπάγεται την έκτιση άλλης ποινής φυλάκισης που είχε ανασταλεί και είναι μεγαλύτερη από τρεις μήνες ή συνεπάγεται τα ίδια αποτελέσματα, γ) κατά της απόφασης του τριμελούς πλημμελειοδικείου και της απόφασης του εφετείου για πλημμελήματα (άρθρα 111 παρ. 6 και 116) αν με αυτή καταδικάστηκε ο κατηγορούμενος σε ποινή φυλάκισης πάνω από πέντε (5) μήνες ή σε χρηματική ποινή πάνω από τρεις χιλιάδες (3.000) ευρώ ή σε οποιαδήποτε ποινή που συνεπάγεται στέρηση των πολιτικών δικαιωμάτων ή έκπτωση από δημόσια, δημοτική ή κοινοτική υπηρεσία ή ανικανότητα διορισμού σε αυτήν ή σε ποινή που συνεπάγεται την έκτιση άλλης ποινής φυλάκισης που είχε ανασταλεί και είναι μεγαλύτερη από πέντε μήνες ή που συνεπάγεται τις παραπάνω στέρσεις και ανικανότητες ή σε αποζημίωση και χρηματική ικανοποίηση προς τον πολιτικώς ενάγοντα πάνω από πεντακόσια ευρώ συνολικά δ) κατά της απόφασης του μονομελούς και τριμελούς δικαστηρίου ανηλίκων, με την οποία καταδικάστηκε ο ανήλικος σε περιορισμό σε ειδικό κατάστημα κράτησης νέων ή επιβλήθηκαν σε αυτόν αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα, ε) κατά της απόφασης του μονομελούς ή τριμελούς δικαστηρίου ανηλίκων με την οποία ο ανήλικος που κατά την τέλεση της πράξης είχε συμπληρώσει το δέκατο τρίτο έτος, δικάστηκε όμως μετά τη συμπλήρωση του δέκατου όγδοου έτους της ηλικίας του, καταδικάστηκε κατά το άρθρο 130 του Ποινικού Κώδικα σε ποινή στερητική της ελευθερίας, στ) κατά της απόφασης του μεικτού ορκωτού δικαστηρίου και του τριμελούς ή μονομελούς εφετείου με την οποία καταδικάστηκε ο κατηγορούμενος σε ποινή στερητική της ελευθερίας διάρκειας τουλάχιστον τριών (3) ετών για κακούργημα ή τουλάχιστον δύο (2) ετών για πλημμέλημα. 2] Στην περίπτωση του άρθρ. 38 του Ποινικού Κώδικα το δικαίωμα για την άσκηση έφεσης ρυθμίζεται από το μέγεθος της ποινής που προσδιορίστηκε σύμφωνα με την τρίτη παράγραφο του. 3] Αν η στερητική της ελευθερίας ποινή μετατραπεί σε χρηματική, το δικαίωμα για άσκηση έφεσης εξαρτάται: α) από την ποινή φυλάκισης ή κράτησης που έχει μετατραπεί σε χρηματική ή β) από τη χρηματική ποινή που την έχει αντικαταστήσει, αν εξαιτίας του ποσού της μπορεί η απόφαση να προσβληθεί με έφεση κατά την παρ. 1 εδ. α', β' και γ' αυτού του άρθρου.»

³²⁰ Σύμφωνα με το Διάγραμμα Σχεδίου Κώδικα Ποινικής Δικονομίας (περιλαμβανόμενο στο σύγγραμμα «Ελληνική Ποινική Δικαιοσύνη», έκδοση Ζαχαρόπουλου 1950, σελ. 340), η «μέμψις» της προσβαλλόμενης απόφασης για εσφαλμένη εκτίμηση και εφαρμογή του νόμου συνιστά το χαρακτήρα του ένδικου μέσου

³²¹ Η δικαστική εξέταση όλων των ένδικων μέσων διέρχεται από δύο στάδια, τον έλεγχο του παραδεκτού και τον έλεγχο της βασιμότητάς τους. Ειδικότερα, ένα ένδικο μέσο είναι παραδεκτό, όταν συντρέχουν όλες οι προϋποθέσεις που τάσσονται από το νόμο και συνδέονται με την άσκηση του (έννομο συμφέρον, προθεσμία, τρόπος), ενώ βάσιμο είναι το ένδικο μέσο,

αναίρεση. Με την έφεση επιδιώκεται η ολική ή μερική εξαφάνιση ή μεταρρύθμιση της πρωτοβάθμιας απόφασης για οποιονδήποτε πραγματικό ή νομικό λόγο και οδηγεί σε νέα –πραγματική και νομική– επανεξέταση της υποθέσεως³²². Με την αναίρεση επιδιώκεται η ακύρωση της προσβαλλόμενης απόφασης για ορισμένους νομικούς λόγους, που οδηγεί στον έλεγχο της απόφασης από νομική άποψη. Χαρακτηριστική διαφορά της αναίρεσης από την έφεση, η οποία αποτελεί συγχρόνως και το ουσιώδες γνώρισμα του ενδίκου μέσου της αναίρεσης, είναι ότι με αυτή δεν εξετάζεται η υπόθεση εκ νέου από πραγματική άποψη, αλλά επιδιώκεται μόνο η διαπίστωση των νομικών σφαλμάτων που υπάρχουν ενδεχομένως στην απόφαση. Δηλαδή δεν καθιερύεται τρίτος βαθμός δικαιοδοσίας, ούτε υπάρχει η δυνατότητα προσαγωγής νέων αποδεικτικών μέσων και γενικά συμπλήρωσης ή επανάληψης της αποδεικτικής διαδικασίας. Βάση της αναίρεσης είναι το πραγματικό υλικό, το οποίο διαπιστώθηκε από την προσβαλλόμενη απόφαση.

Ως εκ τούτου, η αναίρεση δεν επιτρέπεται να ζητείται για εσφαλμένη εκτίμηση των αποδείξεων και γενικότερα δεν μπορεί να αναφέρεται στην εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών, που έλαβε χώρα από το δικαστήριο που δίκασε την υπόθεση κατ' ουσίαν, επειδή έτσι έρχεται σε ανεπίτρεπτη αντίθεση με την ελεύθερη εκτίμηση των αποδείξεων του δικαστή της ουσιαστικής κρίσης της υπόθεσης. Κατ' εξαίρεση επιτρέπεται ο έλεγχος της γενομένης διαπίστωσης των πραγματικών περιστατικών από το δικαστήριο της ουσίας, όταν η έκθεσή τους είναι αντιφατική, ελλιπής ή ασαφής ή αντίθετη με τους κανόνες της λογικής και της κοινής πείρας³²³. Επίσης, κατ' εξαίρεση συγχωρείται ο έλεγχος του Αρείου Πάγου αναφορικά με τον τρόπο αξιολόγησης των αποδεικτικών μέσων, δηλαδή δεν ελέγχεται η αξιολόγηση καθεαυτή, η οποία είναι ελεύθερη σύμφωνα με το άρθρο 177 ΚΠΔ³²⁴, αλλά η διαδικασία που οδήγησε το δικαστή της ουσίας να προσδώσει στο κάθε συγκεκριμένο αποδεικτικό μέσο την αντίστοιχη αξία ή απαξία. Έτσι, ο αναιρετικός έλεγχος περιορίζεται μόνο στην εξέταση αν ο δικαστής της ουσίας αξιολόγησε ολόκληρο το αποδεικτικό υλικό, που συγκεντρώθηκε

όταν ένας τουλάχιστον από τους προτεινόμενους λόγους ουσιαστικής παραδοχής του κρίνεται ορθός. Η εξέταση του παραδεκτού του ενδίκου μέσου προφανώς προηγείται της έρευνας για τη βασιμότητά του, στην οποία προχωρεί το δικαστήριο του ενδίκου μέσου μόνο αν κρίνει ότι τηρήθηκαν όλες οι νόμιμες προϋποθέσεις για την άσκησή του, διαφορετικά το ένδικο μέσο απορρίπτεται ως απαράδεκτο χωρίς να εξετάζεται η βασιμότητά του.

³²² Σύμφωνα με την απόφαση ΑΠ 170/1988, ΠοινΧρ ΛΗ' σελ. 605 επ., αντικείμενο της έφεσης είναι ο έλεγχος και η διόρθωση των σφαλμάτων της προσβαλλομένης αποφάσεως, που ανάγονται είτε στην ερμηνεία και εφαρμογή του νόμου ή του οριζόμενου τύπου της διαδικασίας, είτε στην ουσιαστική εκτίμηση των αποδεικτικών μέσων, αποτέλεσμα της οποίας υπήρξε η απόφαση.

³²³ ΑΠ 955/1995 ΠοινΧρ ΜΣΤ' σελ. 32, ΑΠ 561/1995 ΠοινΧρ ΜΕ' σελ. 893

³²⁴ Άρθρο 177 ΚΠΔ: Αρχή της ηθικής απόδειξης. «1] Οι δικαστές δεν είναι υποχρεωμένοι να ακολουθούν νομικούς κανόνες αποδείξεων, πρέπει όμως να αποφασίζουν κατά την πεποίθησή τους, ακολουθώντας τη φωνή της συνείδησής τους και οδηγούμενοι από την απροσωπώλητη κρίση που προκύπτει από τις συζητήσεις και που αφορά την αλήθεια των πραγματικών γεγονότων, την αξιοπιστία των μαρτύρων και την αξία των άλλων αποδείξεων. 2] Αποδεικτικά μέσα που έχουν αποκτηθεί με αξιόποινες πράξεις ή μέσω αυτών δεν λαμβάνονται υπόψη στην ποινική διαδικασία.»

από την ανάκριση ή την αποδεικτική διαδικασία στο ακροατήριο, αφού η διάταξη του άρθρου 177 ΚΠΔ δεν του παρέχει τη δυνατότητα αυθαίρετης επιλογής των αποδείξεων· αν η εκ μέρους του αναφορά των πραγματικών περιστατικών, που δέχεται ως αληθινά, γίνεται με σαφήνεια, πληρότητα και χωρίς εσωτερικές αντιφάσεις ή παραβάσεις των κανόνων της λογικής ή των διδαγμάτων της κοινής πείρας, αφού η διάταξη του άρθρου 177 ΚΠΔ δεν του επιτρέπει τέτοιες λογικές υπερβάσεις και ακροβασίες· αν κάθε αποδεικτικό μέσο αξιολογήθηκε από το δικαστή τόσο χωριστά όσο και σε συσχετισμό με τα άλλα αποδεικτικά μέσα για τη συναγωγή των αποδεικτικών του συμπερασμάτων, δεδομένου ότι η παρεχόμενη από το άρθρο 177 ΚΠΔ ελευθερία αξιολόγησης των αποδείξεων δεν αποδεσμεύει το δικαστή της ουσίας από την υποχρέωση πειστικής εξήγησης της γενομένης αξιολόγησης³²⁵.

Τα προβλεπόμενα στον ΚΠΔ ένδικα μέσα εναντίον των αποφάσεων και των βουλεύματων είναι η έφεση και η αίτηση αναίρεσης. Εκτός όμως από τα ανωτέρω γενικά ένδικα μέσα, βάσει ειδικών διατάξεων του ΚΠΔ χορηγούνται επίσης ορισμένα ειδικά ένδικα μέσα, όπως η ανακοπή λιπομαρτυρίας, η προσφυγή εναντίον του εντάλματος προσωρινής κράτησης ή της διάταξης επιβολής περιοριστικών όρων, η προσφυγή του κατηγορουμένου εναντίον του βουλεύματος με το οποίο απορρίφθηκε η αίτηση άρσης της προσωρινής κράτησης ή των περιοριστικών όρων³²⁶. Οι περιλαμβανόμενοι στα άρθρα 463 επ. ΚΠΔ γενικοί ορισμοί εφαρμόζονται αντίστοιχα και στα ειδικά ένδικα μέσα, εκτός αν προβλέπεται ειδικώς διαφορετικά.

Η αίτηση επανάληψης της διαδικασίας κατ' άρθρο 525 ΚΠΔ³²⁷ αποτελεί έκτακτο ένδικο μέσο,

³²⁵ **Καρράς Αργ.**, «Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο», εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα 1998 (β' έκδοση), σελ. 719. Ο συγγραφέας καταλήγει στο συμπέρασμα ότι με αυτές τις εξαιρέσεις από την απαγόρευση εκτίμησης του αποδεικτικού υλικού της ουσιαστικής δικαστικής κρίσης από τον αναίρετικό δικαστή δεν περιορίζεται η ελεύθερη εκτίμηση των αποδείξεων από το δικαστή της ουσίας, αλλά εξαναγκάζεται ο τελευταίος να ακολουθεί ορισμένους βασικούς κανόνες διανοητικής πειθαρχίας, ώστε η απόφασή του να εμφανίζεται ως προϊόν ώριμης σκέψης στηριζόμενης στα αποδεικτικά μέσα της ανάκρισης ή της ακροαματικής διαδικασίας, όπως ο ίδιος τα αξιολογεί ως προς την αποδεικτική τους σημασία. Ούτως, ο δικαστής της ουσίας δεν επιτρέπεται να προβαίνει σε αυθαίρετη επιλογή του αποδεικτικού υλικού ή να αποδέχεται ως αληθινά πραγματικά γεγονότα που δεν προκύπτουν από το αντίστοιχο αποδεικτικό υλικό ή το αποδεικτικό του συμπεράσμα να είναι αντίθετο με το αποδεικτικό υλικό ή να βασίζεται σε ανύπαρκτο αποδεικτικό υλικό.

³²⁶ **Καρράς Αργ.**, ο.π., σελ. 720

³²⁷ Άρθρο 525 ΚΠΔ: Επανάληψη της διαδικασίας σε όφελος του κατηγορουμένου. «1] Η ποινική διαδικασία που περατώθηκε με αμετάκλητη απόφαση επαναλαμβάνεται, προς το συμφέρον του καταδικασμένου για πλημμέλημα ή κακούργημα, μόνο στις εξής περιπτώσεις: 1) αν δύο άνθρωποι καταδικάστηκαν για την ίδια πράξη με δύο διαφορετικές αποφάσεις και γίνεται αναμφισβήτητο φανερό από τη σύγκρισή τους ότι ένας από τους δύο είναι αθώος 2) αν, ύστερα από την οριστική καταδίκη κάποιου, αποκαλύφθηκαν νέα –άγνωστα στους δικαστές που τον καταδίκασαν– γεγονότα ή αποδείξεις, τα οποία μόνα τους ή σε συνδυασμό με εκείνα που είχαν προσκομιστεί προηγουμένως κάνουν φανερό ότι αυτός που καταδικάστηκε είναι αθώος ή καταδικάστηκε άδικα για έγκλημα βαρύτερο από εκείνο που πραγματικά τέλεσε 3) αν βεβαιωθεί ότι άσκησαν ουσιώδη επιρροή στην καταδίκη του κατηγορουμένου ψευδείς καταθέσεις μαρτύρων ή γνωμοδοτήσεις πραγματογνωμόνων ή πλαστά αποδεικτικά έγγραφα ή πειστήρια, τα οποία είχαν προσαχθεί ή ληφθεί υπόψη στη διαδικασία του ακροατηρίου, ή δωροληψία ή άλλη από πρόθεση παράβαση καθήκοντος του δικαστή ή του ενόρκου που μετείχε στο δικαστήριο που παράγγειλε την καταδίκη και 4) αν μετά την αμετάκλητη καταδίκη αποδείχθηκε ότι ο καταδικασμένος

που όμως δεν περιλαμβάνεται στα προβλεπόμενα από τον ΚΠΔ ένδικα μέσα, αλλά στις έκτακτες διαδικασίες. Στο έγκλημα του άρθρου μόνου του α.ν. 690/1945, εφόσον προϋπόθεση για τη στοιχειοθέτηση του αδικήματος αποτελεί απαίτηση τρίτου, η απόδειξη ότι η απαίτηση αυτή είναι ανυπόστατη –που λαμβάνει χώρα με απόφαση του πολιτικού δικαστηρίου εκδιδόμενη μετά από αμετάκλητη καταδίκη για το ποινικό αδίκημα– συνιστά νέο γεγονός, άγνωστο στους δικάσαντες δικαστές κατά την έννοια του άρθρου 525 ΚΠΔ, και αποτελεί λόγο επαναλήψεως της διαδικασίας³²⁸.

Ειδική μορφή αίτησης αναίρεσης αποτελεί η προβλεπόμενη από το άρθρο 505 παρ. 2 εδαφ. β' ΚΠΔ³²⁹ αίτηση αναίρεσης υπέρ του νόμου. Το κύριο χαρακτηριστικό της είναι ότι δεν προσβάλλει τα δικαιώματα των διαδίκων, τα οποία διατηρούνται απαραμείωτα, αλλά επιδιώκεται η διόρθωση νομικών σφαλμάτων της απόφασης, τα οποία θα παρέμεναν χωρίς οποιονδήποτε έλεγχο, εφόσον δεν ασκήθηκε εναντίον τους εμπρόθεσμα κανονική αίτηση αναίρεσης από τους αντίστοιχα δικαιούμενους. Έτσι, παρέχεται η δυνατότητα στον Άρειο Πάγο να καθοδηγεί τα κατώτερα δικαστήρια σχετικά με την ορθή εφαρμογή του νόμου³³⁰. Σύμφωνα με το ως άνω άρθρο 505 παρ. 2 εδαφ. β' ΚΠΔ σε συνδυασμό με το άρθρο 513 παρ. 1 εδαφ. δ' ΚΠΔ³³¹, η αίτηση αναίρεσης υπέρ του νόμου ζητείται μόνο από τον

αθωώθηκε με άλλη αμετάκλητη απόφαση ή βούλευμα. 5) Αν με απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου διαπιστώνεται παραβίαση δικαιώματος που αφορά το δίκαιο χαρακτήρα της διαδικασίας που τηρήθηκε ή την ουσιαστική διάταξη που εφαρμόστηκε. 2] Οι κατά την παρ. 1 αρ. 3 αξιόποινες πράξεις της ψευδορκίας, της πλαστογραφίας, της δωροληψίας ή της παράβασης καθήκοντος πρέπει να αποδεικνύονται "με αμετάκλητη δικαστική απόφαση" εκτός αν δεν εκδόθηκε τέτοια απόφαση επειδή υπήρχαν νόμιμοι λόγοι που εμπόδιζαν την εκδίκαση της υπόθεσης στην ουσία της ή ανέστειλαν την ποινική δίωξη.»

³²⁸ ΣυμβΕφαΘ 317/1961 ΠοινΧρ 1961 σελ. 345

³²⁹ Άρθρο 505 ΚΠΔ: Ποιοι ζητούν την αναίρεση αποφάσεως. «1] Εκτός από την περίπτωση της παρ. 3 του προηγούμενου άρθρου, αναίρεση μπορούν να ζητήσουν: α) ο κατηγορούμενος, β) ο αστικώς υπεύθυνος για την καταδικαστική απόφαση που αναγνωρίζει την αστική του ευθύνη, γ) ο πολιτικώς ενάγων για την καταδικαστική απόφαση, μόνο όμως για το τμήμα της που επιδικάζει σ' αυτόν αποζημίωση ή ικανοποίηση ή απορρίπτει την αγωγή του, επειδή δεν στηρίζεται στο νόμο, δ) ο εισαγγελέας πλημμελειοδικών για τις αποφάσεις του δικαστηρίου όπου είναι τοποθετημένος και τις αποφάσεις των μονομελών πλημμελειοδικείων και των πταισματοδικείων της περιφέρειάς του, ο εισαγγελέας που άσκησε την κατηγορία στο μεικτό ορκωτό δικαστήριο για τις αποφάσεις του δικαστηρίου αυτού, και ο εισαγγελέας εφετών για τις αποφάσεις του εφετείου και τις αποφάσεις των μεικτών ορκωτών και των τριμελών και μονομελών πλημμελειοδικείων που ανήκουν στην περιφέρειά του. 2] Ο εισαγγελέας του Αρείου Πάγου μπορεί να ζητήσει την αναίρεση οποιασδήποτε απόφασης μέσα στην προθεσμία που ορίζεται από το άρθρο 479 παρ. 2 (άρθρο 483 παρ. 3). Ύστερα από αυτή την προθεσμία μπορεί να ασκήσει αναίρεση μόνο υπέρ του νόμου για τους λόγους που αναφέρονται στο άρθρο 510, καθώς και για οποιαδήποτε παράβαση των τύπων της διαδικασίας, χωρίς να βλάπτονται τα δικαιώματα των διαδίκων. 3] Όταν ζητείται αναίρεση απόφασης, υποβάλλονται στον Εισαγγελέα του Αρείου Πάγου μαζί με την αίτηση αναίρεσης ή τη δήλωση που συντάσσεται με βάση το άρθρο 473 παρ. 2 ατελώς και δύο αντίγραφα, καθώς και δύο αντίγραφα των πρόσθετων λόγων και των υπομνημάτων του ανααιρεσείοντος.»

³³⁰ ΟΛΑΠ 1066/1981 ΠοινΧρ ΑΒ' σελ. 392

³³¹ Άρθρο 513 ΚΠΔ: Διαδικασία για τη συζήτηση αναίρεσεως. «1] Αν υπάρχει περίπτωση απαραδέκτου κατά το άρθρο 476, το δικαστήριο του Αρείου Πάγου απορρίπτει την αίτηση αναίρεσης ως απαράδεκτη και μπορεί να καταδικάσει εκείνον που την ασκεί σε χρηματική ποινή έως εκατό ευρώ. Διαφορετικά, αρχίζει η διαδικασία στον Άρειο Πάγο, σύμφωνα με τις διατάξεις των επόμενων άρθρων. Ο εισαγγελέας του Αρείου Πάγου κλητεύει τον ανααιρεσείοντα και τους υπόλοιπους διαδίκους, με κλήση που επιδίδεται σύμφωνα με τα άρθρα 155-161 και μέσα στην προθεσμία του άρθρου 166, στο ακροατήριο του δικαστηρίου του Αρείου Πάγου ή στην ολομέλειά του. Για την κλήτευση στην ολομέλεια απαιτείται η σύμφωνη γνώμη του προέδρου του Αρείου Πάγου, αφού ληφθεί υπόψη η σοβαρότητα των λόγων αναίρεσης. Η αίτηση αναίρεσης υπέρ του νόμου από τον εισαγγελέα του Αρείου Πάγου εισάγεται πάντοτε στην Ολομέλεια. 2] Αν ζητεί την αναίρεση ο εισαγγελέας, δεν

Εισαγγελέα του Αρείου Πάγου, ασκείται μετά την προθεσμία αναίρεσης, προβάλλονται οι λόγοι αναίρεσης του άρθρου 510 ΚΠΔ, αλλά περαιτέρω και οποιαδήποτε παράβαση των διατάξεων που αφορούν στην προδικασία, προκειμένου για τα βουλεύματα, ή οποιαδήποτε παράβαση των τύπων της διαδικασίας, προκειμένου για τις αποφάσεις, και επιτρέπεται παραίτηση από αυτήν εκ μέρους του Εισαγγελέα του Αρείου Πάγου που την άσκησε, παρά την αντίθετη διάταξη του άρθρου 475 παρ. 2 ΚΠΔ³³². Τέλος, η αίτηση αναίρεσης υπέρ του νόμου εισάγεται προς συζήτηση στην Ολομέλεια του Αρείου Πάγου.

Η ως άνω γενική θεωρία των ποινικών ένδικων μέσων εφαρμόζεται και στο υπό πραγμάτευση πλημμέλημα του άρθρου μόνου του α.ν. 690/1945. Διαφοροποίηση εντοπίζεται στην έφεση κατά το μέτρο που η παράγραφος 3 του άρθρου μόνου του α.ν. 690/1945³³³ προβλέπει ρητά ότι η άσκηση εφέσεως κατά της καταδικαστικής απόφασης για μη εμπρόθεσμη καταβολή αποδοχών σε εργαζόμενο δεν έχει ανασταλτικό αποτέλεσμα³³⁴. Όμως, η διάταξη αυτή θα πρέπει να θεωρείται

κλητεύεται αλλά εκπροσωπείται από τον εισαγγελέα του Αρείου Πάγου. 3] Οι διάδικοι παρίστανται στη συζήτηση με συνήγορο. Αν ο αναρρεσείον κρατείται στη φυλακή, μπορεί να διορίσει συνήγορο με δήλωσή του στο διευθυντή της φυλακής, οπότε συντάσσεται έκθεση, που διαβιβάζεται αμέσως στο γραμματέα του Αρείου Πάγου.»

³³² Άρθρο 475 ΚΠΔ: Παραίτηση από ένδικο μέσο. «1] Ο διάδικος μπορεί να παραιτηθεί από το ένδικο μέσο που έχει ασκήσει. Η παραίτηση δηλώνεται σύμφωνα με το άρθρο 474 παρ. 1. Μπορεί να γίνει ακόμα και στο ακροατήριο, πριν αρχίσει η συζήτηση, με δήλωση που καταχωρίζεται στα πρακτικά της συνεδρίασης. Η παραίτηση που έγινε δεν μπορεί να ανακληθεί. 2] Ο εισαγγελέας δεν μπορεί να παραιτηθεί από το ένδικο μέσο που έχει ασκήσει.»

³³³ Η εν λόγω διάταξη αυτολεξεί: «3] Η άσκησης εφέσεως εις περίπτωση καταδίκης δεν αναστέλλει την εκτέλεση της ποινής.»

³³⁴ Σύμφωνα με τον **Καρρά Αργύριο** [«Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο», εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα 1998 (β' έκδοση), σελ. 737], το πιο σημαντικό από τα αποτελέσματα των ένδικων μέσων είναι το ανασταλτικό, εφόσον η αναστολή εκτέλεσης ορισμένης απόφασης, εναντίον της οποίας παρέχεται το δικαίωμα άσκησης ένδικων μέσων, δίνει την ευχέρεια στο δικαιούμενο –κυρίως στον κατηγορούμενο– νέας εκτίμησης της υπόθεσής του, χωρίς εν τω μεταξύ να υφίσταται τις δυσμενείς γι' αυτόν συνέπειες. Το ανασταλτικό αποτέλεσμα των ένδικων μέσων είναι σύμφωνο με το τεκμήριο αθωότητας, που επιβάλλει τη μεταχείριση του κατηγορουμένου ως μη ενόχου έως την αμετάκλητη καταδίκη του. Σύμφωνα με το άρθρο 497 παρ. 1 ΚΠΔ μόνο η έφεση που ασκήθηκε εμπροθέσμως και προσηκόντως εναντίον ορισμένης αποφάσεως έχει ανασταλτική δύναμη και όχι η προθεσμία για την άσκησή της. Ειδικότερα, το ανασταλτικό αποτέλεσμα της ασκούμενης έφεσης κατά το άρθρο 497 ΚΠΔ από τον καταδικασθέντα ή τον αστικώς υπεύθυνο ή τον Εισαγγελέα υπέρ του καταδικασθέντος απόκειται στην κρίση του δικάσαντος δικαστηρίου, αν με την καταδικαστική απόφαση καταγνώσθηκε ποινή φυλάκισης τριών ετών και άνω ή αν με την καταδικαστική απόφαση επιβλήθηκε ποινή πρόσκαιρης κάθειρξης. Το δικαστήριο αποφασίζει αμέσως μετά την απαγγελία της απόφασης, είτε αυτεπαγγέλτως είτε ύστερα από δήλωση του κατηγορουμένου ότι θα ασκήσει έφεση. Σε κάθε περίπτωση, το δικαστήριο μπορεί να επιβάλει περιοριστικούς όρους κατ' άρθρο 282 παρ. 2 ΚΠΔ. Εάν ο κατηγορούμενος καταδικάσθηκε με απόφαση του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου σε ποινή στερητική της ελευθερίας και άσκησε έφεση, η οποία όμως δεν έχει ανασταλτική δύναμη, μπορεί να ζητηθεί με αίτηση του ίδιου του κατηγορουμένου ή του Εισαγγελέα η αναστολή της εκτέλεσης της πρωτόδικης απόφασης μέχρις ότου εκδοθεί η απόφαση του δευτεροβάθμιου δικαστηρίου. Η αίτηση απευθύνεται στο δευτεροβάθμιο δικαστήριο. Εάν η αίτηση απορριφθεί, νέα αίτηση δεν μπορεί να υποβληθεί πριν παρέλθει ένας μήνας από τη δημοσίευση της απόφασης με την οποία απορρίφθηκε η προηγούμενη. Το άρθρο 497 ΚΠΔ έλαβε τη σημερινή του μορφή μετά την αντικατάσταση από το άρθρο 27 του Ν. 3904/2010 (ΦΕΚ Α 218/23.12.2010) και την τροποποίηση από το άρθρο 2 παρ. 6 του Ν. 4205/2013 (ΦΕΚ Α 242/06.11.2013).

καταργημένη, ως παλαιότερη και γενικότερη, δια του άρθρου 2 του Ν. 2479/1997³³⁵ με τίτλο «Τροποποιήσεις του Ποινικού Κώδικα, Κώδικα Ποινικής Δικονομίας και Ειδικών Ποινικών Νόμων», το οποίο ορίζει στην παράγραφο 12 αυτού ότι «Οι διατάξεις ειδικών ποινικών νόμων που αποκλείουν την ανασταλτική δύναμη του ενδίκου μέσου της εφέσεως παύουν να ισχύουν». Τέλος, επειδή η παράγραφος 2 του άρθρου 497 ΚΠΔ περί της ανασταλτικής δύναμης της εφέσεως ορίζει ότι, αν με την καταδικαστική απόφαση επιβλήθηκε ποινή φυλάκισης έως τριών ετών, η έφεση έχει αυτοδικαίως ανασταλτικό αποτέλεσμα, συνάγουμε ότι η δια της παραγράφου 1 του άρθρου μόνου του α.ν. 690/1945 απειλούμενη στερητική της ελευθερίας ποινή, η οποία εξικνείται μέχρι του ανωτάτου ορίου ποινής φυλάκισεως των έξι μηνών³³⁶, επιβάλλεται με καταδικαστικές αποφάσεις κατά των οποίων η άσκηση του ένδικου μέσου της εφέσεως έχει πάντοτε και αυτοδικαίως ανασταλτικό αποτέλεσμα.

Δ.6 Αρμοδιότητα και Δωσιδικία

Με τον καθορισμό της αρμοδιότητας των ποινικών δικαστηρίων επιδιώκεται η κατανομή των ποινικών υποθέσεων στα επιμέρους ιδρυόμενα ποινικά δικαστήρια. Κάθε ποινικό δικαστήριο ασκεί τη μερικότερη δικαιοδοσία που οι αντίστοιχες διατάξεις του παρέχουν. Αυτό ακριβώς το ποσοστό δικαιοδοσίας που έχει κάθε ποινικό δικαστήριο για την εκδίκαση ορισμένων εγκλημάτων ονομάζεται αρμοδιότητα³³⁷.

Η σημαντικότερη διάκριση της αρμοδιότητας αναφέρεται στη φύση των τελουμένων εγκλημάτων. Η εκδίκαση των τελουμένων εγκλημάτων κατανέμεται στα επιμέρους ποινικά δικαστήρια ανάλογα με τη βαρύτητά τους, ώστε να επιτυγχάνεται, τουλάχιστον κατά τεκμήριο, η ορθότερη εκτίμηση των ποινικών υποθέσεων. Αυτή η βασική διάκριση της αρμοδιότητας συνιστά την καθ' ύλην αρμοδιότητα. Περαιτέρω, η έκταση της ελληνικής επικράτειας επιβάλλει την ίδρυση περισσότερων ομοειδών δικαστηρίων για την εκδίκαση των αντίστοιχων εγκλημάτων, ώστε για καθένα από αυτά τα δικαστήρια να προσδιορίζεται ορισμένη περιοχή μέσα στην οποία εκτείνεται η δικαιοδοσία του. Αυτή η βασική επίσης διάκριση της αρμοδιότητας συνιστά την κατά τόπον αρμοδιότητα³³⁸.

³³⁵ Ο Ν. 2479/1997 (ΦΕΚ Α' 67/6.5.1997) τιτλοφορείται «Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο, Επιτάχυνση των δικών, δικονομικές απλουστεύσεις και άλλες διατάξεις».

³³⁶ Το πλαίσιο της στερητικής της ελευθερίας ποινής που προκύπτει από το συνδυασμό των διατάξεων του άρθρου μόνου παρ. 1 εδαφ. α' του α.ν. 690/1945 και του άρθρου 53 ΠΚ είναι 10 ημέρες έως 6 μήνες.

³³⁷ Βλ. **Ζησιάδη Β./Μαργαρίτη Α.**, «Εισαγωγή στην Ποινική Δικονομία. Βασικές Έννοιες Δικονομικού Δικαίου», β' έκδοση, εκδόσεις Σάκκουλα Θεσσαλονίκη 1999, σελ. 23. Επίσης **Ανδριανάκη Εμμ.**, «Ερμηνεία Ποινικής Δικονομίας», εκδοτικός οίκος Ιωάννου Ν. Ζαχαροπούλου, Αθήνα 1959, σελ. 14.

³³⁸ **Καρράς Αργ.**, «Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο», εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα 1998 (β' έκδοση), σελ. 156

Ενώ με τον όρο αρμοδιότητα εννοούμε την υπαγωγή ορισμένου εγκλήματος στο αρμόδιο δικαστήριο, με τον όρο δωσιδικία εννοούμε την υπαγωγή ορισμένου προσώπου ως κατηγορουμένου στο αρμόδιο δικαστήριο³³⁹. Έτσι, όταν γίνεται λόγος πως ορισμένα πρόσωπα (δικαστές, δικηγόροι, συμβολαιογράφοι, διπλωμάτες, μέλη Ελεγκτικού Συνεδρίου, νομάρχες, αρχιερείς κλπ) απολαμβάνουν «ιδιάζουσας ή ειδικής δωσιδικίας», εννοείται η ως άνω αρμοδιότητα των ποινικών δικαστηρίων με την ευρύτερη «προσωπική» έννοια³⁴⁰. Η εν λόγω ιδιάζουσα ή ειδική δωσιδικία στηρίζεται στον δικαιολογητικό λόγο³⁴¹ ότι τα εγκλήματα ορισμένων κρατικών λειτουργών θα πρέπει να δικάζονται από ανώτερα της συνήθους καθ' ύλην αρμοδιότητας δικαστήρια λόγω της ιδιαίτερης θέσης των προσώπων αυτών στη δικαστική λειτουργία και την κοινωνική ιεραρχία, που απαιτεί μεγαλύτερες εγγυήσεις αντικειμενικής κρίσης³⁴². Για τη θεμελίωση της εξαιρετικής αυτής αρμοδιότητας αρκεί να υπάρχει η αντίστοιχη ιδιότητα είτε κατά το χρόνο τέλεσης του εγκλήματος είτε κατά το χρόνο της εκδίκασής του³⁴³.

Ως προς την κατά τόπον αρμοδιότητα, ο προσδιορισμός του αρμοδίου δικαστηρίου σύμφωνα με το άρθρο 122 παρ. 1 ΚΠΔ³⁴⁴ γίνεται βασικώς από τον τόπο στον οποίο διαπράχθηκε το έγκλημα³⁴⁵ ή στον οποίο κατοικεί ή διαμένει προσωρινώς κατά την έναρξη της ποινικής δίωξης ο κατηγορούμενος. Η συνήθης δηλαδή τοπική αρμοδιότητα των ποινικών δικαστηρίων για την εκδίκαση των τελουμένων εγκλημάτων καθορίζεται από τους ανωτέρω τόπους. Επειδή, όμως, είναι ενδεχόμενο να έχουν αρμοδιότητα για το ίδιο έγκλημα περισσότερα δικαστήρια ή ανακριτικοί υπάλληλοι, ορίζεται ρητά στο άρθρο 125 ΚΠΔ³⁴⁶ ότι σε αυτές τις περιπτώσεις προτιμώνται τα δικαστήρια ή οι ανακριτικοί

³³⁹ Βλ. **Ζησιάδη Ιω.**, «Ποινική Δικονομία», τομ. Α', έκδοση 3^η, εκδοτικός οίκος Αφοί Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη – Αθήνα 1976, σελ. 310. Επίσης **Κονταξή Αθ.**, «Κώδιξ Ποινικής Δικονομίας», έκδοση στ', εκδοτικός οίκος Αφοί Π. Σάκκουλα, Αθήνα 1982, σελ. 419. Σύμφωνα με τον τελευταίο συγγραφέα η ιδιάζουσα δωσιδικία υφίσταται όταν ο κατηγορούμενος φέρει μια εκ των οριζόμενων ιδιοτήτων είτε κατά το χρόνο τελέσεως του αδικήματος είτε κατά το χρόνο της εκδίκασής, ως τοιούτου λογιζομένου και του χρόνου της προδικασίας. Η ιδιάζουσα δωσιδικία κατά την προσέγγιση αυτή απονεμήθηκε όχι στο πρόσωπο αλλά στο αξίωμα, ώστε να είναι αδιάφορο αν η πράξη τελέσθηκε προ της αποκτήσεως της ιδιότητος του δικηγόρου, δικαστού κλπ, αλλά η ιδιότητα αυτή υπήρξε αποκτηθείσα κατά την εκδίκαση του εγκλήματος.

³⁴⁰ **Καρράς Αργ.**, ο.π., σελ. 157

³⁴¹ Η βασική επίκριση σύμφωνα με την Εισηγητική Έκθεση του Σχεδίου Κώδικα Ποινικής Δικονομίας συνίσταται στην αντίθεση της ρύθμισης «εις την σημερινήν περί δικαίου και ισότητος εν τη απονομή της δικαιοσύνης αντίληψιν».

³⁴² Τα πταίσματα, όμως, των προσώπων ιδιάζουσας δωσιδικίας τα αναφερόμενα στην οδική κυκλοφορία, την κοινή ησυχία, καθώς και την καθαριότητα και ευπρεπή εμφάνιση των δημοσίων, κοινοχρήστων ή ιδιωτικών χώρων, τα οποία καταλαμβάνονται επ' αυτοφώρω από αστυνομικά όργανα, αλλά αμφισβητούνται από τους φερόμενους ως παραβάτες, δικάζονται από τα πταισματοδικεία σύμφωνα με το άρθρο 6 του Ν.Δ. 805/1971 και το άρθρο 105 παρ. 4 του Ν. 2094/1992.

³⁴³ ΑΠ 470/1976, ΠοινΧρ ΚΣΤ', σελ. 846

³⁴⁴ Άρθρο 122 παρ. 1 ΚΠΔ: «Η τοπική αρμοδιότητα προσδιορίζεται από τον τόπο όπου τελέσθηκε το έγκλημα ή όπου κατοικεί ή διαμένει προσωρινά ο κατηγορούμενος όταν αρχίζει η ποινική δίκη.»

³⁴⁵ Σύμφωνα με το άρθρο 16 ΠΚ, «τόπος τέλεσης της πράξης θεωρείται ο τόπος όπου ο υπαίτιος διέπραξε ολικά ή μερικά την αξιόποινη ενέργεια ή παράλειψη, καθώς και ο τόπος όπου επήλθε ή, σε περίπτωση απόπειρας, έπρεπε σύμφωνα με την πρόθεση του υπαιτίου να επέλθει το αξιόποινο αποτέλεσμα.»

³⁴⁶ Άρθρο 125 ΚΠΔ: Προτίμηση. «Μεταξύ περισσότερων αρμόδιων δικαστηρίων ή ανακριτικών υπαλλήλων που έχουν

υπάλληλοι του τόπου τελέσεως του εγκλήματος³⁴⁷. Αν όμως ο τόπος αυτός είναι άγνωστος, τότε προτιμώνται οι ανακριτικοί υπάλληλοι ή τα δικαστήρια που κάλεσαν τον κατηγορούμενο ή διέταξαν τη σύλληψη ή την προσωρινή κράτησή του προηγουμένως.

Στο υπό πραγμάτευση πλημμέλημα του άρθρου μόνου του α.ν. 690/1945 το γενικώς καθ' ύλην αρμόδιο δικαστήριο προσδιορίζεται από τη διάταξη του άρθρου 114 περιπτ. 1 ΚΠΔ, κατά την οποία το μονομελές πλημμελειοδικείο δικάζει τα πλημμελήματα για τα οποία απειλείται στο νόμο ποινή φυλάκισης με ελάχιστο όριο κατώτερο του ενός έτους ή χρηματική ποινή ή και οι δύο ποινές, με τις εκεί προβλεπόμενες τρεις εξαιρέσεις³⁴⁸. Το απειλούμενο πλαίσιο ποινής φυλάκισης για το αδίκημα της μη καταβολής δεδουλευμένων αποδοχών είναι 10 μέρες έως 6 μήνες, όπως προκύπτει από τη συνδυασμένη εφαρμογή του άρθρου μόνου του α.ν. 690/1945 με το άρθρο 53 ΠΚ³⁴⁹, άρα το κατώτερο προβλεπόμενο όριο ποινής περιλαμβάνεται στη ρύθμιση του άρθρου 114 ΚΠΔ και υπάγει ανεξαιρέτα το αδίκημα στην υλική αρμοδιότητα των μονομελών πλημμελειοδικείων. Ως προς την τοπική αρμοδιότητα, το άρθρο 122 παρ. 1 ΚΠΔ άγει το αδίκημα προς εκδίκαση στο δικαστήριο του τόπου τέλεσης του εγκλήματος, ήτοι του τόπου καταβολής των αποδοχών που εργαζομένου, δηλαδή κατά κανόνα στο δικαστήριο της επαγγελματικής έδρας της επιχείρησης³⁵⁰. Ειδικά, το αδίκημα άγεται προς εκδίκαση στον τόπο κατοικίας ή προσωρινής διαμονής του κατηγορουμένου, κατά τη συντρέχουσα αρμοδιότητα που καθιερώνει το άρθρο 122 παρ. 1 ΚΠΔ.

Αναφορικά με την ιδιάζουσα δωσιδικία ορισμένων δραστών του υπό πραγμάτευση πλημμελήματος, ήδη από την έναρξη ισχύος του Ν. 1738/1987³⁵¹, κατά το άρθρο 5 παρ. 13 του οποίου

επιληφθεί παράλληλα προτιμώνται εκείνοι του τόπου όπου διαπράχθηκε το έγκλημα. Αν ο τόπος αυτός είναι άγνωστος, προτιμώνται εκείνοι που πρώτοι κάλεσαν ή διέταξαν τη σύλληψη ή τη φυλάκιση του κατηγορουμένου. Μπορεί όμως το συμβούλιο των εφετών ή ο Αρειος Πάγος, σύμφωνα με τις διακρίσεις του άρθρου 132, να αναθέσει την ανάκριση και την απόφαση σε άλλο αρμόδιο δικαστήριο.»

³⁴⁷ ΣυμβΠλημΛαρ 167/1991 Υπερ 1991 σελ. 1145, ΣυμβΠλημΧαλκ/κης 278/1990 Υπερ 1991 σελ. 689. Το τελευταίο βούλευμα δέχεται ότι τόπος τέλεσης της πράξης της απάτης είναι ο τόπος στον οποίο επήλθε η περιουσιακή βλάβη.

³⁴⁸ Της αρμοδιότητος του μονομελούς πλημμελειοδικείου ρητώς εξαιρούνται: α) τα πλημμελήματα που υπάγονται στην αρμοδιότητα των μικτών ορκωτών δικαστηρίων και των εφετείων, καθώς και τα συναφή με αυτά, β) τα πλημμελήματα που υπάγονται στην αρμοδιότητα του δικαστηρίου των ανηλίκων και γ) τα πλημμελήματα των άρθρων 259 ΠΚ (παράβαση καθήκοντος) και 302 ΠΚ (ανθρωποκτονία από αμέλεια) και της συκοφαντικής δυσφήμισης δια του τύπου.

³⁴⁹ Βλ. εκτενέστερη ανάπτυξη του θέματος στο οικείο κεφάλαιο της παρούσης μελέτης, ήτοι Κεφάλαιο Γ' με τίτλο «Κυρώσεις», υποκεφάλαιο Γ.1 με τίτλο «Η ποινή που απειλείται» και υποκεφάλαιο Γ.2 με τίτλο «Λοιπά θέματα σχετικά με την ποινή», σελ. 53-58 του παρόντος.

³⁵⁰ Βλ. όμως άρθρο 321 ΑΚ: «Αν η παροχή είναι χρηματική, σε περίπτωση αμφιβολίας ο οφειλέτης πρέπει να την καταβάλει στον τόπο όπου ο δανειστής έχει την κατοικία του κατά το χρόνο της καταβολής. Αν η απαίτηση προέρχεται από την άσκηση του επαγγέλματος του δανειστή, αντί για τον τόπο της κατοικίας ισχύει ο τόπος της επαγγελματικής του εγκατάστασης.»

³⁵¹ Ο Ν. 1738/1987 (ΦΕΚ Α'/200/19.11.1987) τιτλοφορείται «Σύσταση Συμβουλίου Πρόληψης της Εγκληματικότητας, τροποποίηση διατάξεων του Ποινικού Κώδικα, των Κωδίκων Ποινικής και Πολιτικής Δικονομίας και άλλες διατάξεις» και στο άρθρο 5 (με τίτλο «Αντικατάσταση του άρθρου 47 ΚΠΔ») παρ. 13 αυτού ορίζει ότι «στις παραβάσεις του α.ν. 86/1967 "περί επιβολής κυρώσεων κατά των καθυστερούντων την καταβολή και απόδοση εισφορών εις Οργανισμούς Κοινωνικής Ασφαλίσεως" και του α.ν. 690/1945 δεν ισχύει η ειδική δωσιδικία του άρθρου 111 αριθ. 7 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας».

η ιδιάζουσα δωσιδικία του άρθρου 111 περιπτ. 7 –και ήδη 6– του ΚΠΔ δεν ισχύει από τη δημοσίευση του νόμου αυτού στις παραβάσεις μεταξύ άλλων και του α.ν. 690/1945, οι δικηγόροι, τα μέλη του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους, τα μέλη του Ελεγκτικού Συνεδρίου, οι δικαστές, οι εισαγγελείς και τα λοιπά πρόσωπα που αναφέρονται στο άρθρο 111 περιπτ. 6 ΚΠΔ³⁵², δεν υπάγονται πλέον για τις παραβάσεις που προβλέπονται στον α.ν. 690/1945 στην εξαιρετική αρμοδιότητα των Τριμελών Εφετείων, αλλά στο κατά τα ανωτέρω γενικώς καθ' ύλην αρμόδιο δικαστήριο, ήτοι στο Μονομελές Πλημμελειοδικείο³⁵³.

³⁵² Άρθρο 111 ΚΠΔ (όπως τροποποιήθηκε με το Ν. 4055/2012, ΦΕΚ Α 51/12.3.2012): Τριμελές Εφετείο. «Το τριμελές εφετείο δικάζει τα αναφερόμενα στις πιο κάτω περιπτώσεις κακουργήματα, από τα υπαγόμενα δε στην αρμοδιότητα του μονομελούς εφετείου (άρθρο 110) εκείνα κατά των οποίων στο νόμο απειλείται η ποινή της ισόβιας κάθειρξης: 1] Τα κακουργήματα που προβλέπονται από τον Ποινικό Κώδικα σχετικά με το νόμισμα, τα υπομνήματα, την ιδιοκτησία, τα περιουσιακά δίκαια, την ψευδή βεβαίωση υπαλλήλου, νόθευση, απιστία και υπεξαίρεση στην υπηρεσία, αν τελέστηκαν από πολίτες, άσχετα με το πρόσωπο του παθόντα και το ποσό του οφέλους ή της ζημίας ή αν τελέστηκαν από στρατιωτικούς και στρέφονται οπωσδήποτε κατά του Δημοσίου ή νομικού προσώπου δημόσιου δικαίου ή κατά άλλου νομικού προσώπου από εκείνα που αναφέρονται στο άρθρο 263α του Ποινικού Κώδικα και εφόσον το όφελος που πέτυχε ή επιδίωξε με αυτά ο δράστης ή η ζημία που προξενήθηκε ή απειλήθηκε στο Δημόσιο ή στα πιο πάνω νομικά πρόσωπα υπερβαίνει το ποσό των πενήντα εκατομμυρίων δραχμών (50.000.000) [εκατόν πενήντα χιλιάδων (150.000) ευρώ]. Τα κακουργήματα της δωροδοκίας που αναφέρονται στα άρθρα 159, 235, 236 και 237 του Ποινικού Κώδικα και τα κακουργήματα της παραβίασης του απορρήτου των τηλεφωνημάτων και της προφορικής συνομιλίας του άρθρου 370Α του Ποινικού Κώδικα. Τα κακουργήματα του άρθρου 173 παράγραφος 2 του Ποινικού Κώδικα και εκείνα που τελέστηκαν από πρόσωπο που έχει καλυμμένα ή αλλοιωμένα τα χαρακτηριστικά αυτού και προβλέπονται στα άρθρα 189 παράγραφος 3 και 380 του Ποινικού Κώδικα, καθώς και τα συναφή με αυτά πλημμελήματα και κακουργήματα, έστω και αν τα τελευταία τιμωρούνται βαρύτερα από τα ως άνω κύρια κακουργήματα. 2] Τα κακουργήματα κλοπής, υπεξαίρεσης και πλαστογραφίας που προβλέπονται από το Στρατιωτικό Ποινικό Κώδικα, αν στρέφονται οπωσδήποτε κατά του Δημοσίου ή νομικού προσώπου που αναφέρονται στην προηγούμενη παράγραφο και το όφελος που πέτυχε ή επιδίωξε με αυτά ο δράστης ή η ζημία που προξενήθηκε ή απειλήθηκε κατά του δημοσίου ή των πιο πάνω νομικών προσώπων υπερβαίνει το ποσό των εκατόν πενήντα χιλιάδων (150.000) ευρώ. 3] Το ποσό των επτακοσίων τριάντα (730) ευρώ που προβλέπεται από τα άρθρα 1 και 2 του ν. 1608/1950 περί αυξήσεων των ποινών των προβλεπομένων δια τους καταχραστάς του δημοσίου, όπως τροποποιήθηκε από το ν.δ. 790/70 "περί τροποποιήσεως διατάξεων του Ποινικού Κώδικος και του Κώδικος Ποινικής Δικονομίας" και το ν. 495/1976 "περί όπλων, εκρηκτικών υλών και εκρηκτικών μηχανημάτων και άλλων τινών ποινικών διατάξεων", αυξάνεται σε εκατόν πενήντα χιλιάδες (150.000) ευρώ. Το όριο αυτό των εκατόν πενήντα χιλιάδων (150.000) ευρώ ισχύει είτε ο κατηγορούμενος είναι πολίτης είτε είναι στρατιωτικός. 4] Τα εγκλήματα της δόλιας χρεοκοπίας ανώνυμων εταιριών και τραπεζών. 5] Τα κακουργήματα της πειρατείας, τα κακουργήματα κατά της ασφάλειας της σιδηροδρομικής ή υδάτινης συγκοινωνίας ή της αεροπλοΐας που προβλέπονται στον Ποινικό Κώδικα ή σε ειδικούς ποινικούς νόμους, τα κακουργήματα που προβλέπονται στην παράγραφο 1 του άρθρου 187 και στο άρθρο 187Α του Ποινικού Κώδικα, καθώς και τα συναφή με αυτά πλημμελήματα και κακουργήματα, έστω και αν τα τελευταία τιμωρούνται βαρύτερα από τα ως άνω κύρια κακουργήματα. 6] Τα πλημμελήματα των δικαστών πολιτικής, ποινικής και διοικητικής δικαιοσύνης και εισαγγελέων, συμπεριλαμβανομένων των παρέδρων, των ειρηνοδικών, ειδικών πταισματοδικών, των μελών του Συμβουλίου της Επικρατείας, των παρέδρων, εισηγητών και δοκίμων εισηγητών του, των μελών του Ελεγκτικού Συνεδρίου, των παρέδρων, εισηγητών και δοκίμων εισηγητών του, του γενικού επιτρόπου, επιτρόπων και αντεπιτρόπων που υπηρετούν σε αυτό, καθώς και του γενικού επιτρόπου, επιτρόπων και αντεπιτρόπων επικρατείας στα τακτικά διοικητικά δικαστήρια, των δικηγόρων και των μελών του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους. 7] Τις εφέσεις κατά των αποφάσεων του τριμελούς πλημμελειοδικείου, κατά των αποφάσεων που εκδίδονται από το πρωτοδικείο στην περίπτωση του άρθρου 116 παράγραφος 1 και κατά των αποφάσεων του δικαστηρίου των εφετών σύμφωνα με το άρθρο 499. 8] Τις εφέσεις κατά των αποφάσεων του μονομελούς εφετείου.»

³⁵³ Βλ. ΑΠ 825/1990 ΠοινΧρ 1991 σελ. 207 & Παύλου Στ./Σάμιο Θ., «Ειδικοί Ποινικοί Νόμοι. Εργασία: Μη εμπρόθεσμη καταβολή αποδοχών. Άρθρον μόνον Α.Ν., 690/1945», Σχολιαστής: Θωμάς Σάμιος, εκδόσεις Π. Ν. Σάκκουλας "Δίκαιο & Οικονομία" 2012, σελ. 38.

Δ.7 Το περιεχόμενο της αποφάσεως του δικαστηρίου

Η απόφαση του δικαστηρίου που θα εκδοθεί για παράβαση του α.ν. 690/1945 πρέπει να μνημονεύει:

α) Το χρόνο τέλεσης του εγκλήματος, τον οποίο δέχθηκε, δηλαδή ότι αυτός ήταν και ο χρόνος πληρωμής των αποδοχών ύστερα από τη συμφωνία ή από το νόμο ή το έθιμο ή τη διοικητική πράξη, ώστε να κριθεί πότε τελέσθηκε το έγκλημα, ειδάλλως υπάρχει ασάφεια ως προς το χρόνο, που επιδρά στην παραγραφή ή μη του εγκλήματος³⁵⁴.

β) Την ιδιότητα του κατηγορουμένου με βάση την οποία ήταν υποχρεωμένος να καταβάλει εμπρόθεσμα τις αποδοχές³⁵⁵.

γ) Το ύψος των οφειλομένων από τον εργοδότη παροχών, τον τρόπο προσδιορισμού αυτών και το χαρακτήρα τους ως αποδοχών ή αποζημιώσεων³⁵⁶. Η έλλειψη κάποιου από τα παραπάνω στοιχεία καθιστά την απόφαση αναιρετέα λόγω εκ πλαγίου παραβίασης της ουσιαστικής ποινικής διάταξης του άρθρου μόνου του α.ν. 690/1945, κατά το λόγο αναίρεσης του άρθρου 510 παρ. 1 στοιχ. ε' ΚΠΔ.

δ) Εάν κατά την επ' ακροατηρίου διαδικασία προβληθεί από τον κατηγορούμενο εργοδότη αυτοτελής ισχυρισμός³⁵⁷ περί πραγματικής πλάνης κατ' άρθρο 30 παρ. 1 ΠΚ, ο οποίος επιδρά στον καταλογισμό της πράξεως, το δικαστήριο οφείλει να απαντήσει επ' αυτού και δεν δικαιούται να τον απορρίψει σιωπηρά, ειδάλλως η απόφασή του είναι αναιρετέα για έλλειψη ειδικής και εμπεριστατωμένης αιτιολογίας³⁵⁸.

ε) Εάν ο εργοδότης εισαχθεί σε δίκη για παράβαση του α.ν. 690/1945, δεν μπορεί να καταδικασθεί για παράβαση του άρθρου 5 παρ. 7 του α.ν. 539/1945 περί χορηγήσεως κανονικών αδειών μετ' αποδοχών, διότι τότε επέρχεται ανεπίτρεπτη μεταβολή της κατηγορίας, αφού η πράξη για την οποία

³⁵⁴ ΑΠ 727/1984 ΠοινΧρ ΛΔ' σελ. 1044, ΑΠ 151/2013 Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 355/2012 Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών ΝΟΜΟΣ

³⁵⁵ ΑΠ 797/1984 ΠοινΧρ ΛΕ' σελ. 52, ΑΠ 473/1980 ΠοινΧρ Λ' σελ. 665, ΑΠ 293/2012 Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 506/2012 Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 1093/2011 Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 922/2010 Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών ΝΟΜΟΣ

³⁵⁶ ΑΠ 523/1961 ΠοινΧρ ΙΒ' σελ. 225, ΑΠ 129/2012 Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών ΝΟΜΟΣ

³⁵⁷ Αυτοτελείς ισχυρισμοί του κατηγορουμένου είναι εκείνοι που προβάλλονται στο δικαστήριο της ουσίας σύμφωνα με το άρθρο 333 παρ. 2 ΚΠΔ και τείνουν στην άρση του άδικου χαρακτήρα της πράξης ή της ικανότητας για καταλογισμό ή στη μείωση αυτής ή στην εξάλειψη του αξιοποίνου της πράξης ή τη μείωση της ποινής. Βλ την ΑΠ 1151/2002 ΠοινΛογ 2002 σελ. 1680. Σύμφωνα με την απόφαση αυτή, ο ισχυρισμός του κατηγορουμένου ότι δεν οφείλει στον εργαζόμενο τα ποσά, γιατί τα έχει καταβάλει (ισχυρισμός εξοφλήσεως), δεν συνιστά αυτοτελή ισχυρισμό αλλά αρνητικό της κατηγορίας, που αποκρούεται με την αντίθετη παραδοχή του δικαστηρίου που οδηγεί στην περί ενοχής κρίση του, και η απόρριψή του δεν χρήζει ειδικής και εμπεριστατωμένης αιτιολογίας από το δικαστήριο.

³⁵⁸ Βλ. αρθ. 93 παρ. 3 Σ, αρθ. 139 ΚΠΔ, αρθ. 510 παρ. 1 στοιχ. δ ΚΠΔ. Βλ. επίσης ΑΠ 1821/2011 Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών ΝΟΜΟΣ & ΝοΒ 2012 σελ. 1497, ΑΠ 757/1985 ΠοινΧρ ΛΕ' σελ. 928, ΑΠ 1016/1982 ΠοινΧρ ΛΓ' σελ. 306. Βλ. επίσης την ανάλυση του αμέσως επόμενου υποκεφαλαίου της παρούσης μελέτης υπό τον τίτλο «Ειδική και εμπεριστατωμένη αιτιολογία της καταδικαστικής απόφασης».

καταδικάστηκε είναι ουσιωδώς διάφορη αναφορικά με τις ιστορικές περιστάσεις τελέσεώς της από εκείνη για την οποία ασκήθηκε η ποινική δίωξη και παραπέμφθηκε να δικαστεί ο κατηγορούμενος³⁵⁹.

Η καταδίκη δε για την παραπάνω πράξη επιφέρει την κατ' άρθρο 171 παρ. 1 στοιχ. β' ΚΠΔ απόλυτη ακυρότητα για μη τήρηση των διατάξεων που καθορίζουν την κίνηση της ποινικής δίωξης από τον Εισαγγελέα και κατά το άρθρο 510 παρ. 1 στοιχ. α' ΚΠΔ είναι λόγος αναιρέσεως της αποφάσεως³⁶⁰.

στ) Όταν ο εργοδότης παραπεμφθεί να δικασθεί για συγκεκριμένες καθυστερούμενες αποδοχές και χορηγίες, δεν μπορεί να καταδικασθεί για τέτοιες διαφορές από εκείνες που μνημονεύονται στο κλητήριο θέσπισμα, γιατί επέρχεται μεταβολή της κατηγορίας. Επιτρέπεται όμως να καταδικασθεί για ποσά μικρότερα εκείνων που αναφέρονται στο κλητήριο θέσπισμα³⁶¹.

ζ) Εάν ο εργοδότης καταδικασθεί αμετάκλητα για παράβαση του α.ν. 690/1945, μεταγενέστερα δε εκδοθεί απόφαση του πολιτικού δικαστηρίου δια της οποίας η κατά του καταδικασθέντος απαίτηση του εργαζομένου, που αποτέλεσε προϋπόθεση του ποινικού αδικήματος για το οποίο η καταδίκη, κρίθηκε αμετάκλητα ως ανυπόστατη, συντρέχει νέο γεγονός κατά την έννοια του άρθρου 525 παρ. 1 περιπτ. 2α ΚΠΔ³⁶², άγνωστο στους δικάζοντες δικαστές, και είναι δυνατόν να χωρήσει επανάληψη της διαδικασίας³⁶³.

Ακολουθεί διεξοδικότερη ανάλυση για την πλημμέλεια της απόφασης που καθιερώνεται ως λόγος αναίρεσης στο στοιχείο δ' της παραγράφου 1 του άρθρου 510 ΚΠΔ.

³⁵⁹ Βλ. **Ανδρουλάκη Ν.**, «Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης», εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα 1994, σελ. 395, όπου αναλυτική εξέταση του ζητήματος της ανεπίτρεπτης μεταβολής κατηγορίας. Σύμφωνα με το συγγραφέα, οι διατάξεις των άρθρων 371 παρ. 3 και 250 παρ. 1 ΚΠΔ προσδιορίζουν τα όρια του αντικειμένου της ποινικής δίκης στο δίκαιό μας. Κατά τη «φόρμουλα» που χρησιμοποιεί πάγια η Νομολογία, ανεπίτρεπτη μεταβολή και όχι απλή «βελτίωση» της κατηγορίας υπάρχει όταν ο κατηγορούμενος καταδικάζεται για πράξη «ο υ σ ι ω δ ώ ς δ ι ά φ ο ρ η κατά τα συγκροτούντα την αντικειμενική της υπόσταση πραγματικά περιστατικά» από εκείνη για την οποία εισήχθη σε δίκη (βλ. ΑΠ 1354/1990 ΠοινΧρ ΜΑ' σελ. 572, ΑΠ 1207/1992 ΠοινΧρ ΜΒ' σελ. 844). Έτσι γίνεται επί παραδείγματι δεκτό ότι δεν αποτελεί «ουσιώδη» και επομένως απαγορευμένη μεταβολή της κατηγορίας η μεταβολή του τρόπου συμμετοχής στο έγκλημα, λ.χ. από απλή συνέργεια σε ηθική αυτουργία. Η νομολογία δέχτηκε ότι δεν συνιστά ανεπίτρεπτη μεταβολή της κατηγορίας η μετατροπή της από κατάρτιση πλαστού εγγράφου σε νόθευση γνησίου (ΑΠ 1323/1992 Υπερ 1993 σελ. 83 επ.), από παράβαση καθήκοντος κατ' άρθρο 259 ΠΚ σε δωροληψία (ΣυμβΠλημΜΘεσσ 162/1990 Υπερ 1991 σελ. 60 επ.), από κανονικό σε διακεκριμένο έγκλημα του οικείου είδους με την παραδοχή ελαφρυπνικών περιστάσεων (ΑΠ 1378/1992 ΠοινΧρ ΜΒ' σελ. 1046 επ.). Αντιθέτως, είναι ανεπίτρεπτη η μεταβολή της κατηγορίας από κλοπή σε αποδοχή προϊόντων εγκλήματος (ΑΠ 1464/1981 ΠοινΧρ ΛΒ' σελ. 635 επ., ΟΛΑΠ 1322/1979 ΠοινΧρ Λ' σελ. 281 επ.).

³⁶⁰ ΑΠ 225/1985 ΠοινΧρ ΛΕ' σελ. 866

³⁶¹ ΑΠ 257/1965 ΠοινΧρ ΙΕ' σελ. 550, ΑΠ 300/1989 ΠοινΧρ 1989 σελ. 879

³⁶² Άρθρο 525 παρ. 1 περιπτ. 2 ΚΠΔ: «Η ποινική διαδικασία που περατώθηκε με αμετάκλητη απόφαση επαναλαμβάνεται, προς το συμφέρον του καταδικασμένου για πλημμέλημα ή κακούργημα, μόνο στις εξής περιπτώσεις: 1) ... 2) αν, ύστερα από την οριστική καταδίκη κάποιου, αποκαλύφθηκαν νέα άγνωστα στους δικαστές που τον καταδίκασαν γεγονότα ή αποδείξεις, τα οποία μόνα τους ή σε συνδυασμό με εκείνα που είχαν προσκομισθεί προηγουμένως κάνουν φανερό ότι αυτός που καταδικάστηκε είναι αθώος ή καταδικάστηκε άδικα για έγκλημα βαρύτερο από εκείνο που πραγματικά τέλεσε, 3) ... 4) ... 5) ...»

³⁶³ ΕφΑθ 317/1961 ΠοινΧρ ΙΑ' σελ. 345, ΕφΚερκ 8/2011 ΠοινΧρ 2012 σελ. 294

Δ.8 Ειδική και εμπειριστατωμένη αιτιολογία της καταδικαστικής απόφασης (άρθρο 510 παρ. 1 στοιχ. δ' ΚΠΔ)

Μελετώντας κανείς τη νομολογία του Αρείου Πάγου διαπιστώνει ότι στατιστικά οι δικαστικές αποφάσεις που στηρίζονται στη διάταξη του άρθρου μόνου του α.ν. 690/1945, όπως έχει αντικατασταθεί με το άρθρο 8 παρ. 1 του ν. 2336/1995, αναιρεσιβάλλονται με μεγάλη συχνότητα, με αποτέλεσμα σε πολλές περιπτώσεις την παύση της ποινικής δίωξης λόγω παραγραφής, λόγω της αντικειμενικής δυσκολίας που έχει ο ποινικός δικαστής αφενός μεν να συγκεκριμενοποιήσει και να θεμελιώσει την ποινική ευθύνη του κατηγορουμένου ως εργοδότη και επιτετραμμένου για την καταβολή της μισθοδοσίας, έχοντας δόλο για τη μη καταβολή και όχι πραγματική οικονομική αδυναμία, αφετέρου δε να εντοπίσει τις πραγματικές εργατικές απαιτήσεις των εργαζομένων και το ακριβές ύψος αυτών, ώστε στις πλείστες των περιπτώσεων οι δικαστικές αποφάσεις να πάσχουν από έλλειψη ειδικής, πλήρους και εμπειριστατωμένης αιτιολογίας.

Η καταδικαστική απόφαση έχει την απαιτούμενη κατά τα άρθρα 93 παρ. 3 του Συντάγματος³⁶⁴ και 139 του ΚΠΔ³⁶⁵ ειδική και εμπειριστατωμένη αιτιολογία, η έλλειψη της οποίας ιδρύει τον από το άρθρο 510 παρ. 1 στοιχ. δ' ΚΠΔ λόγο αναιρέσεως, ενόψει και του τεκμηρίου αθωότητας του κατηγορουμένου που θεσπίζεται από τη διάταξη του άρθρου 6 παρ. 2 της ΕΣΔΑ (ν.δ. 53/1974), δυνάμει του οποίου αντικείμενο αποδείξεως στην ποινική δίκη αποτελεί η ενοχή και όχι η αθωότητα του κατηγορουμένου, όταν αναφέρονται σε αυτή με σαφήνεια, πληρότητα και χωρίς αντιφάσεις ή λογικά κενά, τα πραγματικά περιστατικά που προέκυψαν από την αποδεικτική διαδικασία, στα οποία στηρίχθηκε η κρίση του δικαστηρίου για τη συνδρομή των αντικειμενικών και υποκειμενικών στοιχείων του εγκλήματος, οι αποδείξεις που τα θεμελιώνουν και οι νομικές σκέψεις υπαγωγής των περιστατικών αυτών στην εφαρμοσθείσα ουσιαστική ποινική διάταξη³⁶⁶. Για την ύπαρξη τέτοιας

³⁶⁴ Άρθρο 93 παρ. 3 Συντάγματος: «Κάθε δικαστική απόφαση πρέπει να είναι ειδικά και εμπειριστατωμένα αιτιολογημένη και απαγγέλλεται σε δημόσια συνεδρίαση. Νόμος ορίζει τις έννομες συνέπειες που επέρχονται και τις κυρώσεις που επιβάλλονται σε περίπτωση παραβίασης του προηγούμενου εδαφίου. Η γνώμη της μειοψηφίας δημοσιεύεται υποχρεωτικά. Νόμος ορίζει τα σχετικά με την καταχώρηση στα πρακτικά ενδεχόμενης μειοψηφίας, καθώς και τους όρους και τις προϋποθέσεις της δημοσιότητάς της.»

³⁶⁵ Άρθρο 139 ΚΠΔ: «Οι αποφάσεις και τα βουλεύματα, καθώς και οι διατάξεις του ανακριτή και του εισαγγελέα, πρέπει να αιτιολογούνται ειδικά και εμπειριστατωμένα, ενώ η καταδικαστική απόφαση και το παραπεμπτικό βούλευμα πρέπει να αναφέρουν και τον αριθμό του ποινικού νόμου που εφαρμόζεται (άρθ. 484 παρ. 1 στοιχ. δ' και ε' και 510 παρ. 1 στοιχ. Δ' και Η'. Μόνη η επανάληψη της διατύπωσης του νόμου δεν αρκεί για την αιτιολογία. Αιτιολογία απαιτείται σε όλες χωρίς εξαίρεση τις αποφάσεις, τα βουλεύματα και τις διατάξεις, ανεξάρτητα του αν αυτό απαιτείται ειδικά από το νόμο ή αν είναι οριστικές ή παρεμπόδιτες ή αν η έκδοσή τους αφήνεται στη διακριτική, ελεύθερη ή ανέλεγκτη κρίση του δικαστή που τις εξέδωσε.»

³⁶⁶ Πρέπει δηλαδή το δικαστήριο της ουσίας, για να διαλάβει την απαιτούμενη από τις αναφερόμενες διατάξεις του Συντάγματος και του ΚΠΔ ειδική και εμπειριστατωμένη αιτιολογία, να εκθέτει σε αυτή με σαφήνεια, πληρότητα και χωρίς αντιφάσεις ή λογικά κενά τα **πραγματικά περιστατικά** που αποδείχθηκαν από την ακροαματική διαδικασία και συγκροτούν την αντικειμενική και υποκειμενική υπόσταση της αξιοποιήσιμης πράξεως της μη καταβολής δεδουλευμένων

αιτιολογίας είναι παραδεκτή η αλληλοσυμπλήρωση του αιτιολογικού της αποφάσεως με το διατακτικό της, που αποτελούν ενιαίο σύνολο, τα δε αποδεικτικά μέσα αρκεί να αναφέρονται γενικώς κατά το είδος τους και δεν απαιτείται αναλυτική παράθεσή τους και μνεία του τι προκύπτει χωριστά από το καθένα.

Ειδικότερα, η καταδικαστική απόφαση για παράβαση της διάταξης του άρθρου μόνου του α.ν. 690/1945 για να έχει ειδική και εμπεριστατωμένη αιτιολογία πρέπει να εκτίθενται σε αυτήν με πληρότητα και σαφήνεια, ενόψει του περιεχομένου της ως άνω ουσιαστικού δικαίου διατάξεως, τα κρίσιμα για τη θεμελίωση του αναφερομένου εγκλήματος περιστατικά, που είναι η ιδιότητα του κατηγορουμένου (εργοδότης, διευθυντής, εκπρόσωπος κλπ), ο χρόνος κατά τον οποίο διήρκεσε η σύμβαση εργασίας, οι μηνιαίες τακτικές αποδοχές καθώς και οι έκτακτες, το σύνολο αυτών, το ποσό που καταβλήθηκε στον εργαζόμενο έναντι αυτών, ώστε με την αφαίρεση αυτού από το σύνολο των δικαιουμένων να προκύπτει το οφειλόμενο υπόλοιπο, ο χρόνος που έπρεπε να καταβληθούν οι οφειλόμενες από τον κατηγορούμενο εργοδότη αποδοχές στον εργαζόμενο, αν το ύψος των αποδοχών και ο χρόνος καταβολής τους είχε ορισθεί από ατομική σύμβαση εργασίας ή από συλλογική σύμβαση ή διαιτητική απόφαση ή από το νόμο ή από το έθιμο, σε περίπτωση δε μερικότερων πράξεων να προσδιορίζονται τα συγκεκριμένα ποσά που οφείλονται για καθεμία από τις μερικότερες πράξεις, εφόσον για μερικές από αυτές προκύπτει ζήτημα παραγραφής³⁶⁷. Επί νομικού προσώπου φερομένου ως υποχρέου εργοδότη, πρέπει να προσδιορίζεται και η μορφή του νομικού προσώπου, και, αν πρόκειται για εταιρεία, και η εταιρική της μορφή, καθώς και τα πραγματικά περιστατικά από τα οποία προκύπτει η θέση και η ιδιότητα που είχε ο κατηγορούμενος στο νομικό πρόσωπο κατά τον κρίσιμο χρόνο, ώστε να προκύπτει η υποχρέωσή του για καταβολή των αποδοχών³⁶⁸.

Κατά πάγια νομολογία, όταν ως «εργοδότης» που δεν καταβάλλει εμπροθέσμως στους απασχολούμενους σε αυτόν τις πάσης φύσεως αποδοχές από την εργασία τους φέρεται νομικό πρόσωπο, για την πληρότητα της αιτιολογίας της καταδικαστικής απόφασης επί του αδικήματος του άρθρου μόνου παρ. 1 του Α.Ν. 690/1945 απαιτείται να προσδιορίζεται, εκτός των άλλων, και η μορφή του εν λόγω νομικού προσώπου, *«και, αν πρόκειται για εταιρεία και η εταιρική αυτής μορφή, καθώς και τα πραγματικά περιστατικά από τα οποία προκύπτει η θέση και η ιδιότητα που είχε ο*

αποδοχών, τις αποδείξεις από τις οποίες συνήγαγε τα περιστατικά αυτά και τους συλλογισμούς με βάση τους οποίους έκανε την υπαγωγή τους στις ουσιαστικές ποινικές διατάξεις των άρθρων 26 παρ. 1α, 27 παρ. 1, 98 ΠΚ, άρθρο μόνο του ΑΝ 690/1945, όπως αντικαταστάθηκε με το άρθρο 8 παρ. 1 του Ν. 2336/1995.

³⁶⁷ Σάμιος Θ., «Νομολογιακές εξελίξεις επί του ποινικού αδικήματος της μη εμπρόθεσμης καταβολής δεδουλευμένων αποδοχών σε εργαζόμενο (άρθρο μόνο παρ. 1 Α.Ν. 690/1945)», ΔΦΝ 2013, τομ. 67, τευχ. 1523, σελ. 1463

³⁶⁸ Βλ. ΑΠ 52/2011 ΠοινΧρ 2011, τομ. ΞΑ, σελ. 612

κατηγορούμενος στην εταιρεία αυτή κατά τον κρίσιμο χρόνο, ώστε να προκύπτει η υποχρέωσή του για καταβολή των αποδοχών. Δεν αρκεί, δηλαδή, ο χαρακτηρισμός του κατηγορουμένου ως εργοδότη ή ως νόμιμος εκπροσώπου της εταιρικής επιχείρησης»³⁶⁹.

Το ίδιο μάλιστα ισχύει και επί του αδικήματος του άρθρου 1 του Α.Ν. 86/1967 επί καθυστερήσεως καταβολής εργοδοτικών ασφαλιστικών εισφορών ή αποδόσεων παρακρατηθεισών εργατικών ασφαλιστικών εισφορών³⁷⁰.

Ως προς το επιμέρους ζήτημα εάν χρειάζεται εξειδίκευση της θέσης του υπαιτίου στο νομικό πρόσωπο, προκειμένου η καταδικαστική απόφαση να έχει ειδική και εμπεριστατωμένη αιτιολογία, έχουν διατυπωθεί δύο αντιτιθέμενες απόψεις στην νομολογία. Σύμφωνα με το επιχείρημα της πρώτης, η εξειδίκευση της θέσης που κατέχει ο υπαίτιος στο νομικό πρόσωπο όπου απασχολείται ο εργαζόμενος δεν είναι αναγκαία, αρκούσης της αναφοράς ότι στο πρόσωπό του συνέτρεχε η ιδιότητα του νομίμου εκπροσώπου αυτού, καθόσον ο ίδιος ο νομοθέτης καταστρώνοντας την αντικειμενική υπόσταση του αδικήματος συμπεριέλαβε στα ενεργητικά υποκείμενα του εγκλήματος, μεταξύ άλλων (εργοδότες, διευθυντές, επιτετραμμένους) και τον «με οποιονδήποτε τίτλο εκπρόσωπο οποιασδήποτε επιχείρησης, εκμετάλλευσης ή εργασίας». Άλλωστε σύμφωνα με το άρθρο 65 ΑΚ, το νομικό πρόσωπο μπορεί να διοικείται και από ένα πρόσωπο³⁷¹.

Στον αντίποδα υποστηρίζεται το εξής: Το αδίκημα του άρθρου μόνου παρ. 1 του Α.Ν. 690/1945 είναι γνήσιο ιδιαίτερο. Η αντικειμενική του υπόσταση στοιχειοθετείται μόνο εφόσον στο πρόσωπο του δράστη συντρέχουν ορισμένες ιδιότητες (εργοδότης ή διευθυντής ή επιτετραμμένος ή με οποιονδήποτε τίτλο εκπρόσωπος οποιασδήποτε επιχείρησης, εκμετάλλευσης ή εργασίας), οι οποίες θεμελιώνουν (και δεν επαυξάνουν απλώς) το αξιόποινο. **Η νομική φύση του αδικήματος ως γνήσιου ιδιαίτερου**

³⁶⁹ Το παράθεμα ελήφθη από την ΑΠ 50/2009 (ΠοινΧρ 2009 σελ. 983). Με πανομοιότυπη διατύπωση η ΑΠ 1966/2010 (ΠοινΔικ 2011 σελ. 898). Προς την ίδια κατεύθυνση και η ΑΠ 1052/2000 (ΠοινΧρ 2001 σελ. 258 επ.), με την οποία αναρέθηκε η καταδίκη για το εν λόγω αδίκημα, επειδή –μεταξύ άλλων– στην απόφαση «δεν εκτίθενται τα πραγματικά περιστατικά από τα οποία προκύπτει η ιδιότητα των αναιρεσειόντων ως νομίμων εκπροσώπων της εργοδότης Ανώνυμης Ναυτιλιακής Εταιρείας» (στην απόφαση του δικαστηρίου της ουσίας οι ίδιοι φέρονται ως "εργοδότες και μάλιστα νόμιμοι εκπρόσωποι" της ως άνω εταιρείας). Βλ. επίσης την ΑΠ 374/2010 (ΠραξΛογΠΔ 2010 σελ. 271-272), κατά την οποία δεν υπάρχει ειδική και εμπεριστατωμένη αιτιολογία στην καταδικαστική απόφαση για το αδίκημα του άρθρου μόνου παρ. 1 του Α.Ν. 690/1945, όταν «δεν αναφέρονται στην αιτιολογία, μολονότι η [...] επιχείρηση αφορά εταιρική και όχι ατομική επιχείρηση και μάλιστα ανώνυμη εταιρία, όπως φαίνεται και από την επωνυμία της, πραγματικά περιστατικά από τα οποία να προκύπτει η ιδιότητα και η θέση της αναιρεσείουσας – κατηγορουμένης στην ανώνυμη αυτή εταιρία, η οποία κατά το νόμο εκπροσωπείται από το διοικητικό της συμβούλιο, και αναφέρεται μόνο ότι αυτή ήταν νόμιμος εκπρόσωπος της χωρίς κάποια διευκρίνιση πώς προκύπτει η τοιαύτη εξουσία εκπροσώπησης της ως άνω ανώνυμης εταιρίας από αυτήν (κατηγορουμένη)».

³⁷⁰ Βλ., ενδεικτικώς, ΑΠ 906/2007 ΠοινΔικ 2007 σελ. 1356, ΑΠ 1082/2007 ΠοινΔικ 2007 σελ. 1482, ΑΠ 1517/2007 ΠοινΔικ 2008 σελ. 392, ΑΠ 525/2008 ΠοινΔικ 2008 σελ. 392, ΑΠ 833/2008 ΠοινΔικ 2008 σελ. 1411, ΑΠ 1869/2008 ΠοινΔικ 2009 σελ. 682, ΑΠ 1302/2009 ΠοινΔικ 2010 σελ. 374, ΑΠ 1636/2010 ΠοινΔικ 2011 σελ. 771

³⁷¹ Η προκειμένη θέση υποστηρίχθηκε στην απόφαση ΑΠ 52/2011, δημοσιευθείσα στα ΠοινΧρ 2011, τομ. ΞΑ', σελ. 613, με παρατηρήσεις Σάμιου Θωμά.

εγκλήματος γεννά την υποχρέωση στο δικαστή να περιλάβει στην απόφασή του ειδική και εμπεριστατωμένη αιτιολογία ως προς τη συνδρομή στο πρόσωπο του υπαιτίου μιας τουλάχιστον από τις ιδιότητες που αναφέρονται στο νόμο. Για παράδειγμα, το στοιχείο που καλείται να αιτιολογήσει το δικαστήριο είναι η ιδιότητα του κατηγορουμένου ως νομίμου εκπροσώπου του εργοδότη. Το γεγονός ότι η ιδιότητα αυτή αναφέρεται ρητώς στο κείμενο του νόμου όχι μόνο δεν απαλλάσσει το δικαστή της ουσίας από την υποχρέωσή του να αιτιολογήσει στην απόφασή του τη συνδρομή της στο πρόσωπο του κατηγορουμένου, αλλά αντιθέτως επιβάλλει μια τέτοια ειδική πρόνοια, δεδομένου του χαρακτήρα του αδικήματος ως γνήσιου ιδιαίτερου³⁷².

Εξάλλου, μόνη η επανάληψη στο αιτιολογικό της διατύπωσης του νόμου δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι συνιστά ειδική και εμπεριστατωμένη αιτιολογία³⁷³. Έτσι δεν είναι πλήρης η αιτιολογία της απόφασης όταν το δικαστήριο δέχεται ότι ο κατηγορούμενος τέλεσε το αδίκημα ως "εργοδότης", χωρίς όμως να διευκρινίζεται ότι ο ίδιος π.χ. απασχολούσε προσωπικό έναντι ανταλλάγματος στο πλαίσιο σχέσεως εργασίας ιδιωτικού δικαίου ή ότι η παράλειψη καταβολής των οφειλομένων πάσης φύσεως αποδοχών βαρύνει τον υπαίτιο ως "διευθυντή", χωρίς να προσδιορίζεται αν ο ίδιος ήταν εκείνος που όφειλε να οργανώνει, να συντονίζει και να επιβλέπει την παροχή της εργασίας και την εκτέλεσή της ή ότι ο δράστης ευθύνεται ως "επιτετραμμένος", χωρίς να διευκρινίζεται ότι σε αυτόν είχαν ανατεθεί (και με ποιον τρόπο) συγκεκριμένες αρμοδιότητες³⁷⁴.

Ειδικά σε ό,τι αφορά την περίπτωση κατηγορουμένου υπό την ιδιότητά του ως «νομίμου εκπροσώπου» του εργοδότη, **η ιδιότητα του κατηγορουμένου ως υποχρέου προς καταβολή των δεδουλευμένων αποδοχών** πρέπει να αιτιολογείται σε τρία επίπεδα. Πρώτον, πρέπει να προσδιορίζεται η *θέση* την οποία κατείχε στο νομικό πρόσωπο³⁷⁵. Δεύτερον, πρέπει να αναφέρεται η *ιδιότητά* του ως «εκπροσώπου» του νομικού προσώπου. Και τρίτον, πρέπει να εξηγείται *πώς συνδέεται* η κατοχή της

³⁷² Βλ. παρατήρηση **Σάμιου Θ.** στην ΑΠ 52/2011, ΠοινΧρ 2011 τομ. ΞΑ' σελ. 614.

³⁷³ Βλ. **Καϊάφα – Γκμπάντι Μ.**, Παρατηρήσεις επί της απόφασης ΑΠ 112/2000, Υπερ. 2000 σελ. 839, η οποία αντιπαρατιθέμενη με την εσφαλμένη τακτική του Ακυρωτικού να εκλαμβάνει ως ειδική και εμπεριστατωμένη αιτιολογία την επανάληψη της διατύπωσης του νόμου, παρατηρεί με έμφαση: «*Η επανάληψη της διατύπωσης του νόμου δεν μπορεί όμως να αποτελεί αιτιολογία υπό οποιαδήποτε εκδοχή, είτε αναφέρεται δηλαδή στα στοιχεία της νομοτυπικής μορφής του εγκλήματος είτε στα οριζόμενα από το νόμο κριτήρια για την επιμέτρηση της ποινής. Γιατί η αιτιολογία ως έννοια ήδη έχει έναν "σκληρό" και ανυπέρβλητο πυρήνα, ο οποίος αποκλείει να ταυτίζεται η αιτιολογία με το αιτιολογούμενο. Αυτό που αναμένει λοιπόν κανείς από τον ΑΠ είναι να εφαρμόσει με συνέπεια την αρχή ότι η αιτιολογία δεν μπορεί να ταυτίζεται με την επανάληψη των στοιχείων του νόμου, σε όλες τις περιπτώσεις όπου τα δικαστήρια της ουσίας "διευκολύνουν" το έργο τους με μια τέτοια ανεπίτρεπτη τακτική.*»

³⁷⁴ Π.χ. στην περίπτωση πολυπρόσωπης διοίκησης σωματείου πρέπει να αιτιολογείται αν ο κατηγορούμενος ήταν μέλος της διοίκησης και, αν ναι, γιατί στο πρόσωπό του συνέτρεχε η ιδιότητα του «νομίμου εκπροσώπου» (και δη αποκλειστικώς), ούτως ώστε να βαρύνεται ο ίδιος με την υποχρέωση καταβολής των αποδοχών στον εργαζόμενο.

³⁷⁵ Π.χ. διευθύνων ή εντεταλμένος σύμβουλος, διοικητής ή γενικός διευθυντής ανώνυμης εταιρείας, διαχειριστής ομόρρυθμης ή ετερόρρυθμης εταιρείας, πρόεδρος συνεταιρισμού κλπ.

συγκεκριμένης θέσης με την ιδιότητα του εκπροσώπου, να αιτιολογείται δηλαδή γιατί νόμιμος εκπρόσωπος και άρα βαρυνόμενος με την καταβολή των δεδουλευμένων αποδοχών είναι ο κάτοχος της συγκεκριμένης θέσης και όχι κάποιος άλλος³⁷⁶. Σε τούτο, άλλωστε, έγκειται η διαφορά του αδικήματος της μη εμπρόθεσμης καταβολής αποδοχών σε εργαζόμενο από άλλα γνήσια ιδιαίτερα αδικήματα, στα οποία μόνη η παραδοχή ότι στο πρόσωπο του δράστη συντρέχει μια τυποποιημένη στο νόμο ιδιότητα είναι αρκετή για την αιτιολογημένη κρίση του δικαστηρίου ως προς το ότι ο υπαίτιος είναι ενεργητικό υποκείμενο του εγκλήματος. Φερειπείν για τον προσδιορισμό του δράστη του αδικήματος της έκδοσης ψευδών ιατρικών πιστοποιήσεων (άρθρο 221 παρ. 1 ΠΚ) δεν απαιτείται κάτι παραπάνω, εκτός του ότι ο υπαίτιος φέρει μια εκ των -περιοριστικώς απαριθμούμενων στο νόμο- τυποποιημένων ιδιοτήτων³⁷⁷.

Εκ των ανωτέρω γίνονται αντιληπτές οι δυσχέρειες που συνδέονται με την άρθρωση μιας πραγματικά ειδικής και εμπεριστατωμένης αιτιολόγησης των δικαστικών αποφάσεων. Η αιτιολόγηση συνιστά εγχείρημα υψηλών επιστημονικών απαιτήσεων και προϋποθέτει αυξημένη προσπάθεια, πολλές φορές δυσανάλογα μεγάλη σε σχέση με τον όγκο της δικαστικής ύλης που καλούνται να φέρουν εις πέρας τα δικαστήριά μας. Ωστόσο, εφόσον η υποχρέωση ειδικής και εμπεριστατωμένης αιτιολόγησης των δικαστικών αποφάσεων ανάγεται σε αρχή συνταγματικής περιοχής, κάθε έκπτωση που κατατείνει στην αθέτηση της εκπλήρωσης της υποχρέωσης αυτής θα πρέπει να αποφεύγεται έναντι οιοδήποτε τιμήματος³⁷⁸.

Κεφάλαιο Ε

Συμπεράσματα – Κριτική – Επίλογος

Με τη διακριτική παρουσία του ποινικού δικαίου και την προσεκτική του επέμβαση στο χώρο των αστικών σχέσεων, όπου επίσημα εξακολουθούν να ανήκουν οι εργασιακές σχέσεις, έγιναν τα νομοθετικά βήματα για τη δημοσιοποίηση του εργατικού δικαίου, που ανταποκρίνεται στην ιδεολογία του αστικού “κράτους πρόνοιας” για τον εργαζόμενο, ώστε η δημοσιοποίηση του εργατικού δικαίου να λάβει χώρα με τη βοήθεια του ποινικού δικαίου³⁷⁹.

³⁷⁶ Βλ. την ΑΠ 463/1961 ΠοινΧρ 1962 σελ. 162 επ., με την οποία αναρρέθηκε η καταδίκη του Προέδρου του Σωματίου Φορτοεκφορτωτών κύτους Ατμόπλοιων Θεσσαλονίκης, επειδή από την απόφαση του δικαστηρίου της ουσίας δεν προέκυπτε ότι ο Πρόεδρος, εκ μόνης της ιδιότητάς του αυτής, ετύγγανε και νόμιμος εκπρόσωπος του Σωματίου που όφειλε να καταβάλει τις επίδικες αποδοχές στον εργαζόμενο.

³⁷⁷ Του γιατρού, του οδοντιάτρου, του κτηνιάτρου, του χημικού και της μαίας.

³⁷⁸ Βλ. παρατήρηση **Σάμιου Θ.** στην ΑΠ 52/2011, ΠοινΧρ 2011 τομ. ΞΑ' σελ. 615

³⁷⁹ **Μανωλεδάκης Ι.**, «Μελέτες για εμβάθυνση στο ποινικό δίκαιο (1978-1989)», γ' έκδοση με προσθήκες (1990-1995), εκδόσεις Σάκκουλα Θεσσαλονίκη 1995, σελ. 67

Η αδήριτη ανάγκη για την εξασφάλιση της πληρωμής των αποδοχών του εργαζομένου οδήγησε το νομοθέτη στην ποινικοποίηση της μη εκπλήρωσης μιας καθαρά ενοχικής υποχρέωσης, της αντιπαροχής του εργοδότη, η οποία αποτελεί το αντάλλαγμα στην παροχή εργασίας εκ μέρους του μισθωτού. Η νομοθετική αυτή επιλογή οφείλεται όχι μόνο στη διαπίστωση ότι ο εργαζόμενος είναι το αδύνατο μέρος στη σύμβαση εργασίας, ώστε να είναι απαραίτητη η αυξημένη προστασία του, αλλά και στην κατανόηση ότι ο μισθός αποτελεί το μοναδικό μέσο επιβίωσης γι' αυτόν και την οικογένειά του, χωρίς βέβαια να υποτιμάται το γεγονός ότι η μη καταβολή του μισθού προσβάλλει το έννομο αγαθό της περιουσίας του, ώστε εύλογα να επισύρει τον ποινικό κολασμό³⁸⁰.

Όμως, όπως υπάρχει και λειτουργεί σήμερα ο α.ν. 690/1945, είναι πολλά και συχνά τα προβλήματα που δημιουργούνται στη δικαστηριακή πρακτική κατά την εφαρμογή του, τα οποία οδηγούν σε λανθασμένες δικαστικές αποφάσεις, με αποτέλεσμα τη δυσaréσκεια και των δύο πλευρών, των εργοδοτών και των εργαζομένων. Είναι λοιπόν σκόπιμη η βελτίωση μέσω τροποποίησης ή και αντικατάστασης του ρυθμιστικού πλαισίου του α.ν. 690/1945, κατεύθυνση προς την οποία εκθέτουμε ακολούθως ορισμένες στοχευμένες βελτιωτικές προτάσεις.

Κατ' αρχάς, η προβλεπόμενη σήμερα χρηματική ποινή είναι το $\frac{1}{4}$ μέχρι το $\frac{1}{2}$ του καθυστερούμενου ποσού, με αποτέλεσμα να οδηγείται ο κατηγορούμενος εργοδότης άνευ ηθικών ενδοιασμών στο απαράδεκτο δίλημμα να πληρώσει το δημόσιο ή να πληρώσει τον εργαζόμενο. Και τότε, σαν γνήσιος επιχειρηματίας, εκτιμά ποιο από τα δύο τον συμφέρει οικονομικά και ανάλογα επιλέγει³⁸¹. Έτσι παρατηρείται το ποταπό για ευνομούμενη πολιτεία φαινόμενο της διαπραγμάτευσης της πληρωμής του εργαζομένου στους διαδρόμους του ποινικού δικαστηρίου την ημέρα της κατ' έφεση δίκης με την προσθαφαίρεση χρηματικών ποσών, ενέργεια που προσβάλλει τους εργαζομένους ευτελίζοντας την ανθρώπινη αξιοπρέπεια των ίδιων και των οικογενειών τους. Άλλωστε, εκ των πραγμάτων το $\frac{1}{4}$ έως $\frac{1}{2}$ του καθυστερούμενου ποσού είναι πάντοτε μικρότερο του όλου του καθυστερούμενου ποσού, με αποτέλεσμα η κρίση του εργοδότη περί οικονομικώς συμφερότερης επιλογής να φαντάζει συχνά προειλημμένη. Για το λόγο αυτό έχει προταθεί³⁸² διορθωτικώς η χρηματική ποινή να είναι ισόποση του καθυστερούμενου ποσού, κεφαλαιοποιουμένων των τόκων, ώστε με την πρόσθεση των νομίμων προσαυξήσεων να μην υπάρχει οικονομικό δίλημμα ούτε δυνατότητα επιλογής.

³⁸⁰ Σιδέρης Δ., «Η ποινική προστασία του μισθού (α.ν. 690/1945) Θεωρία – Νομοθεσία – Νομολογία», εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη 2004, σελ. 22

³⁸¹ Σαζώνης Β., «Αναγκαία η αντικατάσταση του α.ν. 690/1945 περί ποινικής προστασίας μισθωτού», ΕΕργΔ 1994, τομ. 53, σελ. 556

³⁸² Σαζώνης Β., ο.π., σελ. 557

Εν συνεχεία, όπως αναπτύχθηκε στο οικείο κεφάλαιο της παρούσας μελέτης, από τον α.ν. 690/1945 προστατεύονται οι «...εκ της σχέσεως εργασίας οφειλόμενες αποδοχές ή πάσης φύσεως χορηγίες, οι καθορισμένες είτε υπό της συμβάσεως εργασίας ή της υπαλληλικής συμβάσεως, είτε υπό συλλογικής συμβάσεως εργασίας, είτε υπό διοικητικών πράξεων, είτε υπό του νόμου ή εθίμου...». Ο νομοθέτης καθιέρωσε ευρύτατη προστασία, την οποία η νομολογία έχει περιορίσει στο μισθό με τη στενή έννοια, δηλαδή στους δεδουλευμένους μισθούς, την αποζημίωση αδείας, το επίδομα αδείας, τα δώρα (επιδόματα) Χριστουγέννων και Πάσχα και τη νόμιμη υπερωριακή εργασία. Δεν συμπεριλαμβάνονται η παράνομη υπερωριακή εργασία, η αποζημίωση απολύσεως, οι μισθοί υπερημερίας, οι μισθοί ασθενείας, η αποζημίωση ατυχήματος, οι δεδουλευμένοι τόκοι, ήτοι οι τόκοι επί χρηματικών αξιώσεων από δεδουλευμένες αποδοχές, δηλαδή οι περισσότερες από τις συνηθισμένες εργατικές αξιώσεις. Μάλιστα οι τόκοι συχνά ανέρχονται στο 100% του οφειλομένου κεφαλαίου, αφού μέχρι την τελεσιδικία της αστικής απόφασης και την παραπομπή των εργοδοτών μεσολαβεί διάστημα τριών χρόνων περίπου. Για το λόγο αυτό προτείνεται η ποινική προστασία του μισθού να καταλαμβάνει και όλες τις πρόσθετες παροχές που προέρχονται από ρητή ή σιωπηρή συμφωνία, από διάταξη νόμου, συλλογική σύμβαση εργασίας, διαιτητική απόφαση, όπως και όλων των προαναφερθεισών αξιώσεων, οι οποίες θα αναφέρονται ενδεικτικά, καθώς και των τόκων.

Ένα ακόμα σημαντικότερο πρόβλημα που ανακύπτει στη δικαστηριακή πρακτική είναι η βεβαιότητα ή μη των οφειλομένων κονδυλίων, όταν δεν προκύπτουν από έγγραφα ή δικαστικές αποφάσεις. Ως λύση έχει προταθεί³⁸³ να διαχωρισθούν οι αξιώσεις σε εκκαθαρισμένες και μη. Εκκαθαρισμένες να θεωρούνται οι αξιώσεις που έχουν αναγνωρισθεί με έγγραφο του εργοδότη ή αντιπροσώπου του ή εντεταλμένου υπαλλήλου του, καθώς και οι επιδικασθείσες με τελεσίδικη απόφαση. Για τις μη εκκαθαρισμένες αξιώσεις πρέπει να υπάρχει η δυνατότητα να δοθεί αναβολή στο ποινικό δικαστήριο για κρείσσονες αποδείξεις κατ' άρθρο 352 παρ. 3 ΚΠΔ, ώστε να εκκαθαρισθούν οι εργατικές αξιώσεις με αναγνωριστική δικαστική απόφαση και να μην αναγκάζεται το ποινικό δικαστήριο να επιλύει δύσκολα αστικά προβλήματα, όπως η ερμηνεία και εφαρμογή του δικαίου περί νόμιμης και παράνομης υπερωριακής απασχόλησης, περί αρμόζουσας συλλογικής σύμβασης εργασίας, περί μεταβίβασης επιχείρησης και μεταβολής του προσώπου του εργοδότη ή του φορέα της επιχείρησης. Έτσι η έκδοση ποινικής αποφάσεως αναστέλλεται μέχρι την έκδοση τελεσίδικης αστικής αποφάσεως επί των μη εκκαθαρισμένων εργατικών αξιώσεων. Βέβαια στην περίπτωση αυτή, όταν δηλαδή εκκρεμεί πολιτική δίκη με αντικείμενο τις αξιώσεις του εργαζομένου, που είναι το ίδιο και

³⁸³ Σαζώνης Β., ο.π., σελ. 557

στην ποινική δίκη, οπότε τα δικαστήρια ωθούνται συχνά στην αναβολή της υπόθεσης μέχρι την έκδοση απόφασης του πολιτικού δικαστηρίου, αφενός η ταλαιπωρία του εργαζομένου είναι μεγάλη αφετέρου η επιβάρυνση της Εισαγγελίας με πρόσθετη εργασία είναι σημαντική, αφού μεριμνά για το νέο προσδιορισμό της υποθέσεως. Η αναβολή της δίκης ανήκει ασφαλώς στην κυριαρχική κρίση του δικαστηρίου, σύμφωνα με τα άρθρα 61 ΚΠΔ και 352 παρ. 3 ΚΠΔ. Το παραπάνω όμως φαινόμενο μπορεί να εκλείψει όταν, από τη στιγμή που αποδεικνύονται στο ακροατήριο τα στοιχεία του εγκλήματος, το δικαστήριο οδηγηθεί σε καταδικαστική για τον εργοδότη απόφαση, ανεξάρτητα από το ύψος των οφειλομένων αποδοχών, το οποίο τελικά θα επιδικασθεί από το πολιτικό δικαστήριο και το οποίο μόνο για την επιμέτρηση της ποινής θα μπορούσε να ληφθεί υπόψη³⁸⁴.

Ένα περαιτέρω σημείο τριβής εντοπίζεται στο ενεργητικό υποκείμενο του εγκλήματος. Με τον α.ν. 690/1945 τιμωρείται «...Πας εργοδότης ή διευθυντής ή επιτετραμμένος ή επί οιοδήποτε τίτλω εκπρόσωπος οιασδήποτε επιχείρησης, εκμεταλλεύσεως ή εργασίας...». Η διατύπωση είναι ευρύτατη, δημιούργησε όμως τεράστια προβλήματα, αφού δεν είναι λίγες οι φορές που καταδικάζονται αποδεδειγμένα υπάλληλοι του εργοδοτικού φορέα και αθώνονται οι πραγματικοί εργοδότες, επειδή δεν αναφέρονται στα Διοικητικά Συμβούλια των εταιρειών τους ή επειδή βρίσκονται στην αλλοδαπή και δεν φαίνεται να εμπλέκονται στην εκμετάλλευση της επιχείρησής τους. Διορθωτικώς προτείνεται η ερμηνευτική προσέγγιση ως εργοδότες να θεωρούνται τα φυσικά πρόσωπα που πραγματικά ασκούν εκμετάλλευση, εκείνα που καταδικάστηκαν αστικά, οι μέτοχοι εφόσον εμπλέκονται ουσιαστικά στην άσκηση της επιχείρησης, οι διαχειριστές εταιρειών και οι με οποιονδήποτε τίτλο εκπρόσωποι αλλοδαπής επιχείρησης στην Ελλάδα.

Προβλήματα προκάλεσε, επίσης, η κρατούσα νομολογιακή θέση το αδίκημα να θεωρείται στιγμιαίο, δηλαδή να διαπράττεται κατά τη στιγμή της παρέλευσης της δήλης ημέρας πληρωμής, με αποτέλεσμα να μην εφαρμόζεται η αυτόφωρη διαδικασία αν ο δράστης εργοδότης δεν καταληφθεί επ' αυτοφώρω. Έτσι η εκδίκαση του εγκλήματος στα ποινικά δικαστήρια γίνεται κατά τη γνωστή χρονοβόρα διαδικασία, γεγονός απαράδεκτο για εργατικές αξιώσεις λόγω της φύσης και του χαρακτήρα τους. Η μέση καθυστέρηση είναι τρία χρόνια από την άσκηση των αξιώσεων και η μεταγενέστερη ικανοποίηση του εργαζομένου δεν είναι επαρκής για να διορθώσει τις οικονομικές απώλειές του. Επειδή πρόκειται για γνήσιο έγκλημα παραλείψεως, προτείνεται να θεωρείται ότι διαπράττεται όσο διαρκεί η δημιουργηθείσα παράνομη κατάσταση, δηλαδή όσο χρόνο διαρκεί η

³⁸⁴ **Μουράτης Ζ.**, «Το έγκλημα κατά τον α.ν. 690/1945», Επιστημονική Επετηρίδα Δικηγορικού Συλλόγου Θεσσαλονίκης 1988, σελ. 101

καθυστέρηση καταβολής των δεδουλευμένων.

Συμπερασματικά, η ποινική προστασία του μισθού, η οποία επιτελεί εγγυητική λειτουργία ως προς την εξασφάλιση της πληρωμής των εργατικών αποδοχών χρειάζεται βελτίωση μέσω μιας νομοθετικής παρέμβασης. Το κυριότερο μειονέκτημά της είναι ο τρόπος αξιοποίησης του α.ν. 690/1945 από τη νομολογία, η οποία τον μεταχειρίζεται με τρόπο συσταλτικό, εξαιρώντας από το προστατευτικό του πλαίσιο σημαντικά κονδύλια, περιορίζοντας αναλόγως την εργοδοτική ευθύνη.

Κατόπιν των ανωτέρω, υπό τις παρούσες συνθήκες ισχύος και εφαρμογής του νόμου, δεν μπορεί παρά να καταγραφεί ως το σπουδαιότερο μειονέκτημά του ο ελάχιστος χρόνος που διατίθεται στον ποινικό δικαστή προκειμένου να ελέγξει τη συνδρομή της ποινικής ευθύνης στο πρόσωπο του εργοδότη. Κι αυτό γιατί δυσδιάκριτες έννοιες, όπως αυτές της σύμβασης εξαρτημένης εργασίας και του μισθού, απαιτούν σημαντικό χρόνο και επιστημονική επιμέλεια ώστε να διαπιστωθεί με σχετική ασφάλεια η ύπαρξη και η έκτασή τους.

Πράγματι, μέσα στα σύντομα χρονικά πλαίσια που διεξάγεται η ποινική δίκη είναι αρκετά δυσχερές να διαπιστωθεί η συνδρομή της ποινικής ευθύνης στο πρόσωπο που φέρεται ως κατηγορούμενο, καθώς απαιτείται αφενός μεν η συνδρομή του δόλου, δεδομένου ότι πρέπει και να διαπιστωθούν οι λόγοι της μη καταβολής και να εξευρεθεί το πρόσωπο που είναι πράγματι επιτετραμμένο και έχει την ευθύνη για την καταβολή της μισθοδοσίας, διότι αντικειμενική ευθύνη δεν δύναται να υποστηριχθεί στα πλημμελήματα, τα οποία τιμωρούνται μόνο όταν τελούνται με δόλο, και μόνο κατ' εξαίρεση –όπου το προβλέπει ειδικά ο νόμος– τιμωρούνται όταν τελούνται από αμέλεια, σύμφωνα με το άρθρο 26 παρ. 1 ΠΚ. Το συγκεκριμένο αδίκημα τιμωρείται μόνο όταν τελείται εκ δόλου³⁸⁵. Πέραν των ανωτέρω, ο ποινικός δικαστής πρέπει να υπεισέλθει στον ελάχιστο χρόνο που διαθέτει για τη διεξαγωγή της ποινικής δίκης και σε θέματα που αποτελούν αντικείμενο του πολιτικού δικαστηρίου, όπως ποιοι εργαζόμενοι συνδέονται με σχέση εξαρτημένης εργασίας με την επιχείρηση, ποιες είναι οι πραγματικές εργατικές απαιτήσεις τους και το ύψος αυτών (εάν δεν έχουν ήδη κριθεί από πολιτικό δικαστήριο), από ποια αιτία πηγάζουν οι οφειλόμενες αποδοχές (σ.σ.ε., ατομική σύμβαση, διαιτητική απόφαση, νόμο, έθιμο), πότε κατέστησαν απαιτητές και καταβλητέες οι οφειλόμενες αποδοχές και ποιες εξ αυτών έχουν αμιγώς μισθολογικό χαρακτήρα, καθώς η προστατευτική λειτουργία του άρθρου μόνου του α.ν. 690/1945 καταλαμβάνει μόνο τις αξιώσεις που έχουν μισθολογικό και όχι αποζημιωτικό χαρακτήρα και που προκύπτουν από την προσφορά πραγματικής εργασίας. Εάν δεν διακριβωθούν τα ανωτέρω με ασφάλεια, η ποινική απόφαση που θα εκδοθεί θα είναι

³⁸⁵ Βλ. ΣυμβΠλημΠειρ 1780/2001, ΝοΒ 2002, σελ. 579.

αναιρετέα λόγω έλλειψης αιτιολογίας και λόγω έλλειψης νομίμου βάσεως³⁸⁶.

Έτι περαιτέρω, η ποινικοποίηση της μη καταβολής αποδοχών μόνο έμμεση πίεση δύναται να ασκήσει στον υπερήμερο εργοδότη, και αυτή σε βάθος χρόνου, αφού από την υποβολή της μηνύσεως μέχρι την άσκηση της ποινικής δίωξης και την εκδίκαση της υπόθεσης σε πρώτο βαθμό συνήθως παρέρχεται πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα, που -ως προελέχθη- μπορεί να ξεπεράσει και την τριετία.

Το ζητούμενο για τον εργαζόμενο είναι αφενός να εξασφαλίσει τις αξιώσεις του και αφετέρου να έχει στα χέρια του έναν γρήγορο και αποτελεσματικό τρόπο να επιληφθεί της περιουσίας του εργοδότη και να ικανοποιηθεί από αυτήν προνομιακά, και όχι να εξοντωθεί η επιχείρηση ή να καταδικασθεί ο εργοδότης σε κάποια ποινή φυλάκισης εξαγοράσιμη ή που ενδεχομένως θα ανασταλεί λόγω του λευκού ποινικού του μητρώου, χωρίς ουσιαστική ικανοποίηση των απαιτήσεών του. Προς αυτή την κατεύθυνση κινούνται τόσο η αίτηση ασφαλιστικών μέτρων προσωρινής επιδίκασης των εργατικών αξιώσεων κατ' άρθρο 728 ΚΠολΔ³⁸⁷ όσο και η τροποποίηση των άρθρων 672Α³⁸⁸ και 691 ΚΠολΔ³⁸⁹ με τα άρθρα 15 παρ. 8 και 16 παρ. 2 αντίστοιχα του Ν. 4055/2012, κατά τον οποίο η αρχική ή η μετ' αναβολή συζήτηση της εργατικής αγωγής, που αφορά αποκλειστικά και μόνο τη μη καταβολή δεδουλευμένων αποδοχών ή την άκυρη απόλυση ή μισθούς υπερημερίας, πρέπει να προσδιορίζεται εντός εξήντα (60) ημερών και η έκδοση της σχετικής απόφασης των ασφαλιστικών μέτρων πρέπει υποχρεωτικά να λαμβάνει χώρα εντός σαράντα οκτώ (48) ωρών από τη συζήτηση και σε εξαιρετικές

³⁸⁶ Βλ. ΑΠ 1073/2000 ΠοινΧρ 2001 σελ. 329

³⁸⁷ Άρθρο 728 παρ. 1 ΚΠολΔ: «Το δικαστήριο μπορεί να επιδικάσει προσωρινά, ως ασφαλιστικό μέτρο, εν όλω ή εν μέρει, απαιτήσεις: α) ..., β) ..., γ) καθυστερούμενων τακτικών ή έκτακτων αποδοχών οποιασδήποτε μορφής ή αμοιβών ή αποζημιώσεων που οφείλονται από την παροχή εργασίας ή εξόδων που έγιναν με αφορμή την εργασία, δ) μισθών υπερημερίας ή αποζημίωσης για παράνομη καταγγελία της σύμβασης εργασίας ή για εργατικό ατύχημα ή που οφείλεται από τη σύμβαση εργασίας ή λόγω παραβάσεώς της, ε) ..., στ) ..., ζ) ...»

³⁸⁸ Άρθρο 672Α ΚΠολΔ [το οποίο είχε προστεθεί με την παρ. 1 του άρθρου 24 του Ν. 1941/1991 (ΦΕΚ Α 41) και αντικαταστάθηκε με το άρθρο 15 παρ. 8 του Ν. 4055/2012 (ΦΕΚ Α 51/12.3.2012). Έναρξη ισχύος από 2 Απριλίου 2012]: «Η συζήτηση των αγωγών και των τακτικών ενδίκων μέσων επί των διαφορών για άκυρη απόλυση, μισθούς υπερημερίας και για καθυστερούμενους μισθούς προσδιορίζεται υποχρεωτικά μέσα σε εξήντα (60) ημέρες από την κατάθεση τους. Αν αναβληθεί η συζήτηση αυτή προσδιορίζεται υποχρεωτικά μέσα σε εξήντα (60) ημέρες. Αν ασκηθεί αίτηση ασφαλιστικών μέτρων, αυτή κατατίθεται στη γραμματεία του δικαστηρίου της αγωγής και συζητείται υποχρεωτικά κατά την ορισθείσα δικάσιμο αυτής.»

³⁸⁹ Άρθρο 691 παρ. 5 ΚΠολΔ [όπως αντικαταστάθηκε από τις 13.5.2012 δυνάμει των άρθρων 16 παρ. 2 και 110 παρ. 20 του Ν. 4055/2012 (ΦΕΚ Α 51/12.3.2012), το δε τελευταίο εδάφιο αυτής προστέθηκε με το άρθρο 105 παρ. 2 του Ν. 4172/2013 (ΦΕΚ Α 167/23.7.2013)]: «Η απόφαση του δικαστηρίου δημοσιεύεται σε δημόσια συνεδρίαση μετά την περάτωση της ακροαματικής διαδικασίας και το αργότερο μέχρι και σαράντα οκτώ (48) ώρες μετά τη συζήτηση, καταχωριζόμενου του διατακτικού της κάτω από την αίτηση ή στα πρακτικά. Σε εξαιρετικές περιπτώσεις και αν για ειδικούς λόγους επιβάλλεται να επιφυλαχθεί το δικαστήριο να εκδώσει την απόφαση του σε μεταγενέστερο χρόνο, αυτός που διευθύνει τη συζήτηση έχει την υποχρέωση να γνωστοποιεί την ημέρα και ώρα που θα δημοσιευθεί η απόφαση, η οποία περιέχει συνοπτική αιτιολογία ως προς την ύπαρξη ή ανυπαρξία του επικαλούμενου δικαιώματος και τη συνδρομή ή μη επικείμενου κινδύνου ή επείγουσας περίπτωσης, μέσα σε αποκλειστική προθεσμία τριάντα (30) ημερών από τη συζήτηση της αίτησης. Μέσα στην ίδια προθεσμία ο δικαστής που εκδίδει την απόφαση οφείλει να συντάξει, χρονολογήσει και υπογράψει το σύνολο των αποφάσεων επί των υποθέσεων που συζητήθηκαν. Αν η προσωρινή διαταγή παραταθεί κατά την παράγραφο 4 ή χορηγηθεί κατά τη συζήτηση της αίτησης, η απόφαση του Δικαστηρίου δημοσιεύεται μέσα σε προθεσμία είκοσι (20) ημερών από τη συζήτηση.»

περιπτώσεις εντός τριάντα (30) ημερών.

Προς την κατεύθυνση της αποτελεσματικότητας της προστασίας των εργατικών αξιώσεων θα μπορούσε να προταθεί η λύση της επιδίωξης τους μέσω ταχύτερων και αμεσότερων διαδικασιών έκδοσης εκτελεστών τίτλων, όπως είναι η δυνατότητα έκδοσης διαταγής πληρωμής³⁹⁰ εντός αυστηρού χρονικού πλαισίου (ενδεχομένως εντός δέκα ημερών από την κατάθεσή της) μόνο για τις δεδουλευμένες αποδοχές και τους μισθούς υπερημερίας του εργαζομένου. Άλλωστε ο εργοδότης διατηρεί πάντα το δικαίωμα να προσβάλει τη διαταγή πληρωμής με αίτηση αναστολής εκτέλεσης και ανακοπής, εντός των υπό του ΚΠολΔ προβλεπόμενων προθεσμιών. Η πρόταση αυτή βασίζεται στο σκεπτικό³⁹¹ ότι από τη στιγμή που προβλέπεται η έκδοση διαταγής πληρωμής για τα αξιόγραφα, τα μισθώματα, τα κοινόχρηστα και τα τιμολόγια, δεν είναι δυνατό να μην υπάρχει η δυνατότητα και η πρόβλεψη για έκδοση διαταγής πληρωμής και για τη μη καταβολή των δεδουλευμένων αποδοχών του εργαζομένου, όταν γίνεται αποδεκτό ότι ο μισθός δεν αποτελεί μόνο την αντιπαροχή του εργοδότη προς τον εργαζόμενο για την προσφορά της εργασίας του τελευταίου, αλλά και το μοναδικό μέσο επιβίωσης και βιοπορισμού του.

Εν κατακλείδι, η άμεση και ταχεία χορήγηση εκτελεστού τίτλου, όπως η διαταγή πληρωμής, στον εργαζόμενο για τις εργατικές απαιτήσεις του σε συνδυασμό με τη δυνατότητα ενός αποτελεσματικού γενικού προνομίου κατά τη διαδικασία της αναγκαστικής εκτέλεσης, ώστε να προηγείται στον πίνακα κατάταξης των δανειστών, θα οδηγούσε προς την κατεύθυνση της εξασφάλισης και ταχείας ικανοποίησης των απαιτήσεων του εργαζομένου. Περαιτέρω, θα λειτουργούσε προληπτικά και αποτρεπτικά στη μη τέλεση της συγκεκριμένης εργατικοποινικής παράβασης, δηλαδή της μη καταβολής δεδουλευμένων αποδοχών. Ίσως τότε το εργατικό δίκαιο να μην είχε πλέον την ανάγκη των ποινικών κυρώσεων για την αντιμετώπιση των εργατικών παραβάσεων.

³⁹⁰ Σύμφωνα με τον **Μπή Κώστα** («Διαταγή Πληρωμής για χρηματικές απαιτήσεις εναντίον του Δημοσίου και των νομικών προσώπων του δημοσίου δικαίου», Δ 1997, σελ. 506), η διαταγή πληρωμής αποτελεί ίσως το δραστικότερο μέσο παροχής έννομης προστασίας στις σχέσεις δανειστή και οφειλέτη όταν πρόκειται για πρόδηλες χρηματικές απαιτήσεις και εκδίδεται σε ελάχιστο χρονικό διάστημα («το ταχύτερο» και «χωρίς να καλέσει τον οφειλέτη», κατά το άρθρο 627 ΚΠολΔ), ενώ αποτελεί αμέσως εκτελεστό τίτλο σύμφωνα με τα άρθρα 631, 904 παρ. 2 εδαφ. ε' και 632 παρ. 2 ΚΠολΔ. Το δε πρόδηλο του χρηματικού χρέους προκύπτει όταν το παραγωγικό γεγονός του χρέους αυτού προαποδεικνύεται με δημόσιο ή ιδιωτικό έγγραφο που έχει δεσμευτική αποδεικτική δύναμη. Η **Ζερβομπεάκου Ουρανία** στην εισήγησή της στο 13^ο Πανελλήνιο Συνέδριο της Ε.Δ.Ε.Κ.Α. με τίτλο «Προβληματισμοί γύρω από την ποινική προστασία του μισθού» (ΕΕργΔ 2014 τομ. 73, σελ. 63) εισηγήθηκε το δημόσιο ή ιδιωτικό έγγραφο που απαιτείται κατ' άρθρο 623 ΚΠολΔ για την έκδοση διαταγής πληρωμής να είναι στην περίπτωση των δεδουλευμένων αποδοχών σωρευτικά: 1) το έγγραφο της αναγγελίας πρόσληψης του εργαζομένου στον ΟΑΕΔ, του οποίου η κατάθεση ήταν πάντα υποχρεωτική και σήμερα υποβάλλεται ηλεκτρονικά αυθημερόν με την πρόσληψη, 2) το έγγραφο της γνωστοποίησης των όρων ατομικής σύμβασης εργασίας του π.δ. 156/1994, υπογεγραμμένο τόσο από τον εργοδότη όσο και από τον εργαζόμενο, 3) τον συμπληρωματικό πίνακα προσωπικού, που επίσης αποστέλλεται από τον εργοδότη πλέον ηλεκτρονικά στο Σ.ΕΠ.Ε. κάθε φορά που υπάρχει μεταβολή των αποδοχών του εργαζομένου, σύμφωνα με το Ν. 4093/2012.

³⁹¹ Βλ. **Ζερβομπεάκου Ου.**, «Προβληματισμοί γύρω από την ποινική προστασία του μισθού», ΕΕργΔ 2014 τομ. 73, σελ. 64

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α

ΣΥΓΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ - ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Με το άρθρο μόνο του α.ν. 690/1945 τυποποιείται ένα γνήσιο έγκλημα παραλείψεως, το οποίο συντελείται ευθύς ως ο υπόχρεος εργοδότης παραλείπει να καταβάλει στο δικαιούχο μισθωτό τις οφειλόμενες αποδοχές ή πάσης φύσεως χορηγίες (στις οποίες όμως δεν περιλαμβάνονται οι αποζημιώσεις λόγω απολύσεως ή οι μισθοί υπερημερίας, γιατί δεν οφείλονται σε πραγματική εργασία του μισθωτού, σύμφωνα με την κρατούσα στη νομολογία άποψη) εντός της προθεσμίας που ορίζεται είτε από τη σύμβαση είτε από το νόμο ή το έθιμο είτε από διοικητικές πράξεις. Η ποινική δίωξη ασκείται δε μετά από μήνυση των ενδιαφερομένων ή των οργάνων του Υπουργείου Εργασίας ή των οργάνων της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης που είναι εντεταλμένα για την εφαρμογή της εργατικής νομοθεσίας ή της οικείας Αστυνομικής Αρχής ή της οικείας επαγγελματικής οργάνωσης των εργαζομένων, η οποία (μήνυση) όμως δεν ταυτίζεται με την «έγκληση» του δικονομικού δικαίου και συνεπώς δεν έχει εφαρμογή το άρθρο 117 παρ. 1 ΠΚ για την τρίμηνη προθεσμία υποβολής εγκλήσεως³⁹².

Για την τέλεση του εγκλήματος του α.ν. 690/1945 απαιτείται η ύπαρξη εργασιακής σχέσεως, από την οποία οφείλεται μισθός σε χρήμα ή σε άλλη παροχή, καθώς και η καθυστέρηση καταβολής του μισθού αυτού³⁹³. Για καθυστέρηση του οριζόμενου από συλλογική σύμβαση εργασίας μισθού δύναται να γίνει λόγος μόνο αν η συλλογική διάταξη είναι έγκυρη. Καθυστέρηση μισθού συνιστά και η άρνηση του εργοδότη να συμπληρώσει το νόμιμο κατώτατο όριο του μισθού κατά το ελλείπον ποσό³⁹⁴.

Ο καθυστερούμενος μισθός πρέπει να αφορά σε τακτικές απολαβές ή πάσης φύσεως χορηγίες προς το μισθωτό, όπως είναι και η αποζημίωση για διανυκτέρευση εκτός έδρας του μισθωτού³⁹⁵, όχι όμως σε άλλου είδους παροχές προερχόμενες εκ της συμβάσεως εργασίας, όπως είναι οι αποζημιώσεις λόγω απολύσεως³⁹⁶, οι μισθοί εκ της υπερημερίας του εργοδότη, σύμφωνα με την κρατούσα στη νομολογία άποψη, και η αποζημίωση λόγω μη χορήγησης της άδειας αναψυχής, η οποία συνιστά αστική ποινή³⁹⁷. Δεν υφίσταται το αδίκημα του α.ν. 690/1945 όταν ο εργοδότης καθυστερεί την καταβολή του μισθού στους κληρονόμους του αποβιώσαντος μισθωτού. Συντελείται όμως το αδίκημα όταν συμφωνήθηκε ότι ο μισθός θα καταβληθεί στους δανειστές του μισθωτού, αλλά δεν

³⁹² Βλ. ΑΠ 1212/1991 ΠοινΧρ 1992 σελ. 159, ΑΠ 1063/1998 Υπερ. 1998 σελ. 1233

³⁹³ Βλ. ΑΠ 130/1965 ΠοινΧρ τομ. 15 σελ. 407

³⁹⁴ Βλ. ΑΠ 195/1970 ΠοινΧρ τομ. 20 σελ. 432

³⁹⁵ Βλ. ΑΠ 734/1977 ΠοινΧρ τομ. 28 σελ. 43

³⁹⁶ Βλ. ΑΠ 98/1961 ΠοινΧρ τομ. 11 σελ. 270, ΔΕΝ τομ. 17 σελ. 771

³⁹⁷ Βλ. ΑΠ 995/1973 ΠοινΧρ τομ. 24 σελ. 175

κατεβλήθη³⁹⁸. Επίσης δεν είναι νόμιμος ο ισχυρισμός του εργοδότη περί συμψηφισμού στους καθυστερούμενους μισθούς ανταπαιτήσεώς του κατά του μισθωτού³⁹⁹.

Το αδίκημα του α.ν. 690/1945 είναι έγκλημα στιγμιαίο, κατά την κρατούσα στη νομολογία άποψη, και συντελείται μόλις ο εργοδότης παραλείπει να καταβάλει τον οφειλόμενο μισθό ή πάσης φύσεως χορηγία εντός της προθεσμίας που τάσσεται από τη σύμβαση ή το νόμο ή το έθιμο ή από διοικητική πράξη. Καθυστέρηση του μισθού συνιστά η μη καταβολή του ευθύς μετά την παροχή της εργασίας ή εντός του οριζόμενου χρόνου κατά τον Αστικό Κώδικα⁴⁰⁰. Η παράβαση του α.ν. 690/1945 τελειούται ευθύς ως ο εργοδότης παραλείπει να προσδιορίσει και να καταβάλει το μισθό στον δι' ατομικής συμβάσεως εργασίας αορίστου διαρκείας συνδεδεμένον με αυτόν μισθωτό, οπότε και άρχεται η παραγραφή του αδικήματος, και όχι από την κοινοποίηση στον εργοδότη της τελεσίδικης απόφασης, η οποία προσδιορίζει το ποσό του οφειλόμενου μισθού. Επί επικλήσεως του α.ν. 690/1945 πρέπει να εκτίθεται ο χρόνος κατά τον οποίο κάθε μισθολογική παροχή (δώρα εορτών, προσαύξηση Κυριακής κλπ) ήταν καταβλητέα και απαιτητή, προκειμένου να κριθεί αν το αδίκημα παρεγράφη⁴⁰¹.

Η διάταξη του α.ν. 690/1945 είναι τόσο γενική, ώστε να μη διαφεύγει των δι' αυτής επιβαλλομένων ποινών οιοσδήποτε εργοδότης ή διευθυντής ή επιτετραμμένος ή με οποιονδήποτε τίτλο εκπρόσωπος της επιχειρήσεως. Το αδίκημα δύναται να διαπραχθεί και κατά συναυτουργία από τους κυρίους και διευθυντές της επιχειρήσεως. Επί κοινοπραξίας εργοδοτών δύναται να διωχθεί ο εκπρόσωπός τους.

Ο α.ν. 690/1945 δεν εφαρμόζεται επί προσλήψεως εργαζομένων από δημόσιες υπηρεσίες για να εργασθούν για λογαριασμό του δημοσίου.

Ως προς την υπαιτιότητα, απαιτείται δόλος. Η καθυστέρηση του μισθού αποτελεί έγκλημα παραλείψεως, κατά το οποίο ο δόλος συνίσταται στη θέληση πραγματώσεως της παραλείψεως. Δεν υφίσταται δόλος όταν από τον εργοδότη δεν πληρώθηκε ο εργολάβος, ο οποίος έτσι εξαναγκάστηκε σε παράλειψη καταβολής στους μισθωτούς των μισθών τους, ούτε όταν ο εργοδότης πίστευε ότι ο μισθός ήταν καταβλητέος κατά το χρόνο που επί μακρόν πράγματι τους κατέβαλλε το μισθό⁴⁰².

Εκ δικονομικής επόψεως, το αδίκημα του α.ν. 690/1945 δεν αποτελεί πράξη διωκόμενη κατ' έγκληση, αλλά διώκεται αυτεπαγγέλτως, γι' αυτό και δεν υπόκειται σε τρίμηνη αλλά σε πενταετή

³⁹⁸ Βλ. ΑΠ 28/1979 ΠοινΧρ τομ. 29 σελ. 366

³⁹⁹ Βλ. ΑΠ 223/1976 ΠοινΧρ τομ. 26 σελ. 652

⁴⁰⁰ Βλ. άρθρο 655 εδαφ. α' και β' ΑΚ σε συνδυασμό με το άρθρο 341 ΑΚ

⁴⁰¹ Βλ. ΟλΑΠ 856/1978 ΠοινΧρ τομ. 29 σελ. 45

⁴⁰² Βλ. ΑΠ 180/1963 ΠοινΧρ τομ. 13 σελ. 422

παραγραφή⁴⁰³. Το εν λόγω αδίκημα κατά την κρατούσα άποψη δύναται να εκδικασθεί αμέσως μόνο αν κατελήφθη επ' αυτοφώρω. Από την ισχύ του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας η άσκηση εφέσεως επί καταδίκης κατά τον εν λόγω νόμο αναστέλλει την εκτέλεση της ποινής, η οποία και δύναται να εξαγορασθεί. Το ποινικό δικαστήριο κρίνει και περί ζητημάτων αστικής φύσης σχετικών προς την ποινική δίκη. Εάν η επιδικάζουσα καθυστερούμενους μισθούς πρωτοβάθμια απόφαση εξαφανισθεί δια δευτεροβάθμιας αποφάσεως, η οποία ήταν άγνωστη στο ποινικό δικαστήριο, δημιουργείται λόγος επαναλήψεως της διαδικασίας κατ' άρθρο 525 ΚΠΔ.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β

ΣΤΑΧΥΟΛΟΓΗΣΗ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΣ ΑΡΕΙΟΥ ΠΑΓΟΥ⁴⁰⁴

• **ΑΠ 506/2012** (Νομική φύση του αδικήματος - γνήσιο έγκλημα παραλείψεως. Προσδιορισμός του ύψους της οφειλής. Δόλος του κατηγορουμένου.)

Αριθμός 506/2012

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΤΟΥ ΑΡΕΙΟΥ ΠΑΓΟΥ

Ζ' ΠΟΙΝΙΚΟ ΤΜΗΜΑ

Συγκροτήθηκε από τους Δικαστές: Νικόλαο Ζαΐρη Αντιπρόεδρο του Αρείου Πάγου, Γεωργία Λαλούση, Νικόλαο Κωνσταντόπουλο, Ανδρέα Ξένο και Αθανάσιο Γεωργόπουλο-Εισηγητή, Αρεοπαγίτες.

Συνήλθε σε δημόσια συνεδρίαση στο Κατάστημά του στις 18 Ιανουαρίου 2012, με την παρουσία του Αντεισαγγελέα του Αρείου Πάγου Μιλτιάδη Ανδρειωτέλλη (γιατί κωλύεται ο Εισαγγελέας) και του Γραμματέως Χρήστου Πήτα, για να δικάσει την αίτηση του αναιρεσείοντος-κατηγορουμένου Κ. Τ. του Α., κατοίκου ..., που παρέστη με την πληρεξούσια δικηγόρου του Ουρανία Ζερβομπεάκου, για αναίρεση της υπ' αριθ.95460/2010 αποφάσεως του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Αθηνών. Το Τριμελές Πλημμελειοδικείο Αθηνών με την ως άνω απόφασή του διέταξε όσα λεπτομερώς αναφέρονται σ' αυτή, και ο αναιρεσείων-κατηγορούμενος ζητεί την αναίρεση αυτής, για τους λόγους που αναφέρονται στην από 26 Ιουλίου 2011 αίτησή του αναίρεσεως, η οποία καταχωρίστηκε στο οικείο πινάκιο με τον αριθμό 984/2011.

Αφού άκουσε την πληρεξούσια δικηγόρου του αναιρεσείοντος, που ζήτησε όσα αναφέρονται στα σχετικά πρακτικά και τον Αντεισαγγελέα, που πρότεινε να γίνει δεκτή η προκείμενη αίτηση αναίρεσης.

ΣΚΕΦΘΗΚΕ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΟ ΝΟΜΟ

Κατά τη διάταξη της παρ. 1 του άρθρου μόνου του α.ν. 690/1945 όπως αντικαταστάθηκε με το άρθρο 8 παρ. 1 του Ν. 2336/1995, τιμωρείται με τις αναφερόμενες σ' αυτό ποινές, κάθε εργοδότης ή διευθυντής ή επιτετραμμένος ή με οποιονδήποτε τίτλο εκπρόσωπος οποιασδήποτε επιχείρησης, εκμετάλλευσης ή εργασίας, ο οποίος δεν καταβάλλει εμπρόθεσμα στους απασχολούμενους σε αυτόν τις οφειλόμενες συνεπεία της σύμβασης ή της σχέσης εργασίας πάσης φύσεως αποδοχές, που καθορίζονται είτε από τη σύμβαση εργασίας, είτε από τις συλλογικές συμβάσεις εργασίας, είτε από αποφάσεις διατησίας, είτε από το νόμο ή έθιμο, είτε σύμφωνα με το άρθρο 10 του Ν. 3198/1955, συνεπεία της θέσης των εργαζομένων σε κατάσταση διαθεσιμότητας. **Από τη διάταξη αυτή προκύπτει ότι το προβλεπόμενο πιο πάνω αδίκημα τιμωρείται ως γνήσιο έγκλημα παράλειψης, το οποίο συντελείται ευθύς ως ο υπόχρεος παραλείψει να καταβάλει στο δικαιούχο μισθωτό τις οφειλόμενες σ' αυτόν αποδοχές ή άλλης φύσεως χορηγίες, μέσα στην προθεσμία που ορίζεται είτε από τη σύμβαση, είτε από το νόμο ή το έθιμο, είτε από τις διοικητικές πράξεις.** Εξάλλου, η απαιτούμενη από τις διατάξεις των άρθρων 93 παρ. 3 του Συντάγματος και 139 ΚΠΔ ειδική και εμπεριστατωμένη αιτιολογία της δικαστικής απόφασης, η έλλειψη της οποίας ιδρύει λόγο αναίρεσης κατά το άρθρο 510 παρ. 1 στοιχ. Δ' ίδιου Κώδικα, υπάρχει, όταν, προκειμένου για καταδικαστική απόφαση, περιέχονται σ' αυτή τα πραγματικά περιστατικά, που προέκυψαν από την ακροαματική διαδικασία, στα οποία στηρίχθηκε η κρίση του δικαστηρίου για τη συνδρομή των αντικειμενικών και υποκειμενικών στοιχείων του εγκλήματος, οι αποδείξεις οι οποίες τα θεμελίωσαν και οι σκέψεις με τις οποίες έχουν υπαχθεί τα περιστατικά που αποδείχθηκαν, στην ουσιαστική ποινική διάταξη που εφαρμόστηκε. Η αιτιολογία αυτή μπορεί να συμπληρώνεται από το διαστακτικό της απόφασης, με το οποίο το σκεπτικό αποτελεί ενιαίο όλο. Η ύπαρξη του δόλου δεν είναι κατ' αρχήν αναγκαίο να αιτιολογείται ιδιαίτερω, διότι ενυπάρχει στη θέληση παραγωγής των πραγματικών περιστατικών που συγκροτούν την αντικειμενική υπόσταση του εγκλήματος και εξυπακούεται ότι υπάρχει σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση από την πραγμάτωση των περιστατικών αυτών, εκτός αν ο νόμος αξιώνει πρόσθετα στοιχεία για το αξιόποινο, όπως η γνώση ορισμένου περιστατικού ή σκοπός επέλευσης ορισμένου πρόσθετου αποτελέσματος. Σε σχέση δε με τα αποδεικτικά μέσα πρέπει να προκύπτει με βεβαιότητα ότι έχουν ληφθεί υπόψη όλα στο σύνολό τους και όχι ορισμένα μόνο από αυτά. Για τη βεβαιότητα δε αυτή αρκεί να μνημονεύονται όλα, έστω κατά το είδος τους (μάρτυρες,

⁴⁰³ Βλ. ΑΠ 201/1953 ΠοινΧρ τομ. 3 σελ. 383

⁴⁰⁴ Άπασες οι παρατιθέμενες αποφάσεις είναι δημοσιευμένες στη διαδικτυακή «Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών ΝΟΜΟΣ» (<https://lawdb.intrasoftnet.com/nomos>). Με έντονη γραμματοσειρά εμφανίζονται τα χωρία των αποφάσεων στα οποία αποδίδεται από τη γράφουσα ιδιαίτερη βαρύτητα.

έγγραφο κ.λπ.), χωρίς ανάγκη ειδικότερης αναφοράς τους και μνείας του τι προέκυψε χωριστά από καθένα απ' αυτά, ενώ δεν είναι απαραίτητη η αξιολογική συσχέτιση και σύγκριση των διαφορών αποδεικτικών μέσων και των μαρτυρικών καταθέσεων μεταξύ τους ή να προσδιορίζεται ποιο βάρυνε περισσότερο για το σχηματισμό της δικανικής κρίσης. Ειδικότερα, η καταδικαστική απόφαση για παράβαση της παραπάνω διάταξης του α.ν. 690/1945, για να έχει ειδική και εμπειρισταωμένη αιτιολογία πρέπει να περιλαμβάνει με πληρότητα και σαφήνεια, πλην των παραπάνω και **την ιδιότητα του κατηγορουμένου (εργοδότης, διευθυντής, εκπρόσωπος κλπ), το χρόνο που διήρκεσε η σύμβαση εργασίας, τις μηνιαίες τακτικές και έκτακτες αποδοχές, το σύνολο αυτών, το ποσό που καταβλήθηκε στον εργαζόμενο έναντι αυτών, ώστε μετά την αφαίρεση τούτου από το σύνολο των δικαιουμένων να προκύπτει το οφειλόμενο υπόλοιπο, καθώς και τον τρόπο με τον οποίο καθορίζονται οι αποδοχές του εργαζομένου.** Δεν αποτελούν όμως λόγους αναίρεσης η εσφαλμένη εκτίμηση των αποδείξεων και ειδικότερα η εσφαλμένη εκτίμηση εγγράφων, η εσφαλμένη αξιολόγηση των καταθέσεων των μαρτύρων, η παράλειψη αναφοράς και αξιολόγησης κάθε αποδεικτικού στοιχείου χωριστά και η παράλειψη της μεταξύ τους αξιολογικής συσχέτισης των αποδεικτικών στοιχείων, καθώς και στις περιπτώσεις αυτές πλήττεται η αναίρετικώς ανέλεγκτη κρίση του δικαστηρίου της ουσίας. Εσφαλμένη δε ερμηνεία και εφαρμογή ουσιαστικής ποινικής διάταξης, που ιδρύει τον από το άρθρο 510 παρ.1 στοιχ.Ε' ίδιου Κώδικα λόγο αναίρεσης, υπάρχει, όταν το Δικαστήριο αποδίδει στον νόμο έννοια διαφορετική από εκείνη που έχει πραγματικά, ενώ εσφαλμένη εφαρμογή υπάρχει, όταν το Δικαστήριο δεν υπάγει σωστά τα πραγματικά περιστατικά, που δέχθηκε ότι αποδείχθηκαν, στη διάταξη που εφαρμόστηκε, αλλά και όταν η διάταξη αυτή παραβιάστηκε εκ πλαγίου, για τον λόγο ότι έχουν εμφολωρήσει στο πόρισμα της αποφάσεως που ανάγεται στα στοιχεία και την ταυτότητα του εγκλήματος, ασάφειες, αντιφάσεις ή λογικά κενά, με αποτέλεσμα ν' αποβίνει ανέφικτος ο έλεγχος από τον Αρειο Πάγο της ορθής ή μη εφαρμογής του νόμου, οπότε η απόφαση στερείται νόμιμης βάσης. Στην προκείμενη περίπτωση, όπως προκύπτει από το σκεπτικό σε συνδυασμό με το διατακτικό, της προσβαλλόμενης 95460/2010 απόφασης του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Αθηνών, που δίκασε κατ' έφεση, τα οποία ως ενιαίο σύνολο παραδεκτών αλληλοσυμπληρώνονται, το προδιαληφθέν Δικαστήριο δέχθηκε, κατά την επικρατήσασα στο δικαστήριο άποψη, μετά μείζονα σκέψη παρόμοια εκείνης της παρούσας απόφασης, κατά της ανέλεγκτης περί τα πράγματα κρίσης του, μετά από εκτίμηση και αξιολόγηση των κατ' είδος αναφερόμενων στην ίδια απόφαση αποδεικτικών μέσων, ότι αποδείχθηκαν τα ακόλουθα πραγματικά περιστατικά: "Ο κατηγορούμενος διορίσθηκε μέλος του διοικητικού συμβουλίου και ανέλαβε, από 25.1.2005, καθήκοντα προέδρου του διοικητικού συμβουλίου και διευθύνοντας συμβούλου της ανωνύμου εταιρίας ".....", ιδιοκτήτριας και εκδότριας της ημερήσιας απογευματινής εφημερίδας ".....", μετά από απόφαση της γενικής συνελεύσεως. Υπό την ιδιότητα του αυτή είχε -κατά τις διατάξεις του καταστατικού της εν λόγω εταιρίας και των άρθρων 71, 63 §1 και 67 ΑΚ και 18 και 22 του ν. 2190/1920- την εξουσία εκπροσώπησης αυτής, φέροντας επομένως την ευθύνη διεξαγωγής των εργασιών της και εκπλήρωσης των υποχρεώσεων της, μέρος των οποίων αφορά στην καταβολή της μισθοδοσίας του απασχολούμενου προσωπικού. Την παραπάνω ιδιότητα του ως διευθύνων σύμβουλος, πρόεδρος και μέλος του ΔΣ της εταιρίας "....." και την ιδιότητα ως νόμιμος εκπρόσωπος ουδόλως αμφισβητεί ο κατηγορούμενος, ο οποίος αντίθετα, στους προβληθέντες ισχυρισμούς του, επικαλείται ρητά το ΦΕΚ της ανάθεσης των καθηκόντων σε αυτόν (βλ. την αναφορά σε 472/25.1.2005 ΦΕΚ ΤΑΕ-ΕΠΕ). Θα πρέπει πάντως να σημειωθεί ότι την παραπάνω θα έφερε και αν ακόμη δεν υπήρχε ανάθεση των σχετικών αρμοδιοτήτων σε αυτόν, ως εκ της ιδιότητάς του ως μέλους του διοικητικού συμβουλίου, δηλαδή ως μέλος συλλογικώς οργάνου, που εκπροσωπεί κατά νόμο την Α.Ε. (πρβλ. ΑΠ 627/2009 δημ. νόμος). Περαιτέρω αποδείχθηκε ότι, κατά το χρόνο που ο κατηγορούμενος ανέλαβε καθήκοντα η εταιρία "....." διήνυε περίοδο σοβαρής οικονομικής δυσπραγίας, αφού οι εισπράξεις της από πωλήσεις είχαν κατασχεθεί εις χείρας τρίτου, ενώ είχε σημαντικές οφειλές προς προμηθευτές και Ασφαλιστικά Ταμεία. Παρότι η πορεία των εργασιών της εν λόγω εταιρίας βελτιώθηκε στο αμέσως επόμενο χρονικό διάστημα, δηλαδή μετά την ανάληψη της διοίκησης από τον κατηγορούμενο, οι άμεσες ταμειακές ανάγκες της καλύπτονταν από τον Θ. Τ., που αποτελούσε τον χρηματοδότη αυτής και διαχειριζόταν εν τοις πράγμασι το πλειοψηφικό πακέτο των μετοχών της (που φέρεται να ανήκε στον υιό του Ρ. Τ.). Ετσι, όταν στις 12.6.2005 ο Θ. Τ. αποφάσισε την παύση της χρηματοδότησης της εταιρίας, η εν λόγω εταιρία περιήλθε σε άμεσο κίνδυνο παύσης των πληρωμών της, ο δε κατηγορούμενος απείλησε με παραίτηση από το Διοικητικό της Συμβούλιο. Τέτοια όμως παραίτηση έλαβε χώρα στις 20η Ιουλίου 2005, οπότε δήλωσε το πρώτον (προφορικά) την παραίτηση του κατά τη διάρκεια Διοικητικού Συμβουλίου. Ενόψει όμως της αδράνειας των μετόχων της ως άνω εταιρίας να προβούν σε αντικατάσταση του, ο κατηγορούμενος επέδωσε στις 27.7.2005 αντίστοιχου περιεχομένου εξώδικο με το οποίο επαναλάμβανε την περί παραίτησεως δήλωση του, την οποία γνωστοποίησε και στο σωματείο των εργαζομένων (βλ. ιδίως την 3361Β/27.7.2005 έκθεση επιδόσεως της από 26.7.2005 Εξώδικης Δήλωσης-Διαμαρτυρίας-καταγγελίας του Δικαστικού Επιμελητή Α. Φ. και σκεπτικό της 7629/2009 απόφασης του Πολυμελούς Πρωτοδικείου Αθηνών). Παρά τη δημοσίευση αυτής της παραίτησης και αντικατάστασης του από μέλος του ΔΣ και Διευθύνοντος Συμβούλου στο ΦΕΚ ΤΑΕ-ΕΠΕ μόλις στις 4.8.2005, δεν αναίρέθηκε η άμεση ενέργεια της παραίτησεως του, αφού η δημοσιότητα αυτή δεν έχει συστατικό αλλά βεβαιωτικό ή δηλωτικό χαρακτήρα (ΑΠ 724/2002 ΔΕΕ 2002,1254, ΕφΑΘ 8126/2000 ΕΛΔνη 43, 214, ΑΠ 395/1998 ΕΕμπΔ 1999, 518, Ν. Ρόκας, Εμπορικές Εταιρίες, 1996, σελ. 205, 207, σχετ. ΑΠ 307/2003 ΕΕΝ 2004, 40). Από τα ίδια ως άνω αποδεικτικά μέσα αποδεικνύεται ακόμη ότι κατά το χρονικό διάστημα από 25.1.2005 έως 20.7.2005, η προαναφερόμενη εταιρία απασχολούσε -μεταξύ άλλων- και τους κάτωθι εργαζομένους ως δημοσιογράφους, με σύμβαση εξηρημένης εργασίας αορίστου χρόνου και πλήρους απασχολήσεως: ι) την Μ. Π., ως εξωτερική συντάκτρια, αντί των μηνιαίων νομίμων μισθών αποδοχών εκ 1.144 €, όπως αυτές καθορίζονταν στην από 29.7.2004 διετή σεση για τους όρους αμοιβής και εργασίας των Συντακτών- μελών της Ενώσεως Συντακτών Ημερησίων Εφημερίδων Αθηνών, που απασχολούνται σε εφημερίδες-μέλη της Ενώσεως Ιδιοκτητών Ημερησίων Εφημερίδων Αθηνών, που κηρύχθηκε υποχρεωτική με την ΥΑ 12748/8.9.2004 και επομένως ήταν δεσμευτική για τα μέρη, ιι) τον Κ. Κ., ως εξωτερικό συντάκτη αντί των μηνιαίων νομίμων μισθών αποδοχών εκ 1.144 € (βλ. την ίδια ως άνω σεση), ιiii) την Μ. Μ., αντί ατομικά συμφωνηθέντων μηνιαίων μισθών αποδοχών εκ 1.200 €, iv) τον Δ. Κ., ως εσωτερικό συντάκτη, αντί ατομικά συμφωνηθέντων μηνιαίων μισθών αποδοχών εκ 1.701,20 € (καθαρά 1.200 € περίπου), v) τον Π. Κ., ως διορθωτή-εσωτερικό συντάκτη, αντί των μηνιαίων νομίμων μισθών αποδοχών εκ 1.293,60 € (1.078 € + 215,60 επίδομα γάμου και τέκνων- βλ. την από 29.7.2004 διετή σεση), vi) τον Α. Α., ως αθλητικό συντάκτη, αντί ατομικά συμφωνηθέντων μηνιαίων μισθών αποδοχών εκ 1.200 €, vii) τον Σ. Α., τον οποίο απασχολούσε από 1.2.2005 μεν ως μαθητευόμενο (εσωτερικό) συντάκτη αντί των μηνιαίων νομίμων μισθών αποδοχών εκ ποσού 444 € και από 1.5.2005 ως συντάκτη, αντί των νομίμων μηνιαίων μισθών αποδοχών εκ ποσού 888 € (βλ. την ίδια ως άνω σεση), viiii) τον Ν. Α., ως εσωτερικό συντάκτη, αντί μηνιαίου μισθού το ύψος του οποίου δεν εξακριβώθηκε πλην όμως δεν υπολείπεται των ελάχιστων νομίμων μισθών αποδοχών εκ ποσού 888 € μηνιαίως (βλ. την ίδια ως άνω σεση), ix) τον Κ. Π. ως δημοσιογράφο, αντί ατομικά συμφωνημένων μηνιαίων μισθών αποδοχών εκ ποσού 1.500 €, x) την Ε. Γ., αντί ατομικά συμφωνημένων καθαρών μηνιαίων αποδοχών 600 €, xi) τον Ε. Κ.-Κ., αντί ατομικά συμφωνημένων μισθών μηνιαίων αποδοχών εκ ποσού 1.954,40 € και xii) Μ. Χ., ως οικονομικό (εσωτερικό) συντάκτη με μηνιαίες μικτές αποδοχές, όχι υπολειπόμενες των νομίμων εκ ποσού 888 €. Συναφώς δε και δεδομένου ότι δεν αποδείχθηκε να έχει συμφωνηθεί κάτι διαφορετικό, οι παραπάνω μηνιαίες αποδοχές ήταν καταβλητέες στο τέλος εκάστου αντίστοιχου μηνός, σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 655 ΑΚ (πρβλ. ΑΠ 51/2005 Εεργ Δ 2005.644). Περαιτέρω αποδείχθηκε ότι στις 1.7.2005 η εταιρία "....." εταιρία όφειλε στους πιο πάνω εργαζομένους της τους μηνιαίους μισθούς του μηνός Ιουνίου (που ήταν καταβλητέοι στις 1.7.2005), ενώ επιπλέον (των μισθών Ιουνίου) όφειλε στο Σ. Α., τους μηνιαίους μισθούς του χρονικού διαστήματος από 2/2005 έως και 4/2005 εκ ποσού 444€ έκαστο και το μισθό μηνός

Μαΐου 2005 εκ ποσού 888 €, στον Δ. Κ. το μισθό μηνός Μαΐου εκ 1.701,20 €. Όλα δε τα παραπάνω ποσά ήταν καταβλητέα στο τέλος εκάστου αντίστοιχου μήνα. Σε εξόφληση εξάλλου των προαναφερόμενων οφειλών είχε λάβει μόνον ο Σ. Α. ποσό 200 €, στον οποίο επομένως συνέχιζαν να οφείλονται 3.796 € (444 € * 3 μήνες + 888 € * 3 μήνες - 200 € καταλογιστέα στο αρχαιότερο από τα χρέη κατ' άρθρον 422 ΑΚ). Περαιτέρω αποδείχθηκε ότι κατά το χρόνο ανάληψης των καθηκόντων του ως διευθύνοντος συμβούλου, ο κατηγορούμενος τελούσε σε πλήρη γνώση των οικονομικών προβλημάτων που απασχολούσαν την εταιρεία, τις ιδιότητες των παραπάνω εργαζομένων, που ήταν στο σύνολο τους δημοσιογράφοι, την απασχόληση τους με συμβάσεις εξηρημένης εργασίας αορίστου χρόνου καθώς και τις προαναφερόμενες οικονομικές υποχρεώσεις της εταιρείας έναντι αυτών. Οι υποχρεώσεις αυτές δεν καταλύθηκαν από το ότι η εταιρία βρισκόταν σε περίοδο οικονομικής δυσχέρειας, όπως εν γένει η έλλειψη ταμειακών μέσων δεν αναιρεί την υποχρέωση οποιουδήποτε εργοδότη για την καταβολή των οφειλομένων μισθών στους εργαζόμενους της επιχείρησής του.

Εντεύθεν δε δεν αναιρείται ούτε ο ενδεχόμενος δόλος του κατηγορουμένου, ο οποίος εφόσον δεν αποδεχόταν την επερχόμενη και διαφαινόμενη καθυστέρηση καταβολής των αποδοχών των πιο πάνω εργαζομένων, μπορούσε να είχε παραιτηθεί πριν αυτές καταστούν ληξιπρόθεσμες. Αντίθετα όμως, ενώ γνώριζε την ύπαρξη των παραπάνω υποχρεώσεων και το ληξιπρόθεσμο αυτών, αποδέχθηκε το γεγονός της μη καταβολής τους, ελπίζοντας απλώς ότι - παρά την παρέλευση της προθεσμίας καταβολής τους- θα κατόρθωνε να επιτύχει την εξόφληση τους. Μετά ταύτα θα πρέπει ο κατηγορούμενος να κηρυχθεί ένοχος για το ότι στην Αθήνα και στο χρονικό διάστημα από 31.1.2005 έως 1.7.2005, υπό την ιδιότητα του ως διευθύνοντος συμβούλου και νομίμου εκπροσώπου της εταιρίας "....." με περισσότερες πράξεις τέλεσε περισσότερα αδικήματα και ειδικότερα διότι από πρόθεση, αν και απασχόλησε με σύμβαση εξηρημένης εργασίας ως δημοσιογράφους ι) τη Μ. Π., αντί των μηνιαίων νομίμων μισθών αποδοχών εκ 1.144 €, ιι) τον Κ. Κ., αντί μηνιαίων νομίμων μισθών αποδοχών εκ 1.144 €, ιιι) την Μ. Μ., αντί ατομικά συμφωνηθέντων μηνιαίων μισθών αποδοχών εκ 1.200 €, ιιι) τον Δ. Κ., αντί ατομικά συμφωνηθέντων μηνιαίων μισθών αποδοχών εκ 1.701,20 €, ν) τον Π. Κ., αντί των μηνιαίων νομίμων μισθών αποδοχών εκ 1.293,60 €, νι) τον Α. Α., αντί ατομικά συμφωνηθέντων μηνιαίων μισθών αποδοχών εκ 1.200 €, νι) τον Σ. Α., από 1.2.2005 έως 30.4.2005 ως μαθητευόμενο (εσωτερικό) συντάκτη αντί μηνιαίων νόμιμων μισθών αποδοχών εκ ποσού 444 € και από 1.5.2005 έως 1.7.2005 ως (εσωτερικό) συντάκτη, αντί νόμιμων μηνιαίων μισθών αποδοχών εκ ποσού 888 €, viii) τον Ν. Α., αντί μηνιαίων νομίμων μισθών αποδοχών εκ ποσού 888 €, ix) τον Κ. Π. αντί ατομικά συμφωνημένων μηνιαίων μισθών αποδοχών εκ ποσού 1.500 €, χ) την Ε. Γ., αντί ατομικά συμφωνημένων καθαρών μηνιαίων αποδοχών εκ 600 €, xi) τον Ε. Κ.-Κ., αντί ατομικά συμφωνημένων μηνιαίων αποδοχών εκ ποσού 1.954,40 € και χι) τον Μ. Χ., αντί των μηνιαίων νόμιμων μισθών αποδοχών εκ ποσού 888 €, δεν κατέβαλε σε αυτούς τους μισθούς μηνός Ιουνίου 2005, που κατέστησαν ληξιπρόθεσμοι στο τέλος του αντίστοιχου ημερολογιακού μήνα, καθώς επίσης κατ' εξακολούθηση δεν κατέβαλε στον ίδιο πιο πάνω Σ. Α. πλέον των αποδοχών μηνός Ιουνίου ποσό 244 € εκ του υπολοίπου των αποδοχών μηνός Φεβρουαρίου, τις εκ ποσού 444 € αποδοχές εκάστου των μηνών Μαρτίου και Απριλίου και 888 € ως αποδοχές μηνός Μαΐου 2005, καθώς επίσης στον Δ. Κ. πλέον των αποδοχών μηνός Ιουνίου το μισθό μηνός Μαΐου εκ 1.701,20 €, αποδοχές που ήταν καταβλητέες στο τέλος εκάστου αντίστοιχου μήνα. Θα πρέπει όμως να του αναγνωρισθούν όμως οι ελαφρυντικές περιστάσεις του άρθρου 84 § 2 β ΠΚ, καθόσον αποδείχθηκε ότι δεν ωθήθηκε στις πράξεις του αυτές από ταπεινά αίτια αλλά λόγω της σοβαρής ταμειακής δυσχέρειας που αντιμετώπιζε η εταιρία της οποίας ήταν διευθύνων σύμβουλος και νόμιμος εκπρόσωπος." Ακολούθως, με βάση όσα αναφέρθηκαν το Τριμελές Πλημμελειοδικείο κήρυξε ένοχο τον κατηγορούμενο για την προδιαληφθείσα πράξη της παράβασης του ΑΝ 690/1945 άρθρο μόνο, κατά συρροή, με την ελαφρυντική περίπτωση του άρθρου 84 παρ.2 στοιχ.β' ΠΚ, και του επέβαλε συνολική ποινή φυλάκισης εκατόν τριάντα ημερών, η οποία ανεστάλη για τρία χρόνια. Με βάση τις πιο πάνω παραδοχές το Δικαστήριο της ουσίας διέλαβε στην προβαλλόμενη απόφασή του την από τις προδιαληφθείσες διατάξεις του Συντάγματος και του ΚΠΔ απαιτούμενη ειδική και εμπειριστατωμένη αιτιολογία, αφού εκθέτει σ' αυτή με σαφήνεια, πληρότητα και χωρίς αντιφάσεις ή λογικά κενά τα πραγματικά περιστατικά, τα οποία αποδείχθηκαν από την ακροαματική διαδικασία και συγκροτούν την αντικειμενική και υποκειμενική υπόσταση του εγκλήματος για το οποίο καταδικάστηκε ο αναιρεσείων, τις αποδείξεις από τις οποίες συνήγαγε τα περιστατικά αυτά και τους συλλογισμούς, δυνάμει των οποίων έκανε την υπαγωγή τους στις ουσιαστικές ποινικές διατάξεις των άρθρων 26 παρ.1 εδ.α', 27 παρ.1 ΠΚ και του άρθρου μόνον του ΑΝ 690/1945, όπως η παρ.1 του άρθρου αυτού αντικαταστάθηκε με το άρθρο 2 παρ.1 του Ν.2336/1995, που εφαρμόστηκαν, χωρίς ούτε ευθέως, ούτε εκ πλαγίου να τις παραβιάσει με ελλιπή ή αντιφατική και με λογικά κενά αιτιολογία και να στερήσει έτσι την απόφασή του νόμιμης βάσης. Ειδικότερα, αναφέρονται στην αιτιολογία της απόφασης τα αποδεικτικά μέσα κατά το είδος τους (μάρτυρες, έγγραφα, απολογία κατηγορουμένου) από τα οποία το Δικαστήριο συνήγαγε τα περιστατικά που εκτέθηκαν και οδηγήθηκε στην καταδικαστική του κρίση, ενώ όπως προαναφέρθηκε, δεν υπήρχε ανάγκη να τα παραθέσει αναλυτικά και να εκθέσει τι προκύπτει χωριστά από το καθένα απ' αυτά. Και συγκεκριμένα έλαβε, με βεβαιότητα, όπως από τη συνόλη αιτιολογία προκύπτει, υπόψη το Δικαστήριο και συνεκτίμησε μαζί με τα υπόλοιπα αποδεικτικά μέσα και όλα τα έγγραφα, μεταξύ των οποίων την 7629/2009 απόφαση του Πολυμελούς Πρωτοδικείου Αθηνών, την από 13-6-2005 επιστολή παραίτησης προς το Θ. Τ., το από 20-7-2005 έγγραφο του αναιρεσείοντος προς τους μετόχους της εταιρείας, η από 27-7-2005 εξώδικη δήλωση του ιδίου, καθώς και το 8714/2005 ΦΕΚ τεύχος ΑΕ και ΕΠΕ. Επίσης αναφέρονται πλήρως αιτιολογημένα η ιδιότητα του κατηγορουμένου, ως Προέδρου του ΔΣ και Διευθύνοντος Συμβούλου της εργοδότης ανώνυμης εταιρείας ".....", οι μηνιαίες αποδοχές των εργαζομένων (δημοσιογράφων), η διάρκεια της σύμβασης εργασίας, ο χρόνος που παρασχέθηκε η εργασία και ο χρόνος που έπρεπε να καταβληθεί ο μισθός, καθώς και οι καθυστερούμενες αποδοχές. Ενώ, ειδικότερα δεν ήταν αναγκαίο το Δικαστήριο να αιτιολογήσει ιδιαίτερα το δόλο του κατηγορουμένου, αφού αυτός εξαπακούεται ότι υπάρχει στη συγκεκριμένη περίπτωση από την πραγμάτωση, από αυτόν, των παραπάνω γενόμενων δεκτών πραγματικών περιστατικών, τα οποία και συγκροτούν την αντικειμενική υπόσταση του πιο πάνω εγκλήματος, ο δε νόμος δεν αξιώνει πρόσθετα στοιχεία περί τούτου.

Ανεξαρτήτως όμως τούτου, **ο δόλος του κατηγορουμένου πλήρως αιτιολογείται κατά τις παραδοχές: Οτι αυτός τελούσε σε πλήρη γνώση των οικονομικών προβλημάτων που απασχολούσαν την εταιρεία, τις ιδιότητες των εργαζομένων, που ήταν στο σύνολό τους δημοσιογράφοι, την απασχόλησή τους με συμβάσεις εξηρημένης εργασίας αορίστου χρόνου, καθώς και τις οικονομικές υποχρεώσεις της εταιρείας έναντι τρίτων. Οι υποχρεώσεις αυτές δεν καταλύθηκαν από το ότι η εταιρεία βρισκόταν σε περίοδο οικονομικής δυσχέρειας, όπως εν γένει η έλλειψη ταμειακών μέσων δεν αναιρεί την υποχρέωση οποιουδήποτε εργοδότη για την καταβολή των οφειλομένων μισθών στους εργαζόμενους της επιχείρησής του. Εντεύθεν δε δεν αναιρείται ούτε ο ενδεχόμενος δόλος του κατηγορουμένου, ο οποίος εφόσον δεν αποδεχόταν την επερχόμενη και διαφαινόμενη καθυστέρηση καταβολής των αποδοχών των πιο πάνω εργαζομένων, μπορούσε να είχε παραιτηθεί πριν αυτές καταστούν ληξιπρόθεσμες. Αντίθετα, όμως, ενώ γνώριζε την ύπαρξη των παραπάνω υποχρεώσεων και το ληξιπρόθεσμο αυτών, αποδέχθηκε το γεγονός της μη καταβολής τους, ελπίζοντας απλώς ότι- παρά την παρέλευση της προθεσμίας καταβολής τους- θα κατόρθωνε να επιτύχει την εξόφλησή τους.** Ουδείς δε αντίφαση, όπως αβάνισμα ο αναιρεσείων αιτιάται, και σε σχέση με τη συνόλη αιτιολογία της προβαλλόμενης δημιουργείται.

Συνεπώς, οι περί του αντιθέτου, κατά το οικείο μέρος τους, σχετικοί από το άρθρο 510 παρ.1 στοιχ.Δ' και Ε' ΚΠΔ λόγοι ανίχνευσης για έλλειψη της επιβαλλόμενης ειδικής και εμπειριστατωμένης αιτιολογίας και εσφαλμένη ερμηνεία και εφαρμογή των εφαρμοσθέντων, πιο πάνω, ουσιαστικών ποινικών διατάξεων είναι αβάσιμοι και

απορριπτέοι. Ενώ, κατά το μέρος, που με αυτούς με την επίκληση, κατ'επίφαση, έλλειψης της επιβαλλόμενης, κατά τα παραπάνω, αιτιολογίας και εσφαλμένης εφαρμογής των ουσιαστικών ποινικών διατάξεων, πλήττεται η ανααιρετική ανέλεγκτη περί την εκτίμηση των αποδείξεων και περί τα πράγματα κρίση του Δικαστηρίου της ουσίας, είναι απαράδεκτοι και ως τέτοιοι απορριπτέοι. Εξάλλου, τα προαναφερθέντα έγγραφα (η από 13-6-2005 επιστολή, το από 20-7-2005 έγγραφο και το ΦΕΚ 8714/2005), εφόσον, όπως προκύπτει από τα πρακτικά της προσβαλλόμενης αναγνώσθηκε στο ακροατήριο η 9293/2009 απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Αθηνών, στην οποία διαλαμβάνονται και αυτά, ως αναγνωστέα, θεωρείται ότι και αυτά αναγνώσθηκαν στο ακροατήριο, οπότε ο κατηγορούμενος δε στερήθηκε τα από το άρθρο 358 ΚΠΔ απορρέοντα δικαιώματά του και, άρα ουδεμία ακυρότητα της διαδικασίας (ΚΠΔ 171 παρ.1δ) συνέτρεξε και ο περί του αντιθέτου σχετικός από το άρθρο 510 παρ.1 στοιχ.Α' ΚΠΔ λόγος αναίρεσης για απόλυτη ακυρότητα της διαδικασίας είναι αβάσιμος και απορριπτέος. Εξάλλου, το Τριμελές Πλημμελειοδικείο, που με την προσβαλλόμενη απόφασή του, δέχθηκε ανελέγκτως ότι υπόκειται έγκλημα τελεσθέν κατά πραγματική συρροή και όχι κατ'εξακολούθηση, ορθώς τις διατάξεις του άρθρου 94 ΠΚ και άρθρου μόνον του ΑΝ 690/1945, όπως η παρ.1 αυτού αντικαταστάθηκε με το άρθρο 8 παρ.1 του Ν.2336/1995 ερμήνευσε και εφάρμοσε και ο περί του αντιθέτου κατ'ορθό χαρακτηρισμό σχετικός από το άρθρο 510 παρ.1 στοιχ.Ε' ΚΠΔ λόγος αναίρεσης και όχι από το ίδιο άρθρο στοιχ.Δ', που στο ανααιρετήριο αναφέρεται, είναι απαράδεκτος και ως τέτοιος απορριπτέος. Επίσης, κατά την ανέλεγκτη κρίση του το προδιαληφθέν Δικαστήριο, που δεν αποφάσισε, καίτοι ζητήθηκε από τον ανααιρεσείοντα, τη συνεκδίκαση της ένδικης υπόθεσης με άλλη συναφή υπόθεση του ίδιου, ορθώς ερμήνευσε και εφάρμοσε τη διάταξη του άρθρου 128 παρ.2 ΚΠΔ, και ο περί του αντιθέτου πιο πάνω ίδιος λόγος αναίρεσης και όχι από το ίδιο πιο πάνω άρθρο στοιχ.ΣΤ', που στο ανααιρετήριο αναφέρεται, κατά το μέρος του τούτου, είναι απαράδεκτος και ως τέτοιος απορριπτέος. Περαιτέρω, όπως προκύπτει από την προσβαλλόμενη απόφαση στο διατακτικό αυτής διαλαμβάνεται, ότι "Κηρύσσει Αυτόν (κατηγορούμενο) ένοχο με ελαφρυντικό 84 παρ.2β ΠΚ, κατά πλειοψηφία του ότι.....", ενώ σχετικά με τη συνολική επιμέτρηση της επιβληθείσας ποινής αναφέρεται, ότι "Κατόπιν όμοιας εισαγγελικής πρότασης" και έτσι προφανώς η εισαγγελέας πρότεινε την επαύξηση της ποινής των είκοσι ημερών ανά δέκα ημέρες από κάθε μία από τις υπόλοιπες των είκοσι ημερών ποινές, γίνεται δε και ανάλυση ης επιβληθείσας συνολικής ποινής. Άρα ο περί του αντιθέτου σχετικός λόγος αναίρεσης είναι αβάσιμος και απορριπτέος. Επίσης, με την προσβαλλόμενη απόφαση αναγνωρίστηκε στον κατηγορούμενο η ελαφρυντική περίπτωση του άρθρου 84 παρ.2 εδ.β του ΠΚ, και ειδικότερα του ότι αυτός ωθήθηκε στην πράξη του από αίτια μη ταπεινά, που και πρωτοδικώς είχε αναγνωρισθεί, ουδόλως επήλθε, όπως αβάσιμα ο ανααιρεσείων διατείνεται, χειροτέρευση της θέσης αυτού και, συνεπώς το Δικαστήριο δεν υπερέβη την εξουσία του, γι' αυτό και ο περί του αντιθέτου σχετικός από το άρθρο 510 παρ.1 στοιχ.Η' λόγος αναίρεσης για υπέρβαση εξουσίας είναι αβάσιμος και απορριπτέος. Ενόψει, εξάλλου, του ότι με την παρ.4 του άρθρου 50 του Ν.3160/2003 καταργήθηκε η περίπτωση Η' της παρ.1 του άρθρου 510 ΚΠΔ και η περίπτωση Θ' αριθμήθηκε ως Η', ο λόγος αναίρεσης, συνιστάμενος στο ότι έχουν παραλειφθεί εντελώς η διατάξεις των άρθρων του Νόμου, που προβλέπουν και τιμωρούν το αδίκημα για το οποίο καταδικάστηκε ο ανααιρεσείων, είναι μη νόμιμος και απορριπτέος. Πλήν, όμως, ο Αρειος Πάγος, αυτεπαγγέλτως, κατά το άρθρο 514 στοιχ.α' ΚΠΔ, παραθέτει τα οικεία άρθρα του ποινικού νόμου που εφαρμόστηκε στην προσβαλλόμενη απόφαση, ήτοι 1, 14, 26 παρ.1 εδ.α', 27 παρ.1, 51, 53, 94 παρ.1 ΠΚ και άρθρο μόνο Ν.690/1945, όπως η παράγραφος 1 του άρθρου αυτού αντικαταστάθηκε με το άρθρο 8 παρ.1 Ν.2336/1995. Τέλος η επιβαλλόμενη από τις διατάξεις των άρθρων 93 παρ.3 του Συντάγματος και 139 ΚΠΔ ειδική και εμπειριστωμένη αιτιολογία της απόφασης πρέπει να εκτείνεται και στους αυτοτελείς ισχυρισμούς του κατηγορούμενου. Είναι δε αυτοτελείς ισχυρισμοί εκείνοι που προβάλλονται στο δικαστήριο της ουσίας, σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 170 παρ.2 και 333 παρ.2 ΚΠΔ, και τείνουν στην άρση του άδικου χαρακτήρα της πράξης ή την άρση ή μείωση της ικανότητας καταλογισμού ή την εξάλειψη του αξιόποινου της πράξης ή τη μείωση της ποινής. Η απόρριψη ενός τέτοιου ισχυρισμού, όπως είναι και ο ισχυρισμός για την αναγνώριση της ύπαρξης στο πρόσωπο του κατηγορούμενου ελαφρυντικών περιστάσεων, πρέπει να αιτιολογείται ιδιαίτερος. Όταν όμως ο αυτοτελής ισχυρισμός δεν προβάλλεται παραδεκτά και κατά τρόπο πλήρη και ορισμένο ή ο φερόμενος ως αυτοτελής ισχυρισμός δεν είναι στην πραγματικότητα αυτοτελής, κατά την έννοια που προαναφέρθηκε, αλλά αρνητικός της κατηγορίας, το δικαστήριο δεν υποχρεούται ν' απαντήσει και μάλιστα ιδιαίτερα και αιτιολογημένα, αφού δεν υπάρχει υποχρέωση ιδιαίτερης απάντησης σε απαράδεκτο ισχυρισμό ή σε ισχυρισμό αρνητικό της κατηγορίας. Στην προκειμένη περίπτωση, όπως προκύπτει από τα πρακτικά της προσβαλλόμενης απόφασης οι συνήγοροι του ανααιρεσείοντος προέβαλαν εγγράφως και ανέπτυξαν προφορικά, εκτός των άλλων, αφενός τον ισχυρισμό ότι για τον κατηγορούμενο, με τα διαλαμβανόμενα σ' αυτόν περιστατικά, δε στοιχειοθετείται δόλος αυτού κα αφετέρου τον αυτοτελή ισχυρισμό της συνδρομής στο πρόσωπο του ανααιρεσείοντος των ελαφρυντικών του προτέρου έντιμου βίου (ΠΚ 84 παρ.2 εδ.α') επικαλούμενος για τη θεμελίωσή του συγκεκριμένα περιστατικά σχετικά με την ατομική και οικογενειακή του ζωή, την επαγγελματική του συμπεριφορά και την κοινωνική του δράση και συγκεκριμένα τα ακόλουθα: "Το ελαφρυντικό αυτό συντρέχει στο πρόσωπο μου, γιατί ουδέποτε έχω καταδικαστεί για εγκληματικές πράξεις, εκτός από την αποδιδόμενη εις εμέ. Έχω λευκό ποινικό μητρώο, θα πρέπει δε να επισημάνω ότι μέχρι της αναλήψεως εκ μέρους μου των καθηκόντων του διευθύνοντος συμβούλου στην εφημερίδα, η επιχειρηματική μου φήμη και αξιοπιστία ουδέποτε είχαν τρωθεί. Τουναντίον είχα καλό όνομα στον επιχειρηματικό κόσμο έχοντας εργασθεί σε σημαντικές θέσεις με αποτελεσματικότητα. Ειδικότερα: • Έχω Μεταπτυχιακό Δίπλωμα από το Πανεπιστήμιο της Νέας Υόρκης στο Marketing και την Επικοινωνία, Διδακτορικές σπουδές από το ίδιο Πανεπιστήμιο στις Διεθνείς Σχέσεις. • Από το 1984 μέχρι το 1988 διετέλεσα Διευθυντής των Ελληνικών Σχολείων στην Κοινότητα του Αγίου Δημητρίου στην Αστώρια της Νέας Υόρκης. • Από το έτος 1988 μέχρι το Μάιο του έτους 1992, υπήρξα αρχισυντάκτης στην εφημερίδα στη Νέα Υόρκη. • Από το Μάιο του έτους 1990 μέχρι τον Αύγουστο του έτους 1991, ήμουν Υπεύθυνος Τύπου στο Υπουργείο Εσωτερικών. • Από τον Οκτώβριο του έτους 1991 μέχρι τον Οκτώβριο του έτους 1993, ήμουν Υπεύθυνος Τύπου στο Υπουργείο Προεδρίας. • Από το έτος 1994 μέχρι το έτος 1997, ήμουν εκπρόσωπος στην Ελλάδα της αμερικανικής εταιρείας της οποίας ο σκοπός είναι οι εκδόσεις, τηλεοπτικές παραγωγές, η οργάνωση συνεδρίων και οι δημόσιες σχέσεις. • Εν συνεχεία υπήρξα διευθυντής των μεταπτυχιακών προγραμμάτων και υπεύθυνος Marketing επικοινωνίας των εκπαιδευτικών οργανισμών New York College. • Συνεργάστηκα με τον Ραδιοφωνικό Σταθμό • Από το 1999 μέχρι τον Νοέμβριο του 2004 διετέλεσα Διευθυντής Marketing και Επικοινωνίας της Ευρωκλινικής Αθηνών, της, του Ομίλου της INTERAMERICAN. Τέλος έχω διατελέσει σύμβουλος σε πολλές ελληνικές και ξένες επιχειρήσεις. ΟΥΔΕΠΟΤΕ ΜΕΧΡΙ ΤΟ 2005 ΠΟΥ ΠΑΡΑΙΤΗΘΗΚΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΤΩΝ ΕΝΑΓΟΜΕΝΩΝ ΚΑΙ ΑΠΟ ΟΥΔΕΝΑ ΕΙΧΕ ΑΣΚΗΘΕΙ ΠΟΙΝΙΚΗ ΔΙΩΣΗ ΕΝΑΝΤΙΟΝ ΜΟΥ. ΔΕΝ ΕΙΧΑ ΠΟΤΕ ΜΟΥ ΕΠΙΣΚΕΦΘΕΙ ΑΙΘΟΥΣΑ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ. ΟΥΔΕΜΙΑ ΚΑΤΑΓΓΕΛΙΑ ΉΓΙΝΕ ΠΟΤΕ ΣΕ ΒΑΡΟΣ ΜΟΥ ΓΙΑ ΟΠΟΙΑΔΗΠΟΤΕ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ Ή ΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΜΟΥ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ. Διάγω, έντιμο οικογενειακό βίο, ενώ τα τελευταία χρόνια συνεπεία των παρανόμων πράξεων και των παραλήψεων των Θ. και Ρ. Τ., εγώ και η οικογένειά μου υφιστάμεθα μια άνευ προηγουμένου ηθική βλάβη και ταλαιπωρία". Οσον αφορά τον ισχυρισμό περί μη συνδρομής δόλου στον κατηγορούμενο, είναι απορριπτέος, αφού αυτός είναι αρνητικός της κατηγορίας και δε συνιστά, κατά τα προεκτεθέντα αυτοτελή ισχυρισμό και το Τριμελές Πλημμελειοδικείο ορθώς δεν απάντησε ιδιαίτερα. Άρα, ο περί του αντιθέτου σχετικός από το άρθρο 510 παρ.1 στοιχ.Δ' ΚΠΔ λόγος αναίρεσης, κατά το σκέλος του, που προβάλλει, ότι σιγή χωρίς ειδική και εμπειριστωμένη αιτιολογία απορρίφθηκε ο παραπάνω ισχυρισμός του, είναι αβάσιμος και απορριπτέος. Αντίθετα, ο δεύτερος ισχυρισμός περί συνδρομής στο πρόσωπο του ανααιρεσείοντος της ελαφρυντικής περίπτωσης του προτέρου έντιμου βίου, καίτοι είναι πλήρης και ορισμένος, απορρίφθηκε από το Δικαστήριο σιγή, δηλονότι χωρίς καμμία αιτιολογία και χωρίς καμμία αναφορά σ' αυτόν. Επομένως, ο ίδιος πιο πάνω λόγος αναίρεσης, κατά το σκέλος του που πλήττει την προσβαλλόμενη απόφαση για έλλειψη ολοτελούς αιτιολογίας, είναι βάσιμος και, πρέπει, κατά παραδοχή του,

ν' ανααιρεθεί η προσβαλλόμενη απόφαση, ως προς την απορριπτική της εν λόγω ελαφρυντικής περίπτωσης διάταξή της, αναγκαίως δε και ως προς τη διάταξή της για την επιβολή ποινής. Κατ' ακολουθίαν των παραπάνω, η υπό κρίση αίτηση αναίρεσης πρέπει να γίνει δεκτή εν μέρει και να ανααιρεθεί η προσβαλλόμενη απόφαση, προκειμένου το εκδόσαν αυτή Τριμελές Πλημμελειοδικείο να κρίνει για τη συνδρομή ή μη της πιο πάνω ελαφρυντικής περίπτωσης του άρθρου 84 παρ.2 εδ.α' ΠΚ στο πρόσωπο του ανααιρεσιόντος, και σε καταφατική περίπτωση να συνεκτιμηθεί κατά την επιμέτρηση της ποινής, που θα του επιβληθεί, καθώς και ως προς τη συνολική ποινή, να παραπεμφθεί δε η υπόθεση, κατά το αναιρούμενο μέρος της, στο ίδιο Δικαστήριο, αφού είναι δυνατή η συγκρότησή του από άλλους δικαστές, εκτός εκείνων που δίκασαν προηγουμένως (ΚΠΔ 519). Κατά τα λοιπά πρέπει να απορριφθεί η αίτηση αναίρεσης.

ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΛΟΓΟΥΣ ΑΥΤΟΥΣ

Αναιρεί, εν μέρει, την 95460/2010 απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Αθηνών, και μόνον ως προς τη διάταξή της, που απέρριψε τον περί συνδρομής της ελαφρυντικής περίπτωσης του προτέρου έντιμου βίου ισχυρισμό, ως προς τη διάταξή της περί της ποινής που επιβλήθηκε για τις εν λόγω πράξεις, καθώς και ως προς τη συνολική ποινή.

Παραπέμπει την υπόθεση, κατά τα αναιρούμενα μέρη της, για νέα συζήτηση στο ίδιο Δικαστήριο, συντιθέμενο από δικαστές άλλους, από εκείνους που είχαν δικάσει προηγουμένως.

Απορρίπτει κατά τα λοιπά την από 26-7-2011 αίτηση του Κ. Τ. του Α., κατοίκου Ν.Ιωνίας - Αττικής, για αναίρεση της ίδιας (με αριθμό 95460/2010) απόφασης του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Αθηνών.

Κρίθηκε και αποφασίσθηκε στην Αθήνα στις 15 Φεβρουαρίου 2012.

Δημοσιεύθηκε στην Αθήνα σε δημόσια συνεδρίαση στο ακροατήριό του στις 9 Μαρτίου 2012.

Ο ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΣ Ο ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ

• ΑΠ 1185/2011 (Χρόνος τέλεσης του αδικήματος. Η ιδιότητα του κατηγορουμένου στα νομικά πρόσωπα.)

ΑΡΙΘΜΟΣ 1185/2011

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΤΟΥ ΑΡΕΙΟΥ ΠΑΓΟΥ

Ε΄ ΠΟΙΝΙΚΟ ΤΜΗΜΑ

Συγκροτήθηκε από τους Δικαστές: Μιχαήλ Θεοχαρίδη, Αντιπρόεδρο του Αρείου Πάγου, Νικόλαο Ζαΐρη, Γεώργιο Αδαμόπουλο, Αικατερίνη Βασιλακοπούλου - Κατσαβριά-Εισηγήτρια και Κυριακούλα Γεροστάθη, Αρεοπαγίτες.

Συνήλθε σε δημόσια συνεδρίαση στο Κατάστημά του στις 20 Μαΐου 2011, με την παρουσία του Αντεισαγγελέα του Αρείου Πάγου Γεωργίου Κολιοκώστα (κωλυομένου του Εισαγγελέα) και της Γραμματέα Αικατερίνης Φωτοπούλου, για να δικάσει την αίτηση της αναηρεσιούσας- κατηγορουμένης Α. Κ. του Ν., κατοίκου , η οποία εκπροσωπήθηκε από τον πληρεξούσιο δικηγόρο της Κωνσταντίνου Φωκά, περί αναίρεσας της υπ' αριθμ. 18037/2010 αποφάσεως του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Θεσσαλονίκης.

Το Τριμελές Πλημμελειοδικείο Θεσσαλονίκης, με την ως άνω απόφασή του διέταξε όσα λεπτομερώς αναφέρονται σ' αυτήν, και η αναηρεσιούσα - κατηγορουμένη ζητεί την αναίρεση αυτής, για τους λόγους που αναφέρονται στην από 24 Ιανουαρίου 2011 αίτησή της αναίρεσας, η οποία καταχωρίστηκε στο οικείο πινάκιο με τον αριθμό 158/2011.

Αφού άκουσε τον πληρεξούσιο δικηγόρο της αναηρεσιούσας, που ζήτησε όσα αναφέρονται στα σχετικά πρακτικά και τον Εισαγγελέα, ο οποίος πρότεινε να απορριφθεί η προκείμενη αίτηση αναίρεσης

ΣΚΕΦΘΗΚΕ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΟ ΝΟΜΟ

Κατά τη διάταξη του άρθρου μόνου παρ. 1 του Α.Ν. 690/1945, όπως αντικαταστάθηκε με το άρθρο 8 παρ. 1 του Ν. 2336/1995, τιμωρείται με τις αναφερόμενες σ' αυτό ποινές, κάθε εργοδότης ή διευθυντής ή επιτετραμμένος ή με οποιονδήποτε τίτλο εκπρόσωπος οποιασδήποτε επιχείρησης, εκμετάλλευσης ή εργασίας, ο οποίος δεν καταβάλει εμπρόθεσμα στους απασχολούμενους σε αυτόν τις οφειλόμενες συνεπείας της σύμβασης ή της σχέσης εργασίας πάσης φύσεως αποδοχές, που καθορίζονται είτε από τη σύμβαση εργασίας, είτε από αποφάσεις διαιτησίας, είτε από το νόμο ή έθιμο, είτε σύμφωνα με το άρθρο 10 του Ν. 3198/1995 συνεπείας της θέσεως των εργαζομένων σε κατάσταση διαθεσιμότητας. Από τη διάταξη αυτή προκύπτει ότι το προβλεπόμενο από αυτή ως άνω πλημμέλημα, τιμωρείται ως γνώσιο έγκλημα παραλείψεως, το οποίο συντελείται ευθύς ως ο υπόχρεος παραλείψει να καταβάλει στο δικαιούχο μισθωτό τις οφειλόμενες σ' αυτόν αποδοχές ή άλλης φύσεως χορηγίες, μέσα στην προθεσμία που ορίζεται είτε από τη σύμβαση είτε από το νόμο ή το έθιμο είτε από διοικητικές πράξεις (άρθρο 655 του Α.Κ.). Εξ άλλου, **ασχέτως του άρθρου 655 του ΑΚ, το οποίο ορίζει πότε καταβάλλεται ο μισθός, για τα επιδόματα δώρων εορτών Χριστουγέννων και Πάσχα και τις αποδοχές και το επίδομα αδειας, τάσσεται από το νόμο (άρθρα 10 της ΥΑ 19040/1981, που εκδόθηκε κατ' εξουσιοδότηση του Ν. 1082/1980, 4 παρ. 1 του ΑΝ. 539/1945, του Ν. 4504/1961 και 1 παρ. 3 του ΝΔ 4547/1966) επακριβώς καθορισμένη ημέρα καταβολής (η 31η Δεκεμβρίου, η 30η Απριλίου και η τελευταία το αργότερο ημέρα του οικείου έτους, αντιστοίχως), ώστε με μόνη την πάροδο της δήλης αυτής ημέρας να γίνεται ο εργοδότης υπερέμμερος.** Περαιτέρω η καταδικαστική απόφαση έχει την απαιτούμενη από τις διατάξεις των άρθρων 93 παρ. 3 του Συντάγματος και 139 του ΚΠΔ ειδική και εμπειρισματομένη αιτιολογία, η έλλειψη της οποίας ιδρύει τον από το άρθρο 510 παρ. 1 στοιχ. Δ του ΚΠΔ λόγο αναίρεσας, όταν εκτίθενται σ' αυτή με σαφήνεια, πληρότητα και χωρίς αντιφάσεις ή λογικά κενά, τα πραγματικά περιστατικά που αποδείχθηκαν από την διαδικασία στο ακροατήριο, σχετικά με τα αντικειμενικά και υποκειμενικά στοιχεία του εγκλήματος, οι αποδείξεις που τα θεμελίωσαν και οι σκέψεις και οι νομικοί συλλογισμοί με βάση τους οποίους το δικαστήριο υπήγαγε τα περιστατικά που αποδείχθηκαν στην ουσιαστική ποινική διάταξη που εφαρμόστηκε. Η απλή επανάληψη στην αιτιολογία της απόφασης (σκεπτικό) του διατακτικού, καθ' εαυτή, δεν συνιστά ελλιπή αιτιολογία, ειδικότερα όταν το διατακτικό είναι λεπτομερές και εκτίθενται στο περιεχόμενό του με σαφήνεια και πληρότητα, τα πραγματικά περιστατικά που συνιστούν την αντικειμενική και υποκειμενική υπόσταση του εγκλήματος για το οποίο εκδόθηκε καταδικαστική απόφαση. Ειδικότερα, η καταδικαστική απόφαση για παράβαση της παραπάνω διάταξης του Α.Ν. 690/1945 για να έχει ειδική και εμπειρισματομένη αιτιολογία, πρέπει, να εκτίθενται σ' αυτή με πληρότητα και σαφήνεια, πλην των προαναφερόμενων, η ιδιότητα του κατηγορουμένου (εργοδότης, διευθυντής κ.λ.π.), ο χρόνος κατά τον οποίο διήρκεσε η σύμβαση εργασίας, οι μηνιαίες τακτικές αποδοχές και οι έκτακτες, το σύνολο αυτών, το ποσό που καταβλήθηκε στον εργαζόμενο

έναντι αυτών, ώστε με την αφαίρεση αυτού από το σύνολο των δικαιουμένων, να προκύπτει το οφειλόμενο υπόλοιπο, ο χρόνος που έπρεπε να καταβληθούν οι οφειλόμενες από τον κατηγορούμενο αποδοχές στον εργαζόμενο, αν το ύψος των αποδοχών και ο χρόνος καταβολής τους είχε οριστεί από ατομική σύμβαση εργασίας ή διαιτητική απόφαση ή από το νόμο ή από το έθιμο. **Επί νομικού δε προσώπου, φερομένου ως εργοδότη, πρέπει να προσδιορίζεται και η μορφή του νομικού προσώπου, και αν πρόκειται για εταιρία και η εταιρική της μορφή, καθώς και τα πραγματικά περιστατικά από τα οποία προκύπτει η θέση και η ιδιότητα που είχε ο κατηγορούμενος στην εταιρία αυτή, κατά τον κρίσιμο χρόνο, ώστε να ανακύπτει η υποχρέωσή του για καταβολή των αποδοχών. Δεν αρκεί δηλαδή ο χαρακτηρισμός του κατηγορούμενου ως εργοδότη ή νομίμου εκπροσώπου της εταιρικής επιχείρησης.** Ως προς τα αποδεικτικά μέσα, αρκεί να αναφέρονται γενικώς κατά το είδος τους, χωρίς να απαιτείται αναλυτική παράθεσή τους και μνεία του τι προκύπτει από το καθένα χωριστά, ούτε αξιολογική συσχέτιση μεταξύ τους ή να προσδιορίζεται ποιο βάρυνε περισσότερο για το σχηματισμό της δικαστικής κρίσης, το γεγονός δε ότι εξαιρούνται ορισμένα αποδεικτικά μέσα δεν υποδηλώνει ότι δεν λήφθηκαν υπόψη και τα άλλα. Απαιτείται μόνο να προκύπτει ότι λήφθηκαν υπόψη και συνεκτιμήθηκαν όλα και όχι μόνο ορισμένα από αυτά για τον σχηματισμό της δικανικής πεποίθησης. Όσον αφορά τον δόλο που απαιτείται κατά το άρθρο 26 παρ. 1 του ΠΚ για τη θεμελίωση της υποκειμενικής υπόστασης του εγκλήματος που συνίσταται, σύμφωνα με το άρθρο 27 παρ. 1 του ίδιου κώδικα, στη θέληση παραγωγής των περιστατικών που κατά το νόμο απαρτίζουν την έννοια της αξιόποινης πράξης, δεν υπάρχει ανάγκη, κατά τούτο ειδικής και εμπειριστατωμένης αιτιολογίας, διότι αυτός ενυπάρχει στη παραγωγή των περιστατικών και προκύπτει από αυτήν, όταν μάλιστα ο νόμος στη συγκεκριμένη περίπτωση δεν αξιώνει πρόσθετα στοιχεία για την ύπαρξη του δόλου, είτε άμεσου είτε ως ενδεχόμενου. Δεν αποτελεί όμως λόγο αναιρέσεως η εσφαλμένη εκτίμηση των αποδείξεων και ειδικότερα, η εσφαλμένη αξιολόγηση των καταθέσεων των μαρτύρων, η παράλειψη αναφοράς και αξιολόγησης κάθε αποδεικτικού μέσου χωριστά και η παράλειψη της αξιολογικής συσχέτισης των αποδεικτικών μέσων, καθόσον στις περιπτώσεις αυτές, με την επίφαση της έλλειψης αιτιολογίας, πλήττεται η αναιρετικά ανέλεγκτη κρίση του δικαστηρίου της ουσίας. Τέλος, λόγω αναιρέσεως, κατά το άρθρο 510 παρ. 1 στοιχ. Ε του ΚΠΔ, αποτελεί και η εσφαλμένη ερμηνεία ή εφαρμογή ουσιαστικής ποινικής διάταξης. Εσφαλμένη ερμηνεία ουσιαστικής ποινικής διάταξης υπάρχει όταν ο δικαστής αποδίδει σ' αυτήν διαφορετική έννοια από εκείνη που πραγματικά έχει, ενώ εσφαλμένη εφαρμογή υφίσταται όταν ο δικαστής δεν υπάγει σωστά τα πραγματικά περιστατικά που δέχθηκε ότι αποδείχθηκαν, στη διάταξη που εφαρμόστηκε. Περίπτωση εσφαλμένης εφαρμογής, που εμπίπτει στον ίδιο αναιρετικό λόγο, υπάρχει και όταν η παραβίαση γίνεται εκ πλαισίου, πράγμα το οποίο συμβαίνει όταν στο πόρισμα της απόφασης, που περιλαμβάνεται στο συνδυασμό αιτιολογικού και διατακτικού και ανάγεται στα στοιχεία και την ταυτότητα του εγκλήματος, έχουν επιφοχωρήσει ασάφειες, αντιφάσεις ή λογικά κενά. Με αποτέλεσμα να μην είναι εφικτός ο αναιρετικός έλεγχος της ορθής ή μη εφαρμογής του νόμου, οπότε η απόφαση στερείται νόμιμης βάσης.

Στην προκειμένη περίπτωση, με την προσβαλλόμενη 18037/2010 απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Θεσσαλονίκης, καταδικάσθηκε η αναιρεσείουσα-κατηγορούμενη, σε δεύτερο βαθμό για παράβαση του πιο πάνω ΝΑ 690/1945 σε ποινή φυλάκισης έξι (6) μηνών, η εκτέλεση της οποίας ανεστάλη επί τριετία, και χρηματική ποινή 20.000 ευρώ. Όπως προκύπτει από το αιτιολογικό της αποφάσεως αυτής, που συμπληρώνεται παραδεκτά από το διατακτικό της, το Δικαστήριο για να καταλήξει στην καταδικαστική του κρίση, δέχθηκε, κατά την αναιρετικώς ανέλεγκτη περί το πράγμα κρίση του, την οποία στήριξε στα αναφερόμενα κατ' είδος αποδεικτικά μέσα, κατά πιστή μεταφορά τους, τα εξής: "Από την κύρια αποδεικτική διαδικασία γενικά, τα έγγραφα που διαβάστηκαν στο ακροατήριο, τις μαρτυρίες των μαρτύρων κατηγορίας και υπερασπίσεως που εξετάστηκαν ένορκα στο ακροατήριο, αποδείχθηκε και το Δικαστήριο πείσθηκε ότι στη Θεσσαλονίκη, κατά το χρονικό διάστημα από 1.7.2003 έως 31.5.2006, η κατηγορούμενη, υπό την ιδιότητα της ως Πρόεδρος του Διοικητικού Συμβουλίου και Διευθύνουσα Σύμβουλος της εδρεύουσας στη Θεσσαλονίκη ανώνυμης εταιρίας με την επωνυμία ".....", βάσει του καταστατικού της οποίας εκπροσωπούσε νομίμως την ανωτέρω εταιρία σε όλες τις συναλλαγές και δραστηριότητές της, υπογράφοντας μεταξύ άλλων, τις προσλήψεις, συμβάσεις εργασίας και μισθολογικές καταστάσεις του προσωπικού, διευθύνοντας τους εργαζομένους στην επιχείρηση και εμφανιζόμενη ως εκπροσωπούσα την εταιρία ενώπιον της Επιθεώρησης Εργασίας για επίλυση εργατικών διαφορών, με περισσότερες πράξεις που συνιστούν εξακολούθηση του ίδιου εγκλήματος, με πρόθεση δεν κατέβαλε στη Σ. Π. του Δ., κάτοικο ..., που προσελήφθη από την ίδια με σύμβαση εξαρτημένης εργασίας και απασχολήθηκε από 25-1-2003 έως 31-5-2006, ως υπάλληλος και διη χειρίστρια ηλεκτρονικού υπολογιστή στην ως άνω εταιρία, τις οφειλόμενες από τη σχέση εργασίας νόμιμες αποδοχές και χορηγίες που καθορίστηκαν από τις οικείες ΣΣΕ Παροχής Υπηρεσιών (ΠΚ 14/9.6.2005) αφενός, του άρθρου 5 παρ. 7 ΝΑ 539/1945 περί αδείας, του άρθρου 3 παρ. 16 Ν. 4504/66 περί επιδόματος αδείας, της υπ' αρ. 19040/81 απόφασης Υπουργού Οικονομικών και Εργασίας "περί χορηγήσεως επιδόματος εορτών Χριστουγέννων, Πάσχα", του άρθρου 8 παρ. 2 Ν. 4020/59 περί υπερωριών, του ΝΑ 3755/57 περί αργιών και εορτών και της απόφασης 8900/81 του Υπουργού Οικονομικών και Εργασίας περί Κυριακής αργίας αφετέρου και συγκεκριμένα δεν κατέβαλε στην ανωτέρω υπάλληλο εμπρόθεσμα, ήτοι την τελευταία ημέρα εκάστου μηνός εντός του οποίου παρασχέθηκαν οι κάτωθι εργασίες, τις ακόλουθες αποδοχές, ήτοι: Ι) ΓΙΑ ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΔΙΑΣΤΗΜΑ ΑΠΟ 1/7/2003 μέχρι 30/9/2004, όφειλε να καταβάλλει Α) ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΡΓΑΣΙΑ ΑΠΟ ΔΕΥΤΕΡΑ - ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ: 1) Για την κανονική πενήνθημερη εβδομαδιαία εργασία των 40 ωρών 777,67 € Χ 15 μήνες = 11.665,05 €, 2) Για την αμοιβή για την ιδιόρρυθμη υπερωρία, ήτοι για την εργασία από την 41η - 43η ώρα ανά εβδομάδα: ωρομ. = 777,67 : 25 = 31,11 Χ 6 = 186,66 : 40 = ωρομίσθιο 4,67 + 2,34 για 50% προσαύξηση ιδιόρρυθμης υπερωρίας = 7,01 Χ 3 ώρες = 21,03 Χ 4 εβδομ. = 84,12 Χ 15 μήνες = 1.261,80 €. 3) Για την αμοιβή για την παράνομη υπερωρία, ήτοι για την εργασία από την 44η - 70η ώρα ανά εβδομάδα: ωρομ. = 4,67 + 7,01 για προσαύξηση 150% παράνομης υπερωρίας - 11,68 Χ 27 ώρες = 189,27 Χ 4 εβδομ. = 757,08 Χ 15 μήνες = 11.356,20. 4) Για την προσαύξηση για την νυχτερινή εργασία των 35 ωρών/εβδομάδα = ωρομ. 4,67 Χ 25% προσαύξηση νυχτ. εργασ. = 1,17 Χ 35 ώρες = 40,95 Χ 4 εβδομ. = 163,80 Χ 15 μήνες = 2.457,00. Β) ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΡΓΑΣΙΑ ΤΑ ΣΑΒΒΑΤΑ: 1) Για τις πρώτες 8 ώρες για τις οποίες αντιστοιχεί απλό ωρομίσθιο = 4,67 Χ 8 ώρες -37,36 Χ 64 Σάββατα = 2.391,04. 2) Για τις επόμενες 6 ώρες παράνομης υπερωρίας για τις οποίες αντιστοιχεί το ωρομίσθιο προσαυξημένο κατά 150% = 4,67 + 7,01 για προσαύξηση 150% παράνομης υπερωρίας = 11,68 Χ 6 ώρες = 70,08 Χ 64 Σάββατα = 4.485,12 3) Για την προσαύξηση νυχτερινής εργασίας για 7 ώρες = ωρομ. 4,67 Χ 25% προσαύξηση νυχτ. εργασ. = 1,17 Χ 7 ώρες = 8,19 Χ 64 Σάββατα = 524,16. Γ) ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΡΓΑΣΙΑ ΤΙΣ ΚΥΡΙΑΚΕΣ: Για τις πρώτες 8 ώρες για τις οποίες αντιστοιχεί ωρομίσθιο προσαυξημένο κατά 75% = 4,67 + 3,50 για προσαύξηση 75% = 8,17 Χ 8 ώρες = 65,36 Χ 64 Κυριακές = 4.183,04. Για τις επόμενες 6 ώρες παράνομης υπερωρίας για τις οποίες αντιστοιχεί το ωρομίσθιο Κυριακής (ωρομίσθιο + 75%) προσαυξημένο κατά 150% = 8,17 + 12,26 για προσαύξηση 150% παράνομης υπερωρίας = 20,43 Χ 6 ώρες = 122,58 Χ 64 Κυριακές = 7.845,12. 3) Για την προσαύξηση νυχτερινής εργασίας για 7 ώρες = ωρομ. 8,17 Χ 25% προσαύξηση νυχτ. εργασ. = 2,04 Χ 7 ώρες = 14,28 Χ 64 Κυριακές = 913,92. 'Ητοι συνολικά για όλες τις παραπάνω αιτίες η κατηγορούμενη όφειλε να καταβάλλει ποσό 47.082,45 € (11.665,05 + 1.261,80 + 11.356,20 + 2.457,00 + 2.391,04 + 4.485,12 + 524,16 + 4.183,04 + 7.845,12 + 913,92). Έναντι δε των ως άνω οφειλόμενων η κατηγορούμενη κατέβαλε μόνο 880 € ανά μήνα, ήτοι κατέβαλε συνολικά ποσό 13.200 € (880 Χ 15 μήνες) και οφείλει εν γνώσει της από τις ανωτέρω αιτίες το ποσό των 33.882,45 € (47.082,45 - 13.200 που κατέβαλε). ΙΙ) ΓΙΑ ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΔΙΑΣΤΗΜΑ από 1/10/2004 μέχρι 8/6/2005. όφειλε να καταβάλλει: Α) ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΡΓΑΣΙΑ ΑΠΟ ΔΕΥΤΕΡΑ - ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ: 1) Για την κανονική πενήνθημερη εβδομαδιαία εργασία των 40 ωρών 828,99 Χ 8,25 μήνες = 6.839,17. 2) Για την προσαύξηση για την νυχτερινή εργασία των 10 ωρών/εβδομάδα = ωρομ. 828,99 : 25 = 33,16 Χ 6 - 198,96 : 40 = 4.97 Χ 25% προσαύξηση νυχτ. εργασ. = 1,24 Χ

10 ώρες = 12,40 X 4 εβδ = 49,60 X 8,25 μήνες = 409,20. Β) ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΡΓΑΣΙΑ ΤΑ ΣΑΒΒΑΤΑ : 1) Για τις πρώτες 8 ώρες για τις οποίες αντιστοιχεί απλό ωρομίσθιο = 4,97 X 8 ώρες = 39,76 X 36 Σάββατα = 1.431,36. 2) Για την προσαύξηση νυχτερινής εργασίας για 2 ώρες = ωρομ. 4,97 X 25% προσαύξηση νυχτ. εργασ. = 1,24 X 2 ώρες = 2,48 X 36 Σάββατα = 89,28. 'Εναντι δε των ως άνω οφειλομένων η κατηγορούμενη κατέβαλε μόνο 880 € ανά μήνα, ήτοι κατέβαλε συνολικά ποσό 7.260 € (880 X 8.25 μήνες) και οφείλει εν γνώσει της από τις ανωτέρω αιτίες το ποσό των 1.509,01 € (8.769,01 - 7.260 που κατέβαλε). ΙΙΙ) ΓΙΑ ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΔΙΑΣΤΗΜΑ από 9/6/2005 μέχρι 31/5/2006, όφειλε να καταβάλλει: Α) ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΡΓΑΣΙΑ ΑΠΟ ΔΕΥΤΕΡΑ - ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ: 1) Για την κανονική πενήνήμερη εβδομαδιαία εργασία των 40 ωρών: 876,89 X 11,75`μήνες= 10.197,71. 2) Για την προσαύξηση για την νυχτερινή εργασία των 10 ωρών/εβδομάδα = ωρομ. 876,89: 25 = 35,08 X 6 = 210,48 : 40 = 5,26X25% προσαύξηση νυχτ. εργασ. = 1,32X10 ώρες = 13,20 X 4 εβδομ = 52,80 X 11,75 μήνες 620,40. Β) ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΡΓΑΣΙΑ ΤΑ ΣΑΒΒΑΤΑ: 1) Για τις πρώτες 8 ώρες για τις οποίες αντιστοιχεί απλό ωρομίσθιο = 5,26 X 8 ώρες = 42,08 X 51 Σάββατα = 2.164,08. 2) Για την προσαύξηση νυχτερινής εργασίας για 2 ώρες = ωρομ. 5,26 X 25% προσαύξηση νυχτ. εργασ. = 1,32 X 2 ώρες = 2,64 X 51 Σάββατα 134,64. 'Ητοι συνολικά για τις ανωτέρω αιτίες η κατηγορούμενη έπρεπε να καταβάλλει ποσό 13.116,83€ (10.197,71 + 620,40 + 2.164,08 + 134,64). 'Εναντι δε των ως άνω οφειλομένων η κατηγορούμενη κατέβαλε μόνο 880 € ανά μήνα, εκτός του μηνός Ιανουαρίου του έτους 2006 όπου κατέβαλε 620 €, και των μηνών Φεβρουαρίου, Μαρτίου, Απριλίου και Μαΐου του έτους 2006 για τους οποίους δεν κατέβαλε τίποτα, ήτοι κατέβαλε συνολικά ποσό 6.560 € και οφείλει για τις ανωτέρω αιτίες το ποσό των 6.556,83 €(13.116,83 - 6.560). ΙV) Επιπλέον των ανωτέρω η κατηγορούμενη οφείλει αποδοχές αδείας έτους 2005 και 2006, αποδοχές επιδόματος αδείας έτους 2006, αποδοχές Δώρου Πάσχα 2006, αποδοχές αναλογίας Δώρου Χριστουγέννων 2006. 'Ητοι συγκεκριμένα οφείλει: Α) Αποδοχές αδείας 2005 = 876,89. Β) Αποδοχές αδείας 2006 = 876,89. Γ) Αποδοχές επιδόματος αδείας 2006 = 876,89 : 25 = 35,08 X 13 = 456,04. Δ) Δώρο Πάσχα 2006 = 876,89 : 25 = 35,08 X 15 = 526,20. Ε) Αναλογία Δώρου Χριστουγέννων 2006 = 35,08 X 3,24 = 113,66. Δηλαδή συνολικά για τις ως άνω αιτίες η κατηγορούμενη οφείλει ποσό 2.849,68 € (από 9/6/2005-30/6/2005 κατέβαλε 660 €, τους υπόλοιπους μήνες μέχρι και τον Δεκέμβριο 2005 κατέβαλλε 5.280 € (880 X 6 μήνες) και τον Ιανουάριο 2006 κατέβαλλε 620 €). Ενόψει των προαναφερομένων η κατηγορούμενη δεν κατέβαλε εμπρόθεσμα και οφείλει εν γνώσει της στην ανωτέρω υπόλληλο για τις διαφορές των δεδουλευμένων αποδοχών, τις μη καταβληθείσες αποδοχές των ως άνω μηνών και τα προεκτεθέντα επιδόματα το συνολικό ποσό των 44.797,97 (33.882,45 1.509,01 + 6.556,83 + 2.849,68), ενώ η μη εμπρόθεσμη καταβολή της νομίμου αποζημιώσεως λόγω απολύσεως της εργαζόμενης, και αληθής υποτιθέμενη δεν θεμελιώνει το αδίκημα του άρθρου 1 του ΑΝ 690/1945 (βλ. ΑΠ 793/1989, ΠοινΧρ 1990, σ. 167).

Με αυτά που δέχθηκε το Τριμελές Πλημμελειοδικείο Θεσσαλονίκης, σε συνδυασμό σκεπτικού και διατακτικού που αλληλοσυμπληρώνονται, διέλαβε στην απόφασή του την από τα άρθρα 93 παρ. 3 του Συντάγματος και 139 του ΚΠΔ απαιτούμενη ειδική και εμπειριστωμένη αιτιολογία, μετά από εκτίμηση και αξιολόγηση όλων των αναφερομένων σ' αυτήν αποδεικτικών μέσων, τα οποία μνημονεύει και προσδιορίζει γενικά κατ' είδος, αφού εκθέτει σ' αυτήν με σαφήνεια, πληρότητα και χωρίς αντιφάσεις ή λογικά κενά τα πραγματικά περιστατικά που, κατά την ανέλεγκτη κρίση του, προέκυψαν από την αποδεικτική διαδικασία στο ακροατήριο και συγκροτούν την αντικειμενική και υποκειμενική υπόσταση του εγκλήματος για το οποίο καταδικάστηκε ο αναιρεσείων, καθώς και τους νομικούς συλλογισμούς, με βάση τους οποίους υπήγαγε τα περιστατικά αυτά στην ουσιαστική ποινική διάταξη της παραγράφου 1 του άρθρου μόνου του ΑΝ 690/1945, όπως αντικαταστάθηκε από το άρθρο 8 παρ. 1 του ν. 2336/1995, την οποία ορθώς ερμήνευσε και εφάρμοσε και την οποία δεν παραβίασε, ούτε ευθέως, ούτε εκ πλαγίου, δηλαδή με ασαφείς, ελλείψεις ή αντιφατικές αιτιολογίες και έτσι η απόφαση δεν στερείται νόμιμης βάσεως. Ειδικότερα, ως προς τις προβαλλόμενες επί μέρους αιτιάσεις της αναιρεσείουσας: α) αναφέρονται στην αιτιολογία της προβαλλόμενης αποφάσεως τα αποδεικτικά μέσα κατά το είδος τους (μάρτυρες και έγγραφα), από τα οποία το Δικαστήριο συνήγαγε τα περιστατικά που εκτέθηκαν και οδηγήθηκε στην καταδικαστική του κρίση, προκύπτει δε με βεβαιότητα ότι ελήφθησαν υπόψη όλα και όχι ορισμένα μόνο από αυτά, επομένως και οι επικαλούμενες από την αναιρεσείουσα αμετάκλητες δικαστικές αποφάσεις και τα κλητήρια θεσπίσματα, καθώς και η ένορκη κατάθεση του μάρτυρα Β. Χ. και δεν ήταν απαραίτητη η αξιολογική συσχέτιση και σύγκριση των διαφόρων αποδεικτικών μέσων μεταξύ τους, ούτε ήταν απαραίτητο να εκθέσει τι προκύπτει από το καθένα από αυτά χωριστά ή να προσδιορίσει ποιο βαρύνει περισσότερο για το σχηματισμό της δικαστικής κρίσεως, το γεγονός δε ότι εξαιρούνται ορισμένα από αυτά δεν σημαίνει ότι δεν ελήφθησαν υπόψη τα άλλα (ΟΛ.ΑΠ 1/2005), β) **προσδιορίζεται η εταιρική μορφή της εταιρίας με την επωνυμία "..... , ως ανώνυμης εταιρίας, καθώς επίσης η θέση και η ιδιότητα της κατηγορουμένης ως Προέδρου του Διοικητικού Συμβουλίου, Διευθύνουσας Συμβούλου και νόμιμης εκπροσώπου της εταιρίας αυτής κατά το καταστατικό της, και παρατίθενται τα πραγματικά περιστατικά από τα οποία προκύπτει ότι αυτή εκπροσωπούσε την εταιρία τυπικά και ουσιαστικά σε όλες τις συναλλαγές και δραστηριότητές της, δεδομένου ότι κατά τις παραδοχές της αποφάσεως υπέγραφε μεταξύ άλλων, τις προσλήψεις, συμβάσεις εργασίας και μισθολογικές καταστάσεις του προσωπικού, διηύθυνε τους εργαζόμενους στην επιχείρηση και εμφανιζόταν ως εκπροσωπούσα την εταιρία ενώπιον της Επιθεώρησης Εργασίας για επίλυση εργατικών διαφορών, γ) αιτιολογείται και θεμελιώνεται πλήρως η ποινική ευθύνη της αναιρεσείουσας με την παραδοχή ότι με την παραπάνω ιδιότητα της νομίμου εκπροσώπου της εργοδότης εταιρίας, αρμόδιας για την πρόσληψη και καταβολή των αποδοχών του προσωπικού της εταιρίας, προσέλαβε η ίδια τη Σ. Π. του Δ., με σύμβαση εξαρτημένης εργασίας και ενώ αυτή απασχολήθηκε από 25-1-2003 έως 31-5-2006, ως υπάλληλος και δη χειρίστρια ηλεκτρονικού υπολογιστή στην ως άνω εταιρία, από πρόθεση, δεν τις κατέβαλε εμπρόθεσμα τις συνεπεία της ως άνω συμβάσεως οφειλόμενες αποδοχές που αναφέρονται λεπτομερώς στην προβαλλόμενη απόφαση, και δ) από την αιτιολογία της απόφασης, σαφώς προκύπτει ότι το σκεπτικό της δεν αποτελεί επανάληψη του διατακτικού της, αφού, εκτός από τα τυπικά στοιχεία που συγκροτούν την πράξη για την οποία καταδικάστηκε η αναιρεσείουσα, εκτίθενται σ' αυτό λεπτομερώς τα προκύψαντα από την αποδεικτική διαδικασία στο ακροατήριο πραγματικά περιστατικά, καθώς και οι σκέψεις και συλλογισμοί, με βάση τους οποίους έγινε η υπαγωγή αυτών στις ουσιαστικές ποινικές διατάξεις που εφαρμόστηκαν. Επομένως, οι από το άρθρο 510 παρ. 1 στοιχ. Δ και Ε του ΚΠΔ λόγοι αναιρέσεως, με τους οποίους πλήττεται η προβαλλόμενη απόφαση για έλλειψη ειδικής και εμπειριστωμένης αιτιολογίας και για και για έλλειψη νόμιμης βάσης, πρέπει να απορριφθούν ως αβάσιμοι. Όλες οι λοιπές αιτιάσεις της αναιρεσείουσας που διαλαμβάνονται στην κρινόμενη αίτηση αναιρέσεως περί εσφαλμένης εκτίμησης και αξιολόγησης των αποδείξεων και ειδικότερα των καταθέσεων των μαρτύρων και των εγγράφων που αναγνώσθηκαν στο ακροατήριο και η παράλειψη αναφοράς και αξιολόγησης κάθε αποδεικτικού μέσου χωριστά, είναι απορριπτέες ως απαράδεκτες, καθόσον με την επίφαση της ελλείψεως αιτιολογίας και της ελλείψεως νόμιμης βάσης, πλήττεται η αναιρετική ανέλεγκτη περί τα πράγματα κρίση του δικαστηρίου της ουσίας.** Μετά από αυτά και αφού δεν υπάρχει άλλος παραδεκτός λόγος αναιρέσης προς έρευνα, πρέπει η κρινόμενη αίτηση αναιρέσης να απορριφθεί ως αβάσιμη, και να καταδικαστεί η αναιρεσείουσα στα δικαστικά έξοδα (άρθρο 583 παρ. 1 του ΚΠΔ).

ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΛΟΓΟΥΣ ΑΥΤΟΥΣ

Απορρίπτει την από 24/1/2011 αίτηση της Α. Κ. του Ν., κατοίκου ..., για ανάρτηση της υπ' αριθμ. 18037/2010 απόφασης του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου

Θεσσαλονίκης. Και

Καταδικάζει την αναιρεσείουσα στα δικαστικά έξοδα εκ διακοσίων πενήντα (250) ευρώ.

Κρίθηκε και αποφασίσθηκε στην Αθήνα στις 16 Ιουνίου 2011.

Δημοσιεύθηκε στην Αθήνα σε δημόσια συνεδρίαση στο ακροατήριό του στις 14 Ιουλίου 2011.

Ο ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΣ Η ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ

• ΑΠ 356/2012 (Ειδική και εμπειριστατωμένη αιτιολογία καταδικαστικής απόφασης. Στοιχεία εγκυρότητας κλητηρίου θεσπίσματος.)

ΑΡΙΘΜΟΣ 356/2012

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΤΟΥ ΑΡΕΙΟΥ ΠΑΓΟΥ

ΣΤ΄ ΠΟΙΝΙΚΟ ΤΜΗΜΑ

Συγκροτήθηκε από τους Δικαστές: Γεώργιο Χρυσικό, Αντιπρόεδρο του Αρείου Πάγου, Ανδρέα Τσόλια, Κωνσταντίνο Φράγκο, Ιωάννη Γιαννακόπουλο- Εισηγητή και ειρήνη Κιουρκτσόγλου- Πετρουλάκη, Αρεοπαγίτες.

Συνήλθε σε δημόσια συνεδρίαση στο Κατάστημά του στις 7 φεβρουαρίου 2012, με την παρουσία του Αντεισαγγελέως του Αρείου Πάγου Αθανάσιου Κατσιρώδη (γιατί κωλύεται ο Εισαγγελέας) και της Γραμματέως Πελαγίας Λόζου, για να δικάσει την αίτηση του αναιρεσείοντος-κατηγορουμένου Γ. Μ. του Κ., κατοίκου ., που εκπροσωπήθηκε από τον πληρεξούσιο δικηγόρο του Χρήστο Νάστο περί αναίρεσως της 1545/2011 αποφάσεως Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Λάρισας.

Το Τριμελές Πλημμελειοδικείο Λάρισας, με την ως άνω απόφασή του διέταξε όσα λεπτομερώς αναφέρονται σ΄ αυτή, και ο αναιρεσείων-κατηγορούμενος ζητεί την αναίρεση αυτής, για τους λόγους που αναφέρονται στην από 11 Αυγούστου 2011 αίτησή του αναίρεσως, η οποία καταχωρίστηκε στο οικείο πινάκιο με τον αριθμό 1031/11.

Αφού άκουσε τον πληρεξούσιο δικηγόρο του αναιρεσείοντος, που ζήτησε όσα αναφέρονται στα σχετικά πρακτικά και τον Αντεισαγγελέα, που πρότεινε να απορριφθεί η προκείμενη αίτηση αναίρεσης.

ΣΚΕΦΘΗΚΕ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΟ ΝΟΜΟ

Κατά τη διάταξη του άρθρου μόνου παρ. 1 του α.ν. 690/1945, όπως αντικαταστάθηκε με το άρθρο 8 παρ. 1 του ν. 2336/1995, τιμωρείται με τις αναφερόμενες σ΄ αυτό ποινές, κάθε εργοδότης ή διευθυντής ή επιτετραμμένος ή με οποιονδήποτε τίτλο εκπρόσωπος οποιασδήποτε επιχείρησης, εκμετάλλευσης ή εργασίας, ο οποίος δεν καταβάλλει εμπρόθεσμα στους απασχολούμενους σε αυτόν τις οφειλόμενες συνεπεία της σύμβασης ή της σχέσης εργασίας πάσης φύσεως αποδοχές, που καθορίζονται είτε από τη σύμβαση εργασίας, είτε από συλλογικές συμβάσεις εργασίας, είτε από αποφάσεις διαιτησίας, είτε από το νόμο ή έθιμο, είτε σύμφωνα με το άρθρο 10 του ν. 3198/1955, συνεπεία της θέσεως των εργαζομένων σε κατάσταση διαθεσιμότητας. Από τη διάταξη αυτή προκύπτει ότι το προβλεπόμενο από αυτή ως άνω πλημέλημα τιμωρείται ως γνήσιο έγκλημα παραλείψεως, το οποίο συντελείται ευθύς ως ο υπόχρεος παραλείπει να καταβάλει στο δικαιούχο μισθωτό τις οφειλόμενες σ΄ αυτόν αποδοχές ή άλλης φύσεως χορηγίες, μέσα στην προθεσμία που ορίζεται είτε από τη σύμβαση είτε από το νομό ή το έθιμο, είτε από τις διοικητικές πράξεις. Εξάλλου, **η καταδικαστική απόφαση έχει την απαιτούμενη από τα άρθρα 93 παρ. 3 του Συντάγματος και 139 του ΚΠοινΔ ειδική και εμπειριστατωμένη αιτιολογία, η έλλειψη της οποίας ιδρύει λόγο αναίρεσώς της από το άρθρο 510 παρ. 1 στοιχ. Δ΄ του ΚΠοινΔ, όταν αναφέρονται σ΄ αυτή, με σαφήνεια, πληρότητα και χωρίς αντιφάσεις, τα πραγματικά περιστατικά που προέκυψαν από την αποδεικτική διαδικασία, στα οποία στηρίχθηκε η κρίση του δικαστηρίου για τη συνδρομή των αντικειμενικών και υποκειμενικών στοιχείων του εγκλήματος, οι αποδείξεις που τα θεμελιώνουν και οι νομικές σκέψεις υπαγωγής των περιστατικών αυτών στην εφαρμοσθείσα ουσιαστική ποινική διάταξη. Για την ύπαρξη τέτοιας αιτιολογίας είναι παραδεκτή η αλληλοσυμπλήρωση του αιτιολογικού με το διατακτικό της αποφάσεως, τα οποία αποτελούν ενιαίο σύνολο, δεν υπάρχει δε έλλειψη αιτιολογίας και στην περίπτωση που αυτή εξαντλείται σε επανάληψη του διατακτικού της αποφάσεως, το οποίο, όμως, εκτός από τα τυπικά στοιχεία του κατηγορητηρίου, περιέχει και πραγματικά περιστατικά τόσο αναλυτικά και με τόση πληρότητα, ώστε να καθίσταται περιττή η διαφοροποίηση της διατυπώσεως του σκεπτικού της. Ειδικότερα, η καταδικαστική απόφαση για παράβαση της ως άνω διατάξεως του α.ν. 690/1945 έχει την απαιτούμενη αιτιολογία, όταν εκτίθενται σ΄ αυτήν με πληρότητα και σαφήνεια, πλην των προαναφερόμενων, η ιδιότητα του κατηγορουμένου (εργοδότης, διευθυντής κ.λπ.), ο χρόνος κατά τον οποίο διήρκεσε η σύμβαση εργασίας, οι μηνιαίες τακτικές αποδοχές και οι έκτακτες, εφόσον το ύψος αυτών δεν είναι δυνατόν να προκύψει με απλή διαίρεση του συνόλου των αποδοχών που δεν καταβλήθηκαν με τους μήνες που αναλογούν σ΄ αυτές κατά το κατηγορητήριο, το σύνολο αυτών, το ποσό που καταβλήθηκε στον εργαζόμενο έναντι αυτών, ώστε, με την αφαίρεση αυτού από το σύνολο των δικαιούμενων, να προκύπτει το οφειλόμενο υπόλοιπο, ο χρόνος που έπρεπε να καταβληθούν οι οφειλόμενες από τον κατηγορούμενο αποδοχές στον εργαζόμενο και αν το ύψος των αποδοχών και ο χρόνος καταβολής τους είχε ορισθεί από ατομική σύμβαση εργασίας ή διαιτητική απόφαση ή από το νόμο ή από το έθιμο. Περαιτέρω, κατά το άρθρο 510 παρ. 1 στοιχ. Ε΄ του ΚΠοινΔ, λόγω αναίρεσως της αποφάσεως αποτελεί και η εσφαλμένη ερμηνεία ή εφαρμογή ουσιαστικής ποινικής διατάξεως. Εσφαλμένη ερμηνεία τέτοιας διατάξεως υπάρχει όταν το δικαστήριο αποδίδει σ΄ αυτήν διαφορετική έννοια από εκείνη που πραγματικά έχει, εσφαλμένη δε εφαρμογή συντρέχει όταν το δικαστήριο δεν υπήγαγε σωστά τα πραγματικά περιστατικά, που δέχθηκε ότι προέκυψαν από την αποδεικτική διαδικασία, στη διάταξη που εφάρμοσε. Περίπτωση εσφαλμένης εφαρμογής ουσιαστικής ποινικής διατάξεως υπάρχει και όταν η διάταξη αυτή παραβιάζεται εκ πλαγίου, πράγμα που συμβαίνει όταν στο πόρισμα της αποφάσεως που περιλαμβάνεται στο συνδυασμό του διατακτικού με το σκεπτικό αυτής και ανάγεται στα στοιχεία και στην ταυτότητα του οικείου εγκλήματος, έχουν επιλωχυνθεί ασάφειες, αντιφάσεις ή λογικά κενά, με αποτέλεσμα να καθίσταται ανέφικτος ο έλεγχος της ορθής ή μη εφαρμογής του νόμου, οπότε η απόφαση δεν έχει νόμιμη βάση (Ολ. ΑΠ 3/2008).** Στην προκείμενη περίπτωση, όπως προκύπτει από την προσβαλλόμενη απόφασή του, το Τριμελές Πλημμελειοδικείο Λάρισας, που δίκασε σε δεύτερο βαθμό, κήρυξε ένοχο τον αναιρεσείοντα μη καταβολής δεδουλευμένων αποδοχών, κατ΄ εξακολούθηση, στον εργαζόμενο Κ. Τ. και τον καταδίκασε σε ποινή φυλακίσεως δύο (2) μηνών, ανασταλείσα, και σε χρηματική έξι χιλιάδων (6.000) ευρώ. Στο σκεπτικό της προσβαλλόμενης αποφάσεως, το δικάσαν Τριμελές Πλημμελειοδικείο, μετά από εκτίμηση και αξιολόγηση όλων των μνημονευομένων, κατά το είδος τους, αποδεικτικών μέσων, δέχθηκε, ανελέγκτως, κατά λέξη, τα εξής: "... αποδείχθηκε και το

Δικαστήριο πείσθηκε για τα ακόλουθα: Ο κατηγορούμενος ως πρόεδρος και νόμιμος εκπρόσωπος της εργοδότης εταιρίας με την επωνυμία "....." στις 30-7-2003 συμφώνησε με τον μηνυτή....., καλοθωραφιστή, να συνεργασθεί με την ομάδα την περίοδο 2003-2004 και να συμμετέχει αναντίρρητα και ανελλιπώς στις υποχρεώσεις της ομάδας, προπονήσεις, προετοιμασία, αγωνιστικές υποχρεώσεις φιλικά παιχνίδια, κλπ. εκδηλώσεις σύμφωνα με τον προγραμματισμό του ΔΣ της αθλητικής εταιρίας. Για τις υπηρεσίες του αυτές συμφωνήθηκε να του καταβληθεί το συνολικό καθαρό ποσό των 46.955 € και μάλιστα ανεξαρτήτως των ποσών που αναγράφονται την υπ' αριθμ.168 σύμβαση παροχής αθλητικών υπηρεσιών εκ των οποίων ποσό 20.000 € αναφέρονται στο ανωτέρω καταρτισθέν και υπογραφέν συμβόλαιο. Το συνολικό ποσό των 46955 € συμφωνήθηκε να καταβληθούν από την πρώτη στον δεύτερο σε δέκα (10) ισόποσες δόσεις των 4695,5 € εκάστη εξ αυτών, αρχής γενομένης από τον μήνα Αύγουστο και μάλιστα εντός του πρώτου δεκαπενθήμερου εκάστου μηνός. Ακολούθως οι ίδιοι ως άνω κατηγορούμενος υπό την ως άνω ιδιότητα και μηνυτής κατήρτισαν την από 11-2003 σύμβαση, σε αναδιτυπωμένο έγγραφο σύμφωνα με την ΥΑ 144/2001. Με την σύμβαση αυτή, που φέρει αριθμό 168/11-8-2011 (αρθρ.5.1) ως τακτικές μηνιαίες αποδοχές ορίζεται το ποσό των 750 €. Με το αρθρ.5.2 της σύμβασης ορίστηκε "καταβάλλεται πριμ υπογραφής συνολικού ποσού 9.500 € σε δέκα ισόποσες δόσεις των 950 € εκάστη εντός του πρώτου δεκαπενθήμερου εκάστου μηνός. Η δεύτερη αυτή σύμβαση κατατέθηκε στα αρμόδια αθλητικά όργανα. Από τη σύμβαση αυτή προκύπτει διαφοροποίηση ως προς τα συμφωνηθέντα με την αρχική σύμβαση της 30-7-2003. Δεν αποδεικνύεται όμως κατάργησή της. Ακριβώς για αυτό τον λόγο αυτό ο μηνυτής μέχρι τον Δεκέμβριο 2003 αμειβόταν με το ποσό των 4700 € που αναφέρει πιο πάνω, όπως το ίδιο συνέβαινε και στις προηγούμενες χρονιές και οι ρυθμίσεις της έντυπης σύμβασης δεν υλοποιήθηκαν ποτέ. Η έντυπη σύμβαση εξυπηρετούσε προφανώς τις φορολογικές και αθλητικές ανάγκες της εταιρίας. Πρόκειται για τη σύμβαση για την οποία γίνεται μνεία στην αρχική σύμβαση χωρίς αναφορά του αριθμού της. Ο κατηγορούμενος, ως πρόεδρος και νόμιμος εκπρόσωπος της εργοδότης εταιρίας με την επωνυμία "....." κατά τα χρονικά διαστήματα από Οκτώβριο έως Δεκέμβριο 2003 κατέβαλε το ποσό των 4700 € μηνιαίως Τον Ιανουάριο 2004 κατέβαλε μόνο το ποσό των 1000 € - και απέμεινε υπόλοιπο 3700 € και από 1-2-2004 έως 31-5-2004 δεν κατέβαλε κανένα ποσό στον μηνυτή. Έτσι με περισσότερες πράξεις που συνιστούν εξακολούθηση του ίδιου εγκλήματος, ως πρόεδρος και νόμιμος εκπρόσωπος της εργοδότης εταιρίας με την επωνυμία "....." δεν κατέβαλε εμπρόθεσμα στον εργαζόμενο Κ. Τ. οφειλόμενες από την μεταξύ τους σχέση εργασίας αποδοχές και χορηγίες που ανέρχονται στο συνολικό ποσό των (4x4700=18800+3700=22500 € καθώςσον είχε συμφωνηθεί να καταβληθούν από την πρώτη στον μηνυτή σε δέκα ισόποσες δόσεις αρχής γενομένης από τον μήνα Αύγουστο και μάλιστα τον πρώτο δεκαπενθήμερο και είχαν καταβληθεί οι δόσεις μέχρι τον Δεκέμβριο πλην των ανωτέρω ποσών για τους μήνες αυτούς και δεν κατεβλήθησαν οι ανωτέρω δεδουλευμένες αποδοχές για τους υπόλοιπους μήνες που ανερχόταν τα ανωτέρω ποσά που συμφωνήθηκαν. Επομένως ο κατηγορούμενος πρέπει να κηρυχτεί ένοχος, όπως και πρωτοδικώς, για παράβαση ου άρθρου μόνου του ΑΝ 690/45, που είναι γνήσιο έγκλημα παράλειψης και τελείται ευθύς ως ο υπόχρεος παραλείψει να καταβάλει τον δικαιούχο την οφειλόμενη αμοιβή εργασίας και μάλιστα κατ' εξακολούθηση. Σε συνάφεια με τα ως άνω αποδειχθέντα πρέπει να απορριφθούν και οι προβληθέντες ως αυτοτελείς ισχυρισμοί του κατηγορουμένου". Με αυτά που δέχθηκε, το Δικαστήριο της ουσίας διέλαβε στην προσβαλλόμενη απόφασή του την απαιτούμενη από τις ανωτέρω διατάξεις του Συντάγματος και του ΚΠοινΔ ειδική και εμπειρισταωμένη αιτιολογία, αφού εκθέτει σ' αυτή, με σαφήνεια, πληρότητα και χωρίς αντιφάσεις ή λογικά κενά, τα πραγματικά περιστατικά, τα οποία αποδείχθηκαν από την ακροαματική διαδικασία και συγκροτούν την αντικειμενική και υποκειμενική υπόσταση του εγκλήματος της μη καταβολής στο μηνυτή δεδουλευμένων αποδοχών, τις αποδείξεις από τις οποίες συνήγαγε τα περιστατικά αυτά και τους συλλογισμούς, με βάση τους οποίους έκανε την υπαγωγή τους στην ουσιαστική ποινική διάταξη του άρθρου μόνου του α.ν. 690/1945, την οποία ορθά ερμήνευσε και εφάρμοσε και δεν παραβίασε ευθέως ή εκ πλαγίου, με ελλιπή, δηλαδή, ή αντιφατική αιτιολογία. Ειδικότερα, παρατίθεται στην απόφαση ότι ο κατηγορούμενος, ως νόμιμος εκπρόσωπος της εταιρίας ".....", δεν κατέβαλε στο μηνυτή, ο οποίος εργαζόταν στην εταιρία αυτή, δεδουλευμένες αποδοχές, τι εργασία προσέφερε αυτός, καθώς και, αναλυτικά, τα ποσά των αποδοχών που δεν καταβλήθηκαν και τότε ήταν αυτά καταβλητέα. Οι ειδικότερες αντίθετες αιτιάσεις του αναιρεσείοντος είναι αβάσιμες, αφού: α) Αναφέρονται ρητά ο χρόνος διαρκείας της μεταξύ του εγκαλούντος και της ως άνω εργασίας σύμβαση εργασίας (αγωνιστική περίοδος 2003 - 2004), οι αποδοχές που έπρεπε να καταβάλλονται κατά μήνα και αυτές που καταβλήθηκαν (τον Ιανουάριο του 2004 καταβλήθηκε έναντι αποδοχών 4.700 ευρώ το ποσό των 1.000 ευρώ, ενώ τους μήνες Φεβρουάριο μέχρι Μάιο δεν καταβλήθηκε τίποτε), το είδος των αποδοχών (τακτικές), ο χρόνος κατά τον οποίο έπρεπε να καταβληθούν (Ιανουάριος - Μάιος 2004 κατά το πρώτο δεκαπενθήμερο κάθε μήνα) και οι συμβάσεις, με βάση τις οποίες έπρεπε να καταβληθούν αυτές. β) Αιτιολογείται επαρκώς ότι η από 16.7.2003 αρχική σύμβαση δεν αποδείχθηκε ότι καταργήθηκε από τη μεταγενέστερη από 11.8.2003 με την παραδοχή ότι ο μηνυτής το Δεκέμβριο του 2003 αμειβόταν με το ποσό των 4.700 ευρώ, ενώ οι ρυθμίσεις της νεότερης συμβάσεως δεν υλοποιήθηκαν ποτέ και, επομένως, ότι ο (αρνητικός της κατηγορίας και όχι αυτοτελής) ισχυρισμός του αναιρεσείοντος ότι εξόφλησε τον εγκαλούντα δεν ήταν βάσιμος. γ) Η από 11.8.2003 σύμβαση, όπως προκύπτει από την επισκόπηση των πρακτικών, περιλαμβάνεται στα έγγραφα που αναγνώστηκαν (με α.α. 2) και λήφθηκαν υπόψη από το Δικαστήριο για το σχηματισμό της κρίσεώς του, αναφέρεται δε και στο σκεπτικό (από 11.2003 σύμβαση, από παραδρομή παραλείπεται ο αριθμός 8 του μήνα Αυγούστου). Επομένως, ο, από το άρθρο 510§1 στοιχ. Δ και Ε του ΚΠοινΔ, πρώτος λόγος αναιρέσεως (υπ' αριθ. 1, 2 και 3 αναιρετηρίου, με τον οποίο πλήττεται η προσβαλλόμενη απόφαση για έλλειψη ειδικής και εμπειρισταωμένης αιτιολογίας και εσφαλμένη εφαρμογή της ως άνω ουσιαστικής ποινικής διατάξεως, είναι αβάσιμος και απορριπτός. Ο αυτός λόγος, κατά το μέρος που αιτάται εσφαλμένη εκτίμηση αποδεικτικών μέσων και δη της από 11.8.2003 συμβάσεως είναι απαράδεκτος γιατί, με την επίφαση της ελλείψεως αιτιολογίας, πλήττει την αναιρετικώς ανέλεγκτη περί τα πράγματα κρίση του Δικαστηρίου της ουσίας. Ο συναφής δεύτερος λόγος, με τον οποίο πλήττεται η προσβαλλόμενη απόφαση για απόλυτη ακυρότητα, η οποία συνίσταται στο ότι δεν περιλαμβάνεται στα αναγνωστέα έγγραφα και δεν λήφθηκε υπόψη η από 11.8.2003 σύμβαση παροχής αθλητικών υπηρεσιών, την οποία κατέθεσε ο αναιρεσείων, είναι αβάσιμος και απορριπτός, γιατί, όπως αναφέρθηκε, η σύμβαση αυτή και αναγνώσθηκε και λήφθηκε υπόψη. Περαιτέρω, η ειδική, κατά τα άρθρα 93 παρ. 3 του Συντάγματος και 139 του ΚΠοινΔ, και εμπειρισταωμένη αιτιολογία, από την έλλειψη της οποίας ιδρύεται λόγος αναιρέσεως κατά το άρθρο 510 παρ. 1 στοιχ. Δ' του ΚΠοινΔ, απαιτείται όχι μόνο για την απόφαση περί της ενοχής, δηλαδή την καταδικαστική ή απαλλακτική για την κατηγορία απόφαση του δικαστηρίου, αλλά για όλες τις αποφάσεις, ανεξαρτήτως αν αυτές είναι οριστικές ή παρεμπιπτούσες ή αν η έκδοσή τους αφήνεται στη διακριτική, ελεύθερη ή ανέλεγκτη κρίση του δικαστή που τις εξέδωσε. Έτσι, η παρεμπιπτούσα απόφαση που απορρίπτει ένσταση του κατηγορουμένου περί ακυρότητας του κλητηρίου θεσπίσματος πρέπει να είναι ιδιαίτερα αιτιολογημένη, υπό την προϋπόθεση ότι υποβάλλεται παραδεκτώς και είναι ορισμένη. Διαφορετικά, ιδρύεται ο ανωτέρω λόγος αναιρέσεως, για ελλιπή αιτιολογία. Εξάλλου, **από τις διατάξεις των άρθρων 320, 321, 339, 330 και 343 του ΚΠοινΔ προκύπτει ότι η κύρια διαδικασία στο ακροατήριο αρχίζει με την επίδοση στον κατηγορούμενο του κλητηρίου θεσπίσματος ή της κλήσεως με τα οποία καλείται αυτός στο ακροατήριο, αδιαφόρως αν η υπόθεση αναβλήθηκε ή εκδικάστηκε, είτε με την εμφάνιση του κατηγορουμένου στο ακροατήριο και τη μη εναντίωσή του στη συζήτηση της υποθέσεως. Τέλος,, από το συνδυασμό των διατάξεων των άρθρων 173 παρ. 1 και 174 παρ. 2 του ίδιου Κώδικα προκύπτει ότι την ακυρότητα του κλητηρίου θεσπίσματος, η οποία είναι σχετική και αφορά σε διαδικαστική πράξη που κατ' ανάγκην επιδρά στο κύρος της διαδικασίας στο ακροατήριο και στην καταδικαστική απόφαση που θα εκδοθεί, αν δεν καλυφθεί, αν δηλαδή ο κατηγορούμενος εμφανιστεί στη δίκη και προβάλλει εγκαίρως αντίρρηση για την πρόοδο της, μπορεί, εφόσον η σχετική ένστασή του απορρίφθηκε, να την προτείνει**

επαναφέροντάς την με λόγο εφέσεως και στη δευτεροβάθμια δίκη. Αν δεν προταθεί η ακυρότητα αυτή με λόγο εφέσεως καλύπτεται, με επακόλουθο το κλητήριο θέσπισμα να θεωρείται πλέον έγκυρο, τυχόν δε επαναφορά της ενστάσεως αυτής στο δευτεροβάθμιο δικαστήριο είναι απαράδεκτη και αυτό δεν υποχρεούται να απαντήσει και, πολύ περισσότερο, να αιτιολογήσει τη σχετική απορριπτική κρίση του.

Στην προκειμένη περίπτωση, από την επιτρεπτή, για τον έλεγχο του παραδοκτού και της βασιμότητας των λόγων αναιρέσεως, επισκόπηση των πρακτικών της πρωτόδικης υπ' αριθ. 7126/2005 αποφάσεως του Μονομελούς Πλημμελειοδικείου Λάρισας και της προσβαλλόμενης αποφάσεως, καθώς και της υπ' αριθ. 743/1.11.2005 εκθέσεως εφέσεως του κατηγορουμένου, προκύπτει ότι **ο τελευταίος, στην πρωτοβάθμια δίκη, πρόβαλε, δια του πληρεξουσίου του δικηγόρου, ένσταση ακυρότητας του κλητηρίου θεσπίσματος, συνισταμένης στο ότι δεν καθοριζόταν σ' αυτό σαφώς ο χρόνος τελέσεως του ενδίκου εγκλήματος, πράγμα το οποίο επιδρούσε στην παραγραφή αυτού.** Το Μονομέλές Πλημμελειοδικείο, με παρεμπίπτουσα απόφασή του, απέρριψε την ένσταση αυτή. Στη συνέχεια, με την έφεσή του, ο κατηγορούμενος πρότεινε ότι: "Το Πρωτοβάθμιο Δικαστήριο δεν εκτίμησε σωστά τα πραγματικά περιστατικά της υποθέσεως που προέκυψαν από τη διαδικασία και κηρύχθηκε ένοχος πράξεως την οποία δεν εκτέλεσε και για όσους λόγους θα εκθέσει στο Τριμελές Πλημμελειοδικείο Λάρισας κατά τη συζήτηση της υποθέσεως. Επίσης εκκαλείται πέρα από το σύνολο της αποφάσεως και ειδικώς το σκέλος της απόρριψης των ενστάσεων". Επανεφέρε δε την ένστασή του εγγράφως, ανέπτυξε δε και προφορικώς, στο δευτεροβάθμιο Δικαστήριο. Όμως, η επαναφορά της εν λόγω ενστάσεως έγινε απαραδέκτως, γιατί η απορριπτική γι' αυτήν παρεμπίπτουσα απόφαση δεν προσβλήθηκε με συγκεκριμένο λόγο εφέσεως, δεν αρκεί δε η γενική αναφορά ότι προσβάλλεται η απόφαση "και ειδικώς ως προς το σκέλος απορρίψεως των ενστάσεων". Επομένως, το Τριμελές Πλημμελειοδικείο, σύμφωνα με τα εκτιθέμενα στη μείζονα σκέψη, δεν είχε υποχρέωση να απαντήσει και μάλιστα να αιτιολογήσει τη σχετική απορριπτική κρίση του. Παρά ταύτα, ως εκ περισσού, απέρριψε την ένσταση με τη σκέψη ότι "σε συνάφεια με τα ως άνω αποδειχθέντα πρέπει να απορριφθούν οι προβληθέντες ως αυτοτελείς ισχυρισμοί του κατηγορουμένου", από το σύνολο δε των παραδοχών του, όπως αυτές αναφέρονται παραπάνω, συνάγεται ότι αυτό έκρινε ότι το κλητήριο θέσπισμα δεν έπασχε από καμιά ακυρότητα. Ανεξαρτήτως αυτών, ενόψει της αυτοτέλειας κάθε μερικότερης πράξεως του κατ' εξακολούθηση εγκλήματος, για το οποίο καταδικάσθηκε ο αναιρεσείων και το οποίο τελέστηκε κατά το χρονικό διάστημα από Ιανουάριο μέχρι Μάιο 2004, δεν τίθεται ζήτημα παραγραφής καμιάς από τις επί μέρους πράξεις, αφού από τον Ιανουάριο του 2004 μέχρι την έκδοση της προσβαλλόμενης αποφάσεως (23.3.2011) δεν είχε παρέλθει οκταετία. Κατά συνέπειαν, ο, από το άρθρο 510§1 στοιχ. Δ του ΚΠολινΔ, πρώτος, κατά το δεύτερο κεφάλαιο, λόγος αναιρέσεως, κατά το σημείο με το οποίο πλήττεται η προσβαλλόμενη απόφαση για έλλειψη ειδικής και εμπεριστατωμένης αιτιολογίας ως προς την απορριπτική της ως άνω ενστάσεως κρίση, είναι αβάσιμος και απορριπτέος.

Κατ' ακολουθίαν των ανωτέρω, πρέπει να απορριφθεί στο σύνολό της η κρίσιμη αίτηση και να καταδικασθεί ο αναιρεσείων στα δικαστικά έξοδα (άρθρο 583 παρ. 1 ΚΠολινΔ).

ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΛΟΓΟΥΣ ΑΥΤΟΥΣ

ΑΠΟΡΡΙΠΤΕΙ την υπ' αριθ. 12/11 Αυγούστου 2011 αίτηση του Γ. Μ. του Κ., για αναίρεση της υπ' αριθ. 1545/2011 αποφάσεως του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Λάρισας. Και

ΚΑΤΑΔΙΚΑΖΕΙ τον αναιρεσείοντα στα δικαστικά έξοδα, που ανέρχονται σε διακόσια πενήντα (250) ευρώ.

Κρίθηκε και αποφασίσθηκε στην Αθήνα στις 14 Φεβρουαρίου 2012.

Δημοσιεύθηκε στην Αθήνα σε δημόσια συνεδρίαση στο ακροατήριό του στις 16 Φεβρουαρίου 2012.

Ο ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΣ Η ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ

• ΑΠ 1821/2011 (Ισχυρισμός του κατηγορουμένου περί συνδρομής στο πρόσωπό του συγγνωστής νομικής πλάνης.

Στοιχεία απαιτούμενα για το ορισμένο του εν λόγω αυτοτελούς ισχυρισμού.)

ΑΡΙΘΜΟΣ 1821/2011

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΤΟΥ ΑΡΕΙΟΥ ΠΑΓΟΥ

ΣΤ' ΠΟΙΝΙΚΟ ΤΜΗΜΑ

Συγκροτήθηκε από τους Δικαστές: Γεώργιο Χρυσικό, Αντιπρόεδρο του Αρείου Πάγου, Ανδρέα Τσάλια, Κωνσταντίνο Φράγκο, Ιωάννη Γιαννακόπουλο - Εισηγητή, Ειρήνη Κιουρκτσόγλου- Πετρουλάκη Αρεοπαγίτες.

Συνήλθε σε δημόσια συνεδρίαση στο Κατάστημά του στις 6 Δεκεμβρίου 2011, με την παρουσία της Αντεισαγγελέως του Αρείου Πάγου Ευτέρπης Κουτζαμάνη (γιατί κωλύεται ο Εισαγγελέας) και της Γραμματέως Πελαγίας Λόζου, για να δικάσει την αίτηση του αναιρεσείοντος-κατηγορουμένου Μ. Λ. του Γ., κατοίκου , που εκπροσωπήθηκε από τον πληρεξούσιο δικηγόρο του Αναστάσιο Τριαντάφυλλο περί αναιρέσεως της ΒΤ1769/2011 αποφάσεως Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Πειραιά.

Το Τριμελές Πλημμελειοδικείο Πειραιά, με την ως άνω απόφασή του διέταξε όσα λεπτομερώς αναφέρονται σ' αυτή, και ο αναιρεσείων-κατηγορούμενος ζητεί την αναίρεση αυτής, για τους λόγους που αναφέρονται στην από 30 Μαρτίου 2011 αίτησή του αναιρέσεως, η οποία καταχωρίστηκε στο οικείο πινάκιο με τον αριθμό 498/2011.

Αφού άκουσε τον πληρεξούσιο δικηγόρο του αναιρεσείοντος, που ζήτησε όσα αναφέρονται στα σχετικά πρακτικά και την Αντεισαγγελέα, που πρότεινε να απορριφθεί η προκειμένη αίτηση αναίρεσης.

ΣΚΕΦΘΗΚΕ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΟ ΝΟΜΟ

Κατά τη διάταξη της παρ. 1 του άρθρου μόνου του α.ν. 690/1945 "συνέειπε για μη καταβολή δεδουλευμένων αποδοχών", όπως αντικαταστάθηκε με το άρθρο 8§1 του ν. 2336/1995, τιμωρείται με τις προβλεπόμενες στη διάταξη αυτή αθροιστικώς ποινές, κάθε εργοδότης ή διευθυντής ή επιτετραμμένος ή με οποιονδήποτε τίτλο εκπρόσωπος οποιασδήποτε επιχείρησης, εκμεταλλεύσεως ή εργασίας, ο οποίος δεν καταβάλλει εμπρόθεσμα στους απασχολούμενους σε αυτόν τις οφειλόμενες συνεπεία της συμβάσεως ή της σχέσεως εργασίας πάσης φύσεως αποδοχές, που καθορίζονται είτε από τη σύμβαση εργασίας, είτε από τις συλλογικές συμβάσεις εργασίας, είτε από αποφάσεις διαιτησίας, είτε από το νόμο ή έθιμο, είτε, σύμφωνα με το άρθρο 10 του Ν. 3198/1955, εξ αιτίας της θέσεως των εργαζομένων σε

κατάσταση διαθεσιμότητας. Ως προϋπόθεση εφαρμογής της διατάξεως αυτής δεν τίθεται ο είδος της παρεχόμενης εργασίας, ήτοι αν αυτή είναι χερσαία ή ναυτική, δεδομένου ότι ο νόμος δεν κάνει καμιά τέτοιου είδους διάκριση. Εξάλλου, η καταδικαστική απόφαση έχει την απαιτούμενη από τα άρθρα 93 παρ. 3 του Συντάγματος και 139 του ΚΠοινΔ ειδική και εμπειριστωμένη αιτιολογία, η έλλειψη της οποίας ιδρύει λόγο αναιρέσεως της από το άρθρο 510 παρ. 1 στοιχ. Δ' του ΚΠοινΔ, όταν αναφέρονται σ' αυτή, με σαφήνεια, πληρότητα και χωρίς αντιφάσεις, τα πραγματικά περιστατικά που προέκυψαν από την αποδεικτική διαδικασία, στα οποία στηρίχθηκε η κρίση του δικαστηρίου για τη συνδρομή των αντικειμενικών και υποκειμενικών στοιχείων του εγκλήματος, οι αποδείξεις που τα θεμελιώνουν και οι νομικές σκέψεις υπαγωγής των περιστατικών αυτών στην εφαρμοσθείσα ουσιαστική ποινική διάταξη. Για την ύπαρξη τέτοιας αιτιολογίας είναι παραδεκτή η αλληλοσυμπλήρωση του αιτιολογικού με το διατακτικό της αποφάσεως, τα οποία αποτελούν ενιαίο σύνολο, δεν υπάρχει δε έλλειψη αιτιολογίας και στην περίπτωση που αυτή εξαντλείται σε επανάληψη του διατακτικού της αποφάσεως, το οποίο, όμως, εκτός από τα τυπικά στοιχεία του κατηγορητηρίου, περιέχει και πραγματικά περιστατικά τόσο αναλυτικά και με τόση πληρότητα, ώστε να καθίσταται περιττή η διαφοροποίηση της διατυπώσεως του σκεπτικού της. Η ύπαρξη του δόλου δεν είναι κατ' αρχήν αναγκαίο να αιτιολογείται ιδιαίτερω, διότι ενυπάρχει στη θέληση παραγωγής των πραγματικών περιστατικών που συγκροτούν την αντικειμενική υπόσταση του εγκλήματος και εξυπακούεται ότι υπάρχει σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση από την πραγμάτωση των περιστατικών αυτών, εκτός αν ο νόμος αξιώνει πρόσθετα στοιχεία για το αξιόποινο, όπως η γνώση ορισμένου περιστατικού ή σκοπός επελεύσεως ορισμένου πρόσθετου αποτελέσματος. Ως προς τα αποδεικτικά μέσα, που ελήφθησαν υπόψη από το δικαστήριο για την καταδικαστική του κρίση, για την πληρότητα της αιτιολογίας αρκεί ο κατ' είδος προσδιορισμός τους, χωρίς να απαιτείται και αναλυτική παράθεσή τους και μνεία του τι προκύπτει από το καθένα χωριστά, πρέπει όμως να προκύπτει, ότι το δικαστήριο τα έλαβε υπόψη και τα συνεκτίμησε όλα και όχι μόνο μερικά από αυτά. Ακόμη, δεν είναι απαραίτητη η αξιολογική συσχέτιση και σύγκριση των διαφόρων αποδεικτικών μέσων και των μαρτυρικών καταθέσεων μεταξύ τους ή να προσδιορίζεται ποιο βάρυνε περισσότερο για το σχηματισμό της δικανικής κρίσεως. Όταν δε εξαιρούνται ορισμένα από τα αποδεικτικά μέσα, δεν σημαίνει ότι δεν ελήφθησαν υπόψη τα άλλα, ούτε ανακύπτει ανάγκη αιτιολογήσεως γιατί δεν εξαιρούνται τα άλλα. Δεν αποτελεί, όμως, λόγο αναιρέσεως η εσφαλμένη εκτίμηση των αποδείξεων και ειδικότερα η εσφαλμένη εκτίμηση των μαρτυρικών καταθέσεων, η παράλειψη αξιολογήσεως και αναφοράς κάθε αποδεικτικού μέσου χωριστά και η παράλειψη συσχετίσεως των αποδεικτικών μέσων, καθόσον στις περιπτώσεις αυτές, με την επίφαση της ελλείψεως αιτιολογίας, πλήττεται η αναίρετικώς ανέλεγκτη κρίση του δικαστηρίου της ουσίας. Περαιτέρω, κατά το άρθρο 510 παρ. 1 στοιχ. Ε' του ΚΠοινΔ, λόγο αναιρέσεως της αποφάσεως αποτελεί και η εσφαλμένη ερμηνεία ή εφαρμογή ουσιαστικής ποινικής διατάξεως. Εσφαλμένη ερμηνεία τέτοιων διατάξεων υπάρχει όταν το δικαστήριο αποδίδει σ' αυτήν διαφορετική έννοια από εκείνη που πραγματικά έχει, εσφαλμένη δε εφαρμογή συντρέχει όταν το δικαστήριο δεν υπήγαγε σωστά τα πραγματικά περιστατικά, που δέχθηκε ότι προέκυψαν από την αποδεικτική διαδικασία, στη διάταξη που εφάρμοσε. Περίπτωση εσφαλμένης εφαρμογής ουσιαστικής ποινικής διατάξεως υπάρχει και όταν η διάταξη αυτή παραβιάζεται εκ πλαγίου, πράγμα που συμβαίνει όταν στο πόρισμα της αποφάσεως που περιλαμβάνεται στο συνδυασμό του διατακτικού με το σκεπτικό αυτής και ανάγεται στα στοιχεία και στην ταυτότητα του οικείου εγκλήματος, έχουν εμφοιλοχωρήσει ασάφειες, αντιφάσεις ή λογικά κενά, με αποτέλεσμα να καθίσταται ανέφικτος ο έλεγχος της ορθής ή μη εφαρμογής του νόμου, οπότε η απόφαση δεν έχει νόμιμη βάση (Ολ. ΑΠ 3/2008).

Στην προκειμένη περίπτωση, όπως προκύπτει από την προβαλλόμενη απόφασή του, το Τριμελές Πλημμελειοδικείο Πειραιώς, που δίκασε σε δεύτερο βαθμό, κήρυξε ένοχο τον αναιρεσείοντα μη καταβολής δεδουλευμένων αποδοχών στον εγκαλούντα Γ. Α. και τον καταδίκασε σε ποινή φυλακίσεως τεσσάρων (4) μηνών, ανασταλείσα, και σε χρηματική επτά χιλιάδων (7.000) ευρώ. Στο σκεπτικό της προβαλλόμενης αποφάσεως, το δικάσαν Τριμελές Πλημμελειοδικείο, μετά από εκτίμηση και αξιολόγηση όλων των μνημονευομένων, κατά το είδος τους, αποδεικτικών μέσων, δέχθηκε, ανελέγκτως, κατά λέξη, τα εξής: "...αποδείχθηκαν τα εξής: Ο μηνυτής Γ. Α. προσελήφθηκε το έτος 1987 από την εταιρία ".....", που είναι αλλοδαπή εταιρία με νόμιμα εγκαταστημένα γραφεία στον Πειραιά. Έως το έτος 1995 εργάστηκε ως ναυτικός, οπότε αναβαθμίστηκε σε αρχιηλεκτρολόγο και απασχολήθηκε πλέον με σύμβαση χερσαίας εργασίας μέχρι την 30-6-2006 σε πλοία διαχείρισης της ανωτέρω εταιρίας. Από την 8-11-2002 ο κατηγορούμενος είναι νόμιμος εκπρόσωπος της εταιρίας αυτής. Ο μηνιαίος μισθός του μηνυτή ανερχόταν σε 4.500 δολάρια ΗΠΑ, που από την 1-9-2004 ανήλθε σε 5.000 δολάρια ΗΠΑ. Ο μηνυτής δεν αποτελούσε μέλος του συγκροτημένου πληρώματος των πλοίων, αλλά ταξίδευε και μετέβαινε σ' αυτά, όπου και αν βρισκόντουσαν, για επιθεωρήσεις. Εργοδότηρα του μηνυτή ήταν η παραπάνω εταιρία "....." και όχι η εταιρία ".....", όπως αβάσιμα υποστηρίζει ο κατηγορούμενος και τούτο διότι ο μηνυτής ελάμβανε τις εντολές ως προς τον τρόπο και το χρόνο εκτέλεσης της εργασίας του από το νόμιμο εκπρόσωπο της πρώτης εταιρίας. Το γεγονός αυτό, ότι δηλαδή εργοδότηρα ήταν η εταιρία ".....", δεν αναιρείται από το ότι ο μισθός του μηνυτή καταβαλλόταν από την εταιρία ".....", που είναι κοινών συμφερόντων με την εταιρία "....." και του νομίμου εκπροσώπου της - κατηγορούμενου, αφού τούτο γινόταν μόνο για φορολογικούς λόγους. Περαιτέρω, αποδείχθηκε, ότι ο κατηγορούμενος υπό την ανωτέρω ιδιότητα του νομίμου εκπροσώπου της εταιρίας ".....", αν και απασχόλησε τον μηνυτή, ως αρχιηλεκτρολόγο, δεν κατέβαλε σ' αυτόν μέχρι την 30-6-2006 οφειλόμενες αποδοχές και συγκεκριμένα: α) κατά παράβαση των διατάξεων του άρθρου 3 παρ. 16 ν. 4504/1966, δεν κατέβαλε σ' αυτόν το ποσό των 9.500 δολαρίων ΗΠΑ, που αντιστοιχεί στο επίδομα αδείας των χρονικών περιόδων α) από 1-3-2003 έως 31-8-2004 (2250 δολάρια ΗΠΑ επί 2 έτη) 4.500 δολάρια ΗΠΑ και β) από 1-9-2004 έως 30-6-2006 (2500 δολάρια ΗΠΑ επί 2 έτη) 5.000 δολάρια ΗΠΑ, το οποίο όφειλε συνεπεία της ως άνω σύμβασης εργασίας, β) κατά παράβαση του άρθρου 1 του α.ν. 690/1945 σε συνδυασμό με την 19040/1981 απόφαση του Υπουργού Εργασίας δεν κατέβαλε το δώρο εορτών των κάτωθι αναφερομένων χρονικών περιόδων και ειδικότερα: α) από 1-3-2003 έως 31-8-2004: ι) δώρο Χριστουγέννων 4.687,47 δολαρίων ΗΠΑ και ιι) δώρο Πάσχα 2.343,73 δολάρια ΗΠΑ επί δυο = 4.687,46 δολάρια ΗΠΑ, β) από 1-9-2004 έως 30-6-2006: ι) δώρο Χριστουγέννων 10.416,60 δολαρίων ΗΠΑ και ιι) δώρο Πάσχα 5.208,30 δολάρια ΗΠΑ, δηλαδή σύνολο 24.999,83 δολάρια ΗΠΑ, το οποίο όφειλε συνεπεία της ως άνω σύμβασης εργασίας. Επομένως, πρέπει, ο κατηγορούμενος να κηρυχθεί ένοχος για τις παραπάνω αναφερόμενες μερικότερες πράξεις της παράβασης του α.ν. 690/1945, απορριπτομένων των ισχυρισμών του εκκαλούντος".

Με αυτά που δέχθηκε, το Δικαστήριο της ουσίας διέλαβε στην προβαλλόμενη απόφασή του την απαιτούμενη από τις ανωτέρω διατάξεις του Συντάγματος και του ΚΠοινΔ ειδική και εμπειριστωμένη αιτιολογία, αφού εκθέτει σ' αυτή, με σαφήνεια, πληρότητα και χωρίς αντιφάσεις ή λογικά κενά, τα πραγματικά περιστατικά, τα οποία αποδείχθηκαν από την ακροαματική διαδικασία και συγκροτούν την αντικειμενική και υποκειμενική υπόσταση του εγκλήματος της μη καταβολής στο μηνυτή δεδουλευμένων αποδοχών, τις αποδείξεις από τις οποίες συνήγαγε τα περιστατικά αυτά και τους συλλογισμούς, με βάση τους οποίους έκανε την υπαγωγή τους στην ουσιαστική ποινική διάταξη του άρθρου μόνου του α.ν. 690/1945, την οποία ορθά ερμήνευσε και εφάρμοσε και δεν παραβίασε ευθέως ή εκ πλαγίου, με ελλιπή, δηλαδή, ή αντιφατική αιτιολογία. Ειδικότερα, παρατίθεται στην απόφαση ότι ο κατηγορούμενος, ως νόμιμος εκπρόσωπος της εταιρίας ".....", δεν κατέβαλε στο μηνυτή, ο οποίος εργαζόταν στην εταιρία αυτή, δεδουλευμένες αποδοχές, τι εργασία προσέφερε αυτός, καθώς και, αναλυτικά, τα ποσά των αποδοχών που δεν καταβλήθηκαν. Οι ειδικότερες αντίθετες αιτιάσεις του αναιρεσείοντος είναι αβάσιμες, αφού: α) Η ως άνω διάταξη εφαρμόζεται ακόμη και αν οι αποδοχές, που δεν καταβλήθηκαν, οφείλονταν από ναυτική και όχι μόνο από χερσαία εργασία, οπωσδήποτε, όμως, το Δικαστήριο της ουσίας, κατά την ανέλεγκτη περί τα πράγματα κρίση του, έκρινε ότι η εργασία, την οποία προσέφερε ο μηνυτής, ήταν χερσαία και συνίστατο στο ότι αυτός απασχολείτο ως αρχιηλεκτρολόγος, δεν

αποτελούσε μέλος του πληρώματος των πλοίων, αλλά ταξίδευε και μετέβαινε σ' αυτά, όπου και αν βρίσκονταν, για επιθεωρήσεις. β) Όπως αναφέρθηκε, η ύπαρξη του δόλου δεν ήταν αναγκαίο να αιτιολογηθεί ιδιαίτερω, γιατί ο δόλος ενυπάρχει στη θέληση παραγωγής των περιστατικών που συγκροτούν την αντικειμενική υπόσταση του εγκλήματος της παραβάσεως του άρθρου μόνου του α.ν. 690/1945 και προκύπτει από τις ειδικότερες συνθήκες της τελέσεώς του, η αιτιολογία δε για την ύπαρξη αυτού περιλαμβάνεται στην αιτιολογία για την ενοχή. Επομένως, οι, από το άρθρο 510§1 στοιχ. Δ και Ε του ΚΠοινΔ, πρώτος και δεύτερος, κατά το πρώτο σκέλος του, λόγοι αναιρέσεως, με τους οποίους πλήττεται η προσβαλλόμενη απόφαση για έλλειψη ειδικής και εμπειριστατωμένης αιτιολογίας και εσφαλμένη εφαρμογή της ουσιαστικής ποινικής διατάξεως του άρθρου μόνου του α.ν. 690/1945, είναι αβάσιμοι και απορριπτέοι. Η, περιεχόμενη στον πρώτο λόγο, αίτηση περί εσφαλμένης εκτιμήσεως αποδεικτικών μέσων (υπ' αριθ. 3950/2008 και 3953/2008 αποφάσεων Μονομελούς Πρωτοδικείου Πειραιώς - διαδικασίας ασφαλιστικών μέτρων, ένορκη κατάθεση μηνυτή) είναι απαράδεκτη, γιατί, με την επίφασή της ελλείψεως ειδικής και εμπειριστατωμένης αιτιολογίας, πλήττει την αναίρετικώς ανέλεγκτη περί τα πράγματα κρίση του Δικαστηρίου της ουσίας.

Η ειδική και εμπειριστατωμένη αιτιολογία των αποφάσεων πρέπει να επεκτείνεται και στους αυτοτελείς ισχυρισμούς, εκείνους δηλαδή που προβάλλονται στο δικαστήριο της ουσίας, σύμφωνα με τα άρθρα 170 παρ. 2 και 333 παρ. 2 ΚΠοινΔ, από τον κατηγορούμενο ή το συνήγορό του και τείνουν στην άρση του άδικου χαρακτήρα της πράξης ή της ικανότητας για καταλογισμό ή στη μείωση αυτής ή στην εξάλειψη του αξιόποινου της πράξης ή τη μείωση της ποινής, εφόσον, όμως, αυτοί προβάλλονται κατά τρόπο σαφή και ορισμένο, με όλα, δηλαδή, τα πραγματικά περιστατικά, τα οποία είναι αναγκαία κατά την οικεία διάταξη για τη θεμελίωσή τους. Διαφορετικά, το δικαστήριο της ουσίας δεν υπέχει υποχρέωση να απαντήσει αιτιολογημένα στην απόρριψή τους.

Τέτοιος αυτοτελής ισχυρισμός είναι και εκείνος περί συγγνωστής νομικής πλάνης που προβλέπεται από το άρθρο 31 παρ. 2 του ΠΚ. Απαραίτητα στοιχεία του ισχυρισμού αυτού, για να είναι ορισμένος, είναι, εκτός εκείνων που συνιστούν την ίδια την πλάνη, και η προσωπική κατάσταση του δράστη, που προσδιορίζεται από την ηλικία, τις πνευματικές ικανότητες, το επάγγελμα, την προσπάθεια που αυτός κατέβαλε για να ενημερωθεί περί του ισχύοντος δικαίου, ακόμη και τον πνευματικό του περίγυρο, ώστε, με τη στάθμιση και των προσωπικών αυτών στοιχείων, να σχηματίσει το δικαστήριο πεποίθηση αν ο ισχυρισμός είναι αληθινός ή προσχηματικός.

Στην προκειμένη περίπτωση, όπως προκύπτει από την επιτρεπτή επισκόπηση των πρακτικών της προσβαλλόμενης αποφάσεως, ο αναιρεσείων πρόβαλε στο Τριμελές Πλημμελειοδικείο, δια του πληρεξουσίου δικηγόρου του, πριν από την έναρξη της αποδεικτικής διαδικασίας, τον αυτοτελή ισχυρισμό ότι "η τυχόν αναγνώριση ύπαρξης απαιτήσεων εκ μέρους του μηνυτή προϋποθέτει πλήθος νομικών κατασκευών, που ο μέσος και πολύ περισσότερο μη νομικός δεν μπορεί να γνωρίζει και επομένως συγχωρείται πλάνη του ως προς την εφαρμογή των σχετικών διατάξεων".

Όπως, όμως, προβλήθηκε ο ισχυρισμός αυτός, ήταν αόριστος, αφού ο αναιρεσείων δεν ανέφερε τις ειδικές περιστάσεις και τα πραγματικά περιστατικά, τα οποία του δημιούργησαν την πεπλανημένη εντύπωση ότι είχε δικαίωμα να τελέσει την πράξη, με ειδική αναφορά ότι, υπό τις συνθήκες που ενήργησε, η πλάνη του ήταν συγγνωστή γιατί δεν μπορούσε να διαγνώσει το άδικο της πράξεώς του. Συγκεκριμένα, δεν ανέφερε την προσπάθεια που κατέβαλε για να ενημερωθεί για το ισχύον δίκαιο και τα προσωπικά του στοιχεία (πνευματικές ικανότητες, κ.λπ., όπως αυτά εκτίθενται ανωτέρω), ώστε να δοθεί η δυνατότητα στο Δικαστήριο της ουσίας να τα σταθμίσει, δεν αρκεί δε μόνο το γεγονός ότι δεν ήταν "νομικός".

Επομένως, σύμφωνα με τα εκτιθέμενα στη μείζονα σκέψη, το Δικαστήριο δεν ήταν υποχρεωμένο να απαντήσει και, πολύ περισσότερο, να αιτιολογήσει την απορριπτική του ως άνω αυτοτελούς ισχυρισμού κρίση του και ο, από το άρθρο 510§1 στοιχ. Δ του ΚΠοινΔ, δεύτερος, κατά το δεύτερο σκέλος του, λόγος αναιρέσεως, με τον οποίο πλήττεται η προσβαλλόμενη απόφαση για εντελώς αναίτιολόγητη απόρριψη του ισχυρισμού αυτού, είναι αβάσιμος και απορριπτέος.

Κατ' ακολουθίαν των ανωτέρω, πρέπει να απορριφθεί στο σύνολό της η κρινόμενη αίτηση και να καταδικασθεί ο αναιρεσείων στα δικαστικά έξοδα (άρθρο 583 παρ. 1 ΚΠοινΔ).

ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΛΟΓΟΥΣ ΑΥΤΟΥΣ

ΑΠΟΡΡΙΠΤΕΙ την από 30 Μαρτίου 2011 (υπ' αριθ. πρωτ. 2874/2011) αίτηση του Μ. Λ. του Γ., για ανáιρεση της υπ' αριθ. ΒΤ 1769/2011 αποφάσεως του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Πειραιώς. Και

ΚΑΤΑΔΙΚΑΖΕΙ τον αναιρεσείοντα στα δικαστικά έξοδα, που ανέρχονται σε διακόσια πενήντα (250) ευρώ.

Κρίθηκε και αποφασίσθηκε στην Αθήνα, στις 13 Δεκεμβρίου 2011.

Δημοσιεύθηκε στην Αθήνα, σε δημόσια συνεδρίαση στο ακροατήριό του, στις 22 Δεκεμβρίου 2011.

Ο ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΣ Η ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ

Βιβλιογραφία

- **Ανδριανάκης Εμμ.**, «Ερμηνεία Ποινικής Δικονομίας», εκδοτικός οίκος Ιωάννου Ν. Ζαχαροπούλου, Αθήνα 1959
- **Ανδρουλάκης Ν.**, «Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης», εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα 1994
- **Ανδρουλάκης Ν.**, «Ποινικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος, Θεωρία για το έγκλημα», εκδόσεις Π. Ν. Σάκκουλας “Δίκαιο & Οικονομία” 2000
- **Βαθιώτης Κ.**, «Στοιχεία Ποινικού Δικαίου – Γενικό Μέρος», εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη 2007
- **Βλασσόπουλος Γ.**, «Μη καταβολή αποδοχών από τον εργοδότη (έγκλημα διαρκές ή στιγμιαίο;)), ΔΕΝ 1997, τευχ. 1272, τομ. 53, σελ. 817 επ.
- **Βραχάτης Δ.**, «Η νομιμότητα της παράστασης πολιτικής αγωγής για αποζημίωση ηθικής βλάβης του μισθωτού σε βάρος του εργοδότη του, στην περίπτωση μη καταβολής αποδοχών του βάσει του άρθρου μόνου του α.ν. 690/1945», ΠοινΧρ 2007, τομ. ΝΖ', σελ. 379 επ.
- **Γαμβρούδης Βασ.**, «Η αδικοπραξία στις εργασιακές σχέσεις», ΕπιθΑσφΕργΔ 2005, τευχ. 457, σελ. 113 επ.
- **Γκούτος Χαρ.**, «Ποινικαί ευθύναι επί καθυστέρησης του μισθού», ΔΕΝ 1980, τομ. 36, τευχ. 876, σελ. 305 επ.
- **Γκούτος Χαρ.**, «Συνέπειες της λειτουργίας της άκυρης σύμβασης εργασίας», ΕλλΔνη 1997, τομ. 38, σελ. 1704 επ.
- **Δημάκης Α.**, «Προβληματισμοί σχετικά με τις ειδικές ρυθμίσεις για την πολιτική αγωγή – Ταυτόχρονα μερικές σκέψεις για το μέλλον του θεσμού προς την κατεύθυνση μιας παράστασης αμιγώς ποινικού χαρακτήρα», ΠοινΧρ 2010, τομ. Ξ', σελ. 529 επ.
- **Ζερβομπεάκου Ουρ.**, «Προβληματισμοί γύρω από την ποινική προστασία του μισθού», ΕΕργΔ 2014, τομ. 73, σελ. 53
- **Ζησιάδης Β./Μαργαρίτης Α.**, «Εισαγωγή στην Ποινική Δικονομία. Βασικές Έννοιες Δικονομικού Δικαίου», β' έκδοση, εκδόσεις Σάκκουλα Θεσσαλονίκη 1999
- **Ζησιάδης Ιω.**, «Ποινική Δικονομία», τομ. Α', έκδοση 3^η, εκδοτικός οίκος Αφοί Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη – Αθήνα 1976
- **Καϊάφα – Γκμπάντι Μ.**, Παρατηρήσεις επί της απόφασης ΑΠ 112/2000, Υπερ. 2000, τομ. Β', σελ. 835 επ.
- **Καποδίστριας Ιω.**, «Καθυστέρησις φιλοδωρημάτων ως ποινικόν αδίκημα», ΕΕργΔ 1968, τομ. 27,

τευχ. 21, σελ. 1321 επ.

- **Καραμπάγιας Χρ.**, «Η μη καταβολή οφειλομένων μισθών και η προστασία των μισθωτών», ΕΕργΔ 1984, τομ. 43, τευχ. 1034, σελ. 641 επ.
- **Καρράς Αργ.**, «Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο», εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα 1998 (β' έκδοση)
- **Κατσαμάγκος Β.**, «Ποινικαί κυρώσεις δια παράβασιν εργατικών νόμων», ΔΕΝ 1979, τομ. 35, τευχ. 856, σελ. 481 επ.
- **Κονταξής Αθ.**, «Κώδιξ Ποινικής Δικονομίας», έκδοση στ', εκδοτικός οίκος Αφοί Π. Σάκκουλα, Αθήνα 1982
- **Κονταξής Θρ.**, «Η δυνατότητα ή μη παράστασης πολιτικής αγωγής από εργαζόμενο σε βάρος του εργοδότη του σε περίπτωση μη καταβολής μισθών», ΠοινΔικ 2010, σελ. 246 επ.
- **Κωστήρας Α.**, «Εννοιες και θεσμοί του ποινικού δικαίου – Θεωρητική και πρακτική προσέγγιση του γενικού μέρους του ποινικού κώδικα», εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα 2001
- **Λεβέντης Γ.**, «Η έννοια και το πεδίο ισχύος των κλαδικών και ομοιοεπαγγελματικών συλλογικών συμβάσεων εργασίας» ΔΕΝ 1997, σελ. 753 επ.
- **Μανωλεδάκης Ι.**, «Μελέτες για εμβάθυνση στο ποινικό δίκαιο (1978-1989)», γ' έκδοση με προσθήκες (1990-1995), εκδόσεις Σάκκουλα Θεσσαλονίκη 1995
- **Μανωλεδάκης Ι./Παρασκευόπουλος Ν.**, «Εγχειρίδιο Ποινικού Δικαίου – Γενικό Μέρος», εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα – Θεσσαλονίκη 1999
- **Μαργαρίτης Α./Ζαχαριάδης Αθ.**, «Το κλητήριο θέσπισμα», εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη 1996
- **Μουράτης Ζ.**, «Το έγκλημα κατά τον α.ν. 690/1945», Επιστημονική Επετηρίδα Δικηγορικού Συλλόγου Θεσσαλονίκης 1988, σελ. 99
- **Μπέης Κ.**, «Διαταγή Πληρωμής για χρηματικές απαιτήσεις εναντίον του Δημοσίου και των νομικών προσώπων του δημοσίου δικαίου», Δ 1997, σελ. 506 επ.
- **Μπέης Κ.**, «Η αξίωση για δικαστική προστασία των επαγγελματικών οργάνων αναφορικά με τα δικαιώματα των μελών τους», Δ 1991, σελ. 519 επ.
- **Μυλωνόπουλος Χρ.**, «Ποινικό Δίκαιο – Γενικό Μέρος – Γενική θεωρία για το έγκλημα», τομ. 1^{ος}, εκδόσεις Π. Ν. Σάκκουλας “Δίκαιο & Οικονομία” 2007
- **Ντάσιος Λεων.**, «Εργατικό Δικονομικό Δίκαιο», τομ. Α/1, έκδοση ιδίου, Αθήνα 1999
- **Παναγιώτου Γ.**, «Παραβίαση της εργατικής νομοθεσίας και ηθική βλάβη της συνδικαλιστικής οργάνωσης», ΕΕργΔ 1983, τομ. 42, σελ. 230 επ.
- **Παναγιώτου Γ.**, «Ποινική ευθύνη του εργοδότη κι αποζημίωση απολύσεως», ΕΕργΔ 1986, τομ. 45,

σελ. 177

- **Παπαγεωργίου Δημ.**, «Η εφαρμογή της αυτόφωρης διαδικασίας ως συμβολή στην ποινική προστασία του εννόμου αγαθού της περιουσίας των εργαζομένων», ΔΕΝ 2008, τομ. 64, τευχ. 1521, σελ. 1089 επ.
- **Παπαδόπουλος Θεοφ.**, «Πτώχευση και επίδρασή της στην ποινικά αξιολογούμενη συμπεριφορά του κατηγορουμένου», ΠοινΔικ 2008, σελ. 1380 επ.
- **Παπαϊωάννου Κ.**, «Ποινική δίωξις εργοδότη δια παρακράτησιν ασφαλιστικών εισφορών», ΕΕργΔ 1965, τομ. 24, σελ. 848 επ.
- **Παпанεοφύτου Α.**, «Ποινική ευθύνη νομικών προσώπων ή των υπόλογων για τη δράση τους φυσικών προσώπων;», Τιμητικός Τόμος για τον Γ.-Α. Μαγκάκη, Ποινικό Δίκαιο – Ελευθερία – Κράτος Δικαίου, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα 1999, σελ. 195 επ.
- **Παпанеοφύτου Α.**, «Ποινική Ευθύνη Νομικών Προσώπων: Μια κατασκευή ποινικής ασυλίας του επιχειρηματία – δράστη;», εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη 2012
- **Πατεράκης Στ.**, «Η χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης», εκδόσεις Π. Ν. Σάκκουλας “Δίκαιο & Οικονομία” 2001
- **Παύλου Στ./Σάμιος Θ.**, «Ειδικοί Ποινικοί Νόμοι. Εργασία: Μη εμπρόθεσμη καταβολή αποδοχών. Άρθρον μόνον Α.Ν., 690/1945», Σχολιαστής: Θωμάς Σάμιος, εκδόσεις Π. Ν. Σάκκουλας “Δίκαιο & Οικονομία” 2012
- **Πεπώνης Γρ.**, «Αυτόφωρη διαδικασία και παραβάσεις του α.ν. 690/1945», ΠοινΧρ 2000, τομ. Ν', σελ. 956 επ.
- **Σάμιος Θ.**, «Νομολογιακές εξελίξεις επί του ποινικού αδικήματος της μη εμπρόθεσμης καταβολής δεδουλευμένων αποδοχών σε εργαζόμενο (άρθρο μόνο παρ. 1 Α.Ν. 690/1945)», ΔΦΝ 2013, τομ. 67, τευχ. 1523, σελ. 1459 επ.
- **Σάμιος Θ.**, Παρατηρήσεις στην απόφαση ΑΠ 52/2011, ΠοινΧρ 2011, τομ. ΞΑ', σελ. 611 επ.
- **Σάμιος Θ.**, «Το ποινικό αδίκημα της μη καταβολής δεδουλευμένων αποδοχών σε εργαζόμενο (Άρθρο μόνο Α.Ν. 690/1945)», ΔΦΝ 2003, τομ. 57, σελ. 841 επ.
- **Σαζώνης Β.**, «Αναγκαία η αντικατάσταση του α.ν. 690/1945 περί ποινικής προστασίας μισθωτού», ΕΕργΔ 1994, τομ. 53, σελ. 554 επ.
- **Σιαμαντάς Χρ.**, «Η ποινική διάσταση της μη καταβολής μισθού (με τον Ν. 690/1945)», ΑρχΝ 1985, τομ. ΛΣΤ', σελ. 262 επ.
- **Σιδέρης Δ.**, «Η ποινική προστασία του μισθού (α.ν. 690/1945) Θεωρία – Νομοθεσία – Νομολογία»,

εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη 2004

- **Σιδέρης Δ.**, «Ο α.ν. 690/1945 και οι μισθοί υπερημερίας», Υπερ. 1998, σελ. 401 επ.
- **Σιδέρης Δ.**, «Συμμετοχή της συνδικαλιστικής οργάνωσης στην ποινική δίκη ως πολιτικώς ενάγουσας», ΔΕΝ 2001, τομ. 57, τευχ. 1365, σελ. 1159 επ.
- **Σπινέλλης Διον.**, «Οι διευθύνοντες υπάλληλοι», ΕΕργΔ 1972, σελ. 257 επ.
- **Τζιτζιλέρης Αλ.**, «Η ποινική ευθύνη του αναγκαστικού διαχειριστού κατά ν. 690/1945», ΝοΒ 1953, τευχ. 10, σελ. 489
- **Χαλαμάνης Αν.**, «Κυρώσεις κατά παραβατών της Εργατικής Νομοθεσίας», ΔΕΝ 2004, τομ. 60, τευχ. 1430, σελ. 945 επ.
- **Χαραλαμπάκης Αρ.**, «Σύνοψη Ποινικού Δικαίου – Γενικό Μέρος – Ι: Το έγκλημα», εκδόσεις Π. Ν. Σάκκουλας “Δίκαιο & Οικονομία” 2010
- **Χωραφάς Ν.**, «Δικαστική Επιμέτρησης της Ποινής», Αρχείον Ποινικών Επιστημών 1939, σελ. 318 επ.